

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTS

Regīna KVAŠĪTE

7

MŪSDIENU LIETIŠĶIE TEKSTI
LINGVISTISKĀ SKATĪJUMĀ

Rīga 1996

SATURS

Ievads	2
Stilistikas teorijas pamatjautājumi	6
Lietišķais stils valodas funkcionālo stilu sistēmā	18
Ieskats latviešu lietišķā stila attīstībā	27
Lietišķie teksti leksiski derivatīvajā aspektā	38
Lietišķie teksti morfoloģiski sintaktiskajā aspektā	73
Lietišķo tekstu noformēšana un rekvizīti	114
Secinājumi	131
Citēto lietišķo tekstu saraksts	141
Bibliogrāfija	153
Rādītājs	165

IEVADS

Sabiedrības darbība - sabiedriski politiskā, administratīvā, zinātniskā, estētiskā, sadzīviskā - izvirza noteiktas valodas vajadzības, pastāv tradīcijas un normas, lai varētu realizēt komunikāciju attiecīgajās darbības sfērās. Katrai no sabiedriskās apziņas formām (politika, tiesības, zinātne, reliģija, māksla) raksturīga dažāda realitātes uztveres un atspoguļošanas forma, bet līdz ar to arī specifisks domāšanas veids un vārdos formulēta izteiksme, resp., valoda.

Indivīdi savā valodiskajā jaunradē ievēro noteiktus likumus, citādi valoda zaudētu spēju būt par sazināšanās līdzekli. Kolektīvs, kas lieto valodu, cenšas saglabāt tās komunikatīvo derīgumu, jo bez sazināšanās līdzekļa kolektīvs nespēj eksistēt. Komunikatīvā derīguma saglabāšana ir tas kritērijs, kas palīdz novērtēt pārmaiņas un faktorus, kuri tās nosaka. Valodas attīstību ietekmē parādības, kas uzlabo, bagātina valodas komunikatīvās iespējas. Valoda kā sabiedriska parādība atrodas nepārtrauktā dinamikā, jo arī sabiedrība attīstās un tajā rodas arvien jaunas komunikatīvās vajadzības. Lai sazināšanās līdzeklis laiku pa laikam nebūtu jāapgūst no jauna, valodai jābūt stabilai, taču vienlaikus tai arī jāpilnveidojas, lai valoda būtu komunikatīvi derīga.

Ikvienas tautas nacionālā valoda eksistē daudzās modifikācijās. Jebkurā valodā runājošie indivīdi lieto daudzveidīgus, bieži vien savstarpējā mijiedarbībā esošus runas paveidus. Līdz ar to mūsdienu literārā valoda patiesībā pastāv un attīstās kā funkcionālo stilu sistēma, kas tiecas uz zināmu noslēgtību, uz konkrētai komunikācijas sfērai raksturīgu izteiksmes līdzekļu radīšanu. Izvērstas funkcionālo stilu sistēmas pastāvēšana raksturīga attīstītām literārajām valodām, kas veic dažādas funkcijas. Jo plašāka ir valodas izmantošana dažādās sabiedrības dzīves sfērās, jo daudzveidīgāka ir valodas funkcionālo stilu sistēma.

Viena no darbības sfērām, kurā savas dzīves laikā biežāk vai retāk iesaistās ikviens cilvēks, ir administratīvā sfēra. Lai nodrošinātu sekmīgu šīs sfēras funkcionēšanu, vajadzīgi attiecīgi priekšnoteikumi, tostarp arī izveidota

valodas līdzekļu sistēma, kas nodrošinātu adekvātu īstenības atspoguļojumu. Līdz ar to valodā noformējas noteikts vārdu, formu un konstrukciju saistījums un izkārtējums, kas ar savu specifiku ir raksturīgs tieši šai darbības sfērai. Visa šī valodas līdzekļu sistēma veido vienu no literārās valodas funkcionālajiem paveidiem - lietišķo stilu -, kas lietojams oficiālajā komunikācijā. Ar dažādu lietišķo tekstu starpniecību lietišķais stils realizē valsts un pārvaldes institūciju sakarus ar iedzīvotājiem, kā arī nodrošina iestāžu, uzņēmumu un organizāciju sadarbību u.tml. Šo funkciju veikšanai nepieciešami dažādi dokumenti, piemēram, diplomātiskie, juridiskie, administratīvie, kas atšķiras pēc sava izteiksmes līdzekļu kopuma un uzbūves. Darbā ir mēģināts kompleksi analizēt tieši šī latviešu literārās valodas funkcionālā stila struktūru, izteiksmes līdzekļus un to lietošanas specifiku. Tas arī nosaka darba **novitāti**, jo līdz šim latviešu lingvistikā no visiem funkcionālajiem stiliem tieši lietišķajam stilam pievērsta vismazākā vērība.

Valsts valodas statusa piešķiršana latviešu valodai 1988. gada oktobrī un Valodu likuma pieņemšana 1989. gada maijā radīja lielāku interesi par latviešu valodas funkcionēšanu oficiālajā saziņā un mēģinājumus atjaunot to praksē, jo viena no šī likuma normām ir - republikā esošajās iestādēs, uzņēmumos un organizācijās lietvedības valoda ir valsts valoda.¹ Līdz tam šajā komunikācijas sfērā dominēja krievu valoda, un pāreja uz latviešu valodu ir visai sarežģīta, kaut gan lietišķajam stilam latviešu valodā ir senas un stabilas tradīcijas. Tas arī nosaka darba **aktualitāti** - nepieciešamību aplūkot mūsdienu latviešu literārās valodas lietišķā stila izteiksmes līdzekļus tā sinhroniskajā stāvoklī, ņemot vērā diahronisko materiālu, kā arī analizēt un vērtēt mūsdienu lietišķos tekstus no valodas kultūras viedokļa.

Darba **materiāls** ir vispārpieejamie lietišķā stila reprezentanti - analizēti dažādu lietišķo (galvenokārt administratīvo) tekstu paraugi - likumi, lēmumi, noteikumi, nolikumi, instrukcijas, statūti, līgumi, protokoli, iesniegumi u.c. Lielākā vērība pievērsta tiem lietišķajiem tekstiem, kas sagatavoti un pieņemti pēc 1990.

---

¹ Latvijas PSR Valodu likums (3.nod. 7.pants). R., 1989, 6.lpp.

gada, resp., jaunajā sabiedriskajā situācijā. Tie ir gan bijušās Augstākās Padomes un tās Prezidija, gan Ministru Padomes, kā arī šo institūciju funkciju pārņēmēju Saeimas un Ministru kabineta, gan zemāku vadošo organizāciju pieņemtie dokumenti, kas publicēti oficiālajos izdevumos - laikrakstā "*Latvijas Vēstnesis*" (iznāk kopš 1993.gada), agrāk iznākušajā žurnālā "*Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*" (līdz 1993.gadam), arī laikraksta "*Diena*" oficiālajā pielikumā "*Saeimā. Ministru Kabinetā*" (no 1991.gada līdz 1993.gadam - "*Augstākajā Padomē. Ministru Padomē*"), atsevišķas likumu publikācijas krājumos par noteiktu tēmu, piemēram, par akciju sabiedrību un citu uzņēmējsabiedrību dibināšanu. Izmantoti arī atsevišķu Latvijas uzņēmumu un iestāžu lietvedības dokumenti, kā arī individuāla rakstura oficiāli dokumenti un informatīvi uzraksti.

Darba gaitā izmantotas dažādas **pētniecības metodes** - deskriptīvā un komparatīvā metode, kā arī novērojums un lietišķo tekstu lingvistiskā analīze. Pētījumu rezultāti apkopoti un uz to pamata ir mēģināts dot lietvedības valodas praksē noderīgus ieteikumus. Analizēti arī lietišķajos tekstos vērojami trūkumi un sniegti no valodas kultūras viedokļa nepieņemamo vārdlietojumu, vārdu savienojumu vai konstrukciju labojumi, ieteikumi precīzas izteiksmes sasniegšanai.

Darba **teorētiskā** un **praktiskā nozīme** ir saistīta ar lietišķo dokumentu sagatavošanas prasību veidošanos. Pētījuma rezultāti izmantoti, gatavojot lietišķā stila tekstos lietojamo terminu biļetenus un vārdnīcas, kā arī tulkojot lietišķos tekstus. Uz šī materiāla pamata lasītas lekcijas un vadītas seminārnodarbības lietišķās latviešu valodas apguvējiem. Darba gaitā gūtās atziņas aprobētas publikācijās, referātu tēzēs, kā arī izklāstītas referātos vietēja mēroga un starptautiskās konferencēs.

Darba **apjoms** un **struktūra**. To veido 162 lappuses (140 lpp teksta un vairāki pielikumi - tabulas, citēto lietišķo tekstu saraksts, analizēto valodas parādību rādītājs, bibliogrāfija). Teksts sadalīts vairākās daļās: ievads, teorētiskā daļa, kur aplūkoti stilu teorijas pamatjautājumi, latviešu valodas lietišķā stila vieta

funkcionālo stilu sistēmā un tā savdabība, sniegts ieskats stila attīstībā. Praktiskajā daļā lietišķie teksti analizēti leksiski derivatīvā un morfoloģiski sintaktiskā aspektā, aplūkota arī to noformēšana. Nobeigumā apkopoti darba gaitā izdarītie secinājumi.

STILISTIKAS TEORIJAS PAMATJAUTĀJUMI

Liela interese par stilistikas jautājumiem ir bijusi un arī pēdējā laikā ir dažādu valstu valodas pētnieku vidū. Publikācijās par stilistikas jautājumiem mēģināts definēt aktuālākās šīs lingvistikas nozares problēmas, noteikt tās objektu un galvenos uzdevumus, precizēt jēdzienus un terminus. Funkcionālo stilu teorija sevišķi labi ir izstrādāta čehu, slovāku, vācu un krievu lingvistikā.

Latviešu valodā vārds *stils* pirmo reizi parādījies 1890. gadā. Šim svešvārdam ir franču valodas cilme (tā pamatā ir latīņu valodas vārds *stilus*) (Rozenbergs 1995, 7). Taču franču valodā, pēc A.Bankava vērojumiem, vārds *stilistique* kā lingvistisks jēdziens pastāv tikai kopš 1902.gada, tāpēc uzskatīt, ka šis vārds ienācis latviešu valodā no franču valodas, būtu nepareizi. Terminu *stilistika* pirmoreiz ieteica vācu valodnieks P.Noaliss 19.gadsimta vidū (Bankavs 1985, 21).

Domas par funkcionālās pieejas piemērošanu valodai bija jau senatnē, piemēram, V.Humbolta teorija. Uz to balstījās arī Šveicē dzīvojošais valodnieks francūzis Š.Balli, kas jau mūsu gadsimta sākumā lika franču lingvostilistikas pamatus - viņš atklāja sociāli psiholoģiskās valodas līdzekļu diferenciacijas pazīmes un iezīmēja runas funkcionālo stilu pētīšanas ceļus (Balli 1961). Taču pārsvarā franču lingvistikā funkcionālo stilistiku neizdala no lingvostilistikas (Hovanska 1984, 54).

Funkcionālo stilu teorijas radīšanas prioritāte pieder Prāgas lingvistikas skolas pārstāvjiem mūsu gadsimta 30.gados (Prāga 1967; Havrāneks 1976). Šīs skolas, ko sauc arī par funkcionālās lingvistikas skolu, valodnieki uzskatīja, ka dažādām verbālās darbības funkcijām atbilst dažādas funkcionālās valodas. Atbilstoši literārās valodas funkcijām - komunikatīvajai, praktiski speciālajai, teorētiski speciālajai, estētiskajai - Prāgas lingvisti izdalīja četras funkcionālās valodas: sarunvaloda, lietišķā, zinātnes un poētiskā valoda (Prāga 1967, 365). Slovāku valodniecībā nozīmīgu vietu ieņem E.Paulinī izstrādātā stilu klasifikācija,

kas balstīta uz sabiedriskā un individuālā pretstatījumu (Paulinī 1988). Vēlāk to modificēja J.Mistriks (Mistriks 1970; 1985) un F.Miko (Miko 1988).

Daudz fundamentālu pētījumu par stilistikas jautājumiem izstrādājuši vācu lingvistikā E.Rīzele, V.Fleišers, H.Zeidlers, B.Sovinski u.c.

Funkcionālie stili arvien ļoti interesējuši arī krievu valodniekus. Lielu ieguldījumu stilu teorijas izpētē ir devis V.Vinogradovs. Funkcionālās stilistikas pētnieki pāriet pie runas sistēmiskuma meklēšanas. Tiek uzskatīts, ka tieši V.Vinogradovs pirmais funkcionālo stilu analīzei piemērojis sistēmiskuma principu. Pēc viņa domām, "stils ir semantiski noslēgta, ekspresīvi ierobežota un mērķtiecīgi organizēta izteiksmes līdzekļu sistēma" (Vinogradovs 1959, 3-4). Funkcionālā stila parādība asociējas ar stabili eksistējošu vienotu sistēmu, kuras elementi savstarpēji saistīti, cits no cita atkarīgi.

Vairums krievu valodnieku uzskata, ka pastāv valodas un runas funkcionālie stili. Pēc V.Vinogradova domām, izprast stila būtību un diferencēt stilus iespējams, aplūkojot valodu kā sistēmu un kā funkcionējošu sistēmu. Sistēma ir valodas līdzekļu kopums, bet funkcionējoša sistēma - šo līdzekļu kopuma realizēšana runā. Šādas pieejas rezultātā izšķir trīs stilistikas veidus: valodas stilistika kā "sistēmu sistēma" jeb strukturālā stilistika, kas pēta tā saucamos funkcionālos valodas stilus (sarunvalodu, zinātniski lietišķo, preses publicistisko, oficiāli kancelejisķo), runas stilistika, kas pēta semantiskas un ekspresīvi stilistikas atšķirības starp dažādiem žanriem un sabiedriski nosacītām mutvārdu un rakstu formām (uzstāšanās diskusijās, lekcija, konsultācija, preses konference, referāts, saruna; ievadraksts, zinātniska recenzija, apsveikuma vēstule utt.) un daiļliteratūras stilistika (Vinogradovs 1963, 7-8).² Tajā pašā laikā V.Vinogradovs uzsvēra valodas stilu pētišanas funkcionālo principu, piešķirot terminam *funkcionāls* divējādu nozīmi: "stilu saikne ar dažādām valodas funkcijām vai vienu vai otru komunikācijas funkciju

---

² Par terminoloģiskām stilu nosaukumu problēmām būs runa vēlāk, pagaidām citātos un viedokļu atstāstījumā lietoti tulkoti autora termini.

paveidiem” un “šo stilu lietošanas sfēru funkcionāla nošķiršana” (Vinogradovs 1981, 22-23).

Savukārt R.Budagovs iesaka stilu dalījumā par pamatu ņemt valodas līdzekļu piederību pie literārās vai neliterārās izteiksmes formas: tautas valodas stilistika, literārās valodas stilistika un daiļrunas stilistika (Budagovs 1967, 129). Taču šī koncepcija neguva plašāku atbalstu valodnieku vidū. Arī R.Budagovs šķir valodas un runas stilus, uzskatot, ka valodas stils ir “tautas valodas paveids, kas izveidojies vēsturiski un ko raksturo noteikts pazīmju kopums” (turpat 68). Runas stili ir šaurāka apjoma un veidojas uz valodas stilu fona (piem., sarunvalodas, rakstu valodas, zinātnes, daiļliteratūras un publicistikas, preses, administratīvais, reklāmas stils) (turpat 70-76). Pēc J.Skrebņeva domām, funkcionālais stils pieder tikai valodai - tiek diferencēta valoda kā sistēma, runāšana kā process un tā rezultāts - teksts) (Skrebņevs 1975, 65-66).

Tikai runas stils šā vārda tiešajā nozīmē esot funkcionāla parādība, tāpēc tas ir galvenais stilistikas objekts. Valodas stili - valodas līdzekļu kopums, runas stilu materiāls. Stils funkcionē konkrētā saziņas sfērā. Tikai tādā gadījumā izteiksmes līdzekļi, stilistiskie valodas resursi patiešām kļūst par runas stila elementiem, un runas stils noformējas kā noteikta sistēma, kas reproducē konkrētu saturu, veic noteiktu funkciju (Kožina 1972, 55-56).

Pēc V.Murates domām, funkcionālie stili nav valodas kā sistēmas diferenciacija, bet gan veidojas runas procesā, atlasot valodas izteiksmes līdzekļus. Šī atlase ir atkarīga no konkrētās dzīves un darbības sfēras (Murate 1957, 9-10). Savukārt B.Gornungs uzskata, ka valodas sistēmai nevar būt raksturīgi stili, šis jēdziens saistāms tikai ar tekstu (Gornungs 1965, 88). Atsevišķos stilistikas pētījumos funkcionālie stili tiek traktēti kā daudz sarežģītāka parādība, tos nepiešķir ne valodai, ne runai (Veihmans 1958, 98).

Krievu valodnieki ir pētījuši gan savas valodas stilus, gan pievērsušies citu valodu stilu izpētei. Funkcionālo stilu teoriju bagātina nozīmīgi lingvistiski pētījumi par vācu valodas stilistiku (Semeņuka 1972; Avrasins 1975; Brandesa 1983; Siļmane 1967; Glušaka 1981), angļu valodas stilistiku (Arnolda 1973;

Galperins 1971; 1981; Razinkina 1989), franču valodas stilistiku (Doļiņins 1978; Stepanovs 1965; Hovanska 1984).

Par stilistikas jautājumiem daudz domājuši un rakstījuši lietuviešu valodnieki. Īpaši lielu ieguldījumu stilu teorijas attīstībā devis J.Pikčiliņģis, kuru uzskata par lietuviešu valodas stilistikas iedibinātāju. Šim valodniekam pieder lietuviešu stilistikā lietojama stila termina definīcija - stils ir "vēsturiski izveidojies kopīgas tautas valodas atzars jeb paveids, kura īpatnības un specifiku nosaka valodas lietošanas sfēra un veicamā funkcija" (Pikčiliņģis 1971). Pamatojoties uz stilistikas visaptverošo raksturu, J.Pikčiliņģis izdala lingvistisko stilistiku un literatūras stilistiku. Viņš nepieļauj iespēju, ka varētu atdalīt valodas stilistiku no runas stilistikas, jo valodas pastāvēšana bez tās funkcionēšanas nav iedomājama. Būtiskas atšķirības starp valodas un runas stiliem neesot. Valodas stils ir zinātniski noformēta valodas kā sistēmas kategorija, runas stils - minēto kategoriju realizācija komunikācijas procesā.

Mūsdienu latviešu valodniecībā nozīmīgus stilistikas pētījumus ir veicis J.Rozenbergs. Pēc viņa domām, valodas stils ir vēsturiski izveidojies valodas paveids, kura izvēle atkarīga no komunikācijas apstākļiem, mērķa un satura (Rozenbergs 1990, 14). Latviešu valodas stilus plašāk ir pētījuši A.Ozols, S.Kļaviņa, M.Stengrevica, R.Veidemane u.c. No konkrētajiem literārās valodas stiliem visvairāk vērības ir pievērsts sarunvalodas un publicistikas stilam (Blinkena, Bušs, Druvieta, Ernstsone, Rozenbergs, Stengrevica, Veidemane u.c.). /Sk. bibliogrāfiju/.

Funkcionālie stili ir vēsturiski izveidojušies nacionālās valodas paveidi, un to iedalīšanā un raksturošanā relevantas var būt vairākas pazīmes: valodas lietošanas sfēra, runas akta funkcijas, stilistiskās īpatnības, valodas izteiksmes līdzekļi. Valodas realizācija atkarīga no noteiktiem ekstralingvistiskiem faktoriem. Funkcionālais stils nav atsevišķa teksta īpatnība, tā savdabība, tas tiek modelēts, apkopojot visu valodas līmeņu izteiksmes līdzekļus, kas raksturīgi viena un tā paša veida tekstiem. Statistiskie pētījumi liecina, ka funkcionālos stilus atšķir

nevis valodas līdzekļu kopums, bet gan savdabīga tekstu struktūra (Bitiniene 1983, 5).

Neraugoties uz to, ka, risinot funkcionālo stilu teorētiskās problēmas, nav panākts vienots viedoklis, prakse liecina, ka pat pašu atšķirīgāko pozīciju valodnieki pēta to pašu - tekstus -, ko apriori piešķir noteiktam funkcionālajam stilam. Vairums valodnieku stilu raksturo kā nozari, kas pēta valodas izteiksmes līdzekļus un valodas funkcionēšanas likumsakarības, kuras nosaka mērķtiecīga valodas vienību lietošana atkarībā no izteikuma satura, mērķa, situācijas un komunikācijas sfēras. M.Kožinas traktējumā "stilistikas priekšmets ir dažādu valodas sistēmas līmeņu izteiksmes iespējas un līdzekļi, to stilistiskās nozīmes un nokrāsas (citādi sauktas par konotācijām), valodas lietošanas likumsakarības dažādās saziņas sfērās un situācijās, kā arī savdabīga runas organizācija, kas specifiska katrai sfērai" (Kožina 1983, 19).

Literārā valoda funkcionē konkrētā valodas situācijā, ko nosaka sociālie un komunikatīvie apstākļi. Tas liecina, ka lingvistisko problemātiku nedrīkst aplūkot atrauti no socioloģiskās (sociolingvistiskās) problemātikas. Cilvēks izrādās iesaistīts sociālo attiecību sistēmā, un viņam ir jānoformē sava darbība saskaņā ar noteikumiem, kas realizē sociālās attiecības, jo sabiedrības cilvēks nav brīvs savā sociālajā darbībā, viņš ir piesaistīts tās sociālās funkcijas realizēšanas noteikumiem, kuras nesējs viņš ir. Nozīmīga ir tā saucamā lomu teorija, kas pastāv verbālās komunikācijas teorijas ietvaros un pēta normatīvuma faktus, sabiedrības locekļu sociālās sadarbības stereotipiskumu. Šajā teorijā izšķir statusa, pozicionālās un situatīvās lomas. Statusa lomas ir komunikantu sociālie raksturojumi - vecums, dzimums, pilsonība, piederība pie noteiktas sociālas klases. Pozicionālās lomas ir indivīda vieta sociālo attiecību sistēmā (priekšnieks, padotais, skolotājs, skolnieks). Situatīvās lomas - ikdienas "lietošanas" lomas, kas nav saistītas ar noteiktām pozicionālām lomām (viesa, drauga, pircēja loma). Bez tam eksistē vēl arī personiskās lomas, ko izraisa personības vērtīborientācijas (draugs, ienaidnieks, atsaucīgs cilvēks u.c.). (Sorokins 1973, 130). Visi šie faktori ietekmē cilvēka valodisko izteiksmi.

Lietuviešu stilists K.Župerka izšķir šādas valodas lietošanas sfēras: tēlainā un netēlainā, ko savukārt veido publicistikas, lietišķā un sadzīves sfēras. Lietišķā savukārt iedalāma zinātnes un administratīvajā sfērā. Stilu raksturo šādas funkcijas: komunikatīvā, ekspresīvā, apelatīvā, estētiskā. Pie stilistikām īpatnībām pieskaitāmas loģiskums, precizitāte, skaidrība, abstraktums, konkrētība, objektīvums, subjektīvums, emocionalitāte, dinamiskums, statiskums, tēlainums u.c (Župerka 1983, 99). Svarīga ir arī valodas izteiksmes līdzekļu nozīme.

Funkcionālo valodas stilu un stilu paveidu jeb apakštilu analīze atspoguļo valodas stilistisko sistēmu - visu līmeņu valodas elementu izvēli un savietojamību, to mijiedarbību dažādās komunikācijas situācijās, tekstu tipos. Stils ir nevis valodas vienības piedeva, bet gan svarīgākais, organizējošais tekstveides princips (Ceplītis 1989, 200-224; Engels 1991). Teksts kā komunikatīvi jēdzienisks veselums ir tā reālā valodas vidē, kur rodas, attīstās un funkcionē katrs konkrētais stils.

Stils funkcionālā aspektā ir sabiedriski apzināts un iekšēji vienots valodas lietošanas - valodas līdzekļu izvēles un kombinēšanas - veids, kas pastāv kā iekšēja dinamiska forma un nodrošina subjektīvi garīgas ietekmes funkcijas realizēšanu. Stils kā valodas funkcionēšanas mehānisms subjektīvajā sfērā, resp., cilvēku emociju, pārdzīvojumu, noskaņojuma sfērā, ir tikai daļa no kopējā valodas funkcionēšanas mehānisma. Tā pastāvēšana ir saistīta ar objektīvo žanrisku saturu, kas eksistē neatkarīgi no valodas sacerējuma konstrukciju vai satura veida. Tādēļ valodas stila lingvistiskais pamatojums ir verbālā darbība un valoda (bet ne valodas sistēma un runa, kā dažās stila koncepcijās), stila priekšmetiskā sfēra ir verbālā komunikācija, bet stila būtība - cilvēka radošā aktivitāte, sacerējuma iekšējā forma, kas nodrošina cilvēku emocionāli estētiskos pārdzīvojumus. Stils ir subjektīvas garīgas iedarbības mehānisms (Brandesa 1983, 17).

Mūsdienu stilistikā tieši funkcionālais virziens tiek uzskatīts par galveno un perspektīvāko (Kožina 1983, 25). Funkcionālās stilistikas mērķis ir konstatēt

tipiskus literārās valodas paveidus. Funkcionāli stilistiskajai pieejai raksturīga abstrahēšanās no teksta kā atsevišķas strukturāli semantiskas vienības. Vienveidīgu tekstu grupa vai viss to kopums nosacīti tiek uztverts kā viens teksts. Funkcionālā stilistika pēta valodas funkcionēšanas likumsakarības dažādās komunikācijas sfērās, kas atbilst vienam vai otram cilvēku darbības veidam, kā arī tā rezultātā radušos funkcionāli stilistisko paveidu sistēmiskumu, valodas līdzekļu izvēles un saistījuma normas šajos funkcionālajos stilos. Svarīgs ir funkcionālo stilu iedalījums, to hierarhija un sistēmiskā organizācija.

Funkcionālo stilu klasifikācija gan pēc komunikācijas sfēru skaita, gan pēc to iedalīšanai relevantajām pazīmēm dažādu tautu valodniecībā ir dažāda. Ir zināma vienotība vairāku patstāvīgu sfēru izdalīšanā, kaut gan to izpratne un robežas var arī nesakrist. Parasti izdala četras komunikācijas sfēras: sarunvalodas, profesionālo, publicistikas un mākslas sfēru. Kā patstāvīgu bieži vien aplūko arī administratīvo (lietišķo) sfēru. Taču, piemēram, čehu valodnieki to pārsvarā uztver kā profesionālā stila paveidu jeb apakšstilu (Jedlička 1988, 105-108).

No konkrētajiem funkcionālajiem stiliem visvairāk uzmanības dažādu valstu lingvistiskajā literatūrā pievērsts daiļliteratūras, publicistikas un zinātnes stilam (Bitiniene, Kostomarovs, Kožina, Solganika, Vasiljeva, Vinogradovs u.c.).

Vācu valodā M.Brandesa izdala piecus funkcionālos stilos: oficiāli lietišķais, zinātniski tehniskais, preses publicistiskais, sadzīves un verbāli mākslinieciskais (Brandesa 1983, 159). Savukārt citos vācu stilistikas pētījumos minēti publiskās runas stils, zinātnes, preses un publicistikas, ikdienas runas un daiļliteratūras stils (Lihterova 1988, 41).

Krievu lingvistiskajā literatūrā sastopami vairāki klasifikācijas varianti, piemēram, V.Ivšins izšķir publicistikas, mākslas, zinātniski tehnisko, oficiāli lietišķo (kancelejas) un sarunvalodas (Ivšins 1973, 36-38), V.Murate - sarunvalodas literāro, poētisko, laikrakstu politisko, oficiāli lietišķo, zinātnisko, profesionāli tehnisko, vienkāršrunas familiāro (Murate 1957, 20-25), A.Jefimovs - mākslinieciski beletristisko, sabiedriski publicistisko, zinātnisko, ražošanas

tehnisko, oficiāli dokumentālo, epistolāro (Jefimovs 1957, 38-43), A.Gvozdevs - lietišķo, māksliniecisko, publicistisko, populārzinātnisko /kā grāmatu stilu/ un sarunvalodas /kā sadzīves runas stilu/ (Gvozdevs 1965, 28-32), R.Budagovs - mutvārdu, rakstu, zinātnisko, māksliniecisko (Budagovs 1965, 443-467), T.Matvejeva - zinātnes, oficiāli lietišķo, publicistikas, sarunvalodas, literāro stilu (Matvejeva 1990, 16). V.Vinogradovs funkcionālo stilu iedalījumu saista ar valodas funkcijām, taču uzskata šo klasifikāciju par nosacītu un uzsver, ka iekšējais valodas diferencēšanās pamats varētu būt arī valodas lietošanas sfēra. Šajā klasifikācijā ir ikdienas sadzīviskais stils /komunikācijas funkcija/, ikdienas lietišķais stils un zinātniskais stils /ziņojuma funkcija/, publicistikas stils un mākslinieciski beletristiskais stils /iedarbības funkcija/ (Vinogradovs 1963, 6-7).

Daudzveidība funkcionālo stilu nosaukšanā ir arī citu valodu stilu teorijā, piemēram, poļu valodnieki izdala zinātnisko, oficiāli kancelejisisko, publicistisko un māksliniecisko stilu (Kurkovska 1970, 109), slovāku valodnieks J.Mistriks runā par sarunvalodas /*hovorový*/, zinātnes /*inaučný*/, publicistikas /*publicistický*/, administratīvais /*administratívny*/ un mākslas /*umelecký*/ stilu (Mistriks 1970, 86). Lietuviešu lingvistikā J.Pikčiliņģis stilu klasifikāciju saista ar komunikācijas mērķi lietošanas sfērās un izšķir mākslinieciski beletristisko /*meninis beletristinis*/, publicistikas /*publicistinis*/, ikdienas sadzīvisko /*kasdieninis buitinis*/, zinātnes /*mokslinis*/ un oficiāli lietišķo /*oficialusis dalykinis*/ (Pikčiliņģis 1971(2), 1, 276-277), savukārt K.Župerkas teorijā ir zinātnes /*mokslinis*/, administratīvais /*administracinis*/, publicistikas /*publicistinis*/, sadzīves /*buitinis*/ un mākslas /*meninis*/ stils (Župerka 1983, 101-115). Visa minētā stilu nosaukumu daudzveidība "liecina, ka stilus iespējams klasificēt no dažādiem viedokļiem, piemēram, atkarā no sabiedriskajām funkcijām, no emocionāli ekspresīvo izteiksmes līdzekļu lietojuma, no komunikācijā izmantotās matērijas veida (vai tiek izmantota valodas mutvārdu forma vai rakstu forma), attieksmē pret literārās valodas normām" (Rozenbergs 1995, 82).

Latviešu valodniecībā M.Beitiņa runā par sarunvalodas, lietišķo rakstu, zinātniskās literatūras, daiļliteratūras un publicistikas stilu (Beitiņa 1961, 65-155),

I. Freidenfelds - par zinātnisko, publicistisko, darījumu, poētisko un sarunvalodas stilu (Freidenfelds 1976, 7). Stilistikas pētnieks J. Rozenbergs, iedalot funkcionālos stilus atkarībā no funkcijām, kādas tie veic vienotas vispārlietojamās valodas ietvaros, izšķir piecus funkcionālos stilus: zinātniskās valodas, lietišķo rakstu valodas, publicistikas valodas, daiļliteratūras valodas un sarunvalodas stils (Rozenbergs 1976, 26-27). Acīmredzot šāds iedalījums ir pietiekami argumentēts un izsmeljošs, tikai stilu nosaukumos varētu atteikties no vārda *valoda*, lai saisinātu terminu.

Katru funkcionālo stilu veido noteiktu valodas vienību saistījums (mijiedarbība), kas ir atšķirīga katrā valodas funkcionēšanas gadījumā. Nozīmīgi ir tas, ka funkcionālie stili ir dinamiska parādība, jo tie veidojas, specifiski funkcionējot valodas elementiem.

Funkcionālais stils sastāv no atsevišķām daļām, ko sauc par apakšstiliem (arī par funkcionālā stila paveidiem). Šīs daļas var izdalīt pēc dažādiem kritērijiem, piemēram, atkarībā no komunikācijas veida (dialogs, monologs, polilogs), kas nosaka rakstu vai mutvārdu formu; adresāta tips utt. Katrs funkcionālais stils pastāv tikai tam raksturīgā žanru kopumā un var veidot šādu lineāru sakarību: teksts - žanrs - apakšstils - funkcionālais stils (Razinkina 1989, 29).

Katrs no funkcionālajiem stiliem ir īpaša stabila formu sistēma, stereotipu, shēmu, legalizētu tradīciju sistēma. Šo sistēmu savukārt veido noteiktu apakšsistēmu kopums: satura apakšsistēma kā noteiktas atspoguļošanas sistēmas rezultāts. Valodas sacerējumā ir divējāds saturs - objektīvais (saturiski loģiskais) un subjektīvais (sociālais, cilvēciskais). Objektīvais saturs (tas, par ko runā tekstā) tiek fiksēts pašā valodā, bet subjektīvais saturs, resp., tas, kā par to runā un kādā nolūkā, izpaužas izteiksmes līdzekļu izvēlē. Abas satura formas veido vienotu sacerējuma iekšējo un ārējo formu. Valodiskais sacerējums ir dinamiska sistēma, un tas nozīmē, ka eksistē vairāk vai mazāk stingri stabili raksturojumi. Pie tādiem tekstu raksturojumiem vispirms pieder žanra raksturojums (Brandesa 1983, 27-28).

Viens no svarīgākajiem jēdzieniem, runājot par funkcionālajiem stiliem, ir sistēmiskums. Ar valodas sistēmiskumu nesaraucjami saistīts ir valodas normas jēdziens. Šis jēdziens ļauj atšķirt vispārlietojamo literāro valodu no citiem valodas paveidiem (žargona, dialektiem). Jebkura stila parādību analīze balstās uz valodas normas jēdzienu.

Katrai valodai kā patstāvīgai, vienotai sistēmai, raksturīga noteikta vārdu, formu un konstrukciju summa, ko sabiedrība noteiktā laikposmā atzīst par paraugu. Šis komplekss veido valodas literārās jeb kodificētās normas pamatu, un tai ir imperatīvs raksturs, resp., tā ir obligāta visiem šīs valodas lietotājiem. "Norma ir valodas sistēmas kolektīvo realizāciju kopums, ko pieņēmusi sabiedrība savas attīstības noteiktā laika posmā un ko tā apzinās par pareizu un priekšzīmīgu" (Druviete 1982, 16). Nav šaubu, ka normas pastāv ne vien literārajā valodā, bet arī tautas valodā, taču literārās valodas normas no tautas valodas lietošanas ieradumiem atšķiras ar lielāku funkcionālo un stilistisko diferencētību, ar lielāku apzinātību to radīšanā un ar kanonu obligātumu. Tas saistīts ar valodas stabilitātes prasībām - stabilitums ir viena no valodas normas imanentām pazīmēm (Havrāneks 1976, 126).

Valodas normas ir stabili, noturīgi likumi, bet teksta normas ir mainīga kategorija. Valodas normas - verbāli noteikumi -, un atbilstoši tiem tiek organizētas valodas vienības valodas sistēmā un lietošanas sistēmā, kas ir saistīta ar valodas sociālo diferenciaciju, tās kultūru un pareizību. Šiem noteikumiem ir priekšrakstu raksturs, un tie ir obligāti noteiktā vēstures periodā. Teksta normas savukārt reglamentē verbālo darbību, realizējot valodas praktiskās funkcijas. Atšķirībā no valodas normas, žanrs un stils - tās ir runas un runāšanas (runas kā procesa) normas. Tām ir strukturāls un sistēmisks raksturs, un tās ar valodas starpniecību regulē cilvēku uzvedību. Ja valodas normām ir konvencionāls raksturs un tās nav valodas iekšējo īpašību izpausme, tad valodas lietošanas (teksta) normas ir to īpašību izpausme, kas piemīt teksta struktūrai.

Normas izjūta, tāpat kā pati norma, var būt spēcīgāka vai vājāka atkarībā no dažādiem faktoriem, piemēram, no valodas lietotāju apziņā eksistējošām vai neeksistējošām vairākām līdzvērtīgām normām, kas nav pietiekami stingri diferencētas. Arī no tā, ka nepastāv salīdzināšanas iespējas, jo nav normas, kas uzskatāma par svešu, ar ko varētu motivēt izvēli, un no normas praktiskās nozīmības konkrētās sociālās grupas saziņas procesā (Ščerba 1974, 36).

Žanrs kā objektīva norma ir runas sacerējuma uzbūves noteikumu kopums. Žanra noteikumos ir zināmas stabila un samērā vienotas prasības pret subjektu, noteikti priekšraksti. Stils kā subjektīva norma ir brīvāka runas sacerējuma uzbūves norma, tas pieder pie normām, kas organizē subjekta aktivitāti - runas konstrukciju, valodas variantu izvēli, priekšrocības viena vai otra varianta izvēlē. No teksta normas viedokļa stils ir stabils izteiksmes līdzekļu un paņēmienu (tēlaino un netēlaino) kopums, ko iespaido cilvēku attieksme pret komunikācijas vidi. Stilistiskās normas brīvība ir relatīva tajā ziņā, ka tai ir sociāli obligāts raksturs un tā, tāpat kā žanra norma, vērsta uz zināmu valodas sakārtošanu. Stilu nosaka gan runātāja personiskās īpatnības, gan viņa dzīves pieredze, laiks, nacionālā piederība. Stilā savdabīgi savijas kopīgais un personiskais. Stila normas, kas nosaka līdzekļu izvēli un teksta uzbūvi, atsevišķās sfērās pēc sava rakstura atšķiras no valodas normām. Tām raksturīgas sabiedrisko ieradumu un tendenču iezīmes, bet tās nav tik vispārējas kā valodas normas. Tāpat kā valodas normas, arī stila normas ir dinamiskas. Katrā funkcionālajā stilā ir savas funkcionālā stila normas - "sabiedrības valodiskie paradumi attiecīgās komunikācijas sfērā lietot atbilstoša funkcionālā stila izteiksmes līdzekļus" (Župerka 1983, 117). Pēc B.Ļihterovas un M.Smiltēnas domām, stila norma ir noteiktā lietošanas sfērā pieņemtas stila īpatnības un tas, ko sabiedrība cer sagaidīt no attiecīgā teksta veida (Ļihterova 1988, 48).

Kaut gan kopumā stila normas nav tik stingras kā valodas normas, tomēr tās var pastiprināties vai pavājināties atkarībā no konkrētā funkcionālā stila. Visvājāk šīs normas izpaužas sarunvalodas stilā jeb sadzīviskajā saziņā. Publicistikā un daiļliteratūrā normas kļūst noturīgākas, bet visstabilākās stila

normas ir zinātnes un lietišķajā (administratīvajā) sfērā. Kaut gan praksē tomēr vērojamas atkāpes no vispārpieņemtajām stila normām. Jebkurai atkāpei jābūt motivētai un funkcionāli lietderīgai. Svarīga nozīme ir sociālajām (statusa) lomām, kādas indivīdiem kā savas literārās valodas runātājiem ir katrā konkrētā komunikācijas situācijā. Stilistikā teksta veida vai izteiksmes līdzekļu izvēli determinē arī sociolingvistikas normas - kāds teiciens kurā brīdī lietojams, kas kādu teicienu lieto un kādā formā - analītiskā vai sintētiskā - izsaka domu u.tml. Šīs normas ir cieši saistītas ar lomu teorijas kategorijām.

LIETIŠKAIS STILS VALODAS FUNKCIONĀLO STILU SISTĒMĀ

Viena no komunikācijas situācijām, kurā iesaistās ikviens indivīds un kurā lietojami stilistiski organizēti valodas izteiksmes līdzekļi, ir administratīvā sfēra. Šajā sfērā lietojamā funkcionālā stila izdalīšanā un arī nosaukšanā dažādu valstu lingvistikas teorijā nav viedokļu saskaņas.

Čehu valodnieks A.Jedlička un slovāku valodnieks J.Mistriks šo funkcionālo stilu sauc par *administratīvo stilu* /*administrativny štýl*/ (Jedlička 1988, 38; Mistriks 1970, 151-161; 1985, 419-423).³ Vācu lingvistiskajā literatūrā sastopams termins "*publiskās (dienesta) saziņas stils*" /*Stil des öffentlichen (amtlichen) Verkehr*/ (Riesel 1975, 43). Vācu valodas stilu teorijā figurē arī termini *publiskās runas stils* /*Stil der öffentlichen Rede*/, kas aptver vairākus apakšstilus: *dienesta stils* /*Amtsstil*/, *tieslietu stils* /*Stil des Gerichtswesens*/, *diplomātiskās saziņas stils* /*Stil des Diplomatenverkehr*/, *tirdzniecības saziņas stils* /*Stil des Handelverkehr*/ (Līhterova 1988, 41). Savukārt M.Brandesa šo stilu sauc par *oficiāli lietišķo* /*официально-деловой*/ (Brandesa 1983). Domājams, ka tā ir krievu lingvistiskās terminoloģijas ietekme - pētījums rakstīts krievu valodā. I.Galperins, runājot par angļu valodas stilistiku, lieto terminu "*oficiālo dokumentu stils*" /*the Style of Official Documents*/ (Galperins 1981, 312-318). Angļu valodā sastopami arī varianti *darījumu stils* /*business style*/ (Rūķe 1977, 31), *administratīvā valoda* /*language of administration*/ (Tērners 1977, 159). Poļu valodnieki H.Kurkovska un S.Skorupka to sauc par *oficiāli kancelejisks stilu* /*styl urzędowo-kanceliaryjny*/ (Kurkovska 1959, 109). Franču valodniecībā šo stilu dēvē par *administratīvo stilu* /*le style administratif*/ (Katrins 1968 - publikācija kopumā veltīta lietišķā stila tekstiem; Doļņins 1978, 61), arī *oficiāli lietišķo* (Hovanska 1984, 53). Krievu valodnieciskajā literatūrā minētais stils visbiežāk tiek dēvēts par *oficiāli lietišķo* (Kožins 1982, 103-109; Murate 1957, 20-25; Kožina 1983; Odincovs 1980; Matvejeva 1990, 62-83; Šanskis 1989, 169-175), *lietišķo* (Gvozdevs 1965, 28-32), *oficiāli dokumentāro* (Jefimovs 1957, 38-43;

³ Lappuses norāda vietu, kur pirmoreiz tekstā minēts stila nosaukums vai tas sīkāk analizēts.

Vinogradovs 1963, 6), par *lietišķo runu* (Loginova 1968, 186), arī par *administratīvo, kancelejas* vai *likumdošanas stilu* (Stilistika 1987, 41).

Arī lietuviešu stilu teorijā lietišķā stila apzīmēšanai lietoti dažādi termini. Lietuviešu stilistikas pētnieks K.Župerka aplūkojis lietišķā stila nosaukumus mūsdienu lietuviešu lingvistiskajā terminoloģijā un konstatējis šādus variantus: *oficiālo rakstu (jeb kancelejas) /oficialiųjų raštų arba kanceliārinis/* (Paļonis 1964, 14), *oficiālais /oficialusis/* (Grumadiene 1985), *oficiāli lietišķais jeb kancelejas stils /oficialusis dalykinis arba kanceliārinis/* (Paļonis 1989, 67, 192), *oficiāli lietišķais /oficialusis dalykinis/* (Savukīns 1977, 18-19; Župerka 1977, 15), *lietišķais /dalykinis/* (Pikčiliņģis 1965, 8; Šoblinskis 1973, 11; Sirtauts 1982, 59; 1988, 185), *kancelejas /kanceliārinis/* (Ambrazs 1967, 147; Krinickaite 1984, 33; Paļonis 1985, 21; Šoblinskis 1987, 175; Gaivenis 1990, 67; 192), *administratīvais /administracinis/* (Župerka 1983, 106-108).⁴

K.Župerkas skatījumā vārdkopa *oficiālais lietišķais stils /oficialusis dalykinis stilius/* ir krievu termina *официально-деловой стиль* burtisks tulkojums. Šāds garš trīskomponentu termins ir neērts lietošanā (vairākkomponentu termins labāk iederētos apakšstilu nominēšanai). Saistījumā ar virsjēdzienu *stils* atsevišķi tiek lietoti abi šie vārdkopas elementi: tikai *oficiālais* vai tikai *lietišķais*. Pirmais vairāk raksturo runas sfēras tekstu specifiku (nedaudz arī pašu lietošanas sfēru), otrais satura un izteiksmes lietišķumu. Visplašāk lietuviešu lingvistikā izplatīts šīs sfēras tekstu stila nosaukums ir *kancelejas stils*, kas fiksēts arī valodniecības terminu vārdnīcā (Gaivenis 1990, 67, 192). Pats K.Župerka pēc čehu un slovāku stilistikas parauga ir ieviesis terminu *administratīvais stils*, kā salīdzinājumu minot arī A.Piročkina, S.Krinickaites, P.Kņūkštas terminlietojumus. Minēts gan, ka ne visi valodnieki ar šo adjektīvu izteiktā jēdziena apjomu saprot vienādi, piemēram, J.Paļonis izdala administratīvo stilu kā vienu no kancelejas stila paveidiem līdzās juridiskajam - tātad terminam *administratīvais stils* piešķirama šaurāka izpratne, tas uztverams kā paveida jēdziens (rūšinė

⁴ Minētie terminu lietojuma paraugi lietuviešu valodā ņemti no K.Župerkas publikācijas (Župerka 1994, 27-29).

savoka). P. Kņūkšta uzsver, ka termins *administratīvā valoda* lietojams līdzīgā nozīmē kā vārdkopas *kancelejas valoda, darījumu rakstu valoda*, taču tā bez *kancelejas rakstu valodas* aptver arī to runas formu, daļēji arī juridisko rakstu un runas valodu. K.Župerka lieto terminu *administratīvais stils* kā plašāku jēdzienu un izdala trīs šī stila apakšstilus: *kancelejas* (resp. *darījumu rakstu valoda*), *juridisko* (likumu, tiesvedības valoda) un *diplomātisko* (diplomātijas tekstu valoda) *apakšstilu* (Župerka 1994, 28-29). Savukārt ar terminu *lietišķais stils* (*dalykinis stilius*) lietuviešu valodnieks saprot gan lietišķo stilu mūsu izpratnē, gan zinātnes valodas stilu (Župerka 1983, 99).

Mūsdienu latviešu valodnieki administratīvajā komunikācijā funkcionējošo stilu arī sauc dažādi: *darījumu stils* (Freidenfelds 1984, 70), *lietišķo rakstu stils* (Beitiņa 1961, 65-155), *lietišķo rakstu valodas stils* (Rozenbergs 1976, 32-38; 1995, 85-91), *lietišķais stils* (Veidemane 1970, 117).

Ar šiem dažādajiem terminiem - *lietišķais, oficiāli lietišķais, kancelejas, administratīvais* u.tml. - nosaukto stilu robežas nesakrīt pilnībā, tomēr atšķirības starp tiem nav tik būtiskas, lai konstatētu dažādu ekstralingvistisko faktoru tekstveides rezultātu un līdz ar to arī funkcionālo stilu izdalīšanas principu atšķirības (Stilistika 1987, 41-42). No daudzajiem šī funkcionālā stila nosaukumu variantiem priekšroka dota terminam *lietišķais stils*, jo tas ir gan pietiekami īss un ērts lietošanā, gan nepārprotami atklāj jēdziena būtību.

Līdz šim lietišķā stila pētījumiem salīdzinājumā ar citiem funkcionālajiem stiliem veltīts mazāk vērības. Atsevišķi darbi par šo stilu ir franču lingvistikā (Katrins 1968). Krievu lingvistikā par to vairāk rakstīts no valodas kultūras viedokļa (Val.kultūra 1982; Loginova 1968; Rahmaņins 1973; Djuženko 1975). Vairāk vērības ir pievērsts lietišķajiem tekstiem to sinhroniskajā stāvoklī - šādā aspektā bijušajās Padomju Savienības republikās aizstāvēta ne viena vien kandidāta un doktora (tolaiku terminoloģijā runājot) disertācija (Babahanova 1987; Bagrjanceva 1986; Voznaja 1983; Farafonova 1977). Nedaudz plašāk analizēti mūsdienu juridiskie teksti, kas ir viens no lietišķā stila paveidiem (Zubarevs 1976; Savickis 1987; Ušakovs 1967). Diahroniskajā aspektā arī

galvenokārt pētīti juridiskie teksti (Dailidens 1989; Mannapova 1982), publicētas atsevišķas monogrāfijas (Tarabasova 1986; Volkovs 1974). Informāciju par lietišķā stila tekstiem var atrast arī speciāli lietvedības sfēras darbiniekiem paredzētos izdevumos (Bondireva 1989; Ļivšics 1981; Kuzņecova 1991; Dokumenti 1991 u.c.). Arī lietuviešu valodas lietišķais stils kā savdabīgs funkcionāls valodas paveids ir aplūkots tikai vispārīgos vilcienos. Šīs nozares teksti visbiežāk analizējami no valodas kultūras viedokļa (Oginskiene 1988). Plašākais šīm problēmām veltītais darbs ir A.Piročkina "Administratīvās valodas kultūra" (Piročkina 1990). Pēdējā laikā gan ir sāka speciāla šī stila pētīšana - aplūkojami administratīvās valodas teorijas jautājumi (Kņūkšta 1992; 1993), izteiksmes līdzekļi (Grodīte 1992; 1994; Mielkuviene 1993; Vainauskiene 1995; Sližiene 1988; Oginskiene 1993; 1994).

Lietišķais stils ir stabilākā valodas funkcionālā stila sistēma, taču tā nav viendabīga parādība. Šī stila sacerējumus atbilstoši grupējumam pašas komunikācijas sfēras ietvaros var iedalīt vairākos apakšstilos. Iedalījums apakšstilos (kaut gan ne vienmēr lietots tieši šis termins, nereti runā par stila paveidiem, tomēr šķiet, ka *apakšstils* ir jēdzieniski precīzs, tāpēc tas tiks lietots turpmāk) mēdz būt gan izvērstāks, gan mazāk izvērsts. Piemēram, J.Rozenbergs nodala divus funkcionālos paveidus - diplomātisko attiecību un kancelejas lietišķo rakstu valodas stila funkcionālo paveidu (Rozenbergs 1976, 35). Savukārt lietuviešu stilistikā administratīvajā stilā izdala trīs apakšstilus - kancelejas (darījumu rakstu valoda), juridisko (likumu, tiesu valoda) un diplomātisko (diplomātijas tekstu valoda) (Župerka 1994, 29). Angļu stilu teorijā izdala četrus apakšstilus: darījumu dokumentu valoda /the language of business documents/, juridisko dokumentu valoda /the language of legal documents/, diplomātijas valoda /the language of diplomacy/ un militāro dokumentu valoda /the language of military documents/ (Galperins 1981, 312). Par pieņemamāku uzskatāms dalījums trijos apakšstilos, kam piemīt funkcionālas atšķirības un diferencēta verbālā struktūra: juridiskais apakšstils, kas apkalpo sfēru, kura nosaka tiesiskās normas valstī; administratīvais apakšstils, kas apkalpo sfēru,

kura regulē attiecības starp pilsoņiem un iestādēm (uzņēmumiem, organizācijām u.tml. - turpmāk nosacīti iestādes); diplomātiskais apakšstils, kas apkalpo starptautisko attiecību sfēru (Loginova 1968, 187) /Sk. 1.tabulu/.

Lietišķais stils nosaka valodas izteiksmes līdzekļu izvēli un to kombinēšanu, lai vārdiski noformētu indivīdu oficiālās attiecības tiesiskajā un vadības sfērā. Ar jēdzienu *lietišķais stils* vispirms saprot oficiālo dokumentu valodu iestāžu un organizāciju lietvedībā, jurisprudencē, tirdzniecībā un ekonomikā, atsevišķu pilsoņu dzīvē, kā arī starptautisko attiecību jomā. Lietišķais stils visbiežāk funkcionē rakstu formā, taču nenoliedzami pastāv arī šī stila mutvārdu paveids - oficiālu sanāksmju, sēžu, apspriežu, lietišķa rakstura pieņemšanu verbālais noformējums. Lietišķā stila rakstu forma pieder pie stilēm, kam nepiemīt plaša komunikatīvā aktivitāte, jo tajā nenotiek divpusēja regulāra masveida saziņa. Parasti tas ir komunikatīvi vienpusējs izteiksmes veids - tā ir informēšanas, nevis komunikācijas valoda, to biežāk uztver nekā reproducē (Brandesa 1983, 169). Kopējās pazīmes, kas raksturo lietišķā stila realizējamās funkcijas, ir obligātums. Tas izpaužas imperatīvā formā un tam piemīt priekšrakstoši vērtējoša nozīme - tā vispirms ir direktīva, tieša iedarbība uz cilvēku uzvedību ar likumu, rīkojumu, instrukciju u.c. normatīvu (direktīvu) dokumentu starpniecību (Brandesa 1983, 161). R.Katrins franču valodā izdala vairākas vispārēja rakstura pazīmes, kas obligātas labam lietišķajam stilam: 1) svinīgums, oficiālums; 2) pieklājīgums, kas nenoliedz kategoriskumu, stingrību; 3) objektivitāte, subjektīvu vērtējumu neesamība; 4) stilistiskā viendabība; 5) skaidrība, precizitāte, koncentrētība un lakoniskums (Katrins 1968, 12-27 - citēts pēc Hovanska 1983, 198).

Galvenā vērība darbā pievērsta administratīvajam apakšstilam, daļēji arī juridiskajam apakšstilam - likumiem, kas var tikt uzskatīti arī par administratīvā apakšstila reprezentantiem, jo tos izdod vadošas valsts institūcijas, lai koordinētu iestāžu un pilsoņu darbību. Diplomātiskais apakšstils vairāk skar valstu intereses un nav aktuāls iedzīvotāju ikdienas dzīvē. Šajā apakšstilā liela

loma ir dažādiem ekstralingvistiskiem faktoriem, etiķetei un diplomātiskajam protokolam.

Lietišķā stila administratīvajam apakšstilam raksturīgas vairākas funkcijas: organizētājfunkcija, rīkotājfunkcija, informētājfunkcija, reģistrētājfunkcija. Šīs funkcijas realizē konkrētu apakšstilu grupu dokumenti - administratīvajā apakšstilā atkarībā no mērķiem, kam paredzēti šo grupu dokumenti, - izdala četras apakšstilu grupas: organizatoriskie, rīkojumu, izziņas un personāla dokumenti (Šadinovs 1985, 137). Organizatorisko dokumentu grupa - tie ir centrālo valsts pārvaldes institūciju un tām pakļauto iestāžu organizatoriskajā un izpilddarbībā izmantojamo dokumentu sistēma (organizētājfunkcija). Rīkojumu dokumentu grupa - valsts pārvaldes institūciju un tām pakļauto iestāžu rīkotājdarbībā un izpilddarbībā izmantojamo dokumentu sistēma (rīkotājfunkcija). Izziņas dokumentu grupa - dokumenti, kas sniedz informāciju par kādu faktu (informētājfunkcija). Personāla dokumentu grupa - individuāla satura dokumenti, kas sniedz ziņas par atsevišķu personu vai personu grupu (reģistrētājfunkcija) /Sk. 2.tabulu/.

Katru administratīvā apakšstila dokumentu grupu pārstāv konkrēta žanra teksti - organizatorisko dokumentu grupā ietilpst šādi žanri: nolikums, statūti, instrukcija, noteikumi, līgums, plāns. Rīkojumu dokumentu grupu veido teksti, kas realizē rīkotājfunkciju: lēmums (šim terminam ir divas nozīmes - sal. krievu valodas terminus *решение* un *постановление*, angļu valodā - *decision* un *resolution*, vācu valodā - *Verordnung, Beschluss, Entscheidung* -, bet abu veidu dokumenti ir rīkojumu dokumentu grupas žanri), pavēle, rīkojums,⁵ norādījumi.

Informētājfunkciju pilda šādi dokumenti: izziņa (uzziņa), dienesta vēstule, protokols, akts, telegramma, paziņojums, sludinājums, atzinums, ziņojums, pārskats, kopsavilkums, atsauksme, apkārtraksts, paskaidrojums, ielūgums. Personāla dokumentu grupā ietilpst iesniegums, raksturojums, anketa, personas

---

⁵ Pēc mūsdienu prasībām *rīkojums* ar 1996.gada 1.jūliju lietvedībā jālieto termina *pavēle* vietā, saglabājot terminu *pavēle* tikai militārajā sfērā (Noteikumi 1996, 36)

kartīte, štatu saraksts, autobiogrāfija, pilnvara, apliecība, lūgums, atlūgums. Tiem raksturīga reģistrētājfunkcija. Visās apakšstilu grupās iekļauti tipiskāko žanru dokumenti /Sk. 3.tabulu/. Katrā konkrētā iestādē šis kopums var būt atšķirīgs - tiek lietoti arī šeit neminēti dokumentu žanri.

Žanru stilistiskās atšķirības lietišķajā stilā redzamas pietiekami spilgti - iekšējā funkcionālā diferencēšanās šajā stilā ir daudz noteiktāka nekā jebkurā citā funkcionālajā stilā. Stilistiskās atšķirības ir motivētas ar dokumenta tematiku un tā šauru lietojuma sfēru. Diferencēts ir, piemēram, statūtu, instrukcijas, līguma, rīkojuma, akta, iesnieguma u.c. lietišķo dokumentu stils. Atšķirības var būt pat viena dokumentu veida ietvaros. Stilistisko tekstu diferencēšanu administratīvajā komunikācijas sfērā ietekmē šo dokumentu izdevēj institūciju raksturs, kā arī dokumentu funkcionālais uzdevums.

Lietišķais stils izceļas funkcionālo stilu sistēmā ar īpaši pedantisku valodas līdzekļu izvēli, ar savu noslēgtību un relatīvo noturīgumu attīstības ziņā. Dažādos lietišķā stila apakšstilu žanros valoda ir standartizēta, tādēļ šajos dokumentos lietojamiem valodas izteiksmes līdzekļiem ir "jāatbilst literārās valodas oficiāli lietišķā stila (citāta autors lieto terminu *официально-деловой стиль*, kas saglabāts arī tulkojumā) tradīcijām un pirmām kārtām tām, kuras palīdz izteikt domu pēc iespējas precīzāk, secīgāk, pilnīgāk un iespējami īsi" (Rahmaņins 1973, 19). Savdabīgu runas (rakstu) šablonu un teikumu modeļu pastāvēšana atvieglo informācijas sastādīšanu un pasniegšanu, kas arī ir lietišķā stila uzdevums.

Vairākums lietišķā stila žanru eksistē rakstu formā. Mutvārdu forma ir brīvāka no standartizācijas, resp., tajā iespējamās (un pieļaujamas) atkāpes no mūsdienu latviešu literārās valodas lietišķā stila normām, toties rakstveidā prasības ir stingrākas, jo lietišķie teksti tiek gatavoti savlaicīgi un ir iespējams pārdomāti izvēlēties vispiemērotākos vārdus un konstrukcijas. Rakstītajos lietišķajos tekstos lietojami precīzi un skaidri formulējumi. Leksiskās un sintaktiskās īpatnības ir atkarīgas no lietišķā stila žanra, kā arī no tekstu uzrakstīšanas laika. Visiem lietišķajiem tekstiem, kopīga prasība ir valodas

līdzekļu ekonomija - tajos lietojami konkrētam gadījumam vispiemērotākie vārdi. Jācenšas izvairīties no liekvārdības. Kā vienu no cēloņiem, kādēļ rodas liekvārdība, varētu minēt tieksmi saglabāt senajam kancelejas stilam raksturīgos garos neveiklos formulējumus, kā arī lietišķo tekstu sastādītāju pārlieko neuzticēšanos adresātam (Rozenbergs 1976, 33). Tajos pieļaujama vārdu lietošana tikai to tiešajās nozīmēs, izņemot gadījumus, kad nozīmes pārnesums izmantots jau lietišķajos tekstos lietojamo terminu darināšanā.

Kaut gan lietišķā stila normas ir samērā stabilas, arī šī stila tekstos vērojamas zināmas atkāpes. Šādas stila normu izmaiņas parasti sākas nevis no plašam lietotāju lokam paredzētiem, noturīgākajiem žanriem, bet gan no žanriem, kas adresēti ierobežotam lietotāju skaitam, piemēram, informācija iestādes darbiniekiem, sludinājums u.tml. Tāpēc nozīmīgs ir variantuma jēdziens.

Lai sekmīgi realizētu lietišķā stila pamatfunkciju - nodrošinātu oficiālo saziņu starp valsti, iestādēm un pilsoņiem -, dokumentu valodai izvirzāmas īpaši stingras prasības. Teksta organizācijai jābūt precīzai un nepārprotamai, bet to nodrošina tieši komunikācijas situācijai atbilstošu izteiksmes līdzekļu lietošana.

Nereti valda uzskats, ka lietišķo tekstu valodas specifiku rada neparastas, citos stilos netipiskas konstrukcijas un pat atkāpes no literārās valodas normām. Tekstu analīze liecina, ka liela daļa nenormatīvo valodas parādību rodas citu valodu ietekmē, ko izraisa dažādi ekstralingvistiskie - politiskie, ekonomiskie, kultūras - faktori. Parasti valodu mijiedarbība ir atkarīga no kontaktējošo valodu lingvistiskās struktūras, no šo valodu normalizācijas pakāpes un ar to saistītās cilvēku attieksmes pret iespējamām valodas pārmaiņām, no šajā valodā runājošo cilvēku skaita valodas kolektīvā (tā plašākajā un šaurākajā izpratnē - gan tautā kopumā, gan atsevišķos darba u.tml. kolektīvos) un viņu valodas prasmes līmeņa, no kontaktējošo valodu sociālā statusa u.c. Tā kā latviski runājošie (rakstošie) administratīvajā komunikācijā ilgu laiku bija spiesti vai pieraduši biežāk lietot krievu valodu, tas atstāja iespaidu uz viņu izteiksmes veidu. Te svarīgs ir psiholoģiskais faktors - ieradums katrā konkrētā darbības

nozārē sazināties vienā noteiktā valodā. Jo paviršāka attieksme pret savu valodu (runu) vai zemāks izglītības līmenis, jo vieglāk sveša valoda var ietekmēt dzimto valodu. Rodoties nepieciešamībai lietišķajā saziņā domas izteikt latviski, tiek reproducēti trafareti, kas veidoti pēc krievu valodas parauga. Trafaretu un frazeoloģisku konstrukciju lietojums ir viena no specifiskām lietišķā stila pazīmēm, kas atšķir to no citiem funkcionālajiem stiliem, taču tiem ir jābūt latviski korektiem.

Dažkārt nenormatīvām konstrukcijām ir gadījuma raksturs, taču biežāk gan viena un tā pati atkāpe no literārās valodas normām viena dokumenta ietvaros atkārtojas vairākkārt, kas liecina par valodas prasību nezināšanu vai to neievērošanu. Valodas precizitāti un pareizību dokumentos nosaka vairāki faktori: to sagatavotāju izglītības līmenis, profesionālās iemaņas, latviešu valodas prasme, viņu attieksme pret valodu (valodas prasību zināšana un iedziļināšanās teksta niansēs), iespēja savlaicīgi sagatavot tekstu u.tml.

Lietišķo tekstu sastādītāju ideāls ir precizitāte, kas sekmē to nepārprotamu uztveršanu un tajos ietverto prasību izpildīšanu. Šī stila apakšstilu žanros atklājas liela distance starp autoru (tā var būt valsts vai oficiāla iestāde) un adresātu (pilsonis vai pakļautā iestāde). Šis autora-adresāta faktors pastiprina lietišķo tekstu oficiālumu un vispārīgumu. Lietišķā stila tekstiem nepiemīt emocionālais ekspresīvs, taču tiem raksturīgas tādas iezīmes, kā skaidrība (saprotamība), koncentrētība, loģiskums. Svarīga prasība šajā stilā ir valodas izteiksmes viendabīgums. Bez vispārīgajām prasībām, kas kopīgas visiem lietišķā stila dokumentiem, katram atsevišķam žanram raksturīgas arī savas specifiskas īpatnības.

IESKATS LATVIEŠU LIETIŠĶĀ STILA ATTĪSTĪBĀ

Mēģinājumi diferencēt latviešu valodu pēc tās izteiksmes līdzekļu saistījuma un funkcionēšanas konkrēta mērķa tekstos bija jau pašos nacionālās valodas izveides pirmsākumos. "Latviešu valodas diferencēšanās apakšsistēmās iesniedzas sirmā senatnē burvju, burtnieku, zintnieku maģiskajā darbībā, tautas mutvārdu daiļradē, tā attīstās pirmo likumu, līgumu, kredītdokumentu tekstos, reliģiskajā literatūrā, pirmo laikrakstu un grāmatu izdevumos .." (Rozenbergs 1995, 9). Stilistikas iedīgļi meklējami 1697.gadā publicētajā grāmatā "Der Unteutsche Opitz, oder kurtze Anleitung zur Lettischen Dichtkunst" (Nevācu Opics jeb īsa pamācība latviešu dzejas mākslā, labā nolūkā Jāņa Višmaņa, Dundagas mācītāja, sacerēta). Šo izdevumu var uzskatīt par poētiskā stila teorētisku aizsākumu, jo doti "saprātīgi padomi, kā aizsargāt dzeju no mistrota stila" (Ozols 1965, 332-334; Bērziņš 1925).

Viens no senākajiem valodas paveidiem ir arī lietišķais stils - liecības par to atrodamas jau veclatviešu valodas posmā. Lietišķā stila diahroniskā analīze nav šī darba pamatmērķis, tāpēc ieskats vēsturē balstīts galvenokārt uz šī stila tekstu analīzi, ko dažādā laikā veikuši citi pētnieki. Salīdzinājumam var minēt lietuviešu valodas vēstures pētnieka J.Paļoņa secinājumu, ka senākās tradīcijas no rakstu valodas stiliem raksturīgas tieši lietuviešu valodas "oficiāli lietišķajam (kancelejas) un mākslinieciski beletristiskajam stilam". To sākotne datējama ar XVI-XVII gadsimtu. Un kaut gan lietišķais stils tolaik "vēl bija vāji attīstīts, bet jau var runāt par zināmām specifiskām iezīmēm, kas to atšķir no citiem tālaika stiliem, un par zināmām tā iekšējām imanentām pazīmēm" (Paļonis 1979, 93).

Latviešu valodas pētnieku rīcībā no senākajiem lietišķo tekstu paraugiem ir vienīgais laicīga satura rokraksts latviešu valodā, kas saglabājies no 16.gadsimta, - alusnesēju brālības locekļu saraksts. "Dažādu amatnieku apvienību (tālaika terminoloģijā - "ģildu", "amtu" (cehu)) iekšējo dzīvi un to sabiedrisko darbību regulēja pilsētas maģistrāta apstiprināti statūti jeb šrāgas. Sapulču un darījumu vadība bija uzticēta no pašu vidus vēlētiem oldermaņiem un

"piesēdētājiem" (palīgiem), kasieriem utt., grāmatu vešanu veica bieži vien attiecīgās savienības priesteri vai vislabākie rakstu pratēji. Ģilde veda savu locekļu sarakstus, rēķinu grāmatas par ieņēmumiem un izdevumiem, protokolus par kārtējām svinīgām sapulcēm un arī pārskatus par svarīgiem gadījumiem savienības un arī pilsētas dzīvē." Pirmo, 1466.gadā atjaunoto, šrāgu alusnesēji dabūja no Rīgas maģistrāta jau 1386.gadā. Ilgu laiku saglabājās ieradums rakstveža pienākumus uzticēt garīdzniekiem - alusnesēji (jeb vīna nesēji, kā tos tolaik dēvēja) vēlēja tā laika Jēkaba baznīcas latviešu draudzes (pie kuras viņi piederēja) mācītāju, lai turētu kārtībā savu brālības grāmatu. Laika gaitā šī grāmata kļuva vienkārši par brālības biedru sarakstu. Līdz 1549.gadam katru gadu tika ierakstīti jauni biedru saraksti jeb listes - tā sauca šos sarakstus (v. *Liste* 'saraksts'). 16.gadsimta vidū šī kārtīgā grāmatu vešana apstājās un daudzus gadus nav nekādu ierakstu. Visas grāmatas tika rakstītas vācu valodā, tikai 1558., 1561., 1572., 1573. un 1582.-1594.gada saraksti, ko sastādījuši trīs Jēkaba un Jāņa baznīcas mācītāji, ir latviešu valodā, tomēr ar vācu ievadiem (Arbuzovs 1920, 39-42).

A.Augstkalns, aplūkojot pirmos latviešu tekstus un grāmatas, uzsver, ka "no "pirmās rakstu valodas" beidzamiem gadiem saglabājies plašs, vērtīgs juridisks raksts - latviskās Rīgas linuvēveru amata sabiedrības statūtu (šrāgas) tulkojums 1625.gadā jeb vēlāk..". Mūsdienu valodā tos sauc par linu audēju statūtiem (sal. *vēveris* v. *Weber* 'audējs'). Vēsturnieks J.Straubergs, runājot par šiem statūtiem, min, ka 1625.gada 18.februārī Rīgas rātes apstiprinātās linu audēju šrāgas latviešu valodā ierakstītas linu audēju grāmatā, kas aptver laiku no 1618. līdz 1776.gadam. "Šai amata grāmatā ierakstītas ziņas par amata personām: eltermani, vecajiem (piesēdētājiem), kasieri un rakstvedi un arī ziņas par jaunajiem amata meistariem .. parasti lēmumu par ierindošanu pilnos meistaros un visu maksu nokārtošanu pierakstīja klāt pirmajam lēmumam, un šīs linu audēju grāmatas, kas sākumā rakstītas ļoti tīri, pēc 1660.gada ir tā saraibinātas ar piezīmēm, ka diezgan grūti orientēties"(Straubergs 1938, 413). Domājams, ka "latviešu šrāgas ir rakstītas pirmās, ko vācu profesionāls

rakstvedis nekad nebūtu darījis, jo oficiālais šrāgu teksts taču bija vācu” (turpat 419). “Nezināmais tulkotājs bez šaubu ir no baznīcas darbiniekiem un pazīst garīgos rakstus. Statūtu tulkojumā viņš spiests meklēt izteiksmi juridisku nosacījumu un secinājumu izteikšanai, kur gan nav izpelņījies uzslavas, bet dažāda amatu un pilsētas dzīves parādību apzīmējumi ņemti no latviešu rīdzinieku valodas, piem., *nomnieki* .. un daudzie ģermānismi arī biežāk būs ņemti no latviešu amatnieku valodas nekā no tulkojamā parauga” (Augstkalns 1935, 13-15).

A.Augstkalns min kādu spožu tiesu rakstu piemēru - 1655.gada nāves spriedumu dedzinātājiem, ko pētnieks pēc nozīmīguma salīdzina ar G.Manceļa valodas labākajiem paraugiem (Augstkalns 1935, 15). Tolaik “.. svešautiešu sekretāri latviešu valodā notiekošo procesu liecinieku liecības, latviešu zvērestus etc. ļoti rūpīgi pārtulkojuši un pierakstījuši vācu valodā. Tāpēc netulkoti uzrakstīti tikai grūtāk tulkojamie vārdi un īpatnēji izteicieni un viena daļa no buramiem vārdiem un zvērestu formulām” (Zommers 1936, 399).

Uzmanība ir pievērsta arī diviem zvērestu tekstiem, kas Kurzemes hercogistes laikā bija jādod vagariem un tiesnešiem. Tos analizējis, J.Krodznieks uzsver, ka pats par sevi tas nav nekas svarīgs, jo amatos esošām personām ir jādod solījums pildīt to likumīgi un pēc labākās sirdsapziņas. “Ievērojama tikai zvēresta ārējā forma, viņa valoda. Zvērināja šos amatvīrus lielāka svinīguma dēļ gan baznīcās un to izdarīja mācītājs. Valoda, kurā šis nolasīja šo zvērestu, bija tāda, kādu pats prata, kādu lietoja savās amata darīšanās, kurā sprediķoja”. Abi publicētie zvēresta teksti liecina, ka “mācītāji lietojuši ļoti sabojātu valodu, grēkojuši pret izrunu un formu, ka bijuši ļoti vāji sava ganamapulka valodas pratēji un ļaudīm bijis ne mazuma iemesla pajokoties par saviem dvēseles ganiem” (Krodznieks 1921, 762).

Vecākie latviešu valodā izdotie kara sodu likumi ir L.Depkina tulkotie izvilkumi no zviedru karaļa Kārļa XI 1683.gada kara artikuliem. “.. Kārļa XI likumdošana skāra latvieti nevien kā zemnieku un draudzes locekli, bet arī kā karavīru. 2.martā 1683.g. izdotie kara sodu un kara tiesas likumi bija adresēti

visiem zviedru armijas karavīriem neatkarīgi no tautības, tāpēc Vidzemes ģenerālgubernators grāfs E.Dālbergs ar 18.oktobra 1696.gada patenti (termins lietots pēc G.Stendera "Lettische Lexikon" (1789) parauga - "Patent, Lielakunga grāmata baznīcā sludināta top"- Ozols 1965, 588)) publicēja šī likuma izvilkumu kareivjiem nevien vāciski, bet arī latviski .." (Švābe 1935, 44). Šie sodu likumi "publicēti īpašā plakātā Rīgā 1696.g. 19.oktobrī. To pilns nosaukums ir "Savādi kara tiesas likumi no mūsu Augstā un Varenā Ķēniņa no Zviedru kara Kara Tiesas Locekļiem izmeklēti, par tām lietām, ko tiem sliktiem Zaldātiem jādar, un paklausīgi jāpanāk ik dienas pie Vaktis noliesāšanu no tiem Underoficieriem iekš tiem Cortegardiem tiem Kara Kalpiem priekšlasāmi, ka neviens nevar aizbildināties to nezinājis jeb nedzirdējis" (Ozols 1965, 343). Kā apgalvo A.Ozols, "L.Depkins sarežģītākus juridiskus formulējumus netulko (1. un 95.loceklis) /mūsdienu izpratnē - pants/, tanīs vietās piedraudēdams ar nomaitāšanu vai ar "atbildēšanu ar kaklu", bet vāciskajam juridiskajam terminam "*am Leben gestraffet werden*" vai "*bey Lebens-Straffe*" liek pretim dažādas latviskas izteiksmes: *būs mirt* (2.loc.), *pie savu kaklu* (29.loc.), *kaklu pamest* (61.loc.), *būs pakārtam tapt* (62.loc.), *būs pie dzīvības tapt aizņemtam* (84.loc.), *būs nāvi redzēt* (115.loc.). Tas rāda juridiskās terminoloģijas nestabilitāti un liecina gan par tulkošanas grūtībām, gan zināmu patvaļu" (Ozols 1965, 345).

17. un 18.gadsimta juridiskie teksti ir analizēti no valodas viedokļa samērā detalizēti - īpaši kara sodu likumi (Kļava 1989). Pētījumā analizēti kara sodu (tolaik saukti arī par štrāpēm - v.*Strafe* 'sods') likumi, kā arī kara tiesas likumi, kas sagatavoti no 1696. līdz 1699.gadam.

A.Ozols veclatviešu rakstu valodas pētījumos lielu vērību pievērš tā saucamās lietiskās literatūras /termins *lietisks* lietots mūsdienu *lietišķs* nozīmē/ valodai, uzsverot, ka "lietiskā literatūra visumā aprobežojas ar pamācību un ziniskiem rakstiem, kuros sāk iezīmēties vēlākās tehniskās un populārzinātniskās literatūras līnijas". Atsevišķi šīs literatūras žanri sastopami arī publicistikā. Tie ir arī patstāvīgi izdevumi " .. tieslietu raksti .. valdības un vietējās administrācijas likumi un rīkojumi, instrukcijas, patentes " un citi norādījumi, kas

paliek pamācību līmenī. Vairāk juridiskās literatūras rakstura ir dzimtkungu likumiem un noteikumiem zemniekiem, līgumiem un nomas (rentes) kontraktiem. Ziņojumi par kredītiestādēm liecina par jaunu kapitālistisku reāliju, jēdzienu un attiecīgu nosaukumu ieviešanos” (Ozols 1965, 498). Veclatviešu rakstu valodas pieminekļu vidū ir ievērojams skaits likumu, ir valdības un vietējās administrācijas likumi, rīkojumi, instrukcijas, patentes, norādījumi, dzimtkungu likumi un noteikumi zemniekiem, sākot ar 1684.gadu līdz 1853.gadam, kā arī līgumi, nomas (rentes) kontrakti, sākot ar 1805.gadu līdz 1855.gadam (Ozols 1965, 588.-595.). Protams, valoda tajos jūtami atšķiras no mūsdienu valodas, taču jau tad iezīmējas lietišķā stila tekstu diferencētājpazīmes.

Kā vienu no “lietiskās literatūras” stila veidotājiem A.Ozols min, piemēram, V.Panteniusu /literatūrā sastopama arī uzvārda forma V.Pantēnijs/, kurš “palikdams vācu mācītāju feodālās ideoloģijas pozīcijās, tomēr valodas ziņā nostājies latviešu tautas pusē, to apguvis no tautas un veicinājis latviešu valodas kultūras attīstību. Te jāpiemin V.Panteniusa vēršanās pret veco vācu rakstības stilu, kas nevar derēt latviešu rakstu paraugam .. V.Panteniuss apzināti uzstājies par veclatviešu rakstu valodas stila novatoru. Tas, protams, attiecināts pirmām kārtām uz lietiskajiem rakstiem, no kuriem prasāma koncentrētība un lietišķība” (Ozols 1965, 509-510).

Senatnē sastopama arī dažādu individuālu žanru dokumentu paraugi. Pēc M.Stepermana domām, nekas neparasts nav bijis latviski rakstītu sūdzību iesniegšana - “publicētas 4 Kurzemes zemnieku sūdzības hercogam un viens Vidzemes zemnieku lūgums Vidzemes superintendantam .. Kurzemes zemnieku sūdzības datētas ar 1763.g., bet iesniegums .. ir bez datuma un paraksta” (Stepermanis 1938, 433). Tas varētu būt rakstīts apmēram 18.gadsimta otrajā pusē. Saglabājušies arī latviski rakstīti teksti no Rīgas Ķemerejas tiesas aktīm, jo amata brāļi bija latvieši, kas oficiāli atrodās Rīgas ķemerejas uzraudzībā. “Šīs ķemerejas tiesas protokolos .. atrodam arī zvērestu tekstus, kas sākot ar 1689.g. šo amatu locekļiem jānodod amatā iestājoties. Pirmie zvērestu 29.aprīlī 1689.g. nodod sāls nesēji .. kaņepju kūlēji .. liģeri. Zvērestu tekstus latviešu valodā

tulkojis Jāņa baznīcas ķesteris un skolotājs Mihaels Gerdsons .. Liģeru zvērests pārrakstīts arī no ķemerejas tiesas protokolu grāmatas liģeru šrāgu grāmatā 18.g.s. sākumā” (Straubergs 1935, 71-72). Pētot tiesu protokolus, B.Ābers konstatē, ka līdz 1823.gada beigām tie visi bijuši vācu valodā, taču “lai gan Kurzemes zemnieku likumos nebija noteikts, kādā valodā rakstāmi pagasta tiesas protokoli, tomēr ir skaidrs, ka tos nedrīkstēja rakstīt citādi kā latviski. Vidzemes likums tieši formulēja, ka pagasta tiesu protokoli rakstāmi latviski (113.p.: “in der Volkssprache” , “latviešu valodā”). Bet arī šeit vāciskie darbbeži dažkārt protokolēja vācu valodā, tā ka bij spiestas iejaukties augstākās iestādes un izsludināt, ka “tādus pagasta tiesas skrīverus nebūs amatā ņemt, kas to latviešu valodu nemāk pareizi lasīt un rakstīt”” (Ābers 1938, 334).

Dažādos laikposmos, īpaši tad, kad bija pastiprināta interese par latviešu valodu oficiālajā saziņā, tika gatavoti un izdoti uzzīņu krājumi. Mūsu gadsimta sākumā un līdz tā vidum publicēja palīglīdzekļus gan par lietišķo tekstu rakstu formu (Asars 1914), gan par mutvārdu formu (Abramovs 1911). Izdeva arī norādījumus par darba organizēšanu dažādās iestādēs (Tiesa 1949 -datējums nosacīts). Dažkārt rokasgrāmatas bija svešvalodās - īpaši tajās, kas bija aktuālas attiecīgā laika lietvedībā, resp., vācu vai krievu valodā. Tajās bija pamācību veidā izklāstīts, piemēram, kā kārtot tirdzniecības saraksti vācu un krievu valodā (Vēstules 1902). Publicēja arī palīglīdzekļus dažādu dokumentu sagatavošanai latviešu valodā, piemēram, “Rokas grāmata importieriem un eksportieriem” (Grīnšteins 1927), arī “Darījumu korespondences rokas grāmata”, kurā populāri formulētas latviešu darījumu korespondencei izvirzāmās pamatprasības - “vēstules jāraksta pareizā latviešu valodā, jāpiemērojas latviešu raksturam un jāatspoguļo visas citas latviskās īpatnības. Korespondencei jābūt augstvērtīgai arī savā tehnikā: vēstules nolūka sasniegšanai jāatrod ietekmīga psiholoģiska pieeja, jāizvēlas tai atbilstoši saturs un stils, jānodod vēstulei parocīgs un glīts ārējais ietērps. Abas prasību grupas sintezējot, jāizveido pilnvērtīga latviešu darījumu korespondence” (Dimza 1938, 4).

Par dokumentu noformēšanas jautājumiem savulaik rakstījis arī latviešu izcelsmes terminologs E.Drezens (Ernests Drēziņš) - Krievijā izdotas viņa grāmatas par padomju pārvaldes iestāžu darba organizēšanu un dokumentvedību. Kaut arī to saturs no mūsdienu viedokļa zaudējis aktualitāti un tam ir ideoloģizēts raksturs, tomēr galvenie postulāti, kas attiecas uz dokumenta teksta sagatavošanu, saglabā savu nozīmīgumu arī šodien. E.Drezens uzsver, ka iestādes sagatavotajai atbildei vai paziņojumam par pieņemto lēmumu vai nodoto rīkojumu jāatbilst dažām pamatprasībām. Tekstam jābūt skaidram un precīzam, lai neradītu pārpratumus vai divējāda skaidrojuma iespējamību, tam jābūt īsam un koncentrētam savā izteiksmē - bez atkārtojumiem vai nevajadzīgiem teicieniem, kas neattiecas tieši uz lietu, kā arī jābūt izsmeļošam un pilnīgam, lai nebūtu nepieciešami papildskaidrojumi (Drezens 1924, 58).⁶

Lietišķā stila vēstures apskats nebūtu pilnīgs bez ielūkošanās šajos tekstos funkcionējušās terminoloģijas izveides gaitā. XVII gadsimta sākumā "kā vērojams pēc Manceļa vārdnīcas /Lettus 1638/, jau ir izstrādāti tiesību termini. Juridiskie termini bija izveidojušies praksē daudzajās burvju, raganu, vilkaču un citās prāvās, kurās feodāļi kopā ar garīdzniekiem tiesāja kungiem un kristiānismam nepadevīgos latviešu zemniekus .. Ikvienā tiesā, kur tiesāja latviešus, bija arī latviešu valodas zinātājs rakstvedis, kas prata pārtulkot apsūdzēto vai liecinieku latviski teikto" (Zemzare 1961, 58-59). Par latviešu juridisko sacerējumu, likumu un dokumentu valodu, pareizu terminoloģiju pagājušajā gadsimtā rūpējušies tautas izglītotie pārstāvji. "Tā bija cīņa par tautai saprotamiem likumiem, piemēram, 1804. un 1809.gada zemnieku likumu un vēlāko 1817.-1819.gada zemnieku brīvlaišanas likumu saprotamu pārtulkošanu. Tie bija tik neskaidri izteikti un kropli pārtulkoti, ka latviešu zemnieki tos nekādi nevarēja saprast. Pirmie likumu tulkotāji bija vācu mācītāji, kas, nebūdami juristi,

---

⁶ Jāatzīst, ka gan katalogos un arī pašā izdevumā gads nav fiksēts, tomēr pēc dažādām pazīmēm un norādēm var spriest, ka tas izdots ap 1924.gadu. Šajā gadījumā tas neko būtiski neietekmē, tāpēc minēto izdevumu datēju ar 1924.gadu, jo nepieciešams šķirt abas publikācijas - šim autoram arī 1925.gadā iznākusi publikācija par padomju iestāžu struktūru un darbību, kur fragmentāri pieminētas valodas prasības (Drezens 1925).

likuma tekstu dažkārt pārprata vai arī savu maizes tēvu - vācu muižnieku interesēs un uzdevumā to tišām sagrozīja un patvaļīgi saīsināja, motivējot šo savu rīcību ar to, ka "tumšajiem ļautiņiem viss neesot jāzina". Dažreiz tulkojumi bija tik nepareizi, ka, piem., 1804.gada zemnieku likuma Rīgas izdevumu ķeizars Aleksandrs I pavēlēja confiscēt. 1809.gada likuma tekstiem valdība izdeva speciālu kļūdu labojumu, kas mācītājiem bija jānolasa baznīcā no kanceles." (Birziņa 1991, 5). Likumu tekstu tulkojumi un līdz ar to arī juridiskā terminoloģija uzlabojās tad, kad ar to sāka nodarboties latviešu juristi - Andrejs Stērste, Juris Māters un Teodors Brēdenfelds, kas radīja daudz juridisko terminu un radikāli uzlaboja juridisko tekstu valodu, stilu. Kopš tā laika, kad sākās darbs pie latviskas zinātniskās terminoloģijas izstrādes, īpaša vērība vienmēr tikusi pievērsta arī lietišķajos tekstos funkcionējošiem terminiem. 1919.gadā izveidotās Terminoloģijas komisijas sastāvā darbojās Juridiski-ekonomiskā sekcija. Tā (tāpat kā citas sekcijas) savus ieteikumus un darba rezultātus publicēja "Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā" plašai apspriešanai, cerot saņemt priekšlikumus un labot nepieņemamos ieteikumus. Parasti terminu sarakstu beigās bija publicēts šāds aicinājums: "Terminoloģijas komisija uzaicina visus, kam rūp zinātnisku terminu noskaidrošana latviešu valodā, iesūtīt .. iebildumus un atsauksmes par šie iespiestiem terminiem, uzrādot tanī vietā citus, kuri, pēc viņu domām, zīmīgāki vai daiļskanīgāki. Terminus, pret kuriem būs celti iebildumi, aplūkos vēlreiz parastā kārtā, un tad, kopā ar pārējiem viņus atzīs par galīgi pieņemtiem" (IMM 1920, 462). Vēlāk daļa no tādā veidā aprobētiem terminiem tika apkopoti tautsaimniecības un juridisko terminu sadaļā pirmajā uz zinātniskiem pamatiem radītajā terminoloģijas vārdnīcā (ZTV 1922).

"Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcu" veido vairāku nozaru termini, tostarp arī tieslietu, tautsaimniecības un finanšu termini, un šo terminu kopojumu uzskata par vienu no vislabāk izstrādātajiem vārdnīcā (ZTV 1922, 4-38). Vārdnīcas sastādītāji, raksturojot savas darbības principus, priekšvārdā uzsver: "Ja pareiza, precīza latviska nosaukuma zināmam teicienam nebija, tad viņu vajadzēja radīt. Papriekš meklēja latviskus nosaukumus, kas būtu puslīdz

sinonīmiski vajadzīgam jēdzienam, un pūlējās, pārgrozot dažreiz drusku viņu /nosaukumu/ gramatisko formu, pielaikot vajadzīgā jēdziena apzīmēšanai. .. ja tā rīkoties nevarēja, tad vajadzēja svešu valodu nosaukumus tieši tulkot, gan ne burtiski, bet pieskaņojot jauno vārdu vispārīgi latviešu valodas garam. Ja attiecīgā jēdziena apzīmējumam dažādās valodās drusku variējās viņa etimoloģiski-semasioloģiskā būtība, tad komisija pūlējās ņemt latviskošanai šo vārdu no tās tautas valodas, kuras valodiskās domāšanas veids attiecīgo jēdzienu sfērā pēc iespējas saskan ar latviešu valodu, un tad šo apzīmējumu tulko" (ZTV 1922). Vārdnīcā iekļauti arī atsevišķi ar minētajām nozarēm saistīti verbi vai verbālas vārdkopas: *uzlēst, atskaitīt, ieģrāmatot, zīmēt, aploksnēt; spēkā nākt, kreditu slēgt (apturēt), likt piedzīt, preces apzīmēt, nodot ienākumus,* kā arī verbu formas - divdabji *ienācis, ietecis, neizvietojams, nenoliedzams, neapšaubams*. Mūsdienu terminoloģijas praksē darbības vārdus terminu vārdnīcās sastopam izņēmuma gadījumos un ir diezgan pretrunīgi viedokļi par to lomu terminoloģijā (Veidemane 1973; Daņiļenko 1970). Bez tam šajā vārdnīcā kā patstāvīgi elementi publicēti arī adjektīvi, piemēram, *pastāvīgs, pilntiesīgs, zīmīgs, svarīgs, rūpalīks*.

Salīdzinot "Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā" publicētos terminus ar pašreiz lietišķajos dokumentos lietojamiem terminiem, var izdalīt vairākas atbilstmju grupas. Tie ir gan termini, ko plaši lieto mūsdienu lietvedības praksē: *noilgums, uzziņa, darījums, noiets, ieņēmums, atvilkums, līgumsods, virsvērtība*. Viena daļa terminu ir pēc būtības identiski, taču ar savam laikam atbilstošu ortogrāfiju: *aktīvs, dublikats, kalkulācija, akreditīvs*. Šajā grupā galvenokārt ietilpst internacionāli termini, jo svešvārdu rakstības normas laiku pa laikam tika mainītas. Pareizrakstības atšķirības vērojamas arī terminos *kopsuma, numizmatika, paraša*, kad mūsdienās būtu rakstāms attiecīgi *kopsumma, numismātika, paraža*. Laika gaitā termini gan oficiālajā saziņā, gan terminu vārdnīcās un citās publikācijās ir modificējušies - mainījusies to struktūra (*tirdzniecība mazumā - mazumtirdzniecība, tirdzniecība vairumā - vairumtirdzniecība, izvedu muita - izvedmuita, papildu kredīts - papildkredīts*),

gramatiskais noformējums, piemēram, dzimte (*aktis, akcepte, pakets*), deklinācija (*kvīte, likma*) vai nozīme. Šajā vārdnīcā ir arī no mūsdienu viedokļa novecojuši termini - *iedirbe, ietekums, lēsvedība, uzlēsums, bruņogs, staiguļu tirdzniecība*. Daļa šādu novecojušu terminu mūsdienās atgriežas lietišķās terminoloģijas aprītē (*pārums, noilgums*).

Mūsu gadsimta gaitā kopš pirmās zinātniskās terminoloģijas vārdnīcas iznākšanas izdoti daudzi un dažādi šīs sfēras terminu krājumi - gan divu vai vairākvalodu tulkojošās vārdnīcas, piemēram, E.Dravnieces /Elvira Dravnieks/ "Vācu-latviešu tirdznieciskā vārdnīca" (VLT 1935), juridisko terminu vārdnīca (JTV 1942), gan skaidrojošās - "Tautsaimniecības vārdnīca" (TS 1943-1944)⁷. Arī mūsdienās tieši oficiālajā komunikācijā lietojamo terminu krājumi ir publikācijas, ko pieprasa un izdod visbiežāk (ET 1975; ESV 1981; TEV 1992; ELDO 1995).

Lietišķo tekstu saturu un teksta izkārtojumu nosaka valsts standarti. Līdz šī gada 1.jūlijam bija spēkā 1990.gadā izdotais Latvijas Republikas standarts, kas reglamentēja organizatorisko un rīkojumdokumentu noformēšanu (LRS 3-90). Kopš jauno Ministru kabineta noteikumu (Noteikumi 1996) pieņemšanas tas ir zaudējis spēku. Tomēr lielākajai daļai dokumentu vienota forma līdz šim nav noteikta. Līdz šim nav arī plašāka normatīva dokumenta par valodu lietišķajos tekstos. Lietišķo tekstu valodiskās noformēšanas jautājumi aplūkoti atsevišķās rokasgrāmatās, kas paredzētas lietvedības sfēras darbiniekiem (Palīgs 1992; Kalējs 1994; Skujiņa 1993(2)). Parasti iestādēs, uzņēmumos un organizācijās tiek izstrādātas speciālas instrukcijas par dienesta dokumentu sagatavošanu un noformēšanu.

---

⁷ Tā nav pabeigta - iznākuši četri sējumi / līdz burtam G/.

LIETIŠĶIE TEKSTI LEKSISKI DERIVATĪVAJĀ ASPEKTĀ

Katrā funkcionālajā stilā ir aktuāli un mazāk aktuāli valodas līmeņi - lietišķajā stilā aktualizēta ir leksika, kas atrodas nepārtrauktā attīstības procesā. Tā bagātinās no valodas iekšējām (terminveides) rezervēm, kā arī valodu kontaktu ceļā - ar aizguvumiem. Mūsdienu latviešu lietišķā stila leksikas analīze liecina, ka šī stila tekstos dominē neitrālā leksika, tomēr, pēc R.Veidemanes apgalvojuma, "visa šai stilā lietojamā leksika nav uzskatāma par stilistiski neitrālu. Lietišķajam stilam visraksturīgākajiem vārdiem (vai atsevišķiem vārdu leksiski semantiskiem variantiem), kas nav pazīstami ārpus tā ietvariem, ir auksta, oficiāla nokrāsa" (Veidemane 1970, 117).

Tā kā lietišķajam stilam ir galvenokārt nominatīvs raksturs, lietišķajos tekstos leksikas līmeņi vislielākā vērība pievēršama pirmām kārtām terminiem un terminoloģiska rakstura vārdkopām. Termini kā vārdi vai terminoloģiskas vārdkopas, kas izsaka noteiktu jēdzienu attiecīgā zinātnes nozarē, ir nepieciešami valodas praksei dažādās cilvēka darbības jomās. Izņēmums nav arī administratīvā sfēra, kur plaši lieto dažādu tautsaimniecības nozaru ekonomikas, finanšu, grāmatvedības, statistikas, tieslietu, kā arī citu nozaru terminus atbilstoši konkrētā dokumenta saturam. Saskarnozaru termini turpmāk, nediferencējot nozares, pēc kopējās funkcionēšanas sfēras nosacīti saukti par lietišķajiem terminiem.

Viens no faktoriem, kas ietekmē terminu lietojumu, ir attiecīgā teksta īpatnības un prasības. Lietvedības dokumentu galvenais mērķis ir izteikt saturu visprecīzākajā veidā, lai teksts neradītu pārpratumus, tāpēc administratīvajā komunikācijā ir nepieciešams lietot standartizētu, oficiāli apstiprinātu terminoloģiju, kas nodrošina viennozīmību, precizitāti un konkrētību. Liela daļa lietišķo terminu ir zināma plašākā sabiedrībā, jo ar lietišķajiem tekstiem saskaras ikviens cilvēks, neatkarīgi no vecuma, tautības, izglītības (saskaņā ar lomu teoriju - personas statusa loma), nodarbošanās un vietas sociālo attiecību hierarhijā (pozicionālā loma).

Tā kā terminoloģija ir tieši saistīta ar vispārlietojamo literāro valodu un literārajā valodā dažādos tās attīstības posmos normas mēdz būt atšķirīgas, bez tam valodā nozīmīga vieta ir arī valodas tradīcijām, arī terminoloģijā katrā laikā ir savi zinātniskā normatīvuma kritēriji. "Saskaņā ar lingvistisko normatīvumu terminoloģijā tiek ievērotas vārdu pareizrakstības un pareizrūnas literārās normas, literārās valodas morfoloģiskās, vārddarināšanas, sintaktiskās un semantiskās likumības". Savukārt "normatīvuma specifiku zinātniskajā terminoloģijā nosaka konkrētās zinātnes nozares specifika" (Skujiņa 1989, 150).

Lietišķos terminus var klasificēt ne vien pēc nozarēm, kā iepriekš, bet arī pēc leksiski semantiskajām pazīmēm. Visbiežāk lietišķajos tekstos sastopami šādu semantisko grupu termini: 1) lietvedības un normatīvo dokumentu žanru nosaukumi - *protokols, akts, statūti, iesniegums, noteikumi, pilnvara*; 2) amatu un nodarbošanās veidu nosaukumi - *priekšsēdētājs, eksperts, pārzinis, grāmatvedis, lietvedis, sekretārs*; 3) darbības subjektu nosaukumi - *līgumslēdzējs, pilnvarotājs, atbildētājs, izplatītājs, adresants, izīrētājs*; 4) darbības objektu nosaukumi - *īpašums, adresāts, prece, uzņēmums*; 5) dokumentu struktūrelementu un rekvizītu nosaukumi - *datums, nosaukums, paraksts, rezolūcija, pants*; 6) lietvedības piederumu nosaukumi - *spraudīte, saspraude, zīmogs, veidlapa, skavotājs, ātršuvējs*; 7) maksājumu veidu nosaukumi - *alga, avanss, honorārs, nodoklis, sods*; 8) darbošanās veidu nosaukumi - *revīzija, ekspertīze, kontrole, anulēšana, pasūtīšana, iepirkšana*. Starp dažādu semantisko grupu vai arī šo grupu ietvaros esošiem terminiem var konstatēt noteiktas savstarpējas attiecības.

Vienā semantiskajā grupā starp terminiem var veidoties sinonīmiskas attiecības. Lietišķo terminu sistēmā saglabājas dažas absolūto sinonīmu grupas - pašcilmes un aizgūtie ekvivalenti, daži morfoloģiskie vai sintaktiskie varianti, terminoloģiskie dubleti, kuros ietvertas dažādas jēdzienu sistematizējošas pazīmes (Skujiņa 1993(1), 49). Lietišķajos tekstos kā sinonīmi lietoti pašvalodas termins un tā internacionālais ekvivalents: *ienesīgums, rentabilitāte; ziņotājs, referents; līdzziņotājs, koreferents; lietpratējs, eksperts*;

ieguldījumi, investīcijas; ieteikums, rekomendācija: /Finansu ministrija/ savas kompetences ietvaros izstrādā un apstiprina grāmatvedības kārtošana nepieciešamās instrukcijas un ieteikumus (rekomendācijas) (Nolikums 3, 4.5.2.)⁸; Slēgtās akciju sabiedrības dibināšanas pārbaudi pilnvarotie pārstāvji nodod lietpratējiem - īpašuma vērtēšanas ekspertiem (Likums 33, 25.1); Lietpratējus ieceļ Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs (Likums 33, 25.3); Viņi /revidenti/ uz savu atbildību var pieaicināt ekspertus vai lietpratējus (Likums 33, 85.3). Turpmāk šī likuma tekstā visur lietots pašvalodas termins lietpratējs, tomēr vērojumi rāda, ka plašāk izplatīts ir internacionālais termins eksperts. Praksē šādi termini sastopami vienā teikumā paralēli (iekavās vai kā paskaidrojumi) vai teksta ietvaros. Tekstā konsekventi var tikt lietots viens no sinonīmu pāra terminiem.

Minētie termini formāli ir absolūti sinonīmi, tomēr praksē dažkārt nostiprinājušies terminu lietojumi, kuros biežāk lieto vienu no sinonīmu pāra elementiem, piemēram, termina ziņotājs vietā plašāk lieto internacionālo atbilstmi referents, jo tas ir viennozīmīgs termins (atšķirībā no ziņotājs): *Par šādu Saeimas lēmuma projektu Saeimas sēdē ziņo komisijas ievēlētais referents* (Likums 9, 12); *Referentam .. apspriežamajā lietā vārdu debatēs dod ārpus kārtas* (Likums 9, 23.58). Nozīmes nianse ar negatīvu konotāciju zūd terminā līdzziņotājs, tāpēc šis termins sastopams biežāk: *.. dibinātāji noklausījās līdzziņotāja papildinājumus un ieteikumus* (Protokols 4). Svarīga loma šeit ir psiholoģiskajam faktoram. Nozīmes nianse jūtamas arī starp sinonīmu pāra noiets un realizācija elementiem - ne vienmēr tos var aizstāt vienu ar otru visās nozīmēs. Dažās nozīmēs ir nostiprinājies tikai viens no minētajiem sinonīmiem, piemēram, *noieta tirgus*. Katram no sinonīmiem ieguldījumi un investīcijas raksturīga sava specifika - kapitālieguldījumi bet kapitāla investīcijas vai finanšu investīcijas. Saskaņā ar jaunāko ekonomikas terminu vārdnīcu, par investīcijām sauc ilgtermiņa ieguldījumus (ELDO 1995, 123): *Par sabiedrības zaudējumiem*

---

⁸ Iekavās šeit un tālāk minēts lietišķā teksta žanrs un tā numurs pēc avotu saraksta disertācijas beigās, kā arī numerācija dokumenta ietvaros (pants, punkts u.tml.).

komanditi atbild tikai savas iemaksas apmērā, pieskaitot tai vēl arī neiemaksāto ieguldījumu summu (Likums 17, 60); *Ārzemju fizisko un juridisko personu tiesības dibināt un izdot prese izdevumus var tikt ierobežotas saskaņā ar likumu par ārzemju investīcijām* (Likums 18, 3(3)); *Noteikt, ka uzņēmumi .. arī tie, kuros ir ārvalstu ieguldījumi, drīkst aģentēt kuģus tikai pēc speciālas licences saņemšanas ..* (Lēmums 11, 6); *Sabiedrības kopīgā manta .. ir jāsadala starp sabiedrības dalībniekiem, vadoties no tā /= atbilstoši tam/, kādas .. ir savstarpējās proporcijas starp kapitālieguldījumiem* (Likums 17, 50).⁹

Sastopami arī internacionālas cilmes termini, kam ir sinonīmiskas neterminoloģizētas leksēmas, piemēram, *imports* un *ievedums*, *eksports* un *izvedums*, *ekonomija* (*ekonomēšana*) un *taupīšana*. Neterminoloģiskas nozīmes vārdi terminoloģizējas, ja tos kā derivatīvos elementus izmanto saliktoņterminos *ievedmuita*, *izvedmuita*: *1992.gada 1.septembrī ievedmuita stāsies spēkā uz rubļa zonas importētajām precēm un no 1992.gada 1.novembra pārējam importam* (Memorands 1, 17); *Fonda darbības pamatmērķis ir veicināt Latvijas lauku attīstību .. , kā arī lauksaimniecības produkcijas kvalitātes paaugstināšanu un eksportu* (Statūti 7, 4).

Sinonīmiski ir vārdkoptermini un no tiem darinātie saliktoņtermini, kas ir viens no mūsdienās produktīvākajiem termindarināšana paņēmieniem: *dokumentu pārzinis*, *dokumentzinis*; *dokumentu kārtošana*, *dokumentvedība*. Šādu saliktoņu darināšana notiek pēc terminu sistēmā jau esošu modeļu parauga (*mantzinis*, *lietvedība*), kas plaši tiek lietoti lietišķajā komunikācijā. Kā sinonīmi latviešu valodā lietojami *pilnvaras devējs*, *pilnvardevējs* un *pilnvarotājs* - 'tas, kas izdod pilnvaru', kā arī *pilnvarnieks* un *pilnvarotais* - 'tāds, kas saņēmis pilnvaru noteikta uzdevuma veikšanai' (ELDO 1995, 317): *Daru zināmu, ka Saeima šā gada 12.janvāra sēdē atļāvusi deputātam A.Čepānim strādāt algotu darbu valsts pilnvarnieka amatā akciju sabiedrībā "Rīgas dīzelis"* (Paziņojums 9); *Akcionāri var piedalīties pilnsapulcē gan personiski, gan ar savu pārstāvju vai pilnvarnieku starpniecību* (Likums 33, 106.4). Kā raksturotājs elements divdabis

⁹ Citētajos teikumos labotas valodas kļūdas.

pilnvarotais sastopams vārdkopterminos: *pilnvarotais lietvedis* (substantivētā formā - *lietu pilnvarotais*) - 'diplomātiskais pārstāvis, kas pēc ranga ir zemāks par vēstnieku' (LLVV 1987, 6(2), 190). Pēc analogijas darināts vārdkoptermins *pilnvarotais tirgotājs* kā ekvivalents angļu terminam *authorized dealer* - 'kādas iestādes pilnvarots cilvēks tirdzniecības darījumu veikšanai' (Ķirīte 1995).

Lietišķo terminu vidū ir arī tā saucamie afiksālie sinonīmi - termini, kas atšķiras pēc gramatiskā noformējuma, bet ir vienas saknes un izsaka vienu jēdzienu -, piemēram, verbālie substantīvi ar izskaņu -šana un to bezpiedēkļa (flektīvie) derivāti: *Zemessardzes štābs piedalās valsts robežapsardzības plāna izstrādē* (Likums 11, 22.2); *Privatizētā uzņēmuma kredītus saskaņā ar šā lēmuma 1.punkta nosacījumiem dzēš šo kredītu atmaksāšanas termiņu secībā ..* (Lēmums 5, 3); *Aizdevumu atmaksas termiņa pagarināšanas gadījumā aizņēmējs noslēdz līgumu ar Finanšu ministriju* (Noteikumi 16, 6); *Zemkopības ministrija apņemas nodrošināt otrajā punktā minēto kredītu atmaksu no 1994.gada 1.janvāra un atmaksāt visu summu līdz 1994.gada 1.jūlijam* (Līgums 5, 3); *Sabiedrības pamatdarbība ir piena savākšana, pārstrāde un realizācija* (Statūti 2). Bezpiedēkļa terminiem raksturīga arī homonīmiska nozīme, kas dažkārt neļauj adekvāti uztvert lietišķo tekstu saturu, piemēram, *vadišana* un *vadība*, *maksāšana* un *maksa*, *pārvaldīšana* un *pārvalde*: *Minētās telpas iepriekšējā vadība ir iznomājusi SIA Dressmann Baltija* (Paziņojums 4); *Ministrija .. dod īstermiņa aizdevumus pašvaldībām to īstermiņa finanšu vadības nolūkiem* (Nolikums 3, 4.1.14); *Sabiedrības operatīvai vadībai Dalībnieku sapulce var iecelt .. vienu vai vairākus pārvaldniekus* (Statūti 4, 4.20); *AML operatīvajā pārvaldīšanā nodotais īpašums ir akadēmijas celtnes, iekārtas, aparatūra, inventārs un cita manta ..* (Satversme 1, 6.1); *Bankas valdes pienākumi un tiesības: ..veikt operatīvo Bankas darbības pārvaldi un nodrošināt Akcionāru pilnsapulces un Padomes lēmumu izpildi* (Statūti 3, 9.2.1); *Naturalizācijas iesniegumus pieņem un izskata Naturalizācijas pārvalde ..* (Noteikumi 22, 2); *Ja nekustams īpašums izsolē nolikts vienīgi tā īstās vērtības uzziņai, .. tāda aizruna līdz ar pārējiem izsoles nosacījumiem noteikti jāpaziņo* (Likums 2, 738).

Lietišķajos tekstos lietojamus terminus saista antonīmiskas attieksmes. Zināmos apstākļos par antonīmiem kļūst darbības subjekts un objekts, piemēram, *adresants* un *adresāts*, *pilnvarotājs* un *pilnvarnieks*, *apsūdzētājs* un *apsūdzētais*. Dažkārt pretējas nozīmes raksturīgas subjektiem: *atbildētājs* un *prasītājs*, *darba devējs* un *darba ņēmējs*. No vienas puses konkrētā kontekstā ir darbības veicējs (aktīvais elements) un no otras puses - darbības izjutējs (pasīvais elements). Mainoties nosacījumiem, atbilstoši teksta saturam tie var mainīties lomām. Šādas pretējas nozīmes termini ir plaši izplatīti lietišķajos tekstos, jo tajos parasti tiek aplūkoti visi iespējamie darbības aspekti no abu iesaistīto un ieinteresēto pušu viedokļa. Semantiskie antonīmi raksturo pretēju darbību veicējus vai darbības rezultāta izjutējus, arī nosauc pretējas darbības un reālijas: *Ja prognozes par attiecīgo pārtikas preču iekšējā tirgus situācijas dinamiku ceturksnī (imports un eksports, patēriņš, pārstrāde, preču resursi) liecina par nepieciešamību veikt iekšējā tirgus aizsardzības pasākumus, Zemkopības ministrija iesniedz Ministru kabinetam priekšlikumu par .. importa licencēšanu* (Noteikumi 17, 8); *Rakstu darba veikšanai melnrakstā un tīrrakstā paredzēts laiks līdz 90 minūtēm* (Noteikumi 20); *Valdes kompetencē ir .. lemt par darba līgumu slēgšanu un laušanu ar struktūrvienību vadītājiem ..* (Statūti 2, 6.2.10). Lietišķie termini veido antonīmiskus pārus, kas nereti sastopami vienā teikumā, ja runā par darbības subjektu un objektu. Lietišķo tekstu mērķis bieži vien ir dažādu pušu interešu reglamentēšana un saskaņošana, tāpēc antonīmu lietošana ir likumsakarīga: *Nomnieks samaksā Iznomātājam par komunālajiem pakalpojumiem .. pēc noteiktajiem tarifiem un normām, kā arī samaksā nodokļus, par kuriem ir atbildīgs Iznomātājs* (Līgums 7); *Akciju pārdevēja pienākums ir paziņot pircējam akciju pārdošanas motīvus ..* (Likums 33, 48.5); *Banka .. var .. būt prasītāja un atbildētāja tiesā ..* (Statūti 3, 1.3). Antonīmi var būt viensaknes termini, kuru nozīmi diferencē izskaņas: *Inspekcija un apdrošinātāji kopīgi izveido apdrošināto interešu aizsardzības fondu ..* (Likums 8, 19.(1)); *Ja adoptētais vēlas iegūt informāciju par adopcijas apstākļiem un saviem miesīgajiem vecākiem un ja adoptētājs tam piekrīt, minēto informāciju likumos*

noteiktajā kārtībā sniedz attiecīgā bāriņtiesa vai valsts arhīvs (Noteikumi 4, 12); Pieteikumu par adopciju bāriņtiesa pieņem pēc adoptētāja vai adoptējamā pastāvīgās dzīvesvietas (Noteikumi 4, 14).

Antonīmu derivācijā nozīmīgi ir dažādi prefiksi, piemēram, *ne-*, *pirms-*, *pēc*. Antonīmiski var būt arī apakšjēdzienu terminu atributīvie raksturojošie elementi: *mantiskais / nemantiskais ieguldījums; īstermiņa / ilgtermiņa noma; mutisks / rakstisks paskaidrojums: Akcijas var iegūt, nododot Dibinātāju pilnvarotā pārstāvja glabāšanā līdz Sabiedrības dibināšanai un pēc tam valdes rīcībā mantu, īpašuma un neīpašuma tiesības (Līgums 3, 3.7); Sabiedrībai ir tiesības .. iegādāties kustamo un nekustamo mantu tās uzdevumu veikšanai (Statūti 6, III, 1.5); Prokura ir pilnvara, kas dod tiesības izdarīt visu veidu tiesas un ārpus tiesas darbības un citas tiesiskas darbības, kuras ir saistītas ar tirdzniecības uzņēmumu darbību (Likums 17, 98); Zemes var nodot īstermiņa (līdz pieciem gadiem) vai ilgtermiņa (uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem) nomā (Likums 6, 10); Valsts kontrolierim ir tiesības .. pieprasīt un nekavējoties saņemt no ikvienas amatpersonas mutvārdu vai rakstveida paskaidrojumu par tās rīcību .. (Likums 30, 6); Turklāt jāievēro ierobežojumi, kādi likumdošanas aktos noteikti attiecībā uz akciju realizēšanu ārvalstu fiziskajām un juridiskajām personām (Likums 33, 48.2).*

Lietišķo terminu sistēmai zināmā mērā raksturīga polisēmija. Kaut gan viena no pamatprasībām terminoloģijā ir vairīšanās no daudznozīmīgiem terminiem, tomēr praksē vairāku atšķirīgu jēdzienu izteikšanai izmanto vienu un to pašu terminu. Administratīvajā apakšstilā *zīmogs* ir gan lietvedības piederums (tāpat kā *spiedogs*), gan šī piederuma nospiedums, resp., dokumenta rekvizīts: *Uz katras akcijas ir valdes locekļu paraksti un zīmogi (Likums 33, 39.2); Pirms kases telpas un seifa (ugunsdroša skapja) atslēgšanas kasierim jāpārbauda, vai slēdzene, durvis un zīmogi nav bojāti (Noteikumi 10, 38); Iestādes, uzņēmumi un organizācijas .. dokumentu noformēšanai var lietot gumijas spiedogu (Noteikumi 23, 2.3.14); Pēc tam vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs apzīmogo iesniegumu ar vēlēšanu komisijas zīmogu .. (Likums 14, 2.2); Pasts neatbild par*

satura iztrūkumu vai bojājumu tādos sūtījumos ..., kuru .. zīmogi un iesaiņojums ir kārtībā .. (Likums 37, 26). Savulaik latviešu valodā lietoti barbarismi *zieģelis* (v. *Siegel*) un *štempelis* (v. *Stempel*), ko sastopam arī tagad nenormētā lietojumā. *Zimogs* ir 19.gadsimta 70.gadu jaunvārds, kas, pēc K.Karuļa domām, atvasināts no vārda *zīme* un sastopams vispirms ar nozīmi 'attēls', bet mūsdienu nozīmi tas ieguvis tikai 20.gadsimta sākumā. Savukārt 20.gadu sākumā zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā šajā nozīmē akceptēts *spiedogs*. Vēlāk apzīmējumi diferencēti "*zīmogs* - apaļais, atšķirībā no spiedoga; *spiedogs* - stūra vai paraksta spiežamais" (LEV 1992, 2, 562). Lai izvairītos no neprecizitātes šo terminu lietošanā, jaunizdotajos dokumentu noformēšanas noteikumos šķir *zīmoga nospiedumu* un *zīmogu* rīka nosaukšanai (Noteikumi 1996): *Zīmoga nospiedumu* *rekvizītos paraksts, apstiprinājuma uzraksts, noraksta apliecinājumā jāliek tā, lai zīmogs skar daļu no parakstītājas personas amata nosaukuma* (Noteikumi 23, 3.1.17).

Termins *sods* lietojams gan kā maksāšanas veida nosaukums - šajā gadījumā tas ir termina *soda nauda* sinonīms -, gan jebkura cita pārkāpuma rezultāta piespriestais sods: *Administratīvā soda un kriminālsoda piemērošana vainīgajām personām neatbrīvo tās no pienākuma atlīdzināt .. nodarīto kaitējumu* (Likums 5, 30); *Kārtību, kādā kvalificējami pārkāpumi un uzliekami disciplinārsodi, nosaka Latvijas darba likumu kodekss ..* (Satversme 5, 20). Praksē sastopamā termina *sods* vietā pieņemamāks būtu vārdkopstermins *naudas sods* (ELDO 1995, 391) vai - ar zināmu nozīmes niansi - *soda nauda* (ELDO 1995, 239): *Sods par braukšanu bez biļetes Ls 1,50.*¹⁰ *Sabiedrība var piedzīt no Dabinātāja par termiņā nenomaksāto summu soda naudu ..* (Līgums 3, 5.3); *Par braukšanu bez biļetes pasažierim ir jāmaksā naudas sods normatīvajos aktos paredzētajā apmērā* (Likums 36, 41.(3)); *Ja ieguldītājs nepaziņo komisijai par akciju iegādāšanos ..., komisija var uzlikt soda naudu juridiskajai personai līdz divsimt minimālajām mēnešalgām, bet fiziskajai personai - naudas sodu ..* (Likums 41, 67.2). Ja daudznozīmīga termina lietošanai nav stabilu un senu

¹⁰ Informatīvie uzraksti minēti bez norādes uz avotu.

tradīciju, acīmredzot būtu vēlams šķirt terminu nozīmes un lietot diferencētus terminus.

Termins *lieta* nosauc priekšmetu ar noteiktu lietošanas vērtību, funkciju: *Pārveidojot uzņēmumu statūtsabiedrībā, tā aktīvos nedrīkst iekļaut tās ķermeniskās lietas, intelektuālo īpašumu un vērtspapīrus ..* (Likums 12, 8.(3)). Lietvedībā šo terminu lieto ar nozīmi 'dokumentu un citu materiālu kopums par noteiktu jautājumu (*personiskā lieta*), toties juridiskajā sfērā tā ir procesuāla darbība, norise kādā jautājumā (sakarā ar kādu notikumu), arī tiesas process, kā arī jautājumu kopums, kas no juridiskā viedokļa attiecas uz kādu administratīvā vai tiesas ceļā kārtojamu notikumu, apstākli, attieksmēm vai šajās attieksmēs saistītu personu un attiecīgu dokumentu kopums' (LLVV 1980, 4, 684-685): *Disciplinārlietas nav ierosināmas .., ja pagājis gads no pārkāpuma izdarīšanas brīža* (Likums 19, 29); .. *aktu paraksta persona, kura nodod lietas, un persona, kura pieņem lietas* (Noteikumi 15, 17); .. *tās /valodas prasmes pārbaudes lapas/ paliek nodaļā un tiek pievienotas pretendenta personas lietai* (Noteikumi 20, 14); *Lēmuma noraksts jāpievieno tiesneša personīgajai lietai* (Likums 37, 9(1)).

Virsterminam *lieta* pakārtotā apakšjēdziena apzīmējums *personas lieta* var tikt aplūkots kā spilgts terminlietojuma variēšanas paraugs. Praksē šajā nozīmē sastopami četri varianti - *personas*, *personiskā*, *personīgā* un *personālā lieta*. Daudzveidība apzīmētāju formā izskaidrojama ar to, praksē arvien vēl nav pietiekami nostabilizējies īpašības vārdu ar izskaņām *-isks* un *-īgs* šķīrums, kā arī ar izskaņas *-isks* pārmērīgu izplatīšanos latviešu valodā pēc krievu valodas izskaņas *-ический* parauga. Terminoloģijā kā normētā forma fiksēta vārdkopa ar lietvārda ģenitīvu - *personas lieta* (ELDO 1995, 211).

Vairākās nozīmēs tiek lietots termins *muīta* - tas nosauc gan vietu /iestādi/, gan nodevu. Senāk iestādi sauca par *muītnīcu* (JTV 1942, 101) /Sal.liet. *muītas* un *muītiné* - *muītnīca*, *muīta* (LLV 1995, 292)/. Arī tagad dažkārt tiek mēģināts praksē diferencēt šos terminus, pievienojot paskaidrojošo komponentu un veidojot vārdkopterminu: *Atsevišķos gadījumos, uzrādot attiecīgās bankas garantiju, muītas iestāde var atlikt muītas samaksu uz laiku ..*

(Lēmums 22, 7); Muitas tarifu nosaka procentos no preces vērtības .. (Likums 16, 5); Juridiskajai personai, kas ieved Latvijas Republikā palīdzības sūtījumus, ir tiesības nemaksāt uz valsts robežas apgrozījuma un muitas nodokļus, ja muitas iestādē tiek uzrādīta Valsts ieņēmumu dienests izsniegta izziņa .. (Noteikumi 21, 2); Ārējās tirdzniecības ministrijai izvērtēt .. tirdzniecības darījumu klasifikatora atbilstību starptautiskajiem standartiem un attiecīgām muitas procedūrām (Lēmums 9).

Lietišķajos tekstos sastopams daudznozīmīgs termins *noma* - gan nomas maksa, gan iestāde /šajā nozīmē proponēts arī *nomātava* (ELDO 1995, 253)/, gan procesa nozīmē sinonīms terminam *nomāšana*. Pēc K.Karuļa domām, vārds *noma* ir apvidvārds (sal. liet. *nuoma*) un ienācis latviešu valodā ar sākotnējo nozīmi 'nodeva'. Tās pašas cilmes ir arī senkrievu vārds ar nozīmi 'procenti, uzvija', kas figurē Novgorodas 11.-13.gadsimta dokumentos (tāšu rakstos), bet 14.-15.gadsimta dokumentā konstatēta vārda nozīmes maiņa tāpat kā latviešu valodā. Rietumlatvijā ar vārdu *noma* aizstāja aizguvumus *īre*, *rente* - 17.-19.gadsimtā šo mantoto vārdu pazina galvenokārt Zemgalē un Kurzemē, bet ar 19.gadsimta likumu tulkojumiem (galvenokārt A.Stērstes redakcijā) vārds *noma* kļuva par visā latviešu valodā lietojamu terminu (LEV 1992, 1, 630). Tas plaši tiek lietots mūsdienās, kaut gan nereti sastopami aizguvumi *īre* un *rente*. Termins *īre* arī ir daudznozīmīgs (sal. *īrēšana* un *īres maksa* - ELDO 1995, 147; 223). Šī leksēma ir aizguvums no viduslejasvācu (v. *Heure*) 'īre, noma'. Vārdu plaši lietoja viduslaiku Hanzas kuģniecībā, un jau agri tas aizgūts latviešu valodā. Aizguvums minēts linu audēju šrāgā 1625.gadā (LEV 1992, 1, 345). Arī *rente* ir aizguvums no viduslejasvācu (v.*Rente*), kas savukārt ienācis no senfranču *rente* 'ienākumi, peļņa', kura pamatā ir lat. *reddere* 'gadskārtējie ienākumi, rente'). Latviešu valodā aizguvums minēts 17.gadsimtā, bet plašāk ieviesies 18.gadsimtā (LEV 1992, 2, 115). Mūsdienās vārds *rente* vēsturiskā nozīmē ir maksa par zemes vai mājas lietošanu, rentēt var lauku saimniecību (LLVV 1987, 6(2), 616). Tas ir arī regulārs ienākums, ko saņem no kapitāla, zemes vai īpašuma un kas nav saistīts ar uzņēmēja darbību: *Izīrētāja atteikumu atjaunot*

*dzīvojamās telpas īres līgumu īrnieks var apstrīdēt tikai tiesā (Likums 1, 6); Ja nomas noteikumi netiek izpildīti, zemes iznomātājs var uzteikt zemes nomniekam nomas līgumu (Nolikums 13, 49); Šī nomas līguma sastāvdaļa ir tam pievienotais slēdziens /= atzinums/ par telpu pašreizējo stāvokli (Līgums 7, 2); Fonda izdevumi tiek segti no ieņēmumiem, kas tiek gūti no banku nodalju privatizācijas un nekustamā īpašuma nomas maksas (Statūti 1, 9). Praksē sastopami arī šo sakņu verbi un analītiskas konstrukcijas: *Noteikt, ka šajā lēmumā minētās ēkas likumā noteiktajā kārtībā var iznomāt arī ar izpiršanas tiesībām* (Lēmums 18, 5); *Firma izrentē ofisa /= biroja/ telpas pilsētas centrā* (Sludinājums 13); *Azartspēles atļauts organizēt ar savu vai nomā paņemt inventāru ..* (Nolikums 26, 4).*

Polisēmijai dažkārt tuva ir homonīmija - lietišķajos tekstos sastopami termini ar vienādu skanējumu un rakstījumu, bet ar dažādām, savstarpēji nesaistītām nozīmēm. Dažādās lietišķo terminu semantiskajās grupās iekļaujams termins *postenis*. Šis termins lietojams militārajā sfērā (sal. kr. *пост*; a. *post*; v. *Posten*; liet. *postas, sargyba*) un nosauc vietu, no kuras kaut ko novēro vai apsargā (LLVV 1987, 6(2), 324). Organizatoriskajā, iestāžu administratīvajā struktūrā *postenis* tiek lietots arī kā *ieņemamā amata* (parasti administratīvā) sinonīms (kr. *пост*; v. *Posten, Stellung, Amt*; liet. *postas, tarnyba, pareigos*). Šim terminam ir stabila vieta grāmatvedības terminu sistēmā, kur par *posteni* sauc finanšu dokumenta, budžeta daļas, kurā norādīts ieņēmuma avots, ieņēmuma vai izdevuma veids un apjoms (LLVV 1987, 6(2), 324) - kr. *статья*; v. *Posten, Position*; a. *Item* (ELDO 1995, 324) (sal. liet. *straipsnis, pozīcija*). Arī latviešu valodā ir bijis cits termins šajā nozīmē - 1921.gadā Terminoloģijas komisija piedāvājusi terminu *grāmatvedības statenis* (IMM 1921, VII, 733), un tas iekļauts arī vārdnīcā (ZTV 1922, 8). Mūsdienu lietojumā nostiprinājies termins *postenis*: *Akcionāru mazākuma pieprasījums jāievēro tikai tādā gadījumā, ja mazākums apstrīd atsevišķu gada pārskata postenu pareizību* (Likums 33, 80.1).

Homonīms ir termins *rezolūcija* - 'dokuments, kurā atspoguļoti apspriedes, sanāksmes, konferences u.tml. lēmumi, atzinumi, secinājumi,

ieteikumi' un 'uzraksts uz dokumenta, kurā izteikts, piemēram, iestādes, uzņēmuma vadītāja vai kādas citas amatpersonas lēmums, norādījums, par kādu rīcību' (LLVV 1987, 6(2), 639): *Sapulces dalībnieki nolemj ar rezolūcijas tekstu iepazīstināt rūpnīcas vadību* (Protokols 8); *Daru zināmu, ka Saeima šā gada 26.septembra sēdē nolēma nosūtīt Latvijas Nacionālo bruņoto spēku apakšvienību .. uz ANO Drošības padomes 1995.gada 15.decembra rezolūcijā nr.1031 paredzēto pilnvaru laiku* (Paziņojums 12); *Rezolūcijai uz dokumenta jābūt datētai un parakstītai* (Noteikumi 23, 3.1.7).

Par homonīmiem uzskata arī dažādu vārdšķiru vārdus, kas ir pēc uzbūves un skanējuma vienādi (Skujiņa 1982), piemēram, *monopols, kalendārs, kapitāls, personāls, kolektīvs*. Šāda homonīmija ietekmē termina formu - praksē sastopamas paralēlformas: *Par sabiedrības darbības gadu uzskatāms kalendāra gads, ja sabiedrības statūti nenoteic citādi* (Likums 33, 77.2); *Sabiedrības darbības pārskata periods ir kalendārais gads* (Statūti 2, 9.2); *Apgrozījuma nodokļa maksāšanas periods ir viens kalendārais mēnesis ..* (Likums 23, 7). Zinātniskajā terminoloģijā vārdkopterminos visbiežāk izmanto īpašības vārdus ar noteikto galotni *kalendārais gads* (ELDO 1995, 113).

Lietišķo tekstu terminos vērojamas arī paronīmiskas attieksmes. "Par paronīmiem sauc pēc skaniskās un morfoloģiskās uzbūves līdzīgus, bet semantiski atšķirīgus no vienas un tās pašas saknes darinātus vienas vārdšķiras vārdus" (Freimane 1993, 104), kaut gan par paronīmiju ir dažādi viedokļi. Pēc I.Freimanes uzskata, gramatiskie (kategorālie) paronīmi ir vārdi, kas diferencē jēdzienus atkarībā no skaitļa formas. Vienskaitļa forma *pilnvara* nosauc dokumentu, kas apliecina oficiāli piešķirtas tiesības veikt kādu darbību pilnvaras devēja (atsevišķas personas, institūcijas u.tml.) vietā vai vārdā: *Sapulces dalībniekiem - pilnvarniekiem pilnvaras jāiesniedz valdē ne vēlāk kā līdz 1996.gada 4.jūlijam* (Paziņojums 6). Vārds *pilnvara*, pēc K.Karuļa secinājumiem, ir A.Kronvalda jaunvārds (1872) pēc vācu *Vollmacht* parauga. A.Kronvalds darinājis arī atvasinājumu *pilnvaris* (ko 19.gadsimta beigās aizstāja *pilnvarnieks*), *pilnvarīgs* (vēlāk - *pilnvarots*) (LEV 1992, 2, 49). Dokumenta nozīmē praksē

sastopams arī termins *pilnvarojums*: .. *attiecīgajai fiziskajai personai izsniegts pilnvarojums veikt darbības, kas saistītas ar akreditācijas lapas saņemšanu* (Noteikumi 1, 11.4). Šis saknes derivāts ar izskaņu *-ums* nosauc arī darbības rezultātu: *Par pilnvarojumu parakstīt Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības vienošanos* (Lēmums 15). Savukārt daudzskaitļa forma *pilnvaras* - tiesības kaut ko darīt (LLVV 1987, 6(2), 189): *Galvenais valsts kontrolieris savas pilnvaras noliek pēc jaunā galvenā valsts kontroliera iecelšanas* (Likums 30, 2); *Līdz ar likvidatoru ievēlēšanu izpildinstitūcijas pilnvaras izbeidzas, bet tās atbildība saglabājas līdz uzņēmuma likvidēšanai* (Likums 32, 50.2).

Vārdkopterminos vērojama sufiksālā paronīmija - visspilgtākā izpausme ir adjektīvu formas ar izskaņām *-ējs/-īgs; -isks/-īgs*: .. *iegādāties un uzturēt dažādas mašīnas, darba rīkus un ierīces kopīgai lietošanai* (Statūti 2); *Biedrs no sabiedrības var izstāties .. nododot savas tiesības un pienākumus ģimenes loceklim vai tiesību pēctecim, iesniedzot valdei par to abpusēju rakstveida iesniegumu* (Statūti 2, 4.8.1); *Ja neviens sertifikātu īpašnieks šajā termiņā nav pieteicies, īpašuma objekts (uzņēmums) tiek privatizēts vispārējā kārtībā* (Likums 31, 9.4); *Baltijas valstis apņemsies attīstīt sadarbību .., strādās pie divpusējiem un daudzpusējiem līgumiem* (Līgums 11, 1). Paronīmu formas praksē dažkārt tiek jauktas: *Saeima savas sēdes notur Rīgā un tikai ārkārtīgu /= ārkārtēju/ apstākļu dēļ tā var sanākt citā vietā* (Satversme 3, 15). Kļūdainais lietojums parādās krievu valodas ietekmē, kur abās nozīmēs lietojams *всеобщий*: *Šie noteikumi, kurus parakstījis ministrs un attiecīgā departamenta direktors, izsludāmi vispārīgai /= vispārējai zināšanai* (Nolikums 14).

Adjektīvu derivācijā produktīvi ir citvalodu cilmes substantīvi - ar vienu sakni var saistīties vairākas izskaņas. Šādu vārdu nozīmes tiek diferencētas, piemēram, adjektīvi *dokumentāls* un *dokumentārs* ir atvasināti no substantīva *dokuments*, taču to nozīmes šķiramas: *dokumentāls* ir tāds, kam ir dokumenta nozīme, tāds, kurā izmantoti dokumenti, savukārt *dokumentārs* - 'tāds, kas pamatots ar dokumentiem' (LLVV 1973, 2, 373). Valodas praksē atšķirīgās

nozīmes gan netiek pietiekami konsekventi lietotas, rodas potenciāla paronīmijas iespēja: *Nekustamajam īpašumam, par kuru nav atrodami tā vērtību apliecinājoši dokumenti, bet dokumentāli /= dokumentāri/ vai tiesas ceļā pierādītas īpašuma tiesības ..* (Noteikumi 7, 5); *Ja kompetentas iestādes pēc laboratorijas pārbaudes pagarina realizācijas termiņu, tad pie pārdevēja jābūt pagarinājuma dokumentālam /= dokumentāram/ apliecinājumam* (Likums 25, 21); *Izdevumiem, kas noteikti pēc minētajiem normatīviem, papildus tiek ņemta vērā autoru personiski nomaksātā un dokumentāli /= dokumentāri/ pierādītā sociālā nodokļa summa* (Lēmums 13, 1).

Lietišķo terminu sistēmā jēdzienus diferencē dažādi afiksi - atšķirīgas nozīmes izsaka ar prefiksiem darinātie termini *izziņa* un *uzziņa*; *sagāde* un *apgāde*; *nodaļa*, *sadaļa* un *iedaļa*. *Sadaļa* ir 'tematiski apvienota (parasti likuma) teksta daļa, kurā iekļautas vairākas nodaļas' (LLVV 1989, 7(1), 61); *nodaļa* - 'tematiski apvienota daļa (tekstā, grāmatā, periodiskā izdevumā)' (LLVV 1984, 5, 513), bet *iedaļa* 'neliels iedalījums, nodalījums' (LLVV 1975, 3, 232). Vārdnīcā termins *iedaļa* dots ar norādi *sk.arī sadaļa* (ELDO 1995, 122). Šādu terminu lietojumā praksē ne vienmēr tiek ievērota diferencētā semantika: *Šī punkta sadaļas aizpildiet atkarībā no uzturēšanās iemesla* (Iesniegums 3). Sastopams variatīvs dažādi darinātu terminu lietojums: *Atzīt par spēku zaudējušu .. lēmumu nr.157 ..* (Lēmums MP 16); *Ja .. naturalizēties vēlas pēcnācējs, viņam radniecība jāpierāda ar dzimšanas apliecību vai tiesas nolēmumu par radniecības fakta konstatēšanu* (Noteikumi 22, 12.5); *Lai pierādītu piederību personu kategorijai, kurai ir tiesības naturalizēties saskaņā ar pilsonības likuma 13.panta pirmās daļas 4.punktu, personai jāiesniedz .. arhīva izziņa vai tiesas nolēmums* (Noteikumi 22, 13); *Darba nespējīgas personas, kuras zaudējušas apgādnieku un kurām ir tiesības saņemt kaitējuma atlīdzību, iesniegumam pievieno .. uzziņu no dzīvesvietas par bojā gājušā darbinieka ģimenes sastāvu ..* (Noteikumi 11, 6); *Citos darījumos ar ārvalstīm šos noteikumus papildina Latvijas Republikas parakstītie starpvalstu nolīgumi* (Noteikumi 8, 51); *Bankas starpvalstu līgumi, kontrakti un ar to izpildi saistītie dokumenti tiek rakstīti valsts un angļu valodā ..*

(Statūti 3, 1.5). Līdztekus latviskajiem terminiem *līgums*, *nolīgums* lieto arī internacionālo sinonīmu *kontrakts*.

Lietišķo terminu sistēmā ir vienlaikus ar prefiksiem un sufiksiem darināti termini (*apdrošināšana*, *norakstīšana*). Pēc analogijas ar *pavalstnieks* jaundarinātie termini *bezvalstnieks*, *nevalstnieks*, kas veido stabilu sistēmu: *bezvalstnieks* - 'Latvijā dzīvojoša persona, kam nav nevienas valsts pilsonības vai pavalstniecības, resp., persona bez jebkādas valstspiederības'; *nevalstnieks* - 'bijušās PSRS pilsonis, kam nav Latvijas pilsonības, ne arī kādas citas valsts fiksētas pilsonības, resp., persona ar neskaidru valstspiederību' (Ķirīte 1995). Šajā sistēmā ietilpst arī saliktenģtermins *ārvalstnieks* - 'Latvijā dzīvojošs ārvalstu pilsonis vai pavalstnieks, resp., persona ar valstspiederību ārvalstīs': Ārvalstniekiem, kuriem nav izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, ir tiesības studēt augstskolā saskaņā ar likumiem un citiem tiesību aktiem (Satversme 5, 13); Ārlietu ministrija .. savas kompetences ietvaros Latvijas Republikas pilsoņiem, ārvalstu pilsoņiem un bezvalstniekiem noformē dokumentus par tiesībām iebraukt Latvijā Republikā vai izbraukt no tās (Likums 11, 21.2).

Plaši lietišķajos tekstos tiek lietoti salikteņi, kas mūsdienās ir viens no produktīvākajiem termindarināšanas paņēmieniem (*kredītiestāde*, *pirktpēja*): Līgumslēdzējas puses apņemas uzturēt savu rīcībasspēju Baltijas jūras reģiona jūrasvidi apdraudoša piesārņojuma gadījumos (Konvencija 1, VII 1); Noteiktie atvieglājumi noformējami ar ekonomikas ministrijas rīkojumvēstuli .. (Nolikums 25, 26); Tirdzniecības uzņēmējdarbības dalībnieka tiesībpēctecība ir jāpierāda ar oficiāliem dokumentiem (Likums 17, 90). Lietišķajos tekstos plaši lietojami salikteņi ar infinitīvu pirmajā komponentā un ar substantīvu *spēja* postpozitīvajā lietojumā: *Personai, kura vēlas saņemt vai saņem sociālos pakalpojumus sakarā ar pelnīspējas samazināšanos vai bezdarbu, pēc sociālo pakalpojumu sniedzēja pieprasījuma jāpiedalās profesionālo iemaņu apgūšanas vai pilnveidošanas pasākumos ..* (Likums 8, 30); *Pārbaudot apdrošinātāja gada pārskatu, inspekcija dod savu novērtējumu par .. sabiedrības maksātspējas normu* (Likums 35, 8.(2)). Lietišķajos tekstos sastopami arī pēc šī modeļa darināti adjektīvi ar semantiku

'spējīgs vai tiesīgs kaut ko darīt' *maksātspējīgs, maksātnespējīgs, lemttiesīgs: NNNP /Noziedzības novēršanas nacionālā padome/ ir lemttiesīga, ja tās sēdēs piedalās vismaz puse no padomes locekļiem* (Nolikums 5, 9).

Salikteņu veidošana palīdz diferencēt terminu nozīmes salīdzinājumā ar vārdkopterminiem, bet praksē bieži vien paralēli funkcionē gan vārdkoptermins, gan saliktenis, lai gan terminoloģijas sistēmā katram no tiem raksturīga diferencēta nozīme - *darbavieta* 'iestāde, uzņēmums u.tml., kur strādā' un *darba vieta* 'konkrēta vieta, kur notiek darba process' (Skujiņa 1993(1), 51): *Bezdarbnieka pabalstu piešķir un izmaksā Puses pēc personas pēdējās darba vietas atrašanās, neatkarīgi no personas pastāvīgās dzīves vietas* (Līgums 10, 22.1); *Personu medicīniskā pārbaude, arī atkārtotā, kas nepieciešama darbspēju pakāpes noteikšanai, tiek veikta pēc viņu dzīves vietas* (Līgums 10, 31); *Šī panta trešās daļas 2.punkta noteikumi neattiecas uz šā likuma 10.pantā minētajām personām, ja viņu pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas Republikas teritorijas* (Likums 38, 18(4)); *Par pamatu kaitējuma atlīdzības piešķiršanai var būt .. veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu komisijas .. akts .., darba nespējas lapa ..* (Noteikumi 11, 10) /kā sinonīms saliktenis *darbnespējas lapa* - ELDO 1995, 206/; *Līguma attiecībām izbeidzoties, tirdzniecības pārstāvim ir tiesības aizturēt viņa rīcībā nodotos dokumentus vienīgi saskaņā ar prasībām par atlīdzības izmaksu vai izdevumu atlīdzināšanu ..* (Likums 17, 115); *Prasījums, kas izriet no līgumattiecībām par tirdzniecības pārstāvību, noilgst četros gados ..* (Likums 17, 114).

Lai izvairītos no latviešu valodai neraksturīgām nominālām vārdkopām ar postpozitīvi novietoto atkarīgo komponentu, tiek darināti darītājevārdu salikteņi: *direktors rīkotājs* (arī defissavienojums *direktors-rīkotājs*) - *rīkotājdirektors*. Praksē šāds lietojums ne vienmēr ir saskaņots ar terminoloģijas prasībām: *Valde atbild par tās ievēlēto direktoru rīkotāju rīcību* (Likums 33, 73.5); *Akciju turētājs, ja viņš ir akciju sabiedrības valdes un padomes loceklis vai direktors rīkotājs .., nedrīkst pārdot akcijas ..* (Likums 33, 48.4); *.. valsts amatpersonām, izņemot*

pašvaldību domju (padomju) priekšsēdētājus un pašvaldību izpilddirektorus, .. deklarācija .. jāiesniedz Valsts ieņēmumu dienesta nodaļā .. (Notiekumi 17, 9).

No jaunākajiem lietišķajiem saliktenītermiem var minēt *personāldaļa*, *personālsastāvs* - (ne: *kadru daļa*) iestādē vai tās struktūrvienībā strādājošo cilvēku pārziņas daļa un šajā iestādē strādājoši cilvēki; *daļdalība* - 'piedalīšanās, ieguldot savu daļu kādā kopīgā pasākumā' (Ķirīte 1995): *Asambleja var nodibināt specializētās komitejas un īpašo uzdevumu komitejas, kuru personālsastāvs, mērķi un funkcijas atbilst kāda konkrēta projekta .. īstenošanai* (Satversme 4, 15). Populāri ir arī salikteni ar *komerc-* pirmajā daļā: *komercfirma*, *komercdirektors*, *komercizstāde*: *Apdrošinātājiem un apdrošināšanas starpniekiem jāuzrāda inspekcijai visa pieprasītā informācija un dokumenti, un tie nevar .. aizbildināties ar komercnoslēpumu* (Likums 35, 8.(2)); *Akcionāriem .. ir tiesības rakstveidā .. pieprasīt, lai padome pārbauda valdes darbu sabiedrības komercdarbības vadīšanā* (Likums 33, 70.3).

Salikteni ar derivatīvajām galotnēm *-is*, *-e*, *-a*, kuru otrie komponenti ieguvuši vispārējās semantikas funkcijas, ir produktīvi jaunu profesiju nosaukumu darināšanā. Pēc savām semantiskajām funkcijām tie tuvi vārdiskajām izskaņām: *darbvedis*, *grāmatvedis*, *lietvedis*, *patentvedis*, *rēķinvedis*, *tabeļvedis*, *uzskaitvedis*. Šī paša modeļa novecojis termins *rakstvedis* - 'kancelejas darbinieks (parasti bruņotajos spēkos), kas sagatavo un kārtro dokumentus, kā arī veic saraksti'(LLVV 1987, 6(2), 531) - mūsdienās netiek lietots. Plaši sastopami profesiju nosaukumi, kas darināti ar *-zinis*: *mantzinis*, *paszinis*, *prečzinis*, *tirgzinis* (Pūtele 1996, 61-62): *Nodaļa ievēlē teritoriālās nodaļas priekšsēdētāju, viņas vietnieci, sekretāri un mantzini* (Statūti 6, VI, 2); *Par vārda vai uzvārda maiņas atļauju vai atteikumu dzimtsarakstu nodaļas pārzinis paziņo pieteicējam* (Likums 34). Lietišķajos tekstos plaši sastopami arī šo darītālvārdu derivāti ar *-vedība*: *grāmatvedība*, *lietvedība*, *darbvedība*, *rēķinvedība* (līdzīgi arī *tiesvedība*): *Valdes kompetencē ir .. nodrošināt Latvijas Republikas likumiem atbilstošu lietvedību, darbvedību un grāmatvedību* (Statūti 2, 6.2.10); *Tas apstākļi, ka /≠ Kaut gan/ irnieks pēc*

prasības celšanas ir novērsis šā panta 1.-3.punktā paredzētos iemeslus īres līguma izbeigšanai, nevar būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai (Likums 1, 29). *Darbvedība* ir iestādes, uzņēmuma darbu saistīto dokumentu kārtošana (reģistrēšana, izsniegšana u.tml.)'(LLVV 2, 261) un bieži vien to lieto kā termina *lietvedība* sinonīmu.

Lietišķo terminu sistēmā ir sufiksāli darināti termini - produktīvas ir izskaņas *-šana, -ums, ība, -nieks: valdes kompetencē ir lemt par darba līgumu slēgšanu un laušanu* .. (Statūti 2, 6.2.10); *Nomnieka galvnieks atbild sava galvojuma apjomā* (Likums 1, 21); *leteikt pilsētu un rajonu pašvaldībām izdarīt attiecīgajos pašvaldību privatizācijas fonda rīkotāja darbības nolikumos labojumus /= grozījumus/* .. (Lēmums 24, 4).

Lietišķajos tekstos plaši tiek lietoti internacionāli sufiksāli termini ar *-ācija*: *akreditācija, apelācija, aprobācija, deklarācija, indeksācija, kompensācija, ratifikācija, reorganizācija*. Latviešu valodā, "ja nosaucams process tā aktīvajā norisē, lietojams atvasinājums ar *-šana* .. Atvasinājumi ar *-ācija* nosauc visu ar attiecīgo procesu saistīto kompleksu (pasākumu, institūciju u.tml.) kopumā, bet dažkārt - arī konkrētus objektus .." (Skujiņa 1993(2), 36-37) /sal. liet. *-avimas*, ko izkonkurē *-acija* - Vainauskiene 1996/: *Par medību šaujamoča atļaujas (iegādei, glabāšanai, realizācijai /= realizēšanai/, ievēšanai, izvešanai, tranzītam) izsniegšanu, kā arī par šaujamoča pārreģistrāciju /= pārreģistrēšanu/ jāmaksā* .. (Noteikumi 9, 5.3); *Personas reģistrāciju /= reģistrēšanu/ veic* .. *Pilsonības un imigrācijas departamenta nodaļa iedzīvotāju pastāvīgajā dzīvesvietā* .. (Likums 29, 14); *Šajā sarakstā ietvertu preču realizācija /= realizēšana/ bez sertifikāta aizliegta* (Likums 25, 30); *Ja pieprasījums kaitējuma atlīdzības saņemšanai iesniegts vairāk nekā 3 gadus pēc darbā gūtā sakropļojuma, arodslimības konstatācijas /= konstatēšanas/ .., kaitējumu atlīdzina ar pieprasījuma iesniegšanas dienu* (Noteikumi 24, 20). Stabili lietišķo terminu sistēmā arī procesa nozīmē nostiprinājušās formas *inventarizācija, privatizācija: Par glabāšanu atbildīgie uzņēmumi katru gadu izdara Latvijas Republikas valsts materiālo rezervju inventarizāciju pēc to stāvokļa uz 1.jūniju* (Nolikums 6, 7.2);

Jautājums par īpašumu atdošanu bijušajiem īpašniekiem kavē mazo uzņēmumu privatizāciju (Memorands 1, 39).

Pēc struktūras lietišķie termini iedalāmi vienvārda terminos (visbiežāk tie ir virsējdzieniu termini) un vairākvārdu terminos jeb vārdkopterminos. Vienvārda termini bieži izmantoti kā vārdkopterminu pamatsastāvdaļas. Vārdkoptermini var būt veidoti no diviem, trim vai - retāk - četriem komponentiem: *brāķa akts, pilnvaras devējs; noilguma termiņa pārtraukums, bezskaidras naudas norēķins; atbildīgā glabāšanā esošas preces: Uzņēmumi .. un citas juridiskās personas, kas saņem licenci .. uzņēmējdarbības veikšanai vai atļauju noteikta daudzuma spirta iegādei, paziņo valsts ieņēmumu dienesta attiecīgā rajona .. nodokļu inspekcijai norēķinu kontus .. kas tiks izmantoti bezskaidras naudas norēķiniem* .. (Noteikumi 14, 35).

Noteiktos gadījumos sastopami vārdkoptermini, kuru struktūrelementus saista prievārds vai saiklis: *pieprasījuma pārsniegums pār piedāvājumu, nodošanas un pieņemšanas akts: Privatizējamā objekta administrācijas pienākumi un atbildība izbeidzas, tiklīdz tā ar sabiedrības izpildinstitūciju ir parakstījusi lietu nodošanas un pieņemšanas aktu* (Likums 4, 4); *Aģentūras līdzekļu rezervi veido tās ieņēmumu pārsniegums pār izdevumiem* (Likums 27, 10).

Latviešu valodai nav raksturīgi defissavienojumi, taču tie plaši izplatījušies pēc krievu valodas parauga. Parasti krievu valodas defissavienojumiem atbilst salikteni ar otrādu komponentu secību, resp., pirmajā vietā ir tas vārds, kas krievu valodā ir aiz defises: *salonveikals, internātskola*. Reizēm tā var būt arī vārdkopa: *atsifrējuma lapa - листок-расшифровка*. Ja defissavienojums izmantots par raksturotāju un abas sastāvdaļas nosauc patstāvīgus, vienu no otra neatkarīgus objektus (procesus), starp tām latviešu valodā labāk ir likt saikli *un* (Stuite 1980). Bet lietvedības praksē ne vienmēr tiek ievērotas šīs prasības: *Likumiskā (netiešā) garantija ir garantija .. kas izriet no likumiem par patēriņa preču pirkuma-pārdevuma un citiem mantas atsavināšanas pakalpojumu sniegšanas līgumiem* (Likums 25, 12); *Tiesības uz nekustamo īpašumu apliecina*

šādi dokumenti .. notariāli apliecināts nekustamā īpašuma pirkšanas-pārdošanas līgums .. (Kārtība 1, 2.1). Terminoloģijas komisija ir apstiprinājusi terminu pirkuma un pārdevuma līgums (ELDO 1995, 213). Parādās arī vienotājdokumentu lietojuma gadījumi: *Apstiprināt pievienoto Kārtību, kādā uz muitas deklarāciju pamata sastādāma eksporta--importa bilance* (Lēmums 9, 2); *Latvijas Republikas Augstākā Padome nolemj: 1.Uzdot Latvijas Republikas Ministru Padomei un Latvijas bankai līdz 1992.gada 31.janvārim iesniegt .. pārskatu par Latvijas Republikas zelta--valūtas rezervju stāvokli un avuāru statusu ..* (Lēmums 4); *Valdība ir balstījusies uz stingru fiskālo un naudas politiku, lai nepieļautu algu un cenu liberalizācijas pārvēršanos algu--cenu spirālē* (Memorands 1, 6); *Iesniegtie noteikumi zemes atņemšanas--piešķiršanas pamatojuma sastādīšanai vēl negarantē zemes pieprasītājiem zemes piešķiršanu lietošanā* (Nolikums 13, 5.2); *Lēmumam jāpievieno akts par meliorācijas sistēmu un būvju nodošanu--pieņemšanu lietošanā un to uzturēšanas noteikumi* (Nolikums 13, 11.3); *Padomes lēmumi tiek noformēti vienošanās--domstarpību protokolu veidā ..* (Nolikums 12).

Terminus ar prievārdu ieteicams aizstāt ar bezprievārda formu, lai tos būtu ērtāk lietot tekstā, piemēram, *pielikums pie līguma, izraksts no protokola, piemaksa pie tarifa* vietā lietot vārdkopterminus ar ģenitīvu *līguma pielikums, protokola izraksts, tarifa piemaksa*, tomēr praksē ļoti plaši sastopami prievārda termini: *Pašreizējam nomniekam nav priekšrocības tiesību noslēgt jaunu nomas līgumu vai līgumu par nomu ar izpirkumu, ja nomnieks ir kļuvis maksātnespējīgs* (Likums 15, 9.4); *Par valsts .. sabiedrības ar ierobežotu atbildību dibinātāju uzskatāma pārvaldošā institūcija, kura pieņēmusi lēmumu par uzņēmuma pārveidošanu ..* (Likums 12, 39(1)). Saskaņā ar jaunākajiem Terminoloģijas komisijas lēmumiem, terminu *sabiedrība ar ierobežotu atbildību* var aizstāt ar bezprievārda formu *ierobežotas atbildības sabiedrība* (ELDO 1995, 361). Un tikai tad, ja citādi nav iespējams precīzi izteikt jēdzienu, saglabājama prievārda konstrukcija.

Lietišķajos tekstos sastopami no citām valodām aizgūti termini - īpaši no tām, ar kurām latviešu valodai ir bijuši un ir cieši kontakti. "Darījumu valoda svešvārdu pilna. Tam ir savi vēstures cēloņi: tirdzniecībā ir krustojušās dažādas tautas un līdz ar to arī viņu valodas teicieni. Vēl no viduslaikiem tur uzglabājušies latīņu vārdi (*datums, reģistrēt*), jo daudz itāliešu tirgotāju vārdi (*žiro, saldo*), franču vārdi (*etiķete, returnēt*), angļu vārdi (*kods, trests*) u.t.t." (Dimza 1938, 65). Pēc A.Bankava pētījumiem, no franču valodas latviešu valodā ienākuši *avanss, avuāri, finanses, kapitāls, kupīra, biļete*, savukārt no itāļu - *inkasents, firma, valūta* (Bankavs 1988). No J.Baldunčika savāktajiem anglicismiem apmēram 100 var sastapt lietišķajā komunikācijā. Visbiežāk tie nosauc naudas vienības, dokumentus, profesijas, abstraktus jēdzienus - *budžets, emisija, čeks, komiteja, limits, parlaments, memorands, eksports, imports, standarts, streiks, stividors, telegramma, seifs, monopols, reitings, sterliņš, šiliņš, penijs* (Baldunčiks 1989). Ne visi minētie aizguvumi mūsdienās saglabājuši savu sākotnējo formu vai nozīmi un nosauc jēdzienus, kas aktuāli Latvijā, tāpēc netiek plaši lietoti. Dažādos vēstures laikposmos latviešu valoda bija tiešā saskarē ar vācu un krievu valodu, un abas minētās svešvalodas to jūtami ietekmēja. Šai ietekmei bija gan pozitīva nozīme, gan arī nevēlams raksturs. Mūsdienās ir nivelējusies vācu valodas ietekme uz latviešu valodu (un līdz ar to arī uz lietišķo tekstu valodu), jo tiešais kontakts ar vācu valodā runājošajiem ir zudis un šo valodu sabiedrības lielākā daļa neprot. Toties joprojām spēcīga ir krievu valodas ietekme uz latviešu valodu.

Līdzās atzītiem aizguvumiem tiek lietots arī ne mazums literārajā valodā neakceptētu barbarismu. Kļūdaini vārdlietojumi plašāk izplatīti lietišķā stila runas formā, jo rakstu valodā izteiksmes paškontrolē ir daudz lielāka nekā runā. Leksikā krievu valoda ir ietekmējusi kopīgu internacionālu aizguvumu formu - nereti tiek lietoti krievu valodai raksturīgi internacionāli termini -, kaut gan tradicionāli latviešu valodā ir nostiprinājušies atšķirīgas formas internacionālismi, piemēram, "*asortiments*" (fr. *assortiment*; kr. *ассортимент*, v. *Assortiment*) - *sortiments* (sal.liet. *sortimentas*): *Katras darba dienas beigās uzņēmumā ..*

esošie spirta un alkoholisko dzērienu atlikumi pilnā sortimentā pa veidiem reģistrējami .. (Noteikumi 14, 28). Savulaik šim svešvārdam bijusi ieteikta latviska atbilde *preču izlase*, kas fiksēta E.Dravnieces sagatavotajā terminu vārdnīcā (VLTT 1935, 5). Skaidrojošajā "Tautsaimniecības vārdnīcā" minēts šīs pašas saknes verbs *asortēt* ar nozīmi '1) apgādāt noliktavu (vai vispār uzņēmumu) ar dažādām precēm; 2) izšķirt un sagrupēt kādas noliktavas preču krājumu' (TSV 1943, 1, 113), un pie otrās nozīmes ir norāde uz substantīvu *sortiments*. Terminoloģijas komisijas sēdē gan ir runāts, ka pieļaujama formas *asortiments* lietošana,¹¹ bet mūsdienās to neatzīst. Par nenormatīvu atzīstams arī termins "*balanss*" (fr. *balance* 'līdzsvars' ; kr. *баланс*, v. *Balance*, a. *balance*, liet. *balansas*) - *balance: Balance tiek sastādīta, izmantojot inventarizācijas datus* .. (Noteikumi 13, 1.9). Toties *balanss* latviešu valodā var tikt lietots kā internacionālais sinonīms latviskajam *līdzsvars*. Ar šo sakni ir veidoti arī atsevišķi derivāti - *balansēt* 'noturēt līdzsvaru' (LVV 1987, 118), *sabalansēšana* - kas lietojami relatīvi biežāk. Amata nosaukumam "*revizors*" (lat.*revisio*; kr. *ревизор*, v. *Revisor*, liet. *revizorius*) latviešu valodā tradicionāli ir nostiprinājusies cita forma - *revidents*: *Sabiedrības kontroles un revīzijas institūcija ir revīzijas komisija un revidents* (Likums 32, 37.2); *Bankas darbības kontroli veic Bankā neestrādājoši zvērinātie revidenti, kurus apstiprina Akcionāru pilnsapulce* (Statūti 3, 12.1). Minētie piemēri bieži sastopami runā, kaut gan dažreiz tie konstatēti arī rakstītajos lietišķajos tekstos: *Nozīmēt X par Sabiedrības revizoru /= revidentu/* (Protokols 4, 3). Mūsdienu lietišķajos tekstos nereti konkurē termini *revidents* un *auditors*: *auditors* (a.*auditor*) - 'persona, kuru kā īpaši kompetentu speciālistu uzaicina pārbaudīt kādas iestādes vai amatpersonas darbību, lai konstatētu stāvokli vai precizētu tuvāko rīcības programmu'; *revidents* - 'persona, kas pilnvarota izdarīt revīziju, pārbaudīt kādas iestādes vai amatpersonas darbību (galvenokārt finansiālās un saimnieciskās) darbības jomā), lai kontrolētu darbības pareizību un likumību un sniegtu pilnvarotajai institūcijai ziņojumu'

---

¹¹ Terminoloģijas komisijas 1948.gada 18.jūnija protokols (arhīva materiāli).

(Ķirīte 1995). Aizguvumiem tagad ir nostiprinājusies diferencēta nozīme (Skujiņa 1994).

Krievu valodas ietekmē ieviesušies internacionālismi aizstājami ar latviskas cilmes ekvivalentu: "*aukcions*" (lat. *auktion*; kr. *аукцион*, v. *Auktion*, a. *auktion*, liet. *aukcionas*) - *izsole*: *Mantas pārdošanu izsolē organizē bāriņtiesa (pagasttiesa)* (Noteikumi 15, 88). Ekonomikas terminu krājumā arī krievu terminam līdzās ir sinonimiska krieviska atbilsme *торг* un abi termini tulkoti ar *ūtrupe* (ET 1975, 110) - 19.gadsimtā ienākušo aizguvumu (LEV 1992, 2, 459). No mūsdienu viedokļa raugoties, tam ir cita semantika, lai gan literārās valodas vārdnīcā šis jēdziens skaidrots kā 'īpašuma izpārdošana vairāksolišanā' (LVV 1987, 824). Pašlaik arī lietuviešu valodā arvien plašāk iesaka lietot pašvalodas terminu *varžytinės* /verba *varžytis* 'sacensties' atvasinājums/, piemēram, tulkotajā ekonomikas terminu vārdnīcā *aukcionas* dots ar norādi *sk. varžytinės* (ETŽ 1994, 18). "Lietuviešu valodā vārdam *varžytinės* ir bijusi ne viena vien nozīme, bet *aukcionam* - tikai viena. Tomēr publiskās pārdošanas nozīme piemīt arī vārdam *varžytines*. Pirmskara Lietuvā tas bijis pierasts vārds, bet tagad pretēji - daudz populārāks internacionālisms *aukcions*. Tā popularitāti, protams, uztur citu valodu attiecīgi vārdi, vispirms krievu vārds *аукцион*, un angļu *auktion*" (KK 1996, 151-152). Lietuviešu literārās valodas vārdnīcā iekļauti abi vārdi, turklāt *aukcionas* skaidrots kā 'viešas konkuruojamasis pardavimas, varžytinės' /publiska konkurējoša pārdošana/ (DLKŽ 1993, 63), savukārt *varžytinės* - kā publiska izpārdošana, kad lietu iegādājas persona, kas piedāvājusi augstāko cenu (DLKŽ 1993, 915). "Latviešu-lietuviešu vārdnīcā" (LLKŽ 1993, 278) latviskais vārds *izsole* tulkots ar *varžytinės*.

Nenormatīvs ir pēc krievu valodas parauga ieviesies termins "*blanka*" (fr. *blanc* 'tīrs, balts'; kr. *бланк*, v. *Blankett*, liet. *blankas*) - *veidlapa: Reģistrā iekļaujamās ziņas iegūstamas tikai no personu apliecinošiem dokumentiem un noteikta parauga pirmuzskaites veidlapām* (Likums 29, 13). Bet vārds *blanka* ir fiksēta arī dažās vārdnīcās (LLVV 1973, 2, 26; LVV 134) un bieži dzirdams runā.

Vārda "*raports*" (fr. *rapport*; kr. *raport*, v. *Rapport*) vietā pareizāks ir termins *ziņojums*: *Pārbaudes ziņojumu sastāda pēc tam, kad ir veikta sabiedrības dibināšanas darbības pārbaude, un tam jāatbilst šā likuma 25.panta prasībām* (Likums 33, 11.8). Salīdzinājumam var minēt lietuviešu terminu *pranešimas* 'ziņojums', kaut gan šeit ir saglabāties arī termins *raportas*, piemēram, savienojumā *ieteikti raporta* 'iesniegt ziņojumu'. Svešvārdu vārdnīcā šis vārds fiksēts un skaidrots kā mutvārdu vai rakstveida ziņojums priekšniecībai vai augstākai instancei vai kā ziņojums par saistību izpildi (SV 1978, 605; arī LVV 1987, 666). *Raports* termina nozīmē plaši izplatīts militārajā sfērā, kaut gan jaunākajā militārās leksikas vārdnīcā atbilstošais krievu termins tulkots ar *ziņojums* (MV 1993, 90).

Minētajā darbības sfērā daudz terminu dažādos laikos ienākuši un pašlaik ienāk no angļu valodas, bet ne visi aizguvumi ir derīgi un iekļaujas latviskās terminoloģijas sistēmā. Tā visbiežāk notiek ar terminiem, kas veidoti uz klasisko valodu bāzes. Tagad galvenokārt no angļu valodas ienāk samērā daudz nepārdomātu terminu. Valodnieki un nozaru terminoloģijas speciālisti, iepazīstot jēdzienus dziļāk, cenšas šādus aizguvumus aizstāt ar dzimtās valodas struktūrai, kā arī nozares terminu sistēmai atbilstošiem jaundarinātiem terminiem vai piemeklēt jau esošus latviskus ekvivalentus.

Anglismi bieži vien tiek uztverti kā internacionālismi - tieši to piederība pie internacionālās leksikas ir viens no svarīgākajiem vārdu aizgūšanas motīviem. Īpaši tas attiecināms uz tādām valodām, kas nepieder pie tā sauktajām lielajām valodām, piemēram, latviešu, lietuviešu, čehu, somu u.c. Šādu vārdu aizgūšanu sekmē tas, ka tie sastopami arī lielajās valodās, piemēram, krievu, vācu. Latviešu un angļu valodas kontaktu galvenā izpausme ir tieši leksikas aizgūšana. Anglismus var aizstāt ar dzimtās valodas struktūrai, kā arī nozares terminu sistēmai atbilstošiem jaundarinātiem terminiem vai piemeklēt jau esošos latviskos ekvivalentus. Lietišķajā sfērā lietojamo terminu vārdnīcās proponētas latviskas vai latviešu valodai pieņemamas pēdējā laikā ienākušo anglistu atbilstmes: *ofiss* (a. *office*) - *birojs, iestāde, kanceleja, kabinets* (Paegle 1994,

44); *sponsors* (a. *sponsor*) - *pabalstītājs; labdevis* (636);¹² *lizing* (a. *leasing*) - *izpirkuma noma* (530); *holdings* (a. *holding*) - *kontrolāciju turēšana* (669); *oferents* (a. *offerer*) - *piedāvātājs* (568); *mārketing* (a. *marketing*) - *tirgzinība; tirgvedība* (533); *tenders* (a. *tender*) - *piedāvājums* (650); *menedžeris* (a. *manager*) - *vadītājs, pārvaldnieks* (230); *menedžments* (a. *management*) - *pārvaldība, vadībinība* (230); *barter* (a. *barter*) - */preč/maiņas darījums* (624). Tā kā normatīvo dokumentu teksti bieži vien tiek gatavoti, neizmantojot Terminoloģijas komisijas publikācijas un ieteikumus, terminu lietošanas praksē vērojama zināma nesaskaņotība. Neakceptēti termini sastopami gan runā, gan rakstītajos lietišķajos tekstos: *Sponsoriem* /= *finansiālajiem pabalstītājiem/ vakara gaitā tiks dota iespēja uzstāties un reprezentēt savu firmu* (Sludinājums 2); *Ja uzdevuma izpildē nav iespējams iesaistīt trešo personu, kurai ir licence darbībai vērtspapīru tirgū, saņemtais uzdevums brokerim* /= *māklerim, starpniekam/ vai pilnvarotajai personai jāizpilda līdz galam ..* (Noteikumi 18, 57.3). Termins *māklers* latviešu valodā fiksēts jau G.Manceļa 1789.gada vārdnīcā. 1935.gada vārdnīcā *Broker - māklers; Makler - māklers, starpnieks* (VLTT 1935, 9; 22). *Darījuma veidi (barter* /= */preč/maiņas darījums/ u.c.)* (Lēmums 9, 11.veidlapa); *Azartspēļu organizētāji un rīkotāji ir Uzņēmumu reģistrā iekļauti uzņēmumi .., kas veic saimniecisko darbību un kapitāla ieguldījumus azartspēļu organizēšanai, uzturēšanai, kā arī šo spēļu līdzekļu un uz azartspēlēm attiecināmu priekšmetu lizingu* /= *izpirkuma nomu/..* (Nolikums 8, 4); *Komerbankas ir tiesīgas .. veikt lizinga* /= *izpirkuma nomas/ un faktoringa operācijas..* (Likums 10, 20). Anglismam *faktoring* (a. *factoring*) pagaidām nav atbilstmes latviešu valodā. Angļu termins *factoring* juridisko terminu vārdnīcā skaidrots kā 'komisijas tirdzniecības operāciju apvienojums ar klienta apgrozāmā kapitāla kreditēšanu' (TJS 1994, 411-412). *Holdingsabiedrība* /= *kontrolāciju sabiedrība/ neierobežoti atbild par tieši kontrolētās sabiedrības saistībām un parādiem* (Likums 33, 98.2); *Akciju sabiedrību, kurai pieder vairāk nekā puse otras sabiedrības akciju (akciju kontrolpakete), sauc par holdingsabiedrību* /=

¹² Visas angļu terminu atbilstmes pēc ELDO 1995 - iekavās minētas lappuses.

kontrolakciju sabiedrību .. (Likums 33, 95.4). "Konversācijas vārdnīcā" 1931.gadā pirmoreiz fiksēts vārds *holdingkompānija* 'kapitāla sabiedrība, kam pieder citu kompāniju akciju kontrolpaketes'. J.Baldunčiks minējis arī variantu *holdingsabiedrība* (Baldunčiks 1989, 193). Terminoloģijas komisijas ieteikums ir terminu *holdings* aizstāt ar *kontrolakciju turēšana* (ELDO 1995, 120) un sabiedrību saukt par *kontrolakciju sabiedrību*.

Tomēr ir sagaidāms, ka daži pastāvošie /= spēkā esošie/ divpusējie līgumi ar citiem Fonda locekļiem tiks atjaunoti atbilstoši bartertirdzniecības /= /preč/maiņas tirdzniecības/ un klīringa /= mijieskaita norēķinu/ maksājumu mehānismam (Memorands 1, 34). Minētajā piemērā lietots termins *klīrings* 'bezskaidras naudas norēķinu (valsts iekšējo vai starptautisko norēķinu) sistēma, kas pamatojas uz ieinteresēto pušu pretenziju un saistību savstarpēju ieskaitīšanu, neizmantojot skaidru naudu' (ESV 1981, 104-105). J.Baldunčika vērojumi rāda, ka pirmoreiz tas fiksēts 1933.gadā, bet kopš 1958.gada latviešu valodā lieto formu *klīrings* (vai tā variantu *klirings*) (Baldunčiks 1989, 227-228). Jaunākajos terminoloģijas krājumos ieteikts *klīringu* aizstāt ar *mijieskaita norēķini* (ELDO 1995, 519). Līdzīgs termins ir arī citās vārdnīcās - *klīringa konts sk. mijieskaita norēķinu konts* (TEV 1992, 61; ELDO 1995, 188). Iepriekšējā vārdnīcā vēl ir *klīrings* (arī *banku klīrings*) (ET 1975, 379).

Angliskais *know-how* 'prasme, māka' (ALV 1995, 599) ienācis latviešu valodā kā jaunākais frazeoloģiskais aizguvums (Veisbergs 1988, 149). Dažkārt to lieto atbilstoši angļu valodas izrunai (*nou-hau*). Terminoloģijā tam proponēta latviska atbilde *tehnoloģiskā kompetence* (ELDO 1995, 263), konsultācijās arī *tehnoloģiskā prasme*. 1996.gada 7.oktobra Terminoloģijas sēdē, apspriežot patentterminus, apstiprināti termini *zinātība* un *specifiskā profesionālā informācija*. Praksē gan biežāk sastopams angļisms: *Uzņēmumam piederošās nemateriālās vērtības (patenti, know-how /= tehnoloģiskā kompetence/, preču zīme u.c.)* (Veidlapa 3, 2.4); *Sabiedrības Dalībnieki pēc savstarpējas vienošanās var nodot Sabiedrības lietošanā vai ieguldīt tās kapitālā tiesības izmantot*

izgudrojumus, "now-how" /= tehnoloģisko kompetenci/, rūpnieciskos paraugus, firmas preču zīmes, kā arī kādas citas komerciālas priekšrocības (Līgums 1, 5.3).

Arī lietuviešu valodas praksē plaši lieto nenormatīvus angļismus, tāpēc valodnieki un nozaru speciālisti rūpējas par nevajadzīgu angļisko aizguvumu aizstāšanu ar pašvalodas ekvivalentiem. Jaunāko barbarismu sarakstā iekļauti, piemēram, *spikeris* (a. *speaker*) - *kalbētojas* 'runātājs'; *pirmininkas* 'priekšsēdētājs'; *printeris* (a. *printer*) - *spausdintuvas* 'drukātājs'; *distributorius* - *platintojas* 'izplatītājs', *skirstytojas* 'dalītājs' (dažreiz *jgaliotinis* 'pilnvarotais'); *know-how* - *gamybos paslaptis* 'ražošanas noslēpums'; */pažangioji/ patirtis* 'progresīvā pieredze'; *technologinės naujovės* 'tehnoloģijas jaunumi'; *marketingas* (a. *marketing*); - *rinkotyra* 'tirgus pētīšana'; *rinkodara* 'tirgus veidošana'; adjektīvs *ofšorinis* - *neapmokestinamas* 'beznodokļu', *lengvatinės prekybos* 'atvieglējuma tirdzniecības' u.tml.¹³ Nevēlamo angļismu lietuviskās atbilstmes publicētas arī rakstos par valodas kultūru: *ofisas* - *jstaiga* 'iestāde', *kontora* 'kantoris', *raštinė* 'kanceleja', *būstinė* 'mītne', *biuras* 'birojs'; *barteris* - *natūriniai (prekių) mainai* 'preču apmaiņa natūrā'; *lizingas, lysingas* - *ilgalaikė nuoma* 'ilglaicīga noma'; *išperkamoji nuoma* 'izpirkuma noma'; *rentingas* (a. *rent*) - *trumpalaikė nuoma* 'īsilaicīga noma'; *skryningas* (a. *screeing*) - *atranka* 'atlase', *rūšiavimas* 'šķirošana'; *patikrinimas* 'pārbaude'; *sponsorius* - *rėmėjas* 'atbalstītājs'; *mecenatas* 'mecenāts'; *dileris* (a. *dealer*)- *tarpininkas* 'starpnieks', *prekybos agentas* 'tirdzniecības aģents' (Rudaitiene 1994). Daļa lietuvisko atbilstmju publicēti dažādu nozaru terminoloģijas kļūdu labojumu rokasgrāmatā: *sponsoriavimas* - *rėmimas* 'atbalstīšana' (TT 1992, 99), *menedžmentas* - *vadyba* 'vadīšana' (TT 1992, 61).

Lietišķajā stilā sastopami arī tādi internacionālas cilmes terminu lietojumi, kas nav iederīgi konkrētā kontekstā, bet par normatīviem atzīstami kādā citā nozīmē. Tie ir tā saucamie semantiskie kalki. Semantiskais kalks ir pēc citas valodas parauga pārņemta vārda nozīme. Ļoti bieži semantiskie kalki veidojas,

¹³ Terminu labojumi no Lietuviešu valodas komisijas ieteikumu saraksts - tas tiek popularizēts un izplatīts interesentu auditorijās, valodnieku semināros u.c. Valodas komisijas lēmumi tiek publicēti izdevumā "Valstybės žinios", reizi mēnesī laikrakstā "Lietuvos rytas".

aizgūstot vārdu konkrētas nozīmes - tās receptorvalodā lietotas vispārīgākā nozīmē un tām ir sinonīmi, kas nekoptā valodā tiek aizstāti ar attiecīgajiem semantiskajiem kalkiem. „.. semantiskie kalki bagātina vārda semantisko struktūru, rada jaunus sinonīmus. Semantiskos kalkus pārņem no tām valodām, ar kurām ir ilgstoša saskare .. kā citvalodu elementi kalki var būt traucējoši, un ne katrs kalks ir vēlams” (Laua 1981, 137). Lietuviešu valodnieciskajā literatūrā mūsu gadsimta astoņdesmitajos gados tādu vārdu nosaukšanai ir ienācis termins *semantisms* - tā sauc kalkus, kas noteiktā kontekstā ir atzīstami un atbilst valodas normām, bet citos tekstos nav normatīvi (Pupkis 1980, 110).

Latviešu lietišķajos tekstos tiek lietots semantisms *forma* dokumenta formulāra nosaukšanai (lat. *forma* 'veids, ārējais izskats'; kr. *форма*, a. *form*). Šajā nozīmē tas jāaizstāj ar terminu *veidlapa* (ELDO 1995, 667): *Lūdzu aizpildiet formu P-4 /= veidlapu/* (Iesniegums 3); *Visām pilngadīgajām personām, kuras uzturas kopā ar Jums Latvijas Republikā bez pastāvīga pieraksta, arī jāaizpilda T-1A forma /= veidlapa/* (Iesniegums 3). Bet termins *forma* kā 'ārējais veids; apveids; veidne; eksistences veids; satura organizācija; struktūra' (LLVV 1973, 2, 538.-539.) uzskatāms par normatīvu terminu: *Gada pārskata saturu un formu, kā arī tā sastādīšanas, pārbaudes, iesniegšanas un publicēšanas kārtību nosaka attiecīgi likumi vai citi normatīvie akti* (Noteikumi 13, 1.9).

Semantisms *kvartāls* (lat. *quartus* 'ceturtais'; kr. *квартал*, a. *quarter*) temporālā nozīmē aizstājams ar *ceturksnis* (sal. liet. *ketvirtis*, v. *Viertel*): *Ja prognozes par attiecīgo pārtikas preču iekšējā tirgus situācijas dinamiku ceturksnī .. liecina par nepieciešamību veikt iekšējā tirgus aizsardzības pasākumus, Zemkopības ministrija iesniedz Ministru kabinetam priekšlikumu par .. licencēšanu* (Noteikumi 17, 8), bet saglabājams lokālā nozīmē - 'mazākā (pilsētas, pilsētciemata, ciemata) daļa, ko no četrām pusēm norobežo ielas' (LLVV 1980, 4, 520.).

Termina *orgāns* (gr. *organon* 'instruments'; kr. *орган*, v. *Organ*) vietā, runājot par iestādēm vai vadības struktūrām, piemērots ir *institūcija*: *Šīs apvienības /Baltijas valstu energosistēmu apvienība/ darba nodrošināšanai*

paredzēt operatīvās vadības orgānu (= institūcij) - Baltijas valstu energosistēmu apvienības dispečeru pārvaldi .. (Lēmums 12); Izveidot SIA "Rika" valdi kā Sabiedrības izpildorgānu (= instanci) 3 locekļu skaitā .. (Protokols 4, 3); Savā darbībā Sabiedrība ievēro Latvijas Republikas likumus, pašvaldības orgānu (= institūciju) lēmumus .. (Statūti 5, 1.6). 1992.gadā Terminoloģijas komisijas sēdē¹⁴ proponēts šķirt divas terminoloģiskas nozīmes - *institūcija* 'augstākā organizācija' un *instance* 'izpildu iestāde' kā atbilde krieviskajam terminam *исполнительный орган*, tomēr pagaidām praksē šāds šķirums nav nostiprinājies: *Akcionāru pilnsapulce ir augstākā Bankas pārvaldes institūcija* (Statūti 3, 7.1); *Privatizācijas izpildinstitūcijas var uzsākt mājas privatizāciju, ja tām ir šādi dokumenti ..* (Likums 27, 18); *Komisija ir valsts izpildvaras institūcija, kuras darbību nosaka likums "Par Vērtspapīru tirgus komisiju"* (Likums 41, 9); *Jebkuras domstarpības starp Pusēm .. pirmajā instancē tiek risinātas konsultāciju vai sarunu ceļā ..* (Līgums 9, 5). Arī mūsdienu lietuviešu oficiālajā saziņā valodnieki jēdzienu *orgāns* iesaka izteikt ar terminu *institūcija* vai *tarnyba* 'dienests' (KKP 1993, 121-122). Konstatēti arī citi mēģinājumi izvairīties no kļūdainas termina *orgāns* lietošanas, piemēram, mēģināts to aizstāt ar *institūts*: *Baltijas Ministru padome ir Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdību sadarbības institūts (= institūcij)* (Nolikums 12, 1). Savukārt termins *orgāns* lietojams ar nozīmi 'organisma daļa ar noteiktu uzbūvi un noteiktām, specifiskām funkcijām' (LLVV 1986, 6(1), 513): *Valsts veterinārajam departamentam valsts robežkontroles punktos .. līdz turpmākam rīkojumam nepieļaut Lielbritānijas izcelsmes .. dzīvnieku barības, kas satur atgremotājdzīvnieku iekšējos orgānus un audus, ievēšanu Latvijas Republikas teritorijā ..* (Rīkojums 11, 1.1.1).

Internacionālisms *etaps* (fr. *etape*, kr. *этан*, v. *Etappe*, liet. *etapas*) laika perioda nozīmē aizstājams ar *posms* (Šnē 1993): *Katrā posmā veiktā darba rezultātus noformē ar protokolu, kuru pievieno līgumam par akciju sabiedrības dibināšanu* (Likums 33, 12), bet *etaps* saglabājams kā 'frontes aizmugure (ar rezerves daļām, noliktavām, ceļiem u.tml.)'. Krievu valodā šis termins ir

¹⁴ ZA Terminoloģijas sēdes protokols nr.17 (1992.gada 20.oktobrī).

daudznozīmīgs - svešvārdu vārdnīcā tam fiksētas četras nozīmes (SIS 1988, 594). Termins *etaps* nenormatīvā lietojumā sastopams arī lietišķajos rakstos: *Galveno Līguma etapu l= posmul saturu un izpildes termiņus nosaka kalendārais plāns, kas ir šī Līguma neatņemama sastāvdaļa* (Līgums 11, 3.3.); *Pamatlīdzekļu (fondu) vērtību nosaka pa etapiem l= posmiem/ vispirms novērtējot sākotnējo vērtību un pēc tam - atlikušo vērtību ..* (Instrukcija 1, 2.3.). "Latviešu literārās valodas vārdnīcā" vārdiem *kvartāls* (LLVV 1980, 4, 520), *etaps* (LLVV 1973, 2, 512-513), *orgāns* (LLVV 1986, 6 (1), 61-62) fiksētas arī tās nozīmes, ko lietišķajos tekstos tagad atzīst par nelietderīgiem semantismiem.

Dažos lietišķo tekstu žanros semantiski neiederīgs termins ir *priekšmets* - tas kā krievu *предмет* kalks fiksēts latviešu valodā 1872.gada K.Valdemāra "Krievu-latviešu-vācu vārdnīcā" (Laua 1981, 136) un pilnībā adaptējies latviešu valodā: *Nepieļaut preču un citu priekšmetu pārvietošanu pāri valsts robežai, apejot muitas iestādes* (Likums 11, 25.8). Taču nav pieņemams katrā kontekstā - runājot par līgumiem vai citu darbu veidiem šim krievu terminam latviešu valodā atbilst *objekts*: *Dzīvojamās telpas īres līguma priekšmets l= objekts/ var būt atsevišķs dzīvoklis, dzīvokļa daļa vai dzīvojamā māja* (Likums 1, 3); *Juridiska persona, kura, ievērojot tās uzņēmējdarbības priekšmetu l= objektul veidu un apjomu, ir jāieraksta Uzņēmumu reģistrā, ir jāpiesaka kārtībā, ko nosaka likums "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru"* (Likums 2, 83). Šī atbilstme fiksēta arī terminu vārdnīcās (ELDO 1995, 268).

Zināmas grūtības rodas ne vien ar internacionālas cilmes terminu, bet arī ar pašvalodas vārdu nozīmju diferencēšanu. Lietvedības praksē bieži netiek diferencēti termini *atskaite* un *pārskats*. Latviešu literārajā valodā "jēdziena 'rakstveida vai mutvārdu plašāka apjoma ziņojuma par paveikto' izteikšanai vēlams lietot vārdu *pārskats* nevis *atskaite*, piemēram, *pārskata referāts, gada pārskata sapulce, sniegt pārskatu*, tāpat arī, runājot par kāda kolektīva atklātu sasniegumu demonstrēšanu mākslas nozarēs, būtu labāk, ja *atskaites* vietā lietotu *pārskats*, piemēram, *pārskata koncerts, pārskata izstāde*" (Ozola 1971, 110-111): *Pārskats izsniedzams visiem deputātiem* (Likums 9); *Alkohola*

ražotāju uzņēmumiem jāreģistrē Spirta monopola pārvaldē alkohola ražošanas izejvielu .. līgumi un .. jāsniedz pārskati par līgumu izpildi (Noteikumi 14, 60). *Atskaite* saglabājama, tulkojot krievu vārdu savienojumu *точка отчета* - *atskaites punkts*. Nenormatīvu lietojumu ietekmē tas, ka krievu valodā lietojams (sal. liet. *ataskaita*). Nav konsekvences arī latviešu valodas vārdnīcās - *atskaitei* fiksēta nozīme 'atklāta sasniegumu demonstrēšana, parādīšana (parasti mākslas nozarēs)' (LLVV 1972, 1, 435; LVV 1987, 98). Savukārt juridisko terminu vārdnīcā nav termina *atskaite*, toties *pārskatam* krievu valodā atbilst gan termins *обзор*, ko mūsdienās tulkotu ar *apskats*, gan *отчет* (JTV 1942, 121). Neprecizitātes šo terminu lietojumā ļoti plaši izplatītas dokumentu tekstos: .. *pārbaudīt ministrijas ietekmes sfērā esošajās valsts budžeta iestādēs un valsts uzņēmumos naudas dokumentus, grāmatvedības uzskaites dokumentus, atskaites / = pārskatus /, plānus, tāmes un citus dokumentus..* (Lēmums 23, 68); *Uzņēmumā jāievēro grāmatvedības uzskaites un statistiskās atskaites / = statistisko pārskatu / kārtība* (Noteikumi 2, 1.5); *Saskaņā ar šīs konvencijas 11.panta 5. paragrāfu sagatavotajās atskaitēs / = sagatavotajos pārskatos / iekļautā informācija jānodrošina komisijas noteiktās atskaites / = noteiktā pārskata / veidā* (Konvencija 1, V, 4).

Praksē netiek konsekventi šķirti arī jēdzieni, ko izsaka ar terminiem *slēdziens* un *atzinums*. *slēdziens* - 'spriedums, doma, atzinums u.tml., kas ir izsecināts no kādiem faktiem, likumsakarībām, spriedumiem u.tml.' (LLVV 1989, 7(1), 571) un *atzinums* 'spriedums, vērtējums, kas radies novērojumu, pētījumu rezultātā' (LLVV 1972, 1, 486): *Šī nomas līguma sastāvdaļa ir tam pievienotais slēdziens / = atzinums / par telpas pašreizējo stāvokli* (Līgums 7, 2); *Sēžu protokolus, ekspertu slēdzienus / = atzinumus /, privatizācijas projekta kopiju un lēmuma kopiju ministrija (komiteja) glabā atsevišķā lietā līdz privatizācijas projekta realizācijas beigām* (Nolikums 4, 3.17); *Ar inspekcijas slēdzienu / = atzinumu / jāiepazīstina Apvienotā komisija, objekta vadītājs un Latvijas pārstāvis* (Vienošanās 1, 15.5). Kaut gan vārds *slēdziens* ieviesies latviešu valodā jau 20. gadsimta sākumā (LEV 1992, 2, 221), savulaik J.Endzelīns tika ieteicis to aizstāt

ar citām leksēmām, piemēram, loģikā *secinājums* un, runājot par tieslietām, ar verba *atzīt* derivātu *atzinums* (Endzelīns 1935). 1922.gadā izdotajā pirmajā terminoloģijas vārdnīcā kā atbilde krieviskajam terminam *заклучение* minēti gan *slēdziens*, gan *atzinums* (ZTV 1922, 12). 1942.gada juridisko terminu vārdnīcā šie jēdzieni tikuši šķirti, bet kā sinonīms jēdzienam *slēdziens* minēts arī *secinājums* - abi šie termini piedāvāti kā ekvivalenti krievu terminiem *заклучение, вывод* (JTV 1942, 152). *Atzinums* tulkots ar *заклучение* (JTV 1942, 22). Latvisko terminu šķirumu pabalsta arī vācu valodā lietojami termini *Beschlussfassung, Schluss* (slēdziens, secinājums) un *Gutachten* (atzinums). Jaunākajās terminu vārdnīcās iekļauts termins *atzinums*, kas skaidrots arī Tautsaimniecības vārdnīcā - 'amatpersonas vai iestādes lēmums; lietpratēja atsauksme' (TSV 1943, 130). 1979.gadā Terminoloģijas komisijas sēdes protokolā fiksēta terminoloģizēta atbilde *atzinums: Augstākās izglītības padome vai Akreditācijas komisija, pamatojoties uz Novērtēšanas komisijas iesniegto atzinumu, noformē rakstisku atzinumu* (Noteikumi 1, 45).

Latviešu valodā šķirami jēdzieni *rēķins* - 'dokuments, kurā ir norādīta maksājamā summa' (LLVV 1987, 6(2), 607) un *konts* - 'grāmatvedības forma, paņēmienu kopums .. finansiālo operāciju sistemātiskai uzskaitēi un kontrolei' (LLVV 1980, 4, 355). Šis nozīmju šķirums fiksēts jau pirmajā zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā (ZTV 1922, 34). Substantīvs *rēķins*, pēc K.Karuļa vērojumiem, ieviests 19.gadsimtā (LEV 1992, 2, 114). Arī J.Endzelīns iebilda pret *rēķinu* kā nelatvisku aizguvumu no viduslejasvācu valodas, proponēts *rēķina* vietā lietot senu baltismu *lēse* (Endzelīns 1935). Mūsdienās šo baltismu izkonkurējis *rēķins*, kaut gan dažkārt arī jaunākajos lietišķajos tekstos var sastapt šo vārdu, piemēram, nodaļas nosaukumā *Nodokļa aplēse un maksāšanas kārtība* (Likums 44, IV). *Aplēse* ir 'kāda lēsvedības uzdevuma veikšanas principu un paņēmienu kopums' (TSV 1943, 87). *Norēķinus par kravas pārvadājumiem kārtā nosūtītājs vai saņēmējs saskaņā ar līgumu, pamatojoties uz pārvadātāja rēķiniem. Rēķinu par izdarīto pārvadājumu iesniedz un samaksā līgumā noteiktajā kārtībā* (Likums 36, 24); *Sakarā ar sabiedrības izveidošanos un*

tās darbības īpatnībām minētajā kontu plānā papildu tiek ieviesti šādi sintētiskie konti .. (Instrukcija 1, 3.4). Arī vācu valodā tiek diferencēti šie jēdzieni *Konto - kants* (JTV 1942, 76) un *Rechnung - rēķins* (JTV 1942, 141). Lietuviešu valodā gan ir viens termins *sąskaita* gan latviskā jēdziena *rēķins*, gan *kants* apzīmēšanai. Lietišķās saziņas praksē krievu valodas termina *счет* ietekmē *rēķina* semantika tiek vispārināta un lietota pat rakstos, runājot par bankas kontiem: *Personām .. jāiesniedz .. iesniegums, pievienojot šādus dokumentus: .. bankas kvīti par Ls 50 iemaksu Valsts zemes dienesta rēķinā /= kontā/* (Nolikums 2, 12); *Baltijas valstu energosistēmu apvienības dispečeru pārvalde ir juridiska persona ar savu zīmogu un patstāvīgu rēķinu /= kontu/ bankā ..* (Lēmums 10). Vārds *rēķins* kā sastāvelements ietilpst arī dažos vārdkopterminos, kur precīzāk vajadzētu lietot terminu *kants*: '*norēķinu rēķins*' - *norēķinu kants*; '*tekošais rēķins*' - *norēķinu kants* (šī atbilde ieteikta, gatavojot ekonomikas terminu vārdnīcu - tur *tekošais kants* dots ar norādi *sk. norēķinu kants* (ELDO 1995, 189)). Līdz šim tika lietots termins *tekošais kants* (ET 1975, 130; TEV 1992, 62); "*korespondējošais rēķins*" vai šī termina varianti - *korespondējošais kants*: *Norēķinu rēķins /= norēķinu kants/* (Saraksts 1); *Latvijas pastam ir tiesības .. veikt pasta tekošu rēķinu /= norēķinu kontu/ un banku operācijas* (Likums 1, 7.5); *Pašlaik tekošā rēķina /= norēķinu kanta/ deficīts ir gandrīz 300 miljonu ASV dolāru apmērā* (Memorands 1, 11); *LB /Latvijas bankas/ neto aktīvi ir: ..LB starptautiskās neto rezerves konvertējamā valūtā .. plus LB neto aktīvu korespondentrēķini /= korespondējošie konti/ rubļa zonas valstu centrālajās bankās ..* (Memorands 1, 2.piel.); *Kopējais starptautisko rezervju neto sastāv no neto aktīvu pozīcijas Latvijas Bankā un tās korespondētājrēķiniem /= korespondējošiem kontiem/ bijušās Padomju Savienības centrālajās bankās plus starptautisko rezervju neto konvertējamās valūtās* (Memorands 1, 3.pielik.). Terminoloģijas komisija ir apstiprinājusi terminu *korespondējošais kants* (ELDO 1995, 188). Nekonsekvence šī termina lietošanā liecina, ka nepietiekami tiek pārzināta standartizētā lietvedības terminoloģija.

Lietišķajos tekstos plaši tiek lietots termins *likumdošana* - un ne tikai procesa nozīmē. Likumu kopuma nozīmē latviešu valodā jālieto *likumi*, jo tradicionāli tiek šķirti divi jēdzieni: *likums* 'valsts varas augstākā orgāna apstiprināts vispārējs un obligāts noteikums (tiesību norma), kas regulē sabiedriskās attiecības kādā nozarē' un *likumdošana* 'likuma tapšanas procedūra' (LLVV 1980, 4, 709): *Baltijas valstis apņemsies attīstīt sadarbību ārējā un drošības politikā, aizsardzībā, likumdošanā, sociālajā politikā, ekonomikā, enerģētikā, komunikācijas un transporta, vides aizsardzības, kultūras jautājumos ..* (Līgums 11, 1). Tā kā krievu valodā abas nozīmes var izteikt termins *законодательство*, nereti arī latviešu lietvedības praksē terminam *likumdošana* tiek piešķirta vispārinātāka nozīme, kaut gan precīzāka izteiksme būtu panākama, lietojot diferencētus terminus: *Baltijas Ministru Padomes lēmumi ir saistoši Baltijas valstīm saskaņā ar šo valstu likumdošanu /= likumiem; likumdošanas aktiem/* (Nolikums 12 13); *Nomas līgumā var ietvert arī citus konkrētus nosacījumus, ja tie nav pretrunā ar spēkā esošo likumdošanu /= spēkā esošiem likumiem/* (Nolikums 13, 47.7); *Fiziskās un juridiskās personas .. tiek sauktas pie atbildības saskaņā ar likumdošanu /= likumiem/* (Likums 37, 10); Toties terminoloģiska vārdkopa *likumdošanas akti* ir latviešu valodā atzīstama, ja runa ir par likumdošanas procesa rezultātā radītiem materiāliem: *Akcionāru pilnsapulces sasaukšana jāizsludina likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā vismaz 30 dienas iepriekš* (Statūti 3, 7.4).

Lietišķo terminu analīze liecina, ka neskatoties uz vienotas terminoloģijas pastāvēšanu, praksē vērojama dažādība terminu formu lietošanā. Šajā virzienā lietvedības speciālistiem vēl ir daudz darāmā, lai pilnveidotu latvisko izteiksmi lietišķajos tekstos.

LIETIŠĶIE TEKSTI MORFOLOĢISKI SINTAKTISKAJĀ ASPEKTĀ

Lietišķā stila tekstos pastāv dažādas valodas izteiksmes līdzekļu saistījuma iespējas - tās ir atkarīgas no teksta žanru specifikas. Galvenokārt aplūkoti lietišķajos tekstos funkcionējošie sintaktiskie modeļi - substantīva un verba konstrukcijas. Lietišķajam stilam raksturīgs nominatīvskums, tāpēc pirmām kārtām analizētas substantīva morfoloģisko kategoriju funkcionēšanas likumsakarības.

Substantīvi veido nominālas un verbālas konstrukcijas gan bez prievārda, gan ar to. Daudzveidīgas ir substantīva pamatlocījuma - nominatīva - funkcijas. Šī forma funkcionē galvenokārt kā teikuma priekšmets: *Šo noteikumu 6. un 7.punktā minēto metožu izvēle izriet no tiem īpašuma vērtību apliecinošiem dokumentiem, kurus likumīgais īpašnieks iesniedzis ..* (Noteikumi 7, 9); *Dibinātājs, kurš ir laužis šo Līgumu, ir atbildīgs par zaudējumiem ..* (Līgums 2, 5.2). Lietišķajos tekstos lietvārds nominatīvā raksta pamatvārdu dokumenta nosaukumā: *Rikojums; Izziņa par nodokļu iekasēšanu; Finansu ministrijas paraugnolikums; Automobiļa pieņemšanas akts.*

Nominatīvs tradicionāli tiek lietots konstrukcijās ar verbu vajadzības izteiksmē. No valodas kultūras viedokļa zināmas grūtības sagādā pareiza locījuma izvēle - tas ir viens no tipiskākajiem vārdu saistišanas normu pārkāpumiem. Praksē ar vajadzības izteiksmi ne vienmēr tiek lietots lietvārds nominatīvā - plaši izplatītas konstrukcijas ar akuzatīvu. Akuzatīva lietošana varētu būt izskaidrojama gan ar savienojuma "vajag + verbs infinitīvā + substantīvs akuzatīvā" ietekmi, gan ar šādu konstrukciju esamību krievu valodā: *.. izvēli /= izvēle/ jāizdara 3 mēnešu laikā no dienas, kad šis līgums stājas spēkā vai jānoslēdz darba līgumu /= darba līgums/ otras Puses teritorijā* (Līgums 10, 4.2); *Izpildītos darbus /= izpildītie darbi/, kurus veicot pielaistas kļūdas /= pieļautas kļūdas/ vai arī nav ievēroti visi pastāvošo /= spēkā esošo/ instrukciju noteikumi, zvērinātiem taksatoriem jāizlabo uz sava rēķina* (Nolikums 11, 29). Saskaņā ar latviešu valodas normām atkarīgais substantīvs lietojams akuzatīvā

tad, ja ar vārdu vajadzības izteiksmē saistīts cits darbības vārds infinitīvā (Skujiņa 1993(2), 36): *Ja nodokļa maksātājam .. taksācijas gada laikā pirmo reizi jāsāk maksāt nodokli saskaņā ar šā likuma prasībām, tās tiek piemērotas tikai par laiku no brīža, kad attiecīgajam maksātājam jāsāk maksāt nodokli, līdz gada beigām* (Likums 43, 25.(1)).

Lietišķā stila tekstos daudzveidīgās funkcijās lietojama ģenitīva forma. To plaši izmanto apzīmētāja funkcijā termindarināšanā, jo ģenitīvs izsaka piederības attieksmi starp diviem substantīviem: *uzņēmuma telpas; sabiedrības dibinātājs*. Šī latviešu valodas ģenitīva īpatnību jāievēro tulkojumos no krievu valodas, kur apzīmētāja funkcijā plaši lieto īpašības vārdus. Nekonsekventi dažkārt tiek lietotas attiecīgās formas pat vien teksta ietvaros (līdzās īpašības vārdam un lietvārda ģenitīvam sastopams arī saliktenis): *Ja līgumiskās attiecības nodibinātas uz nenoteiktu laiku, tad tās katra puse var uzteikt divus mēnešus iepriekš ..* (Likums 17, 116); *Līguma attiecībām izbeidzoties, tirdzniecības pārstāvim ir tiesības aizturēt viņa rīcībā nodotos dokumentus vienīgi saskaņā ar prasībām par atlīdzības izmaksu .., ja prasībai iestājies termiņš* (Likums 17, 115); *Prasījums, kas izriet no līgumattiecībām par tirdzniecības pārstāvību, noilgst četros gados ..* (Likums 17, 114). Lietvārda ģenitīvam un nevis īpašības vārdam latviešu valodā priekšroka dodama dažādos iestāžu, uzņēmumu, to struktūrvienību nosaukumos (Skujiņa 1993(2), 33): *Ekonomikas ministrija; Saimniecības daļa; Tirdzniecības pārvalde*.

Ģenitīvā jālieto pamatdokumenta nosaukums pielikuma nosaucošajā daļā: *.. LR AR 1993.gada 23.februāra lēmuma "Par Noziedzības novēršanas nacionālās padomes izveidošanu" pielikums* (Nolikums 5). Lietvedības praksē šīs nozīmes konstrukcijās ir liela dažādība, ļoti bieži tiek lietots datīvs: *Pielikums LR Centrālās zemes komisijas 1993.gada 23.augusta rīkojumam Nr.1* (Rīkojums 1); *Pielikums līgumam Nr. .. par zemes izpirkšanu* (Veidlapa 3).

Ģenitīvs funkcionē gan prievārda, gan bezprievārda nominālās konstrukcijās. Veidojot likumu, nolikumu, noteikumu u.tml. lietišķo tekstu žanru nosaukumus, konstrukcijas *par (ko?)* vietā ieteicams lietot ģenitīva vārdkopu,

īpaši ja nosaukumi ir īsi, piemēram, *Likums par mītu* vietā labāk *Mītas likums: Tiesnešu disciplinārās atbildības likums* (Likums 40); *Finansu ministrijas nolikums* (Nolikums 3). Taču šī prasība ne vienmēr tiek ievērota biežāk dokumentu nosaukumos sastopami prievārda savienojumi ar akuzatīvu: *Likums par dzīvojamo telpu īri* (Likums 1); *Likums par nodarbinātību* (Likums 28); *Līgums par akciju sabiedrības dibināšanu* (Līgums 3).

Praksē ģenitīva savienojumi ir ļoti populāri, bet “no labskaņas viedokļa patiešām neder sablīvēt pārāk daudz ģenitīvu ar vienādām galotnēm viena apzīmējamā vārda priekšā” (Lepika 1954, 75). Komplicētu savstarpēju attieksmju raksturošanai tiek izmantota atribūtu virkne: *Ne vēlāk kā mēneša laikā pēc privatizācijas projekta izskatīšanas uzsākšanas ministrijas .. izveidotā darba grupa organizē privatizācijas projektu izskatīšanas sēdi ..* (Nolikums 4, 3.5); *Ja līdzekļi netiek pārskaitīti, Valsts kase .. ir tiesīga parādu norakstīt no attiecīgās pašvaldības budžeta konta* (Likums 51, 3(4)). Šādas konstrukcijas bieži sastopamas tulkojumos no krievu valodas, tās parastas arī terminoloģijā. Lietišķajos tekstos funkcionāli aktīvi ir savienojumi ar pielikuma ģenitīvu: *Ja E.Gogulis nav miris .. lūdzam paziņot Alūksnes rajona tiesai trīs mēnešu laikā no sludinājuma publicēšanas dienas* (Sludinājums 7); *Izdarīt grozījumus Latvijas Republikas Rīgas rajona administratīvo teritoriju robežās, pievienojot Baložu pilsētas teritorijai daļu Ķekavas pagasta teritorijas* (Dekrēts 1).

Ģenitīva formas veido konstrukcijas ar dažādiem prievārdiem. Ļoti plaši savienojumos ar ģenitīvu sastopams prievārds *no*. Prievārdiskās ģenitīva konstrukcijas izsaka attālināšanos, atbrīvošanos no kaut kā, rāda vietu, objektu, no kā kaut ko iegūst, norāda veselumu, no kura izdalīta kāda daļa, rāda objektu, parādību, stāvokli, no kā kas cēlies, norāda procesa, norises cēloni vai izraisītāju (MLLVG 1959, 730-732). Prievārds *no* tiek lietots gan nominālā, gan verbālā saistījumā un ir produktīvs specifiski lietišķo izteiksmju veidošanā: *No šī lēmuma pieņemšanas dienas mazumtirdzniecība bez šī sertifikāta tiek pārtraukta* (Lēmums 19, 1); *Sabiedrības līdzekļus veido .. ienākumi no citu uzņēmumu un valsts vērtspapīru turēšanas ..* (Statūti 5, 2.1); *Akcionāriem, kas pārstāv ne*

mazāk par 10 procentiem no pamatkapitāla, ir tiesības rakstveidā, uzrādot iemeslus, pieprasīt, lai padome pārbauda valdes darbu sabiedrības komercdarbības vadīšanā (Likums 33, 70.3). Veidojas frazeoloģizētas verbālas konstrukcijas: *.. kad pilsētas vai pagasta pašvaldībai ir iesniegts pārdošanas akta noraksts, līgumslēdzējiem nav tiesību atkāpties no līguma ..* (Noteikumi 25). Lietišķajiem tekstiem raksturīgi teikumi, kuros nosakāma divu mijiedarbībā esošu pušu pienākumi (tiesības, uzdevumi u.tml.), to īpaši -ar iespraudumiem - uzsverot teikuma struktūrā: *Valsts budžets .. nosaka ekonomiskās attiecības starp uzņēmumiem, organizācijām, iedzīvotājiem, no vienas puses, un valsti un pašvaldībām, no otras puses ..* (Likums 21, 2); *Firma "Mikro" direktora personā, no vienas puses, un mācību komercfirma, no otras puses, noslēdza šādu līgumu ..* (Līgums 8, 1).

Plaši lietišķajos tekstos ir izplatītas ģenitīva konstrukcijas "*vadoties no (kā?)*" vai "*vadoties pēc (kā?)*". Tās ir ienākušas pēc krievu valodas konstrukcijas *руководствуясь (чем?)* parauga. Latviski šo nozīmi atkarībā no konteksta var izteikt savienojumā ar *sakarā ar (ko?)*, *pamatojoties uz (ko?)*, *ievērojot (ko?)*, *ņemot vērā (ko?)* un katrs no tiem piešķir teikumam nozīmes niansi: *Jautājumi, kas nav regulēti šajā likumā, izšķirami, vadoties no Latvijas Republikas spēkā esošās civilās likumdošanas aktiem, kā arī starptautiskiem līgumiem /= ņemot vērā / ievērojot Latvijas Republikā spēkā esošos civilās likumdošanas aktus, kā arī starptautiskos līgumus/* (Likums 2, 1). Dažkārt, lai izteiksme būtu precīza, šādās konstrukcijās pietiek atteikties no vārda *vadoties*: *Rādītāji būs pieaugošā kārtībā un tos pārbaudīs, vadoties pēc /= pārbaudīs pēc/ Latvijas Bankas ikmēneša iesniegtās informācijas* (Memorands 1, 3.piel.).

Ģenitīvs veido savienojumus ar prievārdu *uz*. Savienojumā ar ģenitīvu prievārdam *uz* parasti ir vietas nozīme - šo nozīmes niansi prievārds *uz* saglabā arī savienojumā *uz pamata*: *Rezerves kapitālu var izmantot tikai uz (valdes) lēmumu pamata* (Statūti 4, 2.17). "Ar vietas nozīmi nav sakara prievārdam *uz* savienojumos *uz parāda*, *uz kredīta*, ko plaši lieto lietvedībā: *iegādāties uz parāda*, *pirkt uz kredīta*. Šajās konstrukcijās savienojums ar *uz* izsaka

nosacījumu, ko latviešu valodā parasti ietver savienojumā ar prievārdu *ar*: *maksāt ar pārskaitījumu, saņemt ceļazīmi ar atvieglotiem noteikumiem, izpildīt pasūtījumu ar komercnosacījumiem, ieeja ar ielūgumiem*" (Skujiņa 1993(2), 46): *Darbinieku (personāla) akcijas izsniedz sabiedrības darbiniekiem ar atvieglotiem noteikumiem vai bez maksas* (Likums 33, 44.2). Praksē šajā nozīmē biežāk sastopamas nenormatīvas konstrukcijas: *Atļaut Latvijas Republikas teritorijā esošo valsts uzņēmuma "Latvenergo" pārņemto Ziemeļrietumu energosistēmu dispečeru pārvaldes īpašumu nodot izmantošanai uz savstarpēji pieņemamiem noteikumiem /= ar savstarpēji pieņemamiem noteikumiem/ Baltijas valstu energosistēmas apvienības dispečeru pārvaldei* (Lēmums 12, 2); *Personas, kas iekļautas objektu apkalpojošā personāla sastāvā .. uz vispārējiem noteikumiem /= pēc vispārējiem noteikumiem/ izmanto Latvijas Republikas veselības aizsardzības, pasta un banku iestāžu pakalpojumus* (Vienošanās 1, 9.2).

Daļa lietišķajos tekstos lietojamo konstrukciju ar ģenitīvu saistījumā ar prievārdu *uz* ir ar frazeoloģisku nozīmi: *Brāķis, ko darbā pieļāvis "Izpildītājs", izlabojams uz "Izpildītāja" rēķina 20 dienu laikā kopš tā konstatēšanas brīža* (Līgums 11, 15); *Par pilnībā nesamaksātajām akcijām sabiedrība izdod uz akcionāra vārda izrakstītas pagaidu apliecības, kuras var nodot tālāk, tikai izrakstot pagaidu apliecību uz jaunā apliecības ieguvēja vārda* (Likums 33, 46.1).

Prievārds *pēc* izsaka secīgumu laikā, atbilstības attieksmes - ar ko vai pamatojoties uz ko kaut kas notiek, pēc kādas pazīmes kaut ko vērtē (MLLVG 1959, 732-733): *.. ikgadējā deklarācija par 1996.gadu jāiesniedz Valsts ieņēmumu dienesta nodaļā pēc savas dzīvesvietas* (Noteikumi 27, 4). Ģenitīva savienojumiem ar šo prievārdu raksturīgs arī nolūks: *pieprasījums pēc precēm*. Terminoloģijā šādas struktūras vārdkopterminus var aizstāt ar bezprievārdisku ģenitīva konstrukciju: *preču pieprasījums*. Šī prievārda savienojumi veido verbālas vārdkopas, piemēram, *izsniegt pēc pieprasījuma / pēc ordera; izmaksāt pēc cenrāža; atbrīvot pēc paša vēlēšanās* (LTV 1991, 55-56): *Daru zināmu, ka Saeima šā gada 22.augusta sēdē atbrīvojuši pirms termiņa Rasmu Rutku no Valkas rajona tiesas tiesneša /= tiesneses/ amata pēc paša vēlēšanās*

(Paziņojums 15); *Nomas maksu par ēkām un būvēm, kā arī par ražošanas līdzekļiem nosaka pēc ieinteresēto pušu savstarpējas vienošanās* (Nolikums 13, 48); *Valdes sēdes notiek pēc vajadzības, bet ne retāk kā reizi ceturksnī* (Statūti 5, 5.4.9.); *Obligācijas var tikt emitētas un pārdotas obligacionāriem pēc to nominālās vērtības ..* (Statūti 5, 3.3.); *Kārtējās sapulces sasauc Sabiedrības valde ik gadus ne vēlāk kā četrus mēnešus pēc saimnieciskā darbības gada beigām* (Statūti 5, 5.3.1.); *Ja akcionāri nepiesakās uz šīm akcijām, Valde tās pārdod pēc saviem ieskatiem* (Statūti 3, 5.10.); *Uzteiktais līgums izbeidzas pēc sešiem mēnešiem vai agrāk, ja līgumā paredzēts īsāks termiņš* (Likums 15, 28(5)); *Par piekrišanu Saeimas locekļa saukšanai pie administratīvās atbildības .. lemj pēc Mandātu un iesniegumu komisijas ziņojuma* (Likums 9, 9.17.4). Šis prievārds ietilpst arī nominālos savienojumos: *Faktiskais kopskaits pēc saraksta ..* (Saraksts 1); *Tāme pēc 1992.gada cenām* (Veidlapa 2).

Prievārda *pirms* savienojumi rāda laikposmu, procesu vai parādību attiecībā pret kuru kaut kas norisinās vai noticis agrāk (MLLVG 1959, 735): *Ne vēlāk kā vienu mēnesi pirms kārtējās akcionāru kopsapulces valdei jāpaziņo revīzijas komisijai, ka Sabiedrības gada pārskats sagatavots, bilance noslēgta un dokumenti pieejami revīzijas komisijai pārbaudīšanai* (Statūti 5, 7.4). Lietišķajos tekstos, runājot par darbības veikšanas laiku, sastopama konstrukcija *pirms termiņa* (lauzt līgumu pirms termiņa - LTV 1991, 29): *Pieprasījums vīzas pagarināšanai jāiesniedz ne vēlāk kā trīs dienas pirms vīzas derīguma termiņa notecēšanas* (Nolikums 7, 6).

Prievārds *bez* izsaka nepiemitības vai neesības attieksmi - darbība noris bez pavadapstākļiem, procesam nepiemīt ierobežojums laikā, telpā, daudzumā (MLLVG 1959, 727-728): *Kopsapulcē var piedalīties obligacionāri vai to pārstāvji bez lēmēja balsstiesībām* (Statūti 5, 5.3.3.); *Rezerves kapitāls jānogulda tādā veidā, lai to varētu katrā laikā bez kavēkļiem izmantot* (Statūti 4, 2.17); *Valdes locekļi bez Akcionāru Pilnsapulces piekrišanas nedrīkst darboties citā uzņēmējsabiedrībā ..* (Statūti 3, 9.3); *Valsts ierēdnim nav atļauts veikt*

blakusdarbus par atalgojumu bez Civiliestādes vadītāja atļaujas (Likums 18, 24.1).

Lietišķajiem tekstiem raksturīgi ģenitīva savienojumi ar prievārdu *dēļ*, kas vienmēr lietots postpozitīvi. Šis prievārds ir produktīvs dažādu žanru lietišķajos tekstos - paskaidrojumos, likumos, noteikumos, instrukcijās -, jo tajos tiek raksturoti darbības iemesli, motivācija - iespējamība vai neiespējamība veikt darbību. "Kauzālā un finālā nozīme dažkārt nav stingri nošķiramas un konstrukcijas ar prievārdu *dēļ* var izteikt gan nolūka, gan arī iemesla vai cēloņa attieksmes nianse" (Nītiņa 1978, 77): *Ja kāds ar nodomu vai neuzmanības dēļ ļāvis ierakstīt Uzņēmumu reģistrā nepareizas ziņas, viņš nevar atsaukties uz šo ziņu nepareizību ..* (Likums 17, 96); *Svarīgu iemeslu dēļ .. tiesa var jebkurā laikā pieprasīt bilances un gada noslēguma bilances norakstu izsniegšanu ..* (Likums 17, 59.2); *Ja savlaicīgi izsludināta sapulce izrādās nepilntiesīga kvoruma trūkuma dēļ, tad ne vēlāk kā 15 dienu laikā valde sasauca atkārtotu sapulci ..* (Statūti 5, 5.3.4.); *Zemes lietotājam nodarītos zaudējumus .. atlīdzina tās fiziskās vai juridiskās personas, kuru vainas dēļ šie zaudējumi radušies* (Nolikums 13, 59). *Komandītiem nav pienākums saņemto peļņu atmaksāt atpakaļ vēlāk radušos zaudējumu dēļ* (Likums 17, 62). Veidojas stabili terminoloģizēti teicieni, kas raksturīgi tieši lietišķajam izteiksmes veidam: *Ja kāda no uzaicinātajām personām attaisnojoša iemesla dēļ nevar ierasties uz sēdi, tā var rakstiski pīlvarot citu personu pārstāvēt viņu privatizācijas projektu izskatīšanas sēdē ..* (Nolikums 4, 3.9).

Lietišķajai izteiksmei raksturīgi savienojumi ar prievārdu *kopš*, kas nosauc darbību, kura turpinās runas momentā: *Katrā periodiskā preses izdevumā jānorāda: preses izdevuma nosaukums, izdevuma kārtas numurs kopš iznākšanas sākuma, iznākšanas datums, redakcijas adrese, par to atbildīgās personas .. vārds un uzvārds, spiestuves nosaukums un adrese* (Likums 18, 7.(1)); *.. šoferis pieņēma automobili .. ar nobraukumu .. km kopš ekspluatācijas sākuma šādā tehniskā stāvoklī un komplektējumā ..* (Akts 1). Konstrukcijas ar

prievārdu *kopš* tiek lietotas autobiogrāfijā (arī mūsdienu lietvedības praksē tās vietā ienākušajā dokumentā *Curriculum vitae*).

Konstrukcija ar prievārdu *pie* rāda tuvināšanos vai tuvu novietojumu pārnestā nozīmē, un tā izsaka saistības attieksmi (MLLVG 1959, 734): *Reģistrā par personu aizliegts iekļaut šādas ziņas: .. reliģiskā pārliecība vai piederība pie konfesijas* (Likums 29, 8); *Zemes nomas līgums .. glabājas valsts vai pašvaldības institūcijā, kura apstiprinājusi šo līgumu, pie zemes iznomātāja un nomnieka, kā arī tā pagasta valdē, kuras administratīvajā teritorijā atrodas iznomājamais zemes nogabals* (Nolikums 13, 50). Savienojumiem ar *pie* ir arī lokāla nozīme: *Pircējam norēķinu pareizība jāpārbauda turpat pie kases* (Noteikumi 2, 3.3). Lietišķajos tekstos lieto savienojumus *pie* + Ģ.: *.. ja kāds no padomes .. vai valdes .. locekļiem pie akciju sabiedrības dibinātājiem .., sabiedrības dibināšanas darbība bez tam vēl papildus jāpārbauda lietpratējiem ..* (Likums 33, 25.3).

Citvalodu ietekmē 19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā ienāk konstrukcijas *nākt pie secinājuma/ lēmuma; turēties pie ieskata, saukt pie atbildības* (Nītiņa 1978, 139): *Ārvalstu pilsoņi un bezvalstnieki Latvijas teritorijā saucami pie administratīvās atbildības uz tādu pašu noteikumu pamata kā Latvijas Republikas pilsoņi ..* (Likums 7, 16). 19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā pēc vācu prievārda *bei* vai krievu *npu* parauga latviešu rakstu valodā izplatās konstrukcijas ar prievārdu *pie*, kas raksturo pakļautību kādai organizācijai, iestādei, personai (Nītiņa 1978, 141): *Ieteikt rajonu (pilsētu) pašvaldībām atbalstīt palīgsaimniecību izveidi pie visu tipu internātskolām* (Lēmums 20, 6). Prievārds *pie* latviešu valodā nav lietojams institūciju pakļautības vai piesaistes nozīmes izteikšanai (Skujiņa 1993(2), 45). Praksē tās gan sastopamas (sal. arī lietuviešu valodā populāras konstrukcijas *komisija prie vyriausybės*, ko uzskata par nevēlamām). Runājot par institūciju pakļautību, lietojama vārdkopa ar atkarīgo ģenitīvu: *Militāro pensionāru pensiju un pabalstu piešķiršanas, pārrēķinu un izmaksas nosacījumu jautājumus risina sociālās nodrošināšanas nodaļa pie Krievijas Federācijas Vēstniecības Latvijas Republikā*

konsulārās nodaļas /= Krievijas Federācijas Vēstniecības Latvijas Republikā konsulārās nodaļas sociālās nodrošināšanas nodaļa/ (Vienošanās 2, 7).

Konstrukcijas ar prievārdu *pie* norāda uz pievienošanu kaut kam vai izsaka piederību pie kaut kā: *pielikums pie līguma*. Lietišķo tekstu terminoloģijā priekšroka tiek dota bezprievārda konstrukcijai ar substantīvu ģenitīvā *līguma pielikums*. Bet praksē izplatītas prievārda formas: Protokols pie Latvijas Republikas Valdības un Krievijas Federācijas Valdības vienošanās /= .. vienošanās protokols/ par Latvijas Republikas teritorijā dzīvojošo Krievijas Federācijas militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālo aizsardzību (Protokols 9).

Burtisks krievu valodas teiciens *изъять у кого-либо* pārņemts konstrukcijā *izņemt pie kāda*: *Par piekrišanu Saeimas locekļa saukšanai pie administratīvās atbildības .., kā arī dokumentu izņemšanai pie Saeimas locekļa* /= *par atsavināšanu/konfiscēšanu Saeimas loceklim/ Saeima lemj pēc Mandātu un iesniegumu komisijas ziņojuma* (Likums 9, 9.17). Prievārds *pie* izsaka saistību ar noteiktiem nosacījumiem vai apstākļiem. Šādu nozīmi sekmējusi citvalodu ietekme - tiek lietota konstrukcija *pie izdevības* (kr. *при возможности*, v. *bei Gelegenheit*) (Nītiņa 1978,). Konstrukcijas *pie noteiktiem apstākļiem* vietā no valodas kultūras viedokļa labāk lietot savienojumu ar lokatīvu *noteiktos apstākļos*.

Prievārda *zem* savienojumi izsaka novietojumu vai samazinājumu un iesaistās verbālās konstrukcijās: *Šāds noteikums ir spēkā arī tad, ja .. viņa daļa sabiedrības kapitālā zaudējumu dēļ samazinājusies zem izdarītās izmaksas summas* (Likums 17, 64); *Aizliegts stāvēt vai iet zem paceltas kravas* (Instrukcija 2). Nomināli savienojumi ir ar papildinātāja nozīmi: *Parakstu zem deputāta atsaukšanas iesnieguma var atsaukt tikai līdz brīdim, kad vēlēšanu komisija vēl nav pieņēmusi lēmumu ..* (Likums 14, 6.1).

Savienojumi ar prievārdu *zem*, pēc D.Nītiņas vērojumiem, latviešu rakstu valodā ienākuši galvenokārt 19.gadsimta otrajā pusē līdz mūsu gadsimta 30.gadiem pēc krievu *nog* un vācu *unter* lietošanas parauga (Nītiņa 1978, 55),

piemēram, *zem virsraksta, zem nosaukuma, zem numura, zem vārda*. Mūsdienu lietojumā lietišķajos tekstos šādām konstrukcijām atbilst savienojumi ar citiem prievārdiem: *zem paraksta - pret parakstu* (vai diferencētas nozīmes konstrukcija *ar parakstu* (kr. *за подписью*)); *zem nosaukuma - ar nosaukumu* (LTV 1991, 57). Lietišķajā saziņā tās plašāk izplatītas runas formā, bet dažkārt sastopamas arī rakstos: *Dibinātāji, kas darbojas zem dažādām firmām /= ar dažādu firmu vārdiem/, ir tiesīgi piedalīties pilnvaroto sapulcē ..* (Statūti 4, 51.2).

Saliktais prievārds ar *-pus* otrajā daļā *ārpus* raksturo kaut kā novietojumu attiecībā pret kādu objektu tiešā vai pārnestā nozīmē - saistījumā ar verbu izsaka ierobežojuma pārkāpšanu: *Viņiem /komanditiem/ nav tiesību celt iebildumus pret komplementāro dalībnieku rīcību, izņemot gadījumus, kad šī rīcība iziet ārpus sabiedrības tirdznieciskās darbības realizēšanas robežām* (Likums 17, 57); *Uzstāties Rīgas Domes sēdēs ārpus kārtas ir tiesības Latvijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam un Latvijas Republikas Ministru Padomes priekšsēdētājam* (Likums 26, 18); *Nav atļauts izvietot un ekspluatēt cilindrisko spēli (ruleti) un kāršu spēļu galdus ārpus kazino* (Nolikums 8, 30).

Svarīga funkcionāla nozīme ir substantīva datīva formai. Lietišķajos tekstos atbilstoši dokumentu noformēšanas standartiem adresē vai adresējuma uzrakstā datīvā raksta personas vārdu un uzvārdu, amatu vai iestādes struktūrdaļu nosaukumā: *Rīgas vagonu rūpnīcas Lietuves ceļa priekšniekam* (Iesniegums 5); *Latviešu valodas institūta Terminoloģijas nodaļai* (Veidlapa 1).

Substantīva datīva forma izsaka nolūku, mērķi, uz ko virzās ar verbu izteiktā darbība: *Padomes sekretārs ir atbildīgs par padomei iesniegto jautājumu sagatavošanu izskatīšanai padomes sēdēs un padomes pieņemto lēmumu noformēšanu protokola veidā ..* (Nolikums 10, 2); *Šos līdzekļus atļauts izmantot tikai kultūras pieminekļu izpētei, konservācijai, remontam un restaurācijai* (Likums 20, 11).

Datīvs var tikt lietots arī savienojumos ar *pāri*, līdz: *Muitas tarifi piemērojami precēm, kuras tiek pārvietotas pāri Latvijas Republikas muitas*

robežai, ja šīs preces tiek apliktas ar muitas nodokli (Likums 16). Ar prievārdu līdz datīvs var izteikt norises robežu vai pakāpi, norādīt darbības gala punktu vai norises robežu, rādīt sasniegtās pakāpes vai kvantitatīvās robežas attieksmi (MLLVG 1959, 744): .. turpmāk .. reizi ceturksnī - līdz attiecīgajam ceturksnim sekojošā mēneša pirmajam datumam - sniegt ziņas par pārmaiņām iepriekšējā laikposmā .. (Lēmums 8). Konstrucijā no .. līdz rāda daudzuma, kā arī norises sākuma un beigu ierobežojumu laikā vai telpā: Sabiedrības pārskata gads ir no 1.janvāra līdz 31.decembrim ieskaitot (Instrukcija 1, 3.6).

Datīvu terminoloģiskās konstrukcijās, īpaši nosaukumos, vēlams aizstāt ar ģenitīva formu, kas praksē ne vienmēr tiek darīts: iesniegums termiņuzturēšanās atļaujai /= termiņuzturēšanās atļaujas iesniegums/ (iesniegums 3); Prasības dokumentu sastādīšanai un noformēšanai /= Dokumentu sastādīšanas un noformēšanas prasības/ (Noteikumi 23).

Lietvedības praksē parādās lietvārda locījuma izvēles nekoncekvence - tiek jauktas konstrukcijas pārsūdzēt (kam?) zemes komisijai un pārsūdzēt (kur?) tiesā. Normatīvi nepieņemams ir verba pārsūdzēt saistījums ar substantīvu datīvā: Valsts kontroliera darbību var pārsūdzēt attiecīgai augstākstāvošai /= augstākai/ valsts kontroles institūcijai vai tiesai /= attiecīgā augstākā valsts kontroles institūcijā vai tiesā/ (Likums 30, 35). Vietas nozīmē parasti tiek lietota konstrukcija ar lokatīvu - pārsūdzēt tiesā, savukārt konstrukcija ar akuzatīvu - objekta nozīmē (pārsūdzēt spriedumu). Datīva forma piemērota, runājot par pārsūdzēšanu kādai amatpersonai: pārsūdzēt prokuroram. Komisija šajā gadījumā tiek pielīdzināta amatpersonai.

No valodas kultūras viedokļa par nepieņemamu uzskatāma datīva forma konstrukcijā "būt pretrunā (kam?)", kas varētu būt ieviesusies krievu valodas konstrukcijas противоречить (чему?) burtiskā pārcēluma rezultātā. Pēc latviešu valodas vārdu saskaņošanas normām šādā savienojumā jālieto lietvārds akuzatīvā: Vārda vai uzvārda maiņa nav atļauta, ja tā .. ir pretrunā labiem tikumiem /= pretrunā ar labiem tikumiem/ (Likums 34, 2).

Lietišķajos tekstos dažādās konstrukcijās iesaistās un dažādas nozīmes izsaka akuzatīvs. Ar akuzatīvu izsaka pārejošu verbu tiešo objektu: *Latvijas Republikas Valsts kontroles .. pamatuzdevums ir nodrošināt Latvijas Republikas teritorijā kontroli pār Republikas valdības programmu izpildi ..* (Likums 30, 1); *Valdes locekļi saņem kā atalgojumu procentus no Sabiedrības tīrās peļņas un kārtējo algu ..* (Statūti 5, 5.4.7).

Akuzatīvs ļoti plaši tiek lietots lietišķajos tekstos savienojumā ar dažādiem prievārdiem, piemēram, pamatojuma konstrukcijās, kas raksturīgas tieši lietišķajiem tekstiem: *Lietošanā piešķirtie zemes nogabali ierādāmi dabā, pamatojoties uz valsts un pašvaldību institūciju lēmumiem ..* (Nolikums 13, 16); *Pamatojoties uz pašvaldību ieņēmumu prognozi, puses vienojas, ka 1995.gadā paredzami šādi pašvaldību pušu ieņēmumi ..* (Protokols 5, 2); *Valdība ir balstījies uz stingru fiskālo un naudas politiku, lai nepieļautu algu un cenu liberalizācijas pārvēršanos algu--cenu spirālē* (Memorands 1, 6).

Savienojumi ar akuzatīvu rāda saistību ar objektu, kas funkcionē kā darbības, procesa veicējs vai līdzeklis, kā arī izsaka līdzdalības attieksmi un norāda saistību ar objektu, ar kuru kopā kas piedalās vai tiek iesaistīts kādā darbībā, norisē. Pavadapstākli izsaka savienojumi *ar ziņu, ar atļauju*: *Sabiedrības dalībnieki tikai ar valdes ziņu drīkst pārdot savas akcijas* (Protokols 4). Darbības saistību ar kādu noteiktu darītāja psihisko, intelektuālo stāvokli - *ar prieku, ar cieņu* (MLLVG 1959, 738-739). Šādas konstrukcijas raksturīgas vēstuļu, ielūgumu un citu personas dokumentu paraksta daļas noformējumam: *Ar cieņu, uzņēmuma "Latgalant" direktors A.Kalašņikovs* (Vēstule 1).

Ar prievārdu *ar* veidotas konstrukcijas norāda uz procesa vai darbības saistību ar noteiktu laikposmu - šī nozīme aktuāla lietišķajā saziņā: *Akcijas ieguvējs iegūst akcionāra tiesības tikai ar to brīdi, kad akcijas iegūšana fiksēta akcionaru grāmatā* (Likums 33, 38.5); *Likums stājas spēkā ar tā izsludināšanas dienu* (Likums 16); *Sabiedrības tiesībspēja rodas ar brīdi, kad tā tiek reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā* (Likums 32, 5.1). *".. pavēlēs par pieņemšanu darbā, atbrīvošanu no darba, pārcelšanu citā darbā u.tml., kā arī*

citos dokumentos, kur tiek minēts konkrēts datums, labāk iederas prievārds ar" (Skujiņa 1993(2), 45): *Lūdzu pieņemt mani darbā RVR Medicīnas punktā par medmāsu ar š.g. 1.jūliju* (Iesniegums 5). Nozīmes diferencē konstrukcijas ar prievārdiem *no, ar un kopš*.

Lietišķajos tekstos izplatītas ir verbālas konstrukcijas, kurās substantīvs akuzatīvā saistīts ar prievārdu *ar*: *Ar ierakstiem žurnālā tiek iepazīstināts pārkāpējs, kurš to apliecina ar savu parakstu* (Instrukcija 2); *Akcionārs atbild par akciju sabiedrības saistībām tikai ar saviem ieguldījumiem sabiedrības pamatkapitālā, bet ne ar savu mantu* (Likums 33, 102); *"Izpildītājs" garantē tehnisko līdzekļu darbību visos režīmos, kas paredzēti šo līdzekļu tehniskajā dokumentācijā ar noteikumu, ka "Pasūtītājs" ievēro šī līguma 13.punktu* (Līgums 8, 20); *Amatniecības uzņēmums ir individuāls uzņēmums vai uzņēmēj sabiedrība, ko nodibina, lai nodarbotos ar amatniecību* (Likums 12, 2); *Ja komercbanka vai cita kredītiestāde nepiekrīt revīzijas atzinumam, tā var griezties ar sūdzību pie Latvijas bankas padomes ..* (Likums 10, 26); *.. papildināt Latvijas Republikas 1992.g. 9.jūlija likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 6.pantu ar jaunu piekto, sesto, septīto un astoto daļu šādā redakcijā ..* (Likums 3, 152).

Prievārda *ar* invariantā nozīme ir saistības attieksmju izteikšana. Par to liecina prievārdiski savienojumi *kopā ar, līdz ar, reizē ar*, kas plaši tiek lietoti arī lietišķajos tekstos: *Šādas instrukcijas izstrādā un apstiprina uzņēmumu, iestāžu un organizāciju administrācija kopā ar fabriku un rūpnīcu arodbiedrību vietējām komitejām* (Instrukcija 2, 2); *Kopā ar priekšlikumu par muitas tarifu jāiesniedz šādi dokumenti ..* (Nolikums 17). Vienlaicīguma attieksme raksturīga konstrukcijai *līdz ar (vienlaikus ar)*: *Līdz ar tiesas sprieduma .. stāšanos spēkā tiesa to paziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram* (Likums 33, 67.4); *Ja dalībnieks vēlas savas daļas /līdzdalības daļas/ realizēt, viņš līdz ar rakstveida paziņojumu iesniedz sabiedrības izpildinstitūcijai .. apliecības vai pagaidapliedzības* (Likums 32, 31.1); *Apakšnomas līgums izbeidzas vienlaikus ar līguma izbeigšanos ..* (Likums 15, 27.6).

Ļoti plaši lietišķajos tekstos tiek lietoti prievārdiski savienojumi: *salīdzinājumā / saskaņā ar, sakarā ar*, kas biedrojas ar akuzatīvu: *Uzņēmumi saskaņā ar statūtiem var noteikt atsevišķu preču pārdošanai īpašu kārtību ..* (Noteikumi 2, 2.10); *Par pārkāpumiem, kas pieļauti, pildot dienesta pienākumus, Latvijas Bankas darbinieki ir atbildīgi saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem* (Likums 48, 33); *Maksu (nodokļus) aprēķina par meža ekoloģisko īpašību un resursu izmantošanu saskaņā ar Latvijas Republikas 1991.gada 10.septembra likumu "Par valsts ieņēmumiem no meža resursu realizācijas"* (Likums 6, 4); *Sakarā ar resursu sadārdzināšanos noteikt, ka autotransporta īpašnieki maksā par automašīnas valsts reģistrācijas numura zīmju komplektu 120 rbļ. ..* (Rīkojums 3, 1); *Sakarā ar līdzekļu trūkumu uz laiku slēgt medicīnas pakalpojumu centru ..* (Rīkojums 10).

Lietišķajā izteiksmē sastopama akuzatīva konstrukcija "ar mērķi", kas saistās ar infinitīvu. No valodas kultūras viedokļa tās vietā piemērotāka būtu konstrukcijas ar nolūka palīgteikumu, ko ievada saiklis *lai*. Šāds nenormatīvs lietojums izplatījies krievu valodā lietoto infinitīva konstrukciju ietekmē: *Lai saņemtu šādu nodokļu atlaidi, uzņēmumam .. jābūt dibinātam un reģistrētam Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā ar mērķi izmantot /= lai izmantotu/ kā darbaspēku notiesātos* (Likums 43, 19(2)); *Par komandējumu uzskatāms ar institūcijas vadītāja rakstisku rīkojumu apstiprināts darbinieka brauciens .. uz ārvalstīm ar mērķi pildīt /= lai pildītu/ darba (dienesta) uzdevumus ..* (Noteikumi 5, 2).

Lietišķajos tekstos savienojumi ar *par* raksturīgi teksta virsrakstiem - parasti prievārds ievada konstrukciju. To lieto gan likumu, noteikumu u.c. dokumentu virsrakstos, gan atsevišķu struktūrdaļu nošķiršanai. Izziņās, rīkojumos īsi raksturo, par kādiem jautājumiem būs tekstā: *Par izmaiņām profesiju klasifikatorā* (Rīkojums 2); *Par terminu skaidrojumu* (Veidlapa 1); *Par vārda, uzvārda un tautības ieraksta mainīgu* (Likums 34). Konstrukcijas iesaistot teikumā, vienlaiku tiek lietoti vairāki prievārdi *par*: *Par nokavētajiem maksājumiem par iznomāto zemi nomnieks maksā nokavējuma procentus*

Latvijas Republikas likumā “Par zemes nodokli” noliktajos /= noteiktajos/ apmēros (Līgums 12). Lai, iesaistot šādus nosaukumus teikumā, nesarežģītu tā struktūru, vēlams dokumentu nosaukumus veidot ar lietvārdu ģenitīvā.

Prievārda *par* savienojumi var izteikt, kādas funkcijas tiek veiktas - lietišķajos tekstos akuzatīva savienojumi ar prievārdu *par* nosauc ieņemamo amatu: *Padomes loceklis vienlaicīgi nevar būt par valdes locekli, tas nedrīkst būt par Sabiedrības juriskonsultu vai pilnvaroto lietvedi* (Statūti 5, 5.5.7.). Lietišķajiem tekstiem raksturīgas konstrukcijas *ņemt par pamatu, atbildēt / būt atbildīgam par saistībām: Sabiedrība nav atbildīga par akcionāru un valsts parādiem un saistībām, tāpat kā tie nav atbildīgi par Sabiedrības saistībām un parādiem* (Statūti 5, 1.9); *Aizliegts noslēgt citāda satura vienošanos, kuras nāk par sliktu tirdzniecības pārstāvim* (Likums 17, 118); *Akcionāru kopsapulce ir tiesīga .. atcelt no amata un iecelt amatā Sabiedrības padomes, valdes un revīzijas komisijas locekļus, lemt par prasību vai sūdzību celšanu* .. (Statūti 5, 5.3.2); *Sabiedrība uzskatāma par nodibinātu ar tās reģistrācijas brīdi Uzņēmumu reģistrā* (Līgums 2, 2.8); *Iznomātājs uzņemas pilnīgu atbildību par visiem nodokļiem, nodevām u.c. sabiedriskajiem maksājumiem* .. (Līgums 7, 7.2).

Akuzatīvs lietišķajos tekstos ar prievārdu *pār* veido savienojumu, kas izsaka verbālām konstrukcijām ar *kontrolēt* raksturīgo nozīmi: *Valsts meža dienests realizē Latvijas Republikas valdības noteikto vienoto meža apsaimniekošanas politiku un nodrošina kontroli pār Latvijas Republikas meža likumdošanas aktu ievērošanu* (Likums 6, 62); *Latvijas Republikas Valsts kontroles .. pamatuzdevums ir nodrošināt Latvijas Republikas teritorijā parlamentāro kontroli pār republikas valdības programmu izpildi* .. (Likums 30, 1).

Prievārds *pret* lietojams lokālā nozīmē - kam pretī kas atrodas, uz ko kaut kas vērsts vai virzās, kā arī rāda objektu, procesu, kam aktīvi darbojas pretī vai ko cenšas atvairīt (MLLVG 1959, 741-742). Šādi savienojumi lietišķajos tekstos izsaka maiņas objektu - abi objekti var būt minēti teikumā. Šī nozīme raksturīga sludinājumiem: *Mainām jaunu ledusskapi pret saldējamo vitrīnu* (Sludinājums

16). Arī citos lietišķo tekstu žanros tiek lietotas šādas konstrukcijas: *Pārdevējam un preces izgatavotājam, kam kļuvis zināms par preces bīstamību, ir pienākums .. apmainīt šādu preci pret izlabotu vai jaunu līdzvērtīgu preci* (Likums 25, 29); *Katram akcionāram ir tiesības pieprasīt, lai valde viņam pret samaksu izsniedz pilnsapulces protokola norakstu vai izrakstu no tā* (Likums 33, 66.5); *Latvijas Bankai ir tiesības piešķirt pret ķīlu īstermiņa aizdevumus kredīta institūcijām, arī veikt lombarda darījumus* (Likums 48, 36); *Paziņojums par dibināšanas sapulci jāizsūta Dibinātājiem ierakstītās vēstulēs vai jāpaziņo pret parakstu ..* (Līgums 2, 2.3). Prievārdu *pret* savienojumā ar akuzatīvu lieto arī konstrukcijās *būt pretenzijām / iebildumiem pret (ko?)*: *Sabiedrības padomei (sabiedrības priekšsēdētājam) un valdes locekļiem nav iebildumu pret iemaksātās mantas novērtējumu* (Ziņojums 2, 4); *Visas .. nosauktās vērtības komisija pārbaudījusi mūsu klātbūtnē un ierakstījusi sarakstā, tāpēc pretenziju pret inventarizācijas komisiju nav* (Saraksts 2). Iespējama arī lokāla nozīme: *Strādājot ar iekārtu, aizliegts atbalstīties pret darbgaldu* (Instrukcija 2).

Akuzatīva savienojumi ar prievārdu *uz* raksturo vietu, darbības virzienu: *Sabiedrība savas starptautiskās darbības realizācijai komandē uz ārvalstīm savus speciālistus, kā arī uzņem pie sevis ārvalstu speciālistus un pārstāvjus* (Statūti 5, 8.3). "Ar vietas nozīmi saistīts *uz* lietojums konstrukcijās: *izsludināt konkursu uz vakanto (brīvo) štata vietu, izsludināt konkursu uz valdes priekšsēdētāja amatu* u.tml. Reizēm šādos gadījumos iespējama arī cita izteiksme: *izsludināt konkursu valdes priekšsēdētāja amatam, izsludināt bibliotēkas projekta konkursu*" (Skujiņa 1993(2), 47). Prievārds *uz* nosauc darbības mērķi vai nolūku, kā arī attieksmes saistības konstrukcijās *attiekties uz, attiecībā uz, pretendēt uz*: *Šie noteikumi attiecas arī uz tiem darbiniekiem, kuriem piešķirta vecuma vai izdienas pensija ..* (Noteikumi 24, 14). Rāda norises pamatu, bieži vien intelektuālas darbības cēloni vai to, uz ko pamatojoties kas notiek - *uz viņa lūgumu/ pavēli*: *Lūdzu atbrīvot mani no darba uz paša vēlēšanos* (Iesniegums 5); *Reģistram uz pieprasījumu jāizsniedz izziņa par to, ka nav ticis izdarīts kāds noteikts ieraksts* (Likums 17, 88). Šādus savienojumus ieteicamāk

veidot ar prievārdu *pēc* saistījumā ar ģenitīvu: *pēc paša vēlēšanās, pēc pieprasījuma*.

Prievārds *uz* izmantojams lietišķajos tekstos, lai argumentētu vai saistītu darbību ar jau iepriekš veikto - tādos gadījumos adekvātu izteiksmi nodrošina konstrukcijas ar "*pamatoties / balstīties + uz + A.*". Runājot par brīdi, kad kādam darbam jābūt gatavam, norises laiks vai termiņš var tikt izteikts ar *uz dienu, uz brīdi*: *Pamatlīdzekļi uz 01.01.92. pēc pārcenošanas, uz Informācijas lapas aizpildīšanas brīdi* (Kārtība 3); .. *turpmāk .. reizi ceturksnī .. sniegt ziņas par pārmaiņām iepriekšējā laikposmā, norādot jaunatvērtos un slēgtos kontus pēc stāvokļa uz attiecīgā ceturkšņa sākumu* (Lēmums 1); .. *Valde iesniedz zvērinātajiem revidentiem pārbaudīšanai Bankas gada pārskatu, kurā ietilpst bilance uz iepriekšējā darbības gada pēdējo dienu* .. (Statūti 3, 11.2). Substantīva akuzatīva savienojumiem konstatēta arī nozīme 'daudzums pret kādu noteiktu vienību' - *uz vienu iedzīvotāju*. Šāda nozīme latviešu valodā ir kopš 18.gadsimta un tā parādījusies krievu valodas ietekmē (Nitiņa 1978, 182). Pēc D.Nitiņas vērojumiem, krievu valodas ietekmē izplatījušies arī teicieni *uz adresi, konkurss uz vietām: Vārda akciju un pagaidu apliecību īpašnieki uzaicināmi .. ar ierakstītām vēstulēm, kuras izsūtāmas vismaz 25 dienas pirms pilnsapulces uz akcionāru grāmatā uzrādītajām adresēm* (Likums 33, 63.3).

Akuzatīvs funkcionē savienojumos "verbs+substantīvs", kas izsaka vienotu verbālo jēdzienu un teikuma sintaktiskajā struktūrā kopīgi veido analītisko predikātu. Šādi savienojumi ir viena no raksturīgākajām dokumentu iezīmēm. S.Lagzdiņa šādas vārdkopas veidojošus verbus sauc par funkcionālajiem verbiem (Lagzdiņa 1993), tradicionāli lingvistiskajā literatūrā šīs konstrukcijas tiek dēvētas par analītiskajiem savienojumiem (Bankavs 1973; 1974). Šādi analītiskie savienojumi dod iespēju nosaukt darbību abstraktāk, oficiālāk nekā analogas leksiskās pamatnozīmes verbi, kas atbilst minētajiem verba un substantīva savienojumiem. Analītiskie savienojumi - pārejošs verbs un substantīvs akuzatīvā - nosauc vienotu jēdzienu: *Aicināt vietējās pašvaldības kopīgi ar uzņēmumu, iestāžu un organizāciju vadītājiem sniegt nepieciešamo*

atbalstu .. (Lēmums 26, 5). To starpā, no mūsdienu viedokļa raugoties, ir arī savienojumi ar arhaisku nokrāsu, kas tikai apliecina lietišķā stila valodiskās izteiksmes konservatīvismu, noturību laika gaitā: *Minēto iestāžu pienākums ir sniegt atbildi viena mēneša laikā, bet sarežģītos gadījumos trīs mēnešu laikā* (Noteikumi 22, 20.4); *Juridisko personu naudas līdzekļiem un citām vērtībām, kas atrodas komercbankā un citās kredītiestādēs, var uzlikt arestu tikai ar tiesas lēmumu vai prokurora sankciju, bet vērst piedziņu uz tām var tikai saskaņā ar tiesas izpildrakstiem* (Likums 10, 10). Minētajos piemēros analītiskā predikāta funkcijas veic konstrukcijas *ir sniegt atbildi, veikt kontroli, veikt uzraudzību, var uzlikt arestu, var vērst piedziņu*.

Analītiskie savienojumi tiek veidoti arī ar darbības vārdu *veikt* - šādi savienojumi ir ļoti raksturīgi lietišķajiem tekstiem: *Naturalizācijas iesniegumus pieņem un izskata Naturalizācijas pārvalde, kura veic arī kontroli un uzraudzību naturalizācijas jautājumos* (Noteikumi 22, 2). Par šādu analītisko savienojumu lietošanu latviešu valodā ir dažādi viedokļi. "Stilistiski abas paralēlās izteiksmes nav līdzvērtīgas. No valodas viedokļa vārdkopa parasti ietver lieku gramatiskās informācijas devu, kas nav nepieciešama jēdzieniskās informācijas sniegšanai. Vispārīgas nozīmes verbs .. parāda, ka notiek kaut kāda darbība, bet neatklāj tās konkrēto saturu. Šis saturs ietverts nākamajā vārdā - deverbālajā lietvārdā. Šie lietvārdi var būt ar dažādām izskaņām, piemēram, *-ācija, -ija*, bet visbiežāk ar *-šana*" (Veidemane 1971, 46): *5. un 6.jūlijā atļauts veikt stāvošā transporta piespiedu evakuēšanu* .. (Paziņojums 14); *Valdības uzdevumā .. veic ārvalstu juridisko personu aplikšanu ar nodokļiem* (Nolikums 7, 3.1.15).

Lietišķajos tekstos lokatīvam raksturīga lokālas nozīmes nianse: *Priekšlikumus par grozījumiem muitas tarifos padome izskata to iesniegšanas secībā* (Nolikums 10). Specifiskas, tieši lietišķajai sfērai raksturīgas ir konstrukcijas ar lietvārda lokatīvu *jautājumos, kārtībā, apjomā, apmērā, veidā*: *Valsts sekretāram ir vietnieks budžeta jautājumos un vietnieks administratīvi saimnieciskajos jautājumos* (Nolikums 30, 12); *Padomes locekļiem jābūt personām ar pieredzi ekonomikā, kā arī finansu un banku operāciju jautājumos*

(Statūti 3, 8.1); *Sabiedrības pārvaldes aparāta darbiniekus komplektē struktūrvienību vadītāji .. konkursa kārtībā ..* (Statūti 5); *Sabiedrība var aizņemties no bankām, bet ne vairāk kā 50 procentu apmērā no sabiedrības pašas līdzekļu un piesaistīto līdzekļu kopsummas* (Statūti 8, 2); *Pilsētas padomes un rajonu padomes priekšsēdētāji .. izdod pilnvaras, padomes un valdes vārdā paraksta līgumus ..* (Likums 26, 30); *Citi lēmumi ir spēkā, ja klātesošie akcionāri par tiem nobalso ar vienkāršu balsu vairākumu* (Statūti 5); *.. nepieciešamības gadījumā papildus komentārus var ierakstīt 2.lpp.* (Veidlapa 1); *Bankas prezidentam .. nav atļauts strādāt amatu savienošanas kārtībā* (Likums 9, 31); *Akcionāru grāmatas vietā var ieviest uzskaiti ar skaitļošanas tehnikas palīdzību* (Likums 33, 20.5).

Lietišķajiem tekstiem raksturīga lokatīva formas vērā lietošana stabilās vārdkopās *ņemt vērā: Nemot vērā papīra un līdzekļu ierobežotību, atļaut izmantot esošās veidlapas ..* (Pavēle 1). Lokatīvs var būt arī analītiskas struktūras predikāta lomā savienojumos: *.. zemes var nodot īstermiņa (līdz pieciem gadiem) vai ilgtermiņa (uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem) nomā* (Likums 9, 10).

No valodas kultūras viedokļa bezprieveārda konstrukcija ar lokatīvu pēc latviešu valodas normām lietojama burtiski pārceltā savienojuma "pārskaitīt uz kontu" vietā, taču praksē sastopama atbilstošas nozīmes konstrukcija ar akuzatīvu: *Pēc saņēmēja vēlēšanās šī summa var tikt pārskaitīta uz viņa noguldījuma kontu /= viņa noguldījuma kontā/* (Noteikumi 22); *Maksājumus ar sertifikātiem par izpiršanu veic Izpircējs vai viņa pilnvarotā persona, iesniedzot ziņas par sertifikātu pārskaitīšanu no Izpircēja konta uz privatizējamā objekta uzkrāšanas kontu /= no .. konta .. kontā/ Bankā* (Noteikumi 30, 3).

Pēdējā laikā plaši tiek lietota konstrukcija ar lokatīvu *uzņemt pilsonībā: Personai, kura tiek uzņemta Latvijas Republikas pilsonībā, nedrīkst izveidoties dubultā pilsonība* (Likums 38, 9(1)). Šo nozīmi labāk izteikt ar akuzatīva savienojumu *piešķirt pilsonību*.

Lietišķajos tekstos līdzās substantīvam dažādās locījumu formās gan bezprievārdiskās, gan prievārdiskās konstrukcijās plaši tiek lietoti verbi un verba savienojumi. Šiem tekstiem raksturīgais vispārīgums, oficiālums dod iespēju dažādās nozīmēs lietot verba pamatformu - infinitīvu -, jo tā nosauc darbību tieši, bez norādes uz laiku, personu, skaitli. Tas funkcionē kā verbālo vārdkopu galvenais komponents vai kā atkarīgais komponents verbālās un nominālās vārdkopās.

Ar neatkarīgu infinitīvu var izteikt pamudinājumu, aicinājumu, kā arī kategorisku prasību vai rīkojumu - tādos gadījumos infinitīvs funkcionē kā bezpersonas teikuma galvenais loceklis: *Norādīt datumu, kad iegūts pastāvīgs pieraksts Latvijā* (iesniegums 3); *Ugunsgrēka gadījumā zvanīt 04*; *Aizpildīt anketu ar drukātiem burtiem* (iesniegums 3). Šajos teikumos infinitīvs lietots pavēles izteiksmes nozīmē. Šādas infinitīva konstrukcijas iespējams aizstāt ar pavēles izteiksmes formu, piemēram, iepriekšminētajos teikumos *norādiet datumu...*, *.. zvaniet 04*, *aizpildiet anketu...*, taču līdz ar šādu izteiksmes maiņu teikumos ietvertā informācija zaudē infinitīvam raksturīgo kategoriskumu. Šāds infinitīvs var būt brīdinošos uzrakstos (arī komandās, militārās pavēlēs): *Stāt! Apkārt griezties! Nesmēķēt! Ievērot klusumu!* Nenoteiksmes izteiktā pavēle vai aizliegums attiecas uz visiem, ir vispārīga - tā izteikumam piešķir asumu, kategoriskumu (MLLVG 1959, 609). Šāda tipa konstrukcijas to ekspresivitātes dēļ bieži tiek izmantotas uzsaukumos, lozungos, virsrakstos (Rozenbergs 1983, 120), kā arī instrukcijās, noteikumos. Infinitīvs bezpersonas teikumos funkcionē dažāda žanra lietišķajos tekstos, bieži vien tas ievada teikumu: *Atzīt par spēku zaudējušu Ministru Padomes 1992. gada 4.maija lēmumu nr.157 "Par Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas nolikumu"*. (Lēmums 21); *Nepieļaut preču un citu priekšmetu pārvietošanu pāri valsts robežai, apejot muitas iestādes* (Likums 11, 25.8). Pirms infinitīva teikumā var būt minēts arguments, kādēļ veicama ar infinitīvu nosauktā darbība: *Pamatojoties uz 1996.gada 13.jūnija Valdes sēdes lēmumu "Par akciju sabiedrības "Preses apvienība" akcionāru pilnsapulces*

sasaukšanu 1996.gada 14.jūlijā”, noteikt: pilnsapulces norises vieta - Preses nams, Balasta dambī 3, Rīgā.. (Paziņojums 6).

Teikumiem, kuros ir minēts infinitīvā ietvertās darbības darītājs, raksturīga pavēles izteiksmes funkcija. Parasti darbības adresāts izteikts ar datīvu. Šādu konstrukciju lietošana ir tipiska rīkojumiem, lēmumiem: *Rīgas pilsētas izpildkomitejai nekavējoties atbrīvot ēku Smilšu ielā 16 no līdzšinējiem tās lietotājiem un nodot to laikraksta “Diena” redakcijai ilgtermiņa nomā (Rīkojums 14); Privatizācijas aģentūrai valsts akciju sabiedrības “Kalsnavas spirts” privatizācijas noteikumus un privatizācijas pretendentu izvēli saskaņot ar Spirta monopola pārvaldi (Rīkojums 4, 4); Iebildumus un pretenzijas iesniegt tiesai rakstiski 4 mēnešu laikā no testamenta nolasīšanas dienas (Sludinājums 17).*

Verbālās vārdkopās infinitīvs parasti saistās ar noteiktu leksiski semantisku grupu vārdiem - to personu formām, nenoteiksmi vai divdabjiem. Objekta infinitīvs parasti saistās ar vārdiem, kas izsaka kādam adresētu pamudinājumu vai arī aizliegumu, tāpēc oficiālajā saziņā bieži sastopamas konstrukcijas ar vārdiem *aizliegt* un *atļaut*, kas izsaka aizliegumu vai atļauju veikt ar infinitīvu nosaukto darbību. Nereti šie vārdi tiek lietoti ciešāmās kārtas pagātnes divdabja formā ar izskaņu *-ts, -ta*: *Aizliegts pārdot tabakas izstrādājumus personām līdz 16 gadu vecumam un alkoholiskos dzērienus personām līdz 21 gada vecumam (Noteikumi 2, 2.13); Aizliegts atņemt pilsoņiem pasi, izņemot Latvijas Republikas un šajā nolikumā paredzētajos gadījumos (Nolikums 18, 18).* Pārsvārā infinitīvs atrodas aiz divdabja. Ja infinitīvs tekstā novietots pirms divdabja, aizliegums iegūst kategoriskāku nokrāsu: *Šajā nolikumā neparedzētas atzīmes pasē izdarīt aizliegts (Nolikums 18, 4); Ienākt aizliegts!; Smēķēt aizliegts!*

Ne tik kategorisku aizliegumu kaut ko darīt izsaka divdabim *aizliegts* antonīmiska divdabja *atļauts* savienojums ar palīgverbu *būt* nolieguma formā: *Bankas prezidentam, padomes un valdes locekļiem nav atļauts strādāt amatu savienošanas kārtībā (Likums 24, 31); Pretendentam nav atļauts izmantot mācību līdzekļus un citus mācību materiālus, izņemot karti (Noteikumi 20, 24).*

Infinitivs kopā ar ciešamās kārtas divdabi *atļauts* izsaka arī mudinājumu veikt nosaukto darbību: *Atļauts izgatavot jebkuru transporta līdzekļu klasifikācijā noteikto virsbūves tipu* (Noteikumi 19, 3.6); *Šos līdzekļus atļauts izmantot tikai kultūras pieminekļu izpētei, konservācijai, remontam un restaurācijai* (Noteikumi 28, 11). Retāk ar infinitīvu biedrojas verba *atļaut* finitās formas: *Savukārt likuma "Par valsts un pašvaldības palīdzību dzīvokļu jautājuma risināšanā" 4.pants atļauj pašvaldībai noteikt atvieglotus noteikumus personu (ģimeņu) reģistrēšanai savā teritorijā* (Rīkojums 8, 1.1).

Verbālajās vārdkopās kopā ar infinitīvu esošie darbības vārda infinitīvi ir kategoriskāki par divdabjiem, tie vērsti uz kādu, kam jāaizliedz vai jāatļauj darbība. Šādu konstrukciju ir mazāk, tikai noteikta veida dokumentos, piemēram, iesniegumā, rīkojumā: *Aizliegt transporta iebraukšanu rūpnīcas teritorijā bez speciālām atļaujām* (Rīkojums 10). Infinitīvs ir viena no visbiežāk lietotajām formām vadošo amatpersonu rezolūcijās: *Atbildēt! Sagatavot atbildi*. Verba infinitīvs ir visbiežāk lietotā forma rīkojumā un līdzīga satura lietišķajos tekstos. "Nenoteiksme pietiekami stingri uzsver nepieciešamību katrā ziņā, noteikti izpildīt attiecīgo darbību, tāpēc pavēles, rīkojuma pastiprinājums ar 1.personas formu *pavēlu* vai *uzdodu* ir lieks" (Skujiņa 1993(2), 38). Šīm konstrukcijām raksturīgs lakoniskums, kas iespējams tāpēc, ka ir nostiprinājušās zināmas tradīcijas vai vīzu tipi, kas komentārus neprasa.

Lietišķajos tekstos verbs infinitīvā izsaka kategorisku darbības veikšanas nepieciešamību vai pamudina uz rīkošanos - savienojumos ar *nolemt, pavēlēt, uzdot, pilnvarot*. *Pamatojoties uz balsošanas rezultātiem, Latvijas Republikas Augstākā Padome nolemj atzīt par ievēlētām Irēnu Cupiku - Ogres rajona tiesas tiesneses amatā ..* (Lēmums 25); *Daru zināmu, ka Saeima šā gada 22.decembra sēdē nolēmusi Satversmes 26.panta un Saeimas Kārtības ruļļa 150.panta kārtībā izveidot parlamentāro izmeklēšanas komisiju sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Lattelekom" izveidošanas un darbības izvērtēšanai* (Paziņojums 11); *Ar Latvijas Saimnieciskās tiesas 1994.gada 12.decembra spriedumu nolemts izbeigt akciju sabiedrības "Baltijas Rekonstrukcijas un attīstības banka" darbību*

sakarā ar tās likvidāciju (Paziņojums 10); *Piešķirot kredītu, fonda rīkotājs uzdod fonda līdzekļu glabātājbankai slēgt līgumu ar fonda līdzekļu saņēmēju* (Nolikums 9, 27); *Saeima uzdod Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai līdz 1994.gada 31.decembrim izstrādāt noteikumu projektu ..* (Likums 24, PN 2); *Sabiedrības Dibinātāji pilnvaro X. veikt visas darbības dokumentu noformēšanā, kā arī uzdod veikt ar Sabiedrības dibināšanu saistītās citas darbības* (Līgums 1, 5.7.).

Ar nenoteiksmi centrā izteiktas objekta konstrukcijas var veidot virkni punktu un apakšpunktu, kas ir, piemēram, lēmumu, rīkojumu sintaktiskā modeļa pamatā. Tie parasti ir izvērsti, sadalīti apakšpunktos, taču neatkarīgi no teksta struktūras pirmajam infinitīvam jābūt saistītam ar vispārinošo verbu *nolemj* (arī *uzdodu, pavēlu*), bet otrajam infinitīvam - ar pirmo (vai ar lietvārdu, kas veido savienojumu ar pirmo infinitīvu). Vārdkopas ar objekta infinitīvu veido verbi personas formās un parasti izsaka darītāja gribu vai pūles, lai ar infinitīvu nosaukto darbību veiktu kāds cits darītājs. Šāda tipa savienojumi izplatīti rīkojumos: *Pamatojoties uz Latvijas Republikas Ministru Padomes 1993.gada 10.februāra lēmumā nr.66 apstiprināto "Kārtību, kādā aprēķināma samaksa un veicami maksājumi par īpašumā piešķirto zemi lauku apvidos" 11.punktu, pavēlu: 1.Apstiprināt 1.pielikumā pievienoto zemes izpiršanas un tās līguma noslēgšanas kārtību lauku apvidos* (Pavēle 2).

No verba finitajām formām retāk nekā citas personu formas lietišķā stila tekstos tiek lietota verba pirmās personas forma. Tās nozīme ir ar individuālu nokrāsu un uzsver paša subjekta darbību, toties dokumenti biežāk paredzēti plašākai auditorijai, un tiem ir vispārināts raksturs. Individuāla satura dokumentos, piemēram, iesniegumu (arī lūgumu, atlūgumu kā iesnieguma paveidu) sintaktiskā modeļa pamatā ir objekta infinitīva savienojums ar verba *lūgt* personu formām. Šādu konstrukciju veidošanos determinē iesniegumu individuālais raksturs - tajos izsakāms personas vai personu grupas lūgums vai pamudinājums veikt kādu darbību, tāpēc ar infinitīvu parasti biedrojas verbs *lūgt* vienskaitļa vai daudzskaitļa 1.personā: *Lūdzu pieņemt mani darbā Rīgas vagonu*

rūpnīcā Lietuves cehā par inženieri ar š.g. 1.decembri (Iesniegums 5); *Laipni lūdzam akcionārus piedalīties sapulcē!* (Paziņojums 6). Objekta infinitīva konstrukcijas ar *lūgt* sastopamas arī sludinājumos: *Ja kādam ir zināma Alfrēda Rapa atrašanās vieta vai viņa miršanas fakts, lūdzu par to trīs mēnešu laikā paziņot Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesai* (Sludinājums 4); *Lūdzu atsaukties visus, kuriem ir kādas ziņas par šiem cilvēkiem* (Sludinājums 8); *Lūdzam visas personas, kam zināma T.Pundura atrašanās vieta, par to ziņot Valmieras tiesai 3 mēnešu laikā* (Sludinājums 9). Bieži vārdam *lūdzu* ir nevis verba 1.personas forma, bet tas lietots ar modālā vārda nozīmi: *Lūdzu neaiztikt*.

Šī personas forma funkcionē arī paskaidrojumos, autobiogrāfijā, kā arī rīkojumā, aktā, paziņojumā. Praksē konstatēta pirmās personas verba formas lietošana arī bez vietniekvārda: *Es, X., esmu saņēmis darbderīgu aizplombētu spidometru. Esmu arī brīdināts un uzņemos atbildību ik dienas, izbraucot līnijā, pārbaudīt plombu stāvokli un to bojājuma gadījumā nekavējoties ziņot garāžas priekšniekam vai mehāniķim ..* (Akts 1); *Es .. piedāvāju .. pašvaldībai pirkt man piederošo nekustamo īpašumu ..* (Iesniegums 1); *Paziņojū, ka saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 49.panta ceturto daļu Rīgas domes 1995.gada 10.janvāra lēmuma nr.830 "Par pabalstiem Rīgas mazturīgajiem iedzīvotājiem 1994./1995.gada apkures sezonā" 10.punktu uzskatāms par atceltu* (Paziņojums 13); *Sakarā ar uzņēmuma "Pirmais Maijs" reorganizāciju lūdzu pieņemt mani darbā akciju sabiedrībā "Pirmaden" pārveduma kārtībā iepriekšējā amatā ar š.g. 1. februāri* (Iesniegums 6); *Zem šā teksta balsošanas zīmē jābūt ierakstītam: "Es balsoju par (deputāta vārds un uzvārds) atsaukšanu", "Es balsoju pret (deputāta vārds un uzvārds) atsaukšanu"* (Likums 14, 12.2); *Es, (padomes vai domes) deputāts (vārds, uzvārds), piesaku par (tiesas nosaukums) tiesas piesēdētāja kandidātu (vārds, uzvārds)* (Likums 13, 3.piel.); *Es, (vārds,uzvārds), piekritu manis izvirzīšanai par (tiesas nosaukums) tiesas piesēdētāja kandidātu un .. apliecinu, ka atbilstu minētā likuma 55. un 56.panta prasībām, proti: esmu Latvijas Republikas pilsonis (-e); neesmu jaunāks (-a) par 25 gadiem (vēlēšanu dienā) ..* (Likums 13, 5.piel.).

Pirmās personas forma var būt arī par apakšpunktu ievadītāju izvērstā darbību uzskaitījumā, tomēr šāds lietojums nav pārāk izplatīts lietišķā stila tekstos. Kā paraugs minams termiņuzturēšanās atļaujas iesnieguma teksts /sk.pielikumā/, kura attiecīgais punkts tālāk citēts pilnā apjomā: *Es ar savu parakstu apliecinu, ka: 1) savā iesniegumā un visos tā pielikumos esmu sniedzis tikai pilnīgas un patiesas ziņas; 2) apzinos, ka gadījumā, ja esmu devis nepatiesas ziņas, saskaņā ar Latvijas Republikas likumdošanu, mans iesniegums var tikt noraidīts un es varu tikt izraidīts no Latvijas Republikas; 3) apzinos, ka šī iesnieguma apstiprināšanas gadījumā neviena cita persona, kas tajā nav iekļauta, nevar pretendēt uz tiesībām iegūt uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā, pamatojoties uz šo iesniegumu; 4) atzīstu Latvijas Republikas valdības iestāžu tiesības noskaidrot jebkurus faktus, kas saistīti ar manu uzturēšanos Latvijā un izmantot šim mērķim jebkuru šajā iesniegumā un tam pievienotajos pielikumos sniegto informāciju; 5) esmu sapratis visus šajā iesniegumā un tā pielikumos uzdotos jautājumus, kā arī pievienotos paskaidrojumus, un tajos jautājumos, ko nebiju sapratis, esmu saņēmis attiecīgus paskaidrojumus (Iesniegums 3).*

Pirmās personas forma sastopama arī amatpersonu rezolūcijās, vizās: *Apstiprinu.*

Lietišķajos tekstos lieto arī daudzskaitļa pirmo personu: *Mēs piedāvājam Jums apmeklēt mūsu izstādi* (Sludinājums 2); *Pateicamies par atsaucību* (Veidlapa 2); *Apmaksu /= samaksu/ garantējam* (Veidlapa 1). Šo formu lieto tradicionālajā formulā *mēs, apakšā parakstījušies.: Mēs, apakšā parakstījušies balsstiesīgie Latvijas pilsoņi .. izvirzām (vārds, uzvārds) par (tiesas nosaukums) tiesas piesēdētāju kandidātu* (Likums 13, 2.piel.); *Mēs, apakšā parakstījušies, šādā sastāvā: .. 1) apskatījām uz vietas zemākminēto mazvērtīgo inventāru .. 2) iepazīnāmies ar tā tehnisko stāvokli un izmantošanas dokumentāciju; 3) konstatējām tā nederīgumu tālākai ekspluatācijai; 4) nolēmām: mazvērtīgais inventārs kā ražošanas procesam nederīgs jānoraksta no rūpnīcas bilances* (Akts 2).

Retāk lietišķajos tekstos tiek lietota pirmās personas nākotnes forma : *Man zināms, ka Latvijas pilsonība tiks atņemta, ja: iegūšu citas valsts pilsonību (pavalstniecību), neiesniedzot iesniegumu par atteikšanos no Latvijas pilsonības;* (Iesniegums 2, VIII); *Būsim pateicīgi par palīdzību* (Sludinājums 2).

Verba otrās personas forma lietišķajos tekstos bieži sastopama anketās: *Vai Jūs esat bijis bruņoto spēku vai speciālo iestāžu dienestā?* (Iesniegums 3). Šī forma var būt vēstulēs, ielūgumos, tomēr kopumā šī verba forma nav pārāk izplatīta lietišķajā stilā.

Lietišķā stila apakšstilu žanru dokumentos dominē trešā persona, kas visprecīzāk formulē daudzo dokumentu adresātu pienākumus, uzdevumus, funkcijas u.tml., ko nosaka nevis konkrēts cilvēks, bet gan valsts vai iestāde - statūti, instrukcijas, noteikumi, likumi. Retāk to lieto iesniegumos, trafaretizētās anketās u.tml., kur nav raksturīgs izvērsts tekstuāls pieraksts: *Satiksmes ministrijas Autoceļu departaments informē, ka 1994.gadā valsts ceļu fondā ievākta transportlīdzekļu ikgadējā nodeva 3,37 miljoni ..* (Informācija 1); *Saskaņā ar LR Augstākās Padomes lēmumu "Par LR likuma "Par kultūras pieminekļu aizsardzību"" spēkā stāšanās kārtību Latvijas Republikas Ministru Padome nolemj: ..* (Lēmums 15).

Ļoti bieži trešās personas īstenības izteiksmes tagadne funkcionē par vienlīdzīgiem teikuma locekļiem plašās konstrukcijās, kā arī ievada vienlīdzīgas teikuma daļas, apakšpunktus, jo tai raksturīga vispārināta nozīme: *Pārbaudes komisija: iepazīstina pretendentu ar pārbaudes kārtību; pārbauda pretendenta valodas prasmi un Pilsonības likumā noteiktās zināšanas pēc Naturalizācijas pārvaldes sagatavotajiem pārbaudes materiāliem; objektīvi novērtē pretendenta valodas prasmi un Pilsonības likumā noteiktās zināšanas, pieņem lēmumu par tām, noformē attiecīgos dokumentus un izsniedz apliecības; pazīno pretendenta pārbaudes rezultātus; pārtrauc pretendenta pārbaudi, ja pretendents pārkāpj pārbaudes noteikumus; nodrošina pārbaudes materiālu slepenību* (Nolikums 28, 7); *Valsts nodrošina visiem Latvijas iedzīvotājiem tiesības apgūt latviešu valodu, finansē latviešu valodas mācīšanu valsts mācību*

iestādēs un organizē nepieciešamo mācību līdzekļu ražošanu (Likums 42, 2); Sabiedrības prezidents izdod pavēles un dod norādījumus, kas ir obligāti visiem nolīgtajiem darbiniekiem, nodrošina savlaicīgu sabiedrības darbinieku iesniegumu un sūdzību izskatīšanu (Statūti 5, 5.4.4); Pārbaude sākas.. pārbaude beidzas .. (Protokols 7).

Lietišķajos tekstos sastopama arī trešās personas pagātnes forma, piemēram, līgumos, aktos, ziņojumos: *darbu nodeva, darbu pieņēma, tāmi sastādīja, tāmi pārbaudīja, ekspertīzi veica, ekspertīzē piedalījās, izsniedza, saņēma* (bieži vien šī forma tiek lietota dokumentu rekvizīta apliecinātajā daļā) un tai seko paraksts: *Dibinātājs .. nodeva lietošanā (nomā) ..* (Ziņojums 1, 2.2); *.. sēdē, kura notika (adrese), piedaloties .. personām, izskatīja jautājumu par tiesas piesēdētāja kandidāta pieteikšanu* (Likums 13, 1.piel.).

Trešās personas nākotne nav īpaši izplatīta oficiālajā komunikācijā lietojamajos dokumentos, parasti visu laiku nozīmē kā vispārinātākā forma sastopama tagadnes trešā persona, tomēr atsevišķi lietojuma gadījumi ir arī nākotnes finitajai formai: *Valsts neatbildēs par Sabiedrības saistībām, bet Sabiedrība neatbildēs par valsts saistībām* (Līgums 2, 1.5); *Sabiedrība būs juridiska persona ar patstāvīgu bilanci, zīmogu ar savu nosaukumu un norēķinu kontiem bankās* (Līgums 2, 1.4).

Vajadzības izteiksmes formu nozīme - izteikt darbību (procesu, stāvokli), kas nenovēršami realizējama vai ko vajag realizēt - atbilst daudzu lietišķā stila žanru funkcijām. Šīs formas konstrukcijas sastopamas dažādu dokumentu žanru, piemēram, statūtu, līgumu, likumu, norādījumu, nolikumu, lēmumu tekstos. Vajadzības izteiksmes formas lieto nepieciešamības izteikšanai - lai izteiktu no paša darbības subjekta gribas atkarīgu vajadzību, lieto subjektīvās vajadzības formu, runājot par pienākumiem, uzdevumiem, kas attiecas vai nu uz atsevišķu personu, vai - biežāk - uz plašāku sabiedrību (MLLVG 1959, 615). Debitīva izteiksmi parasti veido ar priedēkli jā-: *Zvērinātiem revidentiem visi savi pienākumi jāpilda apzinīgi un objektīvi, neizpaužot revidējamās sabiedrības komerciālos un tehniskos noslēpumus* (Likums 33, 83); *Grūtnieces pēc*

attiecīga ārstu atzinuma grūtniecības laikā jāpārceļ vieglākā darbā, saglabājot iepriekšējā darba vidējo algu (Instrukcija 2); *Sabiedrības kreditoriem .. par likvidācijas uzsākšanu jāpaziņo atsevišķi* (Statūti 4, 7.3); *Iespējamie savstarpējie norēķini Dibinātājiem būs jāveic (mēneša) laikā pēc lēmuma pieņemšanas* (Līgums 2); *Dibinātājiem būs jāmaksā nokavējuma nauda par izpildinstitūcijas noteiktajā termiņā neieguldīto summu ..* (Līgums 2); *Izdarot galīgo norēķinu par katru ārzemju dienesta komandējumu, ja ... avansa summa pārsniedz komandējuma izdevumus .. komandētajam darbiniekam ir jāatmaksā avansa atlikuma summa tādā konvertējamā valūtā, kādā bija izsniegts avanss* (Nolikums 9, 5).

Nepieciešamību izsaka ne vien ar verba vajadzības izteiksmi, bet arī ar infinitīvu. Vajadzības izteiksmes funkcijā lieto savienojumus ar modālo verbu *vajadzēt* - ja runā par darbību, kam bija jānotiek saskaņā ar kādu rīkojumu, nolikumu, likumu: *Ja uz domes (padomes) atkārtotu sēdi nav ieradušies vairāk kā puse no domes (padomes) locekļiem, domes (padomes) priekšsēdētājs trīs dienu laikā no dienas, kurā vajadzēja notikt domes (padomes) atkārtotai sēdei, informē par to Ministru kabinetu* (Nolikums 15, 80); *.. tas neattiecas uz gadījumiem, kurus atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem šīm personām vajadzēja paredzēt, lai nodrošinātu atbilstošu preventīvo pasākumu veikšanu* (Likums 24, 28.4). Šādas konstrukcijas iespējams pārveidot - izteikt ar vienkāršās pagātnes vajadzības izteiksmes formu: *bija jāparedz* vai *bija jānotiek*. Debitīva formas ar prefiksu *jā-* ir lietišķajiem tekstiem raksturīgākas.

Lietišķajos tekstos sastopama arī vēlējuma izteiksmes jeb kondicionāla forma. Bieži vien šī forma funkcionē nolūka apstākļa palīgteikumos, ko ievada saiklis *lai*. Tajos izsakāma potenciāla iespēja vai vēlēšanās. Teikuma konstrukcionālā pazīme ir palīgteikuma ar *lai* novietojums teikuma sākumā, un verbs izsaka darbību, kas var realizēties, ja tam ir vajadzīgie nosacījumi: *Lai izlemtu šā likuma 42., 43., 44. un 48. pantā, 54.panta 5.punktā un 91.panta 1.punktā ietvertos jautājumus .. nepieciešams sapulces kvorums ..* (Likums 33); *Lai uzskaitītu specifiskas operācijas, sabiedrība, saskaņojot ar LR Finanšu*

ministriju, var ieviest minētajā grāmatvedības kontu plānā papildu sintētiskos kontus .. (Instrukcija 1); Lai konstatētu gadījumus, kad pašvaldības pieņēmušas pretlikumīgus lēmumus, Municipālā daļa izvērtē arī ministriju, organizāciju, uzņēmumu un iedzīvotāju atsevišķus rakstiskus iesniegumus (Kārtība 1, 2); Dalībniekam pilna savu daļu vērtība jāiegulda (Valdes) noteiktajos termiņos ar tādu aprēķinu, lai katra daļa būtu pilnīgi izpildīta ne vēlāk kā gada laikā no sabiedrības reģistrēšanas dienas (Statūti 4); Pēc minētā termiņa izbeigšanās savas pretenzijas nepieteikušie kreditori nevar prasīt, lai tiktu grozīts pieņemtais sabiedrības īpašuma sadalījuma plāns (Likums 33); Pilnsapulces lēmums ir atceļams, ja tas pieņemts, akcionāram izmantojot balsstiesības, lai panāktu sev vai trešajai personai nepamatotas priekšrocības .. (Likums 33).

Pavēles izteiksme sastopama lietišķajos tekstos samērā reti, biežāk šo nozīmi izsaka verba infinitīva konstrukcijas. Pavēles izteiksme izsaka pamudinājumu veikt darbību un ar to var formulēt visus runātāja gribas izpaudumus - gan pavēli, gan aizliegumu, gan lūgumu u.c. (MLLVG 1959, 602). Šīm formām ir tagadnes nozīme un kopā ar citiem modalitātes izteikšanas līdzekļiem (mutvārdu komunikācijā) - teikuma intonācija, kā arī vārdu kārtā - tā var izteikt dažādus pamudinājuma veidus - pavēli, rīkojumu, prasību, priekšlikumu, aicinājumu, padomu, lūgumu, brīdinājumu. Lietišķo tekstu analīze liecina, ka priekšroka tiek dota infinitīva konstrukcijām, tomēr sastopamas arī pavēles izteiksmes formas: *Sniedziet ziņas par visiem Jūsu un/vai Jūsu pašreizējā laulātā bērniem, kuri nav sasnieguši 18 gadu vecumu* (Iesniegums 3); *Atzīmējiet Jūsu dzimto valodu* (Iesniegums 3); *Šī punkta sadaļas aizpildiet atkarībā no uzturēšanās iemesla* (Iesniegums 3); *levērojiet drošības tehniku darba vietā* (Instrukcija 2).

Modālu nokrāsu lietišķajiem tekstiem piešķir savienojumi ar modālajiem vārdiem. Ar tiem kā atkarīgais komponents piedrojas infinitīvs. Šie vārdi arī ar infinitīvu nosauktai darbībai piešķir modālu nokrāsu, piemēram, modālais verbs *varēt* piešķir izteikumam rīkošanās (darbības veikšanas) iespējamības nokrāsu: *Sabiedrība var veidot savas struktūrvienības un filiāles, atvērt savas*

pārstāvniecības (Statūti 1, 1.8.); *Valsts civildienesta darbinieki var apvienoties profesionālās apvienībās* (Likums 2, 33.2); *Abās vēlēšanu dienās zīmes var saņemt un nodot tikai tie vēlētāji, kuri līdz plkst. 8 vakarā ieradusies vēlēšanu telpās* (Instrukcija 4, 1.6). Kategoriskāka izteiksme tāpat kā savienojumos ar *aizliegts* vai *atļauts* ir, ja lieto infinitīvu pirms modālā verba: *Atsavināt var tikai pilnībā ieguldītas daļas* (Statūti 1, 3.9); *Zemes reformas laikā pirkt un pārdot var tikai to zemi, uz kuru atjaunotas īpašuma tiesības vai kura iegūta īpašumā, pamatojoties uz šo likumu ..* (Likums 20, 27).

Lietišķajos tekstos lietojami arī infinitīva un modālā verba *varēt* kondicionāla formas savienojumi. Parasti šāda izteiksme raksturīga nolūka palīgteikumiem: *Lai prese varētu pildīt savu uzdevumu, visām valsts un pašvaldību institūcijām jāsniedz preseī informācija, ko tā prasa* (Likums 18, 5.1); *Samaksātā pamatkapitāla daļa ... ir pietiekoša, lai varētu dibināt akciju sabiedrību* (Protokols 3, 4). Nereti sastopamas arī konstrukcijas ar modālo verbu *varēt* nolieguma formā - tādējādi izsakāma neiespējamība veikt darbību: *Vienu un to pašu ienākumu nevar aplikt vienlaikus ar iedzīvotāju ienākuma nodokli un uzņēmumu ienākuma nodokli, ja konkrētā likumā nav noteikts citādi* (Likums 45, 4.4).

Drīkstēšanu rīkoties vai pieļaujamību, ka tiks veikta kāda darbība, apzīmē infinitīva savienojums ar modālo verbu *drīkstēt*: *Pirmo obligāciju izlaidumu sabiedrība drīkst īstenot tikai pēc divu gadu darbības pārskatu apstiprināšanas akcionāru pilnsapulcē* (Likums 33 50.3); *Nekustamos kultūras pieminekļus drīkst pārveidot tikai izņēmuma gadījumos ar Latvijas Republikas Kultūras ministrijas atļauju* (Noteikumi 28, 46). Šādas konstrukcijas nav pārāk izplatītas lietišķajos tekstos. Biežāk apmierinās ar iespējamības nokrāsas izteiksmi, ko piešķir modālais verbs *varēt*. Savukārt nolieguma forma *nedrīkstēt* izsaka aizliegumu veikt ar infinitīvu nosaukto darbību: *Bijušos Valdes locekļus triju gadu laikā pēc izstāšanās no tās nedrīkst ievēlēt revīzijas komisijā vai par reidentu* (Statūti 4, 6.2.); *Dzīvojamās telpas apakšīres līguma termiņš nedrīkst pārsniegt dzīvojamās telpas īres līguma termiņu* (Likums 1, 18). Minētie piemēri liecina, ka izteiktā

prasība nav tik kategoriska kā savienojums ar aizlieguma semantikas verba *aizliegt* verba formām. Dažreiz *nedrīkst* vietā nepareizi lieto *nevar*, tomēr šos verbu vajadzētu lietot katru savā nozīmē.

Oficiāla rakstura tekstos dominē nominālas konstrukcijas ar infinitīvu predikāta funkcijā, kas raksturo subjektu - saistījumā ar substantīviem *funkcijas, pienākums, uzdevums, mērķis, priekšlikums*. Bieži vien šādas vārdkopas papildina arī saitiņa *ir*: *Izīrētāja pienākums ir nodot īrniekam dzīvojamo māju ...lietošanas kārtībā atbilstoši dzīvojamās telpas īres līguma nosacījumiem* (Likums 1, 40); *Pašvaldību reformu padomes uzdevums ir sagatavot un koordinēt pašvaldību reorganizāciju Latvijā ..* (Nolikums 15). Plašāk izvērstos nolikumos, normatīvos, rīkojumos u.tml. ar vienu predikāta saitiņu var būt piesaistītas vairākas predikatīvas infinitīva konstrukcijas, tās numurējot vai apzīmējot ar burtiem: *Zemkopības ministrijas galvenās funkcijas ir: 4.1. veikt ražošanas ekonomisko analīzi un prognozēt nozares attīstību; 4.2. koordinēt privatizācijas procesa vadīšanu; 4.3. izstrādāt likumprojektus un citu normatīvo aktu projektus... /utt. līdz 4.25. apakšpunktam/* (Nolikums 22, 4).

Ar nenoteiksmi var veidot virkni punktu un apakšpunktu, kas saistīti ar verbiem *nolemt, uzdot, pavēlēt* personas formā. Nereti tos arī grafiski izceļ, turpinot tekstu rakstīt jaunā rindā vai vismaz atdalot ar kolu. Šādas konstrukcijas plaši izplatītas, piemēram, lēmumos, rīkojumos: *Latvijas Republikas Augstākā Padome nolemj: .. 3. noteikt, ka šā lēmuma 1. un 2.pielikumā minētās sabiedriskās organizācijas, fondi un uzņēmumi, gadam beidzoties, .. iesniedz Valsts finansu inspekcijai ziņas par dāvinājumu, ziedojumu un peļņas atskaitījumu veidā saņemto summu izlietojumu* (Lēmums 7, 3). Uzskaitījums var sekot arī aiz modālā verba *drīkstēt*: *Ja kredītiestāde neievēro Latvijas Republikas likumus, Latvijas bankas noteiktos ekonomiskos normatīvus, citus Latvijas bankas norādījumus un savus statūtus, Latvijas banka drīkst: brīdināt kredītiestādi; apturēt Latvijas bankas kredītu izsniegšanu kredītiestādei; pārtraukt valūtas operāciju pakalpojumu sniegšanu kredītiestādei utt.* (Nolikums 10, 6).

Lietišķajos tekstos verba infinitīvs sastopams terminoloģiskās vārdkopās saistījumā ar abstraktas nozīmes substantīviem *aizliegums, iespēja, spēja, prasme: Aizliegumu izplatīt /preses izdevumus/ var izteikt tieslietu ministrs* (Likums 18, 18.4); *Par atļauju vai atteikumu mainīt tautības ierakstu dokumentos Pilsonības un imigrācijas departamenta nodaļa paziņo pieteicējam* (Likums 34, 13.2); *Jums būs lieliska iespēja iepazīties ar dažādiem birojam un lietišķam darbam paredzētiem preču paraugiem, noslēgt komercdarījumus šo preču iegādei* (Sludinājums 2); *Pārbaudes komisija vērtē pretendenta valsts himnas teksta zināšanas, kā arī prasmi atklāt jautājuma būtību un atbildēt uz jautājumiem par attiecīgo tēmu* (Noteikumi 20, 27).

Nominālās vārdkopas infinitīvs var veidot arī ar adjektīviem. Lietišķā stila tekstos šādās konstrukcijās sastopami adjektīvi *tiesīgs, spējīgs, atbildīgs* u.c. Subjekta infinitīvu savienojumos ar adjektīviem lietojamas arī palīgverba *būt (nebūt)* personu - biežāk trešās - formas: *Vēlētājs ar fiziskiem trūkumiem ir tiesīgs šīs darbības uzticēt savai uzticības personai* (Instrukcija 4, 14); *Dalībnieku sapulce ir tiesīga izskatīt jebkuru jautājumu, kas attiecas uz sabiedrības darbību* (Statūti 1, 4.5); *Īpašnieks nav tiesīgs prasīt atlīdzību par parauga vērtības zudumu, kas radies izmēģināšanas procesā* (Noteikumi 26, 5). Adjektīva *tiesīgs* savienojuma vietā praksē ļoti bieži tiek lietots arī savienojums ar substantīvu *tiesības*, dažkārt pat viena lietišķo tekstu žanra ietvaros sastopami abi varianti. Plaši tiek lietoti adjektīva *atbildīgs* savienojumi ar substantīviem: *Darba devējs ir atbildīgs par pareizu iedzīvotāju ienākumu nodokļa sadalīšanu starp pašvaldību budžetiem* (Paziņojums 1).

Lietišķajos tekstos daudzveidīgas funkcijas veic dažādas divdabju formas. Ciešamās kārtas tagadnes divdabis ar izskaņām *-ams (-ama), -āms (-āma)* izsaka nepieciešamu vai iespējamu darbību vai stāvokli bez konkrētas laika nozīmes: *Vērtspapīru un ārzemju valūtas vērtība norādāma bilancē ne augstāka par iepirkuma cenu* (Likums 33, 78.4); *Pārvaldes izdevumi norakstāmi par katru gadu, un tie nav norādāmi bilances aktīvā kā organizācijas vai dibināšanas izdevumi* (Likums 33, 78.6); *Ja persona vēlas, viņas vārda, uzvārda*

oriģinālforma, pamatojoties uz to apliecināšo dokumentu, ierakstāma ailē "īpašās atzīmes" (Nolikums 8, 3); Pase nododama pilsētas vai rajona policijas pasu dienestam vai konsulārajai iestādei .. (Nolikums 8, 16); Proporcioniāli citu sabiedrību kapitāla īpatsvaram privatizējamā objekta pamatkapitālā šā objekta kapitāla daļu izpirkšanas rezultātā iegūtie līdzekļi pārskaitāmi minētajām sabiedrībām (Likums 4, 22); Latvijas Republikas pilsoņu iesniegumi par izstāšanos no Latvijas Republikas pilsonības iesniedzami LR Pilsonības un imigrācijas departamentam (Nolikums 2, 4); Ārvalstu juridisko un fizisko personu zinātniskā darbība kontinentālajā šelfā un ekonomiskajā zonā pieļaujama tikai tādā gadījumā, ja tas nepieciešams jūras vides izzināšanai .. (Likums 5, 13); Mantiskajiem ieguldījumiem pielīdzināms intelektuālais īpašums, kura vērtību naudas izteiksmē nosaka šā likuma 15.panta 2.punkta noteikumi (Likums 32,14.2); Sabiedrības dibināšanas sapulce sasaucama un lēmumi šajā sapulcē pieņemami saskaņā ar noteikumiem par dalībnieku sapulcēm (Likums 32, 17.1); Preču iesaiņojums muītojams atbilstoši attiecīgajām tarifa likmēm atsevišķi no preces tikai tādā gadījumā, ja iesaiņojumam ir pilnīgi patstāvīga nozīme un vērtība (Likums 16, 6).

Savienojumi ar ciešāmās kārtas tagadnes divdabjiem ar *-ams, -ama* pēc nozīmes ir tuvi savienojumiem ar modālajiem vārdiem un izsaka nepieciešamību, iespējamību vai vēlamību veikt ar infinitīvu nosaukto darbību: *Likumos un Ministru kabineta noteikumos var būt noteikti valsts civildienesta darbinieku amati, kuru pienākumus pildot, nepieciešams vai vēlams nēsāt noteikta parauga valsts civildienesta apģērbu* (Likums 19, 60); *Atspēkojums ir jāiespiež nākamajā prese izdevuma numurā, kurā to vēl tehniski pēc pieprasījuma ienākšanas ir iespējams iespiest* (Likums 18, 12.3). Līdzīgas nozīmes var piemist arī nominālām vārdkopām - substantīvītiem divdabjiem *nepieciešamība, iespējamība, vajadzība* - saistījumā ar atkarīgo infinitīvu: *Ja pirms lēmuma projekta sagatavošanas rodas nepieciešamība pārbaudīt faktu atbilstību Pilsonības likuma nosacījumiem, Naturalizācijas pārvalde dod rakstiskus norādījumus nodaļai ..* (Noteikumi 22, 22).

Ciešamās kārtas pagātnes divdabis ar izskaņām *-ts,-ta* nosauc pagātnē notikušu pabeigtu darbību. Palīgverbs *būt* un divdabis izsaka pagātnē notikušas darbības rezultātu, kas attiecas uz tagadni, pagātņi vai nākotni (MLLVG 1959, No pārejošiem verbiem darinātiem divdabjiem ir pasīva nozīme. Izsaka nosacījumu, darbības subjekta stāvokli šīs darbības norises laikā vai cēloni. Šis divdabis funkcionē kā apzīmētājs un kā izteicēja daļa - plaši izmantojams darbības vārdu salikto laiku veidošanā un pasīvo formu konstrukcijās. Lietišķajos tekstos šādas formas tiek plaši lietotas ciešamās kārtas konstrukcijās. Tās izsaka subjekta pasīvo attieksmi pret darbību. Darbības subjekts paliek neatklāts un izteiksme iegūst vispārīgu raksturu. Šī forma visbiežāk darināta ar palīgverbu *tikt* un tā veido salikto predikātu: *Ar zemes privatizāciju saistītie zemes ierīcības darbi tiek veikti par valsts budžeta līdzekļiem* (Likums 3, 25); *Nedzīvojamo telpu īres līgumi tiek slēgti Civillikumā noteiktajā kārtībā* (Likums 1); *Ja sabiedrība netiks nodibināta, tad dibināšanas izdevumi tiks sadalīti starp Dibinātājiem proporcionāli to daļu lielumam* (Līgums 2). Ar palīgverba *būt* darinātā ciešamās kārtas formai raksturīga rezultatīva nozīme - raksturojams stāvoklis, kas ir radies pēc notikušas darbības. Visbiežāk palīgverbs lietojams trešās personas tagadnes (arī pagātnes) formā: *Pagaidu pārvaldes vēlēšanās piedalās dibinātāji un akcionāri, kas ir samaksājuši vismaz 10 procentus no parakstīto akciju vērtības* (Likums 33, 23.1); *Daļas apliecība ir dokuments, kas apliecina, ka sabiedrības dalībnieks ir ieguldījis savas daļas /līdzdalības daļas/ vērtību un ieguvis visas sabiedrības dalībnieka tiesības pilnā apjomā* (Likums 32, 29).

Izveidojušies stabili frazeoloģizēti lietišķa rakstura savienojumi, ko veido darāmās kārtas tagadnes divdabis ar *-ošs (-oša)*. Daļa no tiem veic atributīvas funkcijas terminos: *attaisnojošs dokuments* (lietišķajos tekstos plaši lieto arī frazeoloģizētu teicienu *attaisnojoša iemesla dēļ*), *vadošs speciālists*, *spēkā esošs likums*, *slidošais grafiks*, *radošais komandējums*: *Citi lēmumi ir spēkā, ja klātesošie akcionāri par tiem nobalso ar vienkāršu balsu vairākumu* (Statūti 5,

5.3.4); *Sabiedrībai būs tiesības, saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu, iegūt īpašumā vai nomāt ražošanas, tirdzniecības un pakalpojumu sfēras uzņēmumus un mantu ..* (Līgums 3, 1.6); *Ar muitas nodokli neapliek .. Latvijas Republikā apgrozībā esošo naudu, ārvalstu valūtu un vērtspapīrus* (Likums 16, 7); *Zvērināti revidenti pārbauda, vai gada pārskats ir pareizi sastādīts, vai tas saskan ar likumiem, sabiedrības statūtiem un grāmatām un vai ieraksti grāmatās saskan ar attaisnojošiem dokumentiem* (Likums 33, 83.1); *legūt no X. viņam piederošo mantu par .. rbl* (Protokols 3, 3.1); *Trūkstošo valdes locekļu aizvietošanai pilnsapulcē ievēlē vienu vai vairākus kandidātus* (Likums 33, 73.2). Terminos darāmās kārtas tagadnes divdabis (īpaši ar atgriezeniskajām galotnēm, kas ir neparocīgas lietošanā) aizstājams ar adjektīvu ar izskaņu -īgs: *ātrbojīga krava*, tomēr praksē ne vienmēr lieto par normatīviem atzītos terminus: *Pēc kravas izkraušanas saņēmējs par saviem līdzekļiem sakopj autotransporta līdzekļus un konteinerus .., bet pēc ātri bojājošos kravu .. vešanas tos izmazgā ..* (Likums 36,15.7); *Pārvadātājam, nododot kravu, ir jāpiedalās kravas svāra, stāvokļa un kravas vienību pārbaudē, ja .. krava, kas ātri bojājas, nav atvesta noteiktajā laikā ..* (Likums 36, 18.3). Šie divdabji var veidot arī verbālas konstrukcijas: *Prasību atzīt akciju sabiedrību par neesošu var celt 2 gadu laikā pēc akciju sabiedrības reģistrēšanas Uzņēmumu reģistrā* (Likums 33, 92.2); *Deputāts uzskatāms par klātesošu, ja viņš reģistrējies abas reizes* (Likums 9, 8).

Darāmās kārtas pagātnes divdabis ar izskaņu -is, -usi ietilpst verbu saliktajās formās un bieži tiek lietots arī lietišķajos tekstos. Šiem divdabjiem raksturīga spilgta pabeigtības nozīme - nosauc pabeigtas darbības sekas vai rezultātu - un tie ir tuvi adjektīviem: *Mēs, apakšā parakstījušies, pilsonis .., no vienas puses, un .. pārstāvis, no otras puses, noslēdzām šādu līgumu ..* (Līgums 4). Tie sastopami personu dokumentos - autobiogrāfijā, anketā - *precējies, neprecējies, pieredzējis*. Lietišķajos tekstos tiek lietoti arī substantivējušies divdabji *pieaugušais, sapulcējušies, mirušais, piedzimušais*: *Par katru nelaimes gadījumu ražošanā cietušajam vai aculieciniekam nekavējoties jāziņo meistaram ..* (Instrukcija 2).

Lietišķajos tekstos funkcionē arī savienojumi ar adverbiāliem divdabjiem *pietiekoši, atbilstoši, saistoši*: *Sapulces lēmumi ir saistoši, ja lemjot jautājumus par statūtu grozīšanu un sabiedrības likvidāciju, 4/5 no klātesošajām balsīm nodotas par to pieņemšanu* (Statūti 5, 5.3.4); *Banku, lombardu un apdrošināšanas akciju sabiedrībām ir saistoši likumi un noteikumi par atklātiem norēķiniem ..* (Likums 33, 80.7); *Sabiedrība patstāvīgi īsteno uzņēmējdarbību atbilstoši tās mērķiem un darbības pamatvirzieniem* (Statūti 5, 4.1).

Lietišķajos tekstos izteiksme parasti ir izvērsta, tāpēc teikumos bieži funkcionē divdabja teicieni. Tie var atrasties teikuma sākumā, vidū vai beigās, taču jebkurā novietojumā ortogrāfijas noteikumi prasa, lai tos no pārējā teksta atdalītu ar komatiem. Visbiežāk sastopami divdabja teicieni ar nelokāmajiem divdabjiem *-ot (-oties)*. Tagadnes divdabis ar izskaņu *-ot* apzīmē darbības norises veidu, nolūku, sekas, cēloni, nosacījumu. Ja divdabja teiciens ir teikuma sākumā. Tas nosauc nosacījumu, kas padara iespējamu teikumā nosaukto darbību vai stāvokli: *Atsavinot dzīvojamo māju, kurā dzīvo tās īpašnieks vai viņa ģimenes locekļi, attiecīgajai institūcijai viņi jānodrošina ar citu dzīvojamo telpu* (Likums 2, 12); *Novērtējot atsavināmo mantu, nav ņemams vērā nepelnītais vērtības pieaugums ..* (Likums 2); *Slēdzot pašapkalpošanās veikalu pusdienas pārtraukumā vai darba dienas beigās, jāapkalpo visi pircēji, kas atrodas tirdzniecības zālē* (Noteikumi 2, 2.3); *Uzglabājot preces noliktavās, izvietojot un izkārtojot tās tirdzniecības zālē, uzņēmuma darbiniekiem stingri jāievēro līdžās izvietojamo preču savstarpējā saderība* (Noteikumi 2, 2.8). Šādi savienojumi var nosaukt arī apstākļus, kad iespējama paredzētā darbība: *Pilsoņiem, saņemot pasi vai to apmainot, jāreģistrējas uz laiku vai pastāvīgu dzīvi savā dzīvesvietā attiecīgajā pilsētas, rajona vai pagasta pašvaldības institūcijā* (Nolikums 8, 19); *Pircēja izvēlētās nepārtikas preces uzņēmumā var uzglabāt divas stundas, atzīmējot uz pārdevēja izrakstītā čeka samaksas laiku* (Noteikumi, 2.16).

Teikumu sintaktiskās konstrukcijas sarežģī to sastāva paplašināšana ar paskaidrojošiem palīgteikumiem, kur definējami dažādi pavadapstākļi, ierobežojumi u.tml. Īpaši plaši šādas konstrukcijas lieto plaša apjoma

organizētājfunkcijas lietišķajos tekstos - likumos, nolikumos. Teikuma struktūru daudzviet pārtrauc palīgteikumi, kas nodrošina dažādu papildapstākļu paredzēšanu tekstā. Precizēšanas funkciju veic nosacījuma palīgteikumi ar saikli *ja*. Bieži vien teikums sākas ar palīgteikumu: *Ja auditoru atzinums par kredītiestādes gada pārskatu ir ar piezīmēm, tad kredītiestāde dividendes var izmaksāt tikai pēc šī jautājuma saskaņošanas ar Latvijas Banku* (Lēmums 32, 10); *Ja pieprasījuma izpildīšana nav atkarīga no valsts civildienesta vadītāja .., tad tas pārsūtāms valsts civiltiesībai pēc piekritības* (Likums 19, 69.3); *Deputāts uzskatāms par klātesošu, ja viņš reģistrējies abas reizes* (Likums 63, 8).

Praksē dažkārt šajā nozīmē lietota izteiksme *gadījumos, kad*, kas ienākusi kā kalkēts krievu valodas saiklis *в случаях, когда*: *Gadījumos, kad /= Ja/ nodarbinātības dienests nevar piedāvāt piemērotu darbu, bezdarbniekam ir tiesības uz profesionālo apmācību un pārkvalificēšanos ..* (Likums 28, 12); *Patērētāju interešu aizsardzības sabiedriskajām organizācijām ir tiesības .. sniegt nepieciešamo juridisko palīdzību patērētājiem gadījumos, kad /= ja/ pārkāptas viņu tiesības ..* (Likums 25, 37).

Nozīmīga vieta ir verbālajām konstrukcijām, kas paralēli nominālajām specifizē izteiksmi lietišķajos tekstos. Tajos funkcionē stabilas vārdkopas, kas atkārtojas dažādu administratīvā (un ne tikai) apakšstilu žanros, kuras uzskatāmas par lietišķā stila konstrukcijām. Tām ir tendence kļūt par frazeoloģismiem. Ar vārdiem saistās gan substantīvi bezprievārda konstrukcijās, gan izvērstās konstrukcijās ar prievārdiem: *Ja no amata atkāpjas valsts ierēdnis ar 10 gadu valsts civildienesta darbinieku izdienas stāžu, viņam tiek izmaksāts pabalsts ..* (Likums 19, 67.2); *Lai uzturētu ēku kārtībā, iznomātājs atstāj sev tiesības ienākt iznomātajās telpās ..* (Līgums 7, 6); *Līgumu līdz sabiedrības dibināšanai var lauzt jebkurš no šī līguma dalībniekiem ..* (Līgums 3, 6.2); *Pamatojoties uz kontroles konstatētajiem pārkāpumiem, Naturalizācijas pārvaldes tiesību aktos noteiktajā kārtībā var pārtraukt darba attiecības ar jebkuru pārbaudes komisijas locekli* (Noteikumi 23, 2.piel., 9); *Dibinātājs slēdz vienošanos ar Dibinātāju pilnvaroto pārstāvi par mantiskā ieguldījuma*

novērtēšanu .. (Līgums 2, 3.5); *Sabiedrība atbild par savām saistībām ar visu savu īpašumu* (Statūti 5, 1.9); *Līgums stājas spēkā, kad to parakstījuši visi Dibinātāji* (Līgums 3, 6.3); *Atsauktu priekšlikumu var uzturēt komisija ..* (Likums 63, 53); *Domes .. lēmums izmantot nekustamā īpašuma pirmpirkuma tiesības uzliek tai par pienākumu nekavējoties sastādīt attiecīgo pirkšanas aktu ..* (Noteikumi 10, 4).

Lietišķajiem tekstiem raksturīgas specifiskas verbālas konstrukcijas ir *dot vārdu, lūgt vārdu*. Tās ieguvušas frazeoloģizētu nozīmi un uzskatāmas par frazeoloģiskiem teicieniem: *Referentam, Ministru prezidentam un Ministru kabineta pārstāvim apspriežamajā lietā vārdu debatēs dod ārpus kārtas* (Likums 9, 23.58); .. *par to, vai dot vārdu steidzamam paziņojumam, lemj sēdes vadītājs* (Likums 9, 67.(1)); *Komisijas pārstāvjiem, kas lūdz vārdu, lai izteiktu minētos priekšlikumus, vārdu dod pieteikšanās secībā ..* (Likums 9, 36).

Sastopamas konstrukcijas, kur citvalodu ietekmē netiek konsekventi diferencēta verba *dot* un *sniegt* semantika, tāpēc veidojas semantiskas neatbilstmes. Stabīlos analītiskos savienojumos tie nav savstarpēji aizstājami - savienojumiem ar verbu *sniegt* piemīt oficiālāka nokrāsa nekā ar *dot*: *dot zvērestu, liecību, solījumu; sniegt palīdzību*. Tie veido arī terminoloģiskus savienojumus *dot pretsparu/ rīkojumu/ priekšroku/ triecienu/ signālu; sniegt roku/ atbalstu/ pakalpojumu* (Bankavs 1974, 13-14). Latviešu lietišķajos tekstos biežāk vajadzētu lietot verbu *sniegt*, taču pēc krievu valodas parauga biežāk lieto *dot*: *Šādiem gadījumiem izpētes darbu atļauju pēc zemes pieprasītāja iesnieguma izdod /= izsniedz/ pagasta valde* (Nolikums 13, 37); *Pilsētas padomes un rajonu padomes priekšsēdētāji izdod /= izsniedz/ pilnvaras ..* (Likums 26, 30); *Personai atteikumu kārtot eksāmenu vai izdot /= izsniegt/ licenci licencēšanas komisija pamato argumentēti un rakstiski* (Nolikums 11, 18).

Verba savienojumu nenormatīva lietošana ir viena no plašāk izplatītajām lietišķo tekstu izteiksmes neprecizitātēm. Bieži vien tiek saistīti semantiski nesavienojami vārdi. Citvalodu - visbiežāk krievu valodas - ietekmē radušies latviešu valodas normu pārkāpumi ir samērā daudzveidīgi un izplatīti. Parasti

šādu verbālu konstrukcijās jāizvēlas piemērotāks darbības vārds, vai attiecīgais savienojums jāizsaka ar citām konstrukcijām. Sastopami latviešu valodas normām neatbilstoši savienojumi ar verbiem *nest, celt, dot, ņemt, slēgt* u.c., kā arī attiecīgo darbības vārdu prefiksāliem atvasinājumiem : *nest atbildību /= būt atbildīgam/, iznest lēmumu /= nolemt/ pieņemt lēmumu/, pacelt jautājumu /= izvirzīt/ izteikt jautājumi/, ieslēgt darba kārtībā /= iekļaut darba kārtībā: Sabiedrība nes pilnu atbildību /= ir pilnībā atbildīga/ par savām saistībām ar visu savu mantu (Līgums 1, 5.1); Sabiedrība nenes atbildību /= nav atbildīga; neatbild/ par tās dalībnieku saistībām (Līgums 1, 5.10); Ja 15 minūšu laikā tādi /piedāvājumi/ neienāk /= netiek saņemti/, tad klātesošajiem tiek paziņots, ka piedāvājumu pieņemšana ir pabeigta (Noteikumi 6, 20); Ja citā valodā izdotā periodiskā izdevumā ir uzdots /= minēts/ tā autors, tad arī valsts valodā ir jāuzdod (jāmin) autors .. (Likums 18, 7.3); Šajos gadījumos .. minētos izdevumus no saņemamās autora atbildības neizslēdz /= neatskaita/ (Lēmums 13, 2); Valsts kontrolierim ir tiesības .. izņemt /= konfiscēt, atsavināt/ dokumentus ar pierādījumu nozīmi .. (Likums 25, 34); Pierādījumu vākšanai prokurors var veikt šādas darbības .. izņemt /= konfiscēt/ paņemt/ paraugus salīdzinošai pētišanai .. (Likums 7, 14.8.2). Verba *vest* prefiksālie derivāti *izvest, pievest* kā atbilstošu krievu valodas konstrukciju burtisks tulkojums: *izvest pasākumu /= rīkot / novadīt pasākumu/, pievest piemēru /= minēt piemēru/*. Ne visās konstrukcijās verbs *vest* ir skaužams, administratīvajā saziņā tam ir sava vieta. Līdzīga nostāja pret šī verba savienojumiem ir lietuviešu valodā (Oginskiene 1996). Verba *vest* savienojumi ir piemērots, runājot par pārrunu vai sarunu vešanu: *Ārlietu ministrija, pamatojoties uz Saeimas vai Ministru kabineta lēmumu, ved starpvalstu sarunas par valsts robežas noteikšanu un nostiprināšanu ..* (Likums 11, 21.2); *Lai sagatavotu un vestu sarunas ar Eiropas savienību par Asociācijas līgumu, izveidot pastāvīgu darba grupu ..* (Lēmums 27, 31). Kaut gan dažos kontekstos to mēģināts aizstāt ar *kārtot sarunas*: *Valdības uzdevumā kārto sarunas par nolīgumu slēgšanu starp Latvijas Republiku un**

ārvalstīm, lai novērstu mantas un ienākumu divkāršu aplikšanu ar nodokļiem, veic ārvalstu juridisko personu aplikšanu ar nodokļiem (Nolikums 7, 3.1.15)

Lietišķo tekstu konstrukcijās plaši lieto pakārtojuma vārdus *kas, kurš*, attieksmes vietniekvārdu *kāds*, adverbis *kur, kad*. Tie tuvāk apzīmē priekšmetu vai parādību vai to pazīmi, kas nosaukta virsteikumā, un attiecas uz izteikto saturu kopumā. Pakārtojuma vārdu lomā var būt gan attieksmes vietniekvārds, gan lietvārda locījuma formas kopā ar kādu prievārdu - *ar kādu, aiz kura, uz kuriem* - saikļu funkcijās: *Kamēr akciju sabiedrība vēl nav ierakstīta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, tās akcijas un pagaidu apliecības nevar nodot citai personai, izņemot gadījumus, kad akciju īpašnieks mirst un tās tiek mantotas* (Likums 33, 48.3); *Pamatkapitāla sadalījums ir privatizācijas objekta sastāvdaļa, un tas nosaka, kādas privatizējamā objekta pamatkapitāla daļas var iegādies dažādas personu grupas* (Likums 4, 17); *Nevienam akcionāram netiek izmaksāta viņa akciju pamatkapitāla daļa, kamēr nav apmierinātas kreditoru prasības un citas pretenzijas* (Statūti 3, 13.4); *Rīgas Dome kontrolē un uzrauga, kā pilsētas valde un rajonu valdes izpilda Rīgas Domes lēmumus* (Likums 26, 12); *Ministrijai (komitejai), kuras pārziņā ir privatizējamais valsts īpašuma objekts (uzņēmums), sešu nedēļu laikā no dienas, kad publicēts privatizējamo objektu (uzņēmumu) saraksts, kurā minēts attiecīgais īpašuma objekts, jāiesniedz Ekonomisko reformu ministrijai apstiprināšanai privatizācijas komisijas sastāvs* (Likums 31, 8.4); *Biedra tiesības un pienākumi sākas ar brīdi, kad valde pieņēmusi lēmumu par personas uzņemšanu sabiedrībā* (Statūti 2, 4.3).

Lietišķo tekstu sintaktiskie modeļi ir sarežģīta un daudzveidīga parādība - aplūkota tikai daļa vispārlietojamo formu un konstrukciju. Materiāla analīze liecina, ka lietvedības praksē vērojama izteiksmes dažādība, ko varētu pārvarēt, pārdomāti veidojot tekstu un ievērojot latviešu valodas normas.

LIETIŠĶO TEKSTU NOFORMĒŠANA UN REKVIZĪTI

Lietišķajiem tekstiem specifiku piešķir kompozīcija, katram teksta žanram raksturīga sava uzbūve. Lietišķie dokumenti ir jāuztver kā vienots teksts, tāpēc tie jāraksta, ievērojot ne tikai dokumentu veidošanas juridiskos aspektus, bet arī latviešu valodas gramatikas, ortogrāfijas un interpunkcijas normas. Lai atvieglotu informācijas uztveršanu, pārraidīšanu un apkopošanu, administratīvajā sfērā lieto standartizētas veidlapas. Tajās līdzās pastāvīgai informācijai, kas iespiesta ar poligrāfiskiem paņēmieniem, tiek atstāta vieta mainīgās, individualizētās informācijas ierakstīšanai. Īpaši svarīgas ir finanšu, preču un materiālās uzskaites dokumentu veidlapas (inventarizācijas, pārbaudes, materiālu pieņemšanas akti, avansa norēķinu, dokumentu pieņemšanas un nodošanas reģistri u.tml.). Lietvedībā lieto arī pilnvaru, darba līgumu, izziņu, apliecību veidlapas.

Lietišķo tekstu kompozīcijā ir trīs pamatdaļas: nosaucošā - attiecīgajam dokumenta žanram raksturīgie rekvizīti -, informatīvā - teksta daļa - un apliecinošā - paraksta daļa. Pēc dokumentu noformēšanas noteikumiem (Noteikumi 1996) dokumenta nosaucošā daļa tiek veidota trafareti - iestādes nosaukums, dokumenta nosaukums, datums, numurs, vietas nosaukums vai adrese. Atbilstoši standartiem visos dokumentos obligāti lietojamie rekvizīti ir iestādes nosaukums, dokumenta nosaukums, datums, indekss vai numurs, paraksts. Atkarībā no konkrētā žanra rekvizītu izvēle var mainīties. Dokumentu grupa, kur izmantojami tikai iestādes pamatrekvizīti - iestādes nosaukums, adrese, telefons, veidlapas reģistrācijas numurs, bankas konti - ir standartizētas iestāžu veidlapas vēstulēm, rīkojumiem, pieprasījumiem.

Pārdomāti sagatavota dokumentācija liecina par iestādes vai tās struktūrvienības kultūru un cieņu pret saviem klientiem, citām iestādēm un sadarbības partneriem. Nozīmīga ir arī loģiska dokumentu kompozicionālā uzbūve, piemēram, pantu, punktu, apakšpunktu un citu struktūrdaļu nosaukšana vai numurēšana teksta ietvaros. Visbiežāk liela apjoma tekstus, piemēram,

likumus, noteikumus, nolikumus strukturē sadaļās, nodaļās, pantos, punktos, apakšpunktos - to kombinēšanas iespējas tekstā ir samērā daudzveidīgas. Dažas kopīgas prasības normē standarti vai dokumentu noformēšanas noteikumi, citu tekstu sagatavošanā iestāde ievēro zināmas konvencijas vai gatavo dokumentus brīvā formā. Lielāka apjoma dokumentos teksta daļām ir virsraksti un apakšvirsraksti: *Latvijas Republikas likums. Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Pirmā nodaļa. Vispārīgie noteikumi. 1.pants. Likumdošana par sabiedrību ar ierobežotu atbildību. 2.pants. Sabiedrības jēdziens un būtība* utt. (Likums 32). Virsraksti mēdz būt samērā gari, lai pēc iespējas precīzi definētu dokumentu saturu: *Izziņa par izmaksām personām, kurām Latvijas Republika nav pastāvīgā dzīvesvieta* (Izziņa 1). Mazāk izvērstu lietišķo tekstu (rikojumu, izziņu, lēmumu u.tml) nosaukumi parasti sākas ar prievārdu *par*: *Par termiņu skaidrojumu* (Iesniegums 4); *Par grozījumiem Latvijas Republikas profesiju klasifikatorā* (Rīkojums 2); *Robežapsardzības spēku, Jūras spēku un Gaisa spēku darbības tiesiskais pamats, sargājot valsts robežu, ir Satversme, likumi "Par valsts aizsardzību" un "Par Aizsardzības spēkiem"* .. (Likums 11, 24). Šādus formulējumus izmanto arī lēmumu, likumu un citu plašāku lietišķo tekstu nosaukumos: *Par uzņēmējiem (uzņēmējsabiedrībām), kuriem nodokļu un citu maksājumu reģistrāciju atļauts veikt, neizmantojot elektroniskos kases aparātus* (Rīkojums 1). Iespējamā kompozicionālā forma ir punktu, pantu, apakšpunktu numurēšana ar cipariem - pirmajā grupā lielākās struktūrdaļas numurs -, tam pakārtotajā grupā - sīkāku iedaļu numerācija.

Individuālie administratīvā apakšstila žanru dokumenti katrā individuālā gadījumā tiek rakstīti no jauna, tāpēc var izmantot vienoto iestādes veidlapu, kur minēta tikai pati vispārīgākā informācija. Tādos dokumentos parasti nosauc iestādi un tās amatpersonu, kam adresēts dokuments. Iestādes nosaukums rakstāms ģenitīvā, bet personas amats un uzvārds - datīvā. Aiz adresāta ir adresanta dati - vārds, uzvārds, amats, iestādes struktūrvienība vai dzimšanas gads un adrese. Šāda kompozīcija raksturīga iesniegumiem, paskaidrojumiem.

Arī lietišķo tekstu apliecinošā - paraksta daļa - tiek veidota divējādi. Ja dokumentu apstiprina divas puses, abas to arī paraksta, piemēram, līgumā darba devējs un darba ņēmējs, protokolā sēdes vadītājs un protokolētājs. Ja dokumenta autors ir kolektīva struktūra, piemēram, aktā, - to paraksta augstākā atbildīgā amatpersona un citas zemākas amatpersonas.

Lietišķie teksti iestādes lietvedībā reģistrējami, izmantojot vienotu numerācijas sistēmu. Praksē nav vienveidības, ja tekstuāli jāpieraksta dokumentu numerācija - to numuri un datējums saistītā pierakstā tiek rakstīti dažādi. Saskaņā ar dokumentu noformēšanas noteikumiem saīsinājums *numurs* ar mazo sākumburtu *nr.* jāraksta aiz skaitļa, savukārt ar lielo burtu - *Nr.* - pirms skaitļa dokumentu numerācijā (Noteikumi 1996, 39-42). Veidlapās tiek rakstīti arī saīsinājums *Nr.p.k.* - numurs pēc kārtas: *Saskaņā ar Izglītības likuma 7.panta 3.punktu (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, 31./32.nr.; Latvijas Vēstnesis, 1995, 123.nr.) reorganizēt šādas mācību iestādes ..* (Rīkojums 8); *Atzīt par spēku zaudējušu Latvijas Republikas Ministru Padomes 1992.gada 13.aprīļa rīkojumu nr.143-r* (Rīkojums 12, 2); *Banka ir nodibināta ar Latvijas Republikas Ministru Padomes 1992.g. 9.aprīļa lēmumu nr.124 ..* (Statūti 3, 1.4); *Atzīt par spēku zaudējušu Latvijas Republikas Ministru Padomes 1991.gada 29.aprīļa rīkojumu Nr.164-r un 1992.gada 12.marta rīkojumu Nr.103-r* (Lēmums 8, 2). Tekstā sastopams arī nesaišināts rakstījums: *Ārējās tirdzniecības ministrijai izvērtēt laikraksta "Muitas Vēstnesis" 1992.gada 4.numurā publicētā tirdzniecības darījumu klasifikatora atbilstību starptautiskajiem standartiem ..* (Lēmums 9).

Svarīgs lietišķo tekstu rekvizīts ir datums. Dokumenti jādatē ar arābu cipariem, ciparu grupas atdalot ar punktiem: pirmā grupa - mēneša diena, otrā - mēneša kārtas numurs, trešā - gada skaitlis ar četriem cipariem. Ja dienas vai mēneša kārtas numurs ir vienzīmes skaitlis, tad pirms tā liek ciparu "nulle" (Noteikumi 1996, 8). Tas ir cipariskais pieraksts, bet dokumentus var datēt arī tekstuālajā pierakstā. Tekstuālajā pierakstā vispirms raksta gadu, pēc tam datumu un mēneša nosaukumu. Pieļaujams arī saīsināt atsevišķus vārdus,

piemēram, vārda *gads* vietā var rakstīt *g.*, var saīsināt arī visus mēnešu nosaukumus, izņemot *marts* un *maijs*. Aiz saīsinājuma jāliek punkts - *janv., febr.* utt. Datums dokumentos fiksē darījuma (darbības) laiku - izziņās, anketās, līgumos, aktos - likumu, rīkojumu tekstā nosauc to izdošanas vai spēkā stāšanās laiku -, kā arī darbības termiņus. Lietišķajos tekstos nav vēlams jaukt ciparisko un tekstuālo pierakstu. Praksē tekstā sastopami dažādi datuma rakstišanas varianti: *Saskaņā ar nolikumu par maksas autostāvvietām Rīgā, kas apstiprināts ar Rīgas Domes 26.03.1993. lēmumu nr.44, Rīgas pilsētas valde nolemj..* (Lēmums 17); .. *izskaidrot, ka Latvijas Republikas 1991.gada 18.decembra likumā "Par apgrozījuma nodokli" lietotais termins "ekskursiju pakalpojumi" aptver arī tūrisma pakalpojumu importu ..* (Lēmums 6); *Pieņemt Kultūras ministrijas priekšlikumu sarīkot Ziemeļvalstu un Baltijas valstu Dziesmu svētkus .. 1995.gada 12.-16.jūlijā ..* (Rīkojums 5, 1); *Laikposmā no 1993.gada 23.decembra līdz 1994.gada 3.janvārim (ieskaitot) visos piepilsētas un vietējās satiksmes vilcienos pensionāriem noteikt 50 % atlaidi ..* (Rīkojums 7); *Sabiedrības pārskata gads ir no 1.janvāra līdz 31.decembrim ieskaitot* (Instrukcija 1, 3.6); *Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas lietvedībā atrodas lieta par atklājušos mantojumu pēc Veras Podprjatovas nāves 1994.g. 1.jūnijā* (Sludinājums 9); *Paziņoju, ka saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 49.panta ceturto daļu Rīgas domes 1995.gada 10.janvāra lēmuma nr.830 "Par pabalstiem Rīgas mazturīgajiem iedzīvotājiem 1994./1995.gada apkures sezonā" 10.punkts uzskatāms par atceltu* (Paziņojums 7). Datuma pierakstīšanā dažādās valodās tiek ievērotas konkrētās valodas likumības, piemēram, lietuviešu valodā datumu cipariski pieraksta *1993 05 30* vai *93 05 30* (KKP 1993, 53). Tas atbilst lietuviešu valodas vārdu kārtai - *1993 metų gegužės 30 diena*. Krievu valodā vispirms raksta datumu un mēnesi, bet pēc tam gadu: *15 апреля 1994 года*. Šāda vārdu kārtā ietekmējusi datuma pierakstu latviešu valodā: *02.aprīlī 1996.g.* (Veidlapa 1). Datuma pieraksts var būt arī vispārināts - nav runa par konkrētu laiku - tiek nosaukti termiņi, kādos jāveic kāda darbība: *Dotācijas un*

mērķdotācijas no valsts budžeta tiek pārskaitītas divas reizes mēnesī, bet ne vēlāk kā līdz attiecīgā mēneša 10. un 20.datumam (Likums 51).

Atsevišķos lietišķo tekstu žanros fiksējams laiks, kad tiek veikts darījums (operācija), piemēram, kvītis, biļetēs, čekos. Speciāli tam paredzētā vietā cipariskā pierakstā fiksējams pulkstenlaiks: *09.57.57.* (Kvīts 1). Savukārt sludinājumos, paziņojumos, informatīvos uzrakstos izmanto citas struktūras laika pierakstu - ar vārdisko saīsinājumu *plkst.* - pulksten: *1996. gada 5.jūnijā plkst. 12.00 Valkas rajona tiesas telpās tiks nolasīts Lidijas Skalderes .. testaments* (Sludinājums 3). Līdzīgi rīkojas arī protokolos, kur fiksē sēdes /sanāksmes/ sākuma un beigu laiks: *Sēdi sāk plkst. 16.00. Sēdi beidz plkst.18.00* (Protokols 4); *Sēde notiek: 1995.gada 31.oktobrī plkst.17⁰⁰ LZA Prezidija sēžu zālē. Sēdi beidz: plkst.19⁰⁰* (Protokols 5); *Aicinām piedalīties arodbiedrības sapulcē, kas notiks plkst.16 RVR klubā* (Paziņojums 3). Var minēt arī tikai laiku, ja konteksts vai situācija nerada pārpratumus: *Veikals atvērts no 9.00 līdz 20.00.*

Svarīgs rekvizīts ir adrese, kas rakstāma gan uz aplokšnes, gan veidlapā. Atbilstoši jaunākajiem dokumentu noformēšanas noteikumiem tās pieraksts ir šāds: adresāta vārds (vai iniciālis), uzvārds datīvā, nākamajā rindā - ielas (māju) nosaukums lokatīvā, zemāk - indekss un pilsētas (pagasta) nosaukums, ja nepieciešams - rajons un valsts nominatīvā. Praksē grūtības sagādā pareizā locījuma izvēle: *Rīga 1993.gada augustā* (Līgums 5); *Rīga, 1996.gada 18.janvārī* (Iesniegums 4); *Valsts valodas inspekcija Liepājā, Rožu ielā 6, 35.kab.* (Veidlapa 1); *Blieķu iela 9, Rīga LV-1104, Latvija* (Veidlapa 1); *LV-4104, Cēsis, Kr.Valdemāra ielā 2* (Veidlapa 1).

Adrese sastopama arī tekstuālā pierakstā, īpaši ielūgumos, paziņojumos, sludinājumos: *Akciju sabiedrības "Rika" pilnvarnieku sapulce notiks š.g. 15.martā Stabu ielā 48* (Paziņojums 2); *Pieteikumi iesniedzami Rīgā, Jaunielā 24* (Sludinājums 1); *Saskaņā ar likumu "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju" nodot privatizācijai valsts īpašumā esošo nekustamā īpašuma Rīgā, Teātra ielā 3, daļu / = daļu nekustamā īpašuma Rīgā, Teātra ielā 3/* (Rīkojums 4, 2).

Latviešu valodā svarīgs ir vārda un uzvārda rakstījums. Atbilstoši latviešu valodas normām, jāraksta vispirms vārds, pēc tam uzvārds. Tēvvārds parasti netiek lietots (ja to tomēr nepieciešams rakstīt, tas jādara tūlīt aiz vārda). Vārdu un uzvārdu rakstišanas un locīšanas principi detalizēti aplūkoti lietvedības rokasgrāmatā (Skujiņa 1993(2), 7-12). Tomēr praksē šīs prasības ne vienmēr ievēro, piemēram, sludinājumos: *Balvu rajona tiesā iesniegts pieteikums par Borisenko Mihaila Nikitas dēla /= Mihaila Borisenko/ dzimuša 1915.gadā, izsludināšanu par mirušu* (Sludinājums 10). Personvārdi ir arī jāloka atbilstoši latviešu valodas sistēmai: *Sakarā ar Gems Jāņa Pētera d. /= Jāņa Gema/ .. nāvi, Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa uzaicina 3 mēnešu laikā pieteikties visas personas, kas pretendē uz atstāto mantojumu* (Sludinājums 5); *Lūdzam visas personas, kurām ir zināma Pētera Lipsna /= Pētera Lipšņa/ atrašanās vieta, par to paziņot Kuldīgas rajona tiesai.* (Sludinājums 6). No sludinājuma iepriekšējā teksta ir skaidrs, kas minētā persona ir *Pēteris Lipsnis*. Sarakstos atļauts vispirms rakstīt uzvārdu, ja svarīgs ir alfabētējums, bet citur jāievēro parastā vārdu kārtā - vārds un uzvārds.

Svarīgi, runājot par dokumentu uzbūvi, to rekvizītu izvietojumu un rakstību, noskaidrot jautājumu par lielo burtu rakstību. Līdz šim spēkā esošie (ar dažiem izņēmumiem vai izmaiņām) dažādu iestāžu nosaukumu rakstības pamatprincipi ir izklāstīti T.Porītes monogrāfijā (Porīte 1970). Šoreiz svarīgāk noskaidrot, kāda ir lielo burtu funkcionālā nozīme lietišķajos tekstos. Tiem raksturīgas vairākas funkcijas: gramatiskā funkcija, kad tos raksta teikuma sākumā. Lietišķajos tekstos šajā funkcijā lietojamie lielie burti noteikti sastopami daudz retāk nekā citu stilu tekstos, jo teikumu struktūra ir paplašināta, daudzpakāpju - ar pakārtotiem apakšpunktiem, kas tikai visi kopā veido veselumu. Lielo sākumburtu rakstījumam ir stilistiskā funkcija - pagodinājuma vai nozīmīguma izpausmei. Tas ir atkarīgs no tradīcijas vai konkrēta dokumenta sastādītāju pieņēmuma, piemēram, tradicionāli vēstulēs vietniekvārdi *Tu* un *Jūs* rakstāmi ar lielo burtu. Dažādu dokumentu uzrunas daļā - *Augsti godātais; Ļoti cienījamā* (vai atbilstošos saīsinājumos *A.god.* un *Ļ.cien.*). Īpašvārdos un

īpašvārdiskos nosaukumos lielajiem burtiem ir leksiski semantiskā funkcija. Valstiski svarīgu institūciju un amatu rakstībai oficiālos tekstos ir jābūt vienotai, tāpēc lielā sākumburta lietošanas pamatā izvirzāms loģiskās struktūras princips - ar lielo sākumburtu rakstāmi nosacīti patstāvīgu vienību nosaukumi (Druvieta 1993). Ministriju, departamentu, pārvalžu nosaukumos pirmais vārds rakstāms ar lielo sākumburtu: *Lai uzskaitītu specifiskas operācijas, sabiedrība, saskaņojot ar LR Finanšu ministriju var ieviest minētajā grāmatvedības kontu plānā papildu sintētiskos kontus* .. (Instrukcija 1, 3.4). Līdz šim augstāko valsts varas un pārvaldes institūciju nosaukumos ar lielo sākumburtu tika rakstīti visi vārdi, nevis tikai pirmais kā citu iestāžu nosaukumos: *Uzdot Valsts finanšu inspekcijai par šādiem gadījumiem informēt Latvijas Republikas Augstāko Padomi* (Lēmums 7, 4); *Saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmuma .. spēkā stāšanās kārtību Latvijas Republikas Ministru Padome nolemj* .. (Lēmums 10). Pašreizējā Latvijas parlamenta vārdu arī pieņemts rakstīt ar lielo sākumburtu - *Saeima*. Šis vārds ir J.Alunāna jaunvārds: *saeims* - 'valsts padome, zemes padome', vēlāk lietots formā *saeima* ar nozīmes paplašinājumu 'sanāksme, sapulce, apspriede'. Kopš 1922.gada šis vārds nostiprinājies kā Latvijas Republikas parlamenta nosaukums (LEV 1992, 2, 141). Ar lielo sākumburtu rakstāmi arī atsevišķu Saeimas struktūrvienību nosaukumi - *Saeimas Prezidijs, Saeimas Kanceleja, Saeimas Ekonomikas komisija*. Kā patstāvīga īpaša institūcija traktējams arī valsts vadītāja amats *Valsts prezidents*, tāpēc, kaut arī vispār amatu nosaukumos lielais sākumburts nav rakstāms, šajā nosaukumā tas tiek darīts. Līdzīgi jāraksta arī otras pēc svarīguma amatpersonas nosaukums *Ministru prezidents*: *Pēc sēdes atklāšanas sēdes vadītājs paziņo Saeimas pieņemšanai izsludināto darba kārtību, kurā Saeima pēc Valsts prezidenta, Ministru prezidenta, Saeimas komisijas, frakcijas vai ne mazāk kā piecu deputātu priekšlikuma var izdarīt grozījumus* (Likums 9, 51.(1)). Nosaukumā *Ministru kabinets* ar lielo burtu jāraksta tikai pirmais vārds, bet praksē šis institūcijas nosaukuma rakstībā vērojami varianti: *Uzraudzību pār šā panta nosacījumu ievērošanu veic Ministru kabinets* (Likums 22, 14.36). Pēc analogijas

ar šo nosaukumu ar lielo sākumburtu tiek rakstīts arī *Valdība*, kaut gan tas nav pamatoti: *Tikšanās notiek gadījumā, ja viens no Valdības vadītājiem pieprasa sasaukt šādu tikšanos* (Nolikums 12, 4).

Praksē vērojama nesaskaņotība lielo burtu lietošanā - vienā tekstā kādu nosaukumu raksta ar lielo burtu, citā ar mazo, piemēram, *Latvijas Banka* un *Latvijas banka*, *Rīgas Dome* un *Rīgas dome*. Kaut gan ir sagatavoti šo nosaukumu rakstības noteikumi, lietvedības praksē nav vienotības: *Rīgas Dome pēc būtības var izlemt jebkuru jautājumu, kas ir pilsētas valdes vai rajona valžu kompetencē* (Likums 26, 12); *Paziņoju, ka .. Rīgas domes 1995.gada 10.janvāra lēmuma nr.830 .. 10.punkts uzskatāms par atceltu* (Paziņojums 7); *Lēmumu atļaut izmaksāt dividendes pieņem Latvijas Bankas valde* (Lēmums 32, 10); *Gadījumi, kad akcionārs paredz iegūt savā īpašumā akcijas .. laikus jāaskaņo ar Latvijas banku* (Nolikums 10, 2.3).

Ar lielo sākumburtu rakstāms arī vārds *Satversme* - ja tas apzīmē Latvijas Republikas augstāko juridisko dokumentu (konstitūciju): *Šā panta otrās daļas 1. un 2.punkts nav attiecināms uz likumprojektiem, kas paredz grozījumus Latvijas Republikas Satversmē* (Likums 9, 38); *Daru zināmu, ka Saeima šā gada 22.decembra sēdē nolēmusi Satversmes 26.panta un Saeimas Kārtības rullja 150.panta kārtībā izveidot parlamentāro izmeklēšanas komisiju ..* (Paziņojums 11). Citos tekstos *kārtības rullis* rakstīts ar mazo burtu: *Grozījumi Saeimas kārtības rullī* (Likums 9). Ar lielo burtu savu pamatlikumu - satversmju - nosaukumus raksta arī atsevišķas augstskolas: *Savā darbībā AML /Academia Medica Latviensis/ vadās no /= rīkojas pēc/ Latvijas Republikas likumiem un šīs Satversmes* (Satversme 1, 1.4); *Augstskolas satversmi pieņem un grozījumus tajā izdara Augstskolas satversmes sapulce Augstskolas satversmē noteiktajā kārtībā* (Satversme 4, 75).

Lielo sākumburtu rakstībai piemīt arī konvencionāls raksturs, piemēram, runājot par darbības veicējiem, viena teksta ietvaros tos bieži vien konsekventi raksta ar lielajiem sākumburtiem: *Latvijas Republika un Igaunijas Republika, turpmāk tekstā sauktas Puses .. ir vienojušās ..* (Līgums 9); *MA izbeidz darbu kā*

RPIVA struktūrvienība saskaņā ar rektora rīkojumu, kas ieguvis Senāta akceptu (Nolikums 1, 6.3); Valdes locekļi bez Akcionāru Pilnsapulces piekrišanas nedrīkst darboties citā uzņēmēj sabiedrībā .. (Statūti 3, 9.3); Dibinātājs, kurš ir lauzis šo Līgumu, ir atbildīgs par zaudējumiem, kas tā rezultātā radušies pārējiem Dibinātājiem (Līgums 2, 5.2).

Lietišķajos tekstos ir arī specifisks lielo burtu lietojums - kad īpaši kāda objekta (subjekta) izcelšanai pilnu vārdu raksta ar lielajiem burtiem. Šāds rakstījums nav pārāk plaši izplatīts: *Paziņojums par dibināšanas sapulci jāizsūta DIBINĀTĀJIEM ierakstītās vēstulēs .. (Līgums 2, 2.3); Šādas rīcības rezultātā, atbilstoši minētajiem Noteikumiem, tiks pārtraukta Līguma starp abonentu un LATTELEKOM SIA darbība (Paziņojums 16). Kā informācijas noformēšanas paraugu var uzlūkot šādu piemēru: *lesnieguma veidlapa jāaizpilda ar rakstāmmašīnu vai DRUKĀTIEM BURTIEM (lesniegums 3). Atbilstoši noteikumiem ar lielajiem burtiem raksta apstiprinājuma uzrakstus APSTIPRINU, APSTIPRINĀTS, saskaņojuma uzrakstu SASKAŅOTS, saņemšanas atzīmi SAŅEMTS, noraksta, kopijas vai izraksta nosaukumu šo dokumentu pirmajā lapā NORAKSTS, KOPIJA, IZRAKSTS un attiecīgi to apliecinājumus NORAKSTS /KOPIJA, IZRAKSTS/ PAREIZS (Noteikumi 1996). Ja nepieciešams, ar lielajiem burtiem var izcelt personu uzvārdus. Lielie burti lietojami arī rekvizītos, piemēram, teleksa nosaukumā: *Telekss 161146 BNK SU* (Veidlapa 1).**

Lielie burti rakstāmi abreviatūrās, ko lietišķajos tekstos lieto samērā bieži gan vispārpieņemtas, gan konkrēta teksta vajadzībām nosacīti veidotas. Likumos, nolikumos, statūtos un citos lietišķo tekstu žanros funkcionē starptautiskas abreviatūras, kas netiek tulkotas latviešu valodā: *UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization /Apvienoto Nāciju izglītības, zinātnes un kultūras organizācija/: *Nacionālās komisijas sekretariātu veido ģenerālsekretārs un personāls .., kuru kvalifikācija atbilst UNESCO darba specifikai un prasībām (Satversme 4, 16.2); Puses uzņemas atbildību dibināt un veidot kopēju miera uzturēšanas vienību, Baltijas miera**

uzturēšanas bataljonu, turpmāk - BALTBAT, lai rīkotos saskaņā ar ANO un/vai EDSA izsniegtajiem mandātiem miera uzturēšanai, kā arī sadarbībai ar Ziemeļatlantijas līguma organizāciju (NATO) un Rietumeiropas Savienību (WEU) miera uzturēšanas jomā (Vienošanās 1, 1.1). Daudzas abreviatūras ir vispārzināmas vai to atšifrējums atrodams vārdnīcās: ANO - Apvienoto Nāciju Organizācija; NATO - Ziemeļatlantijas līguma organizācija /North Atlantic Treaty Organization/; EDSA - Eiropas drošības un sadarbības apspriede (Bankavs 1994). Citas var uzzināt no teksta: WEU - Rietumeiropas savienība /West European Union/.

Lietišķajos tekstos (tāpat kā citos) mēdz lietot tikai konkrēta teksta ietvaros veidotus vai tekstu grupai raksturīgus saīsinājumus. Iestāžu, uzņēmumu, organizāciju, apvienību, firmu nosaukumi, ja tie bieži atkārtojas, tālākajā tekstā tiek aizstāti ar saīsinātu nosaukuma variantu - no latviešu valodas nosaukuma pirmajiem burtiem: *Rīgas tehniskā universitāte* - *Tehniskā universitāte* - *RTU*. Lietišķajos tekstos sastopamas iniciālabreviatūras, kas darinātas no saliktiem pašvalodas nosaukumiem un ir zināmas plašākam lietotāju lokam: *LU* - Latvijas Universitāte; *VDK* - Valsts drošības komiteja; *DEĀK* - Darba ekspertīzes ārstu komisija; *LB* /Latvijas bankas/ *neto aktīvi ir .. LB starptautiskās neto rezerves konvertējamā valūtā.. plus LB neto aktīvu korespondentrēķini /= korespondējošie konti/ rubļa zonas valstu centrālajās bankās ..* (Memorands 1, 2.piel.); *LR MP* vai pašvaldības apstiprinātajā privatizējamo īpašuma objektu (uzņēmumu) sarakstā iekļauto objektu privatizācijas projektus ministrija (komiteja) vai pašvaldība izskata viena mēneša laikā pēc likumā noteiktā privatizācijas projektu iesniegšanas termiņa notecēšanas (Nolikums 4, 3.1); *Par šajā likumā norādīto VDK dokumentu neatļautu izmantošanu vainīgās personas sauc pie likumā noteiktās atbildības* (Likums 7, 19); *Šie noteikumi attiecas arī uz tiem darbiniekiem, kuriem piešķirta vecuma vai izdienas pensija, bet darbā gūtā sakropļojuma dēļ DEĀK noteikusi tikai profesionālo darbspēju zaudējuma pakāpi bez invaliditātes grupas* (Noteikumi 24, 14). Saīsinājuma skaidrojums var būt atrodams tekstā:

Augstskolas saīsinātais nosaukums latviešu valodā ir SDSPA /Sociālā darba un sociālās pedagogijas augstskola "Attīstība"/ (Satversme 4, 2); Par RAU / Rīgas aviācijas universitāte/ lektoriem, pētniekiem un asistentiem var ievēlēt personas, kam ir maģistra, bakalaura vai likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā tam pielīdzināts zinātniskais grāds (Satversme 2, 4.13); NNNP /Noziedzības novēršanas nacionālā padome/ sēdes notiek ne retāk kā reizi mēnesī (Nolikums 5, 9); Finanšu ministrija informē Valsts ieņēmumu dienestu (VID) par uzņēmumiem ..., kuri saņēmuši licenci azartspēļu organizēšanai un ir tiesīgi veikt šo darbību (Nolikums 24, 26); Puses uzņemas atbildību dibināt un veidot kopēju miera uzturēšanas vienību, Baltijas miera uzturēšanas bataljonu, turpmāk - BALTBAT .. (Vienošanās 1, 1).

Atsevišķos gadījumos konstatētas abreviatūras no citvalodu elementiem, kas veidotas latviešu valodā no citvalodu nosaukumiem: AML - Academia Medica Latviensis: Ja ievēlētie pārstāvji pārtrauc darba (studiju) attiecības ar AML, tad viņi izbeidz Senāta locekļu pilnvaras (Satversme 1, 4.3); AML kolektīva pārstāvju konference ir akadēmijas augstākā lēmēj institūcija (Satversme 1, 4.2).

Ar lielajiem sākumburtiem lietišķajos tekstos rakstīti saīsinājumi: SIA - sabiedrība ar ierobežotu atbildību; A/s, praksē arī AS, A/S (vai arī ar mazajiem burtiem a/s) - akciju sabiedrība: Akciju sabiedrības nosaukumā (firmā) jābūt vārdiem "akciju sabiedrība" (vai tās saīsinājumam - "A/S") .. (Likums 33, 6); Ar cieņu, AS "Latvijas Depozītu Banka" Juridiskā departamenta vadītāja R.Bulava (Veidlapa 1); Tiesas ieceltajiem bankas likvidatoriem .. uzdots sasaukt a/s "Baltijas Rekonstrukcijas un attīstības banka" pilnvaroto sapulci.. (Paziņojums 10).

Lietišķajā stilā (statistikas pārskatos, cenrāžos, cenas zīmē u.c.) ar lielo sākumburtu rakstāms arī naudas vienības nosaukums, atbilstoši standartiem pirms attiecīgās naudas summas - Ls 50. Tā tas tradicionāli lietots Latvijā un parasts arī starptautiskajā praksē. Tomēr praksē sastopams dažāds rakstījums: Personām .. jāiesniedz .. iesniegums, pievienojot šādus dokumentus .. bankas kvīti par Ls 50 iemaksu Valsts zemes dienesta rēķinā /= kontā/ .. (Nolikums 11,

12); *Zemnieku saimniecība nosacīti ieguvusi ieņēmumu summā 36000 Ls /= Ls 36000 apmērā/* (Instrukcija 3); *Saņemts latos - 54.50 Ls* (Kvīts 1). Saīsinājumu Ls raksta bez punkta. Sīknaudas nosaukumu *santīms* saīsināt var *sant.*, taču oficiālos tekstos to labāk lietot nesaīsinātu: *Noteikt maksas autostāvvietu izmantošanas stundas tarifu Rīgas centrā .. 20 santīmu apmērā* (Lēmums 17). Līdz šim apgrozībā bijušo naudas zīmju saīsināti nosaukumi bija rakstāmi ar mazajiem burtiem un aiz tiem liekams punkts - *rbļ., kap.* Saīsinājums parasti atradās aiz naudas summas: *Sakarā ar resursu sadārdzināšanos noteikt, ka automototransporta īpašnieki maksā par automašīnas valsts reģistrācijas numura zīmju komplektu 120 rbļ., bet par motocikla, motorollera vai piekabes valsts reģistrācijas numura zīmi - 60 rubļu ..* (Rikojums 3, 1); *Dibinātājs .. nodeva lietošanā .. un nomas maksa saskaņā ar Pārstāvja un Dibinātāja parakstīto vienošanās protokolu noteikta .. rbļ vērtībā* (Ziņojums 1, 2.2).

Saīsinājumi ir dinamiska kategorija - līdz ar laikmeta reāliju izmaiņām mainās arī saīsinājumi (Kalnbērziņa 1975). Vieni, kas bija saprotami un zināmi visiem, zaudē savu aktualitāti un tiek aizmirsti, piemēram, iniciālabreviatūras *PSRS, LPSR* katrai nākamajai paaudzei kļūst arvien neskaidrākas: *Pamatojoties uz šo rīkojumu, Ministru Padomes Ārējo ekonomisko sakaru departaments lūdz republikas uzņēmējus un uzņēmējsabiedrības .. turpmāk vairs nepārskaitīt valūtu uz republikas Ministru Padomes rēķinu /= kontā/ PSRS Ārekonombankā Maskavā ..* (Paziņojums 8); *Par medību šaujamočā atļaujas .. izsniegšanu .. jāmaksā naudas summa saskaņā ar lekšlietu ministrijas noteikto lielumu (IeM 1993.g. 15.decembra pavēle nr.302)* (Noteikumi 9, 5.3); *Atzīt par spēku zaudējušu Latvijas PSR 1978.gada 14.decembra likumu "Par Latvijas PSR meža kodeksa apstiprināšanu"* (Lēmums 2, 3); *AP Prezidija lēmums par LR pilsoņa izstāšanos no LR pilsonības tiek nosūtīts LR Pilsonības un imigrācijas departamentam ..* (Nolikums 2, 11).

No valodas prakses viedokļa problemātiska ir citvalodu saīsinājumu atveide latviešu valodā. Šeit šķirami latīņalfabētiskajā un nelatīņalfabētiskajā rakstībā lietotie saīsinājumi. Ilgu laiku lietvedībā lietotās krievu valodas

abreviatūras atbilstoši latviešu valodas prasībām bija jāatšifrē, atšifrētais nosaukums jātulko latviski, un no latviskā nosaukuma jāveido cita abreviatūra: Lietvedībā tika plaši lietotas iniciālabreviatūras: *ССБТ* - Система стандартов безопасности труда /*DDSS* - Darba drošības standartu sistēma/, *ОКУД* - Общесоюзный классификатор управленческой документации /*VPDK* - Vissavienības pārvaldes dokumentu klasifikators/, *ОТК* - Отдел технического контроля /*TKN* - Tehniskās kontroles nodaļa/. Atsevišķu abreviatūru veidošanas un lietošanas normas var mainīties. Tā notika, piemēram, ar abreviatūru *ГОСТ* - valsts standarts (arī *ОСТ* - nozares standarts). Sākotnēji šī abreviatūra tika rakstīta ar latīņu burtiem, netulkota - *GOST* -, taču pret to aktīvi iebilda un minēja dažādās publikācijās kā negatīvu krievu valodas ietekmes piemēru. Tika proponēts tās vietā lietot latvisku saīsinājumu *VS*, kas izsaka šī jēdziena būtību (sal. tolaik lietoto *RS* - republikas standarts). Kad Latvija kļuva par patstāvīgu valsti, abreviatūra *VS* ieguva citu nozīmi - pašu valsts standarts. Tāpēc, runājot par Krievijas valsts standartu, pieņemts lietot iepriekšējo saīsinājumu *GOST*.

Lietišķajos tekstos figurē dažādi burtu un zilbju saīsinājumi - gan tradicionāli vispārlietojamā valodā sastopamie saīsinājumi, gan lietišķajiem tekstiem raksturīgi specifiski saīsinājumi. Lietvedībā plašāk izplatītie saīsinājumi publicēti dokumentu noformēšanas noteikumu pielikumā: *a.k.* - abonenta kastīte; *att.* - attēls; *b-ba* - biedrība; *bulv.* - bulvāris; *bij.* - bijušais; *cet.* - ceturksnis; *dok.* - dokuments; *eks.* - eksemplārs; *gab.* - gabals; *iesk.* - ieskaitot; *lp.* - lapa; *lpp.* - lappuse; *neiesk.* - neieskaitot; *nod.* - nodaļa; *orig.* - oriģināls; *pag.* - pagasts; *piem.* - piemēram; *piez.* - piezīme; *poz.* - pozīcija; *raj.* - rajons; *sab-ba* - sabiedrība; *sāk.* - sākums; *sast.* - sastādītājs, sastādījis (-usi); *tab.* - tabula; *t.p.* - tas pats, tāds pats; *t.s.* - tā sauktais, tā saucamais; *uzņ.* - uzņēmums; *vad.* - vadītājs; *spec.* - speciāls; *galv.* - galvenais; *vec.* - vecākais; *vietn.* - vietnieks; *v.i.* - vietas izpildītājs; *š.g.* - šī gada; *sal.* - saīdināt; *sk.* - skatīt; *plkst.* - pulksten: *Latvijas Darba zinātniskās pētniecības institūtam līdz š.g.30.decembrim nodrošināt grozījumu izsūtīšanu Latvijas Republikas profesiju klasifikatora abonentiem* (Rīkojums 2); *Reģ.Nr.043/17* (Veidlapa 1); *Latviešu valodas*

institūts, Valsts valodas konsultāciju dienests, V.Skujināšas k-dzei, T.Keives k-gam (Iesniegums 4) / atbilstoši noteikumiem uzrunas formas *kungs* un *kundze* datīvā jāsaīšina šādi: *kdzei, kgm* (Noteikumi 1996, 40)/; *Latvijas Republikas Valdība kā dibinātājakcionārs parakstās uz 250 parastajām 100 tūkst. rubļu akcijām ..* (Statūti 3, 5.3); *Īpašums, kas man pieder uz šādu dokumentu pamata ..., atrodas..., gruntsgabala nr. ..., zemes platība ... m²* (Iesniegums 1); *Līgumā var paredzēt, ka tad, ja nomnieks nomā visu uzņēmumu, viņam ir tiesības izmantot iznomātā uzņēmuma nosaukumu, firmas zīmi u.tml.* (Likums 15, 17.3); *Stūres mehānismu ar pārnesuma attiecību 10:1 atļauts izmantot tikai transporta līdzekļiem ar pilnu masu līdz 800 kg un maksimālo ātrumu līdz 75 km/h* (Noteikumi 19, 3.1); *Garantē .. ziņas par augstskolas struktūrvienību sadarbību studiju programmas atsevišķu bloku realizācijā (t.i., vai dažādie atsevišķie kursi nedublējas, kā tie nodrošina pamatu tālāku kursu apguvei utt.)* (Noteikumi 1, 19.13).

Saīsinājumu rakstībā dažkārt problemātiska ir ortogrāfija un interpunkcija, piemēram, vai saīsinājumi rakstāmi ar punktu vai bez. Kaut gan latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcās un dokumentu noformēšanas noteikumos minēti normatīvi varianti, ne vienmēr šīs normas tiek ievērotas lietvedības praksē: *Balvu rajona tiesas lietvedībā atrodas civillieta sakarā ar Gunāra Jaunzema, dzim. 1954.gada 4.martā, dzīv. Balvu rajona Bērzpils pagasta Augstaros, mir. 1994.gada 18.septembrī, mantojumu* (Sludinājums 12); *Liepājas pilsētas tiesā saņemts pieteikums Jura Toma d. Lankuta, dzim. 1920.g. 11.aprīlī Rucavas pag., izsludināšanai par mirušu* (Sludinājums 11); *Sakarā ar Raskovas Ņinas /- Ņinas Raskovas/, mir. 17.5.94., dzīvoj. Rīgā, A.Bieziņa 3-17, nāvi, Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa uzaicina 3 mēnešu laikā pieteikties visas personas, kas pretendē uz atstāto mantojumu* (Sludinājums 8); *Sakarā ar Feodosija Meļņika, dzim. 1929.g., dzīv. Rīgā, Viestura pr. nr. 89, dz. 5, nāvi 1994.g. 12.oktobrī, Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa uzaicina līdz 1995.g. 30.martam pieteikties visas personas, kas pretendē uz atstāto mantojumu* (Sludinājums 4); *Adrese: Brīvības bulv. 21* (Veidlapa 1).

Lietišķajos tekstos lietojamie saīsinājumi dažkārt var būt homonīmi, īpaši, ja to lietojums nav pietiekami nostabilizējies vai ir variatīvs: *p.* - pants vai punkts, *dz.* - dzīvoklis, dzimis (praksē dažkārt arī dzīvojošs, kaut gan tā atbilstme ir noteikta *dzīv.*); *apr.* - aprīlis un aprīņķis; *p.k.* - pēc kārtas un pasta kastīte; *pag.* - pagasts un pagājušais; : *Ja sēde slēgta tāpēc, ka nav kvoruma (48.p.), pēc pēdējās balsošanas deputātu klātbūtnes noskaidrošanai rīkojama atsevišķa reģistrācija* (Likums 9, 8(3)).

Lietišķajos tekstos sastopamas matemātiskās zīmes un citi grafiskie simboli - gan vispārlietojami, gan specifiski: § - paragrāfs, % - procents, - - līdz, \$ - dolārs ; & - saiklis *un* (a. *and*): *Gadījumi, kad akcionārs paredz iegūt savā īpašumā akcijas, kā rezultātā viņam piederušo balsstiesīgo akciju skaits būs vienāds vai lielāks par 10 % /= vienāds ar 10% vai lielāks par to/ no visu balsstiesīgo akciju skaita, laikus jāsaskaņo ar Latvijas banku* (Nolikums 23, 2.3); *Pašlaik tekošā rēķina /= norēķinu konta/ deficīts ir gandrīz 300 miljonu ASV \$ apmērā* (Memorands 1, 11); *Rīkojums nr.140-r (prot.nr.25, 13§)* (Rīkojums 6).

Kaut gan tas nav tieši lingvistisks jautājums, tomēr arī šo simbolu rakstījums un novietojums tekstā ir būtisks no lietišķo dokumentu kultūras viedokļa. Prasībām jābūt vienotām un saskaņotām. Īpaši svarīgi šādu simbolu izpratne vai to izvietojuums kļūst, tiklīdz lietišķais teksts jāizrunā (jānolasa) - problemātiska ir vārdu kārtā teikumā: *paragrāfs viens, paragrāfs pirmais, pirmais paragrāfs: Lai kontrolētu ietekmi, ko rada no krasta attālinātās darbības ekspluatācijas fāze, vismaz .. apakšparagrāfos d) un c) minētais jāizvērtē pirms un pēc darbības* (Konvencija 1); *Saskaņā ar šīs Konvencijas 11.panta 5.paragrāfu sagatavotajās atskaitēs /= sagatavotajos pārskatos/ iekļautā informācija jānodrošina Komisijas noteiktās atskaites /= noteiktā pārskata/ veidā* (Konvencija 1, V, 4); *Saņemot no dalībniekiem līdzekļus .. grāmatvedībā izdara ierakstus konta 75 kredītā ..* (Instrukcija 1); *Samaksa naudā par sertifikātiem pirmām kārtām veicama šo noteikumu 2.1. un 2.2.apakšpunktā minētajiem bijušajiem zemes īpašniekiem un šo noteikumu 2.3. apakšpunktā minētajiem*

bijušo zemes īpašnieku - politiski represēto personu - pirmās šķiras mantiniekiem (Noteikumi 12, 7).

Grafiska zīme ir arī fakultatīvās informācijas ierakstīšanai atstātās vietas *Ja vispārējā izglītība ir iegūta latviešu mācību valodā, nosvītrot ___ un norādīt mācību iestādes nosaukumu .. un mācību iestādes beigšanas datumu (Iesniegums 2, V, 2.) /Sk.pielikumā iesnieguma paraugu/.*

Lietišķa rakstura tekstos parasti ievēro neitrāla stila ortogrāfijas un interpunkcijas normas. Arī dažādu pieturzīmju stilistiskās iespējas ir atšķirīgas (Blinkena 1969). Lietišķajos tekstos plaši lieto pēdiņas, kolu, domuzīmi, iekavas, pusiekavas - veidlapās apliecinājošo rekvizītu daļā: *(paraksts); Es, (vārds, uzvārds), piekritu manis izvirzīšanai par (tiesas nosaukums) tiesas piesēdētāja kandidātu un .. apliecinu, ka.. esmu Latvijas Republikas pilsonis (-e); neesmu jaunāks (-a) par 25 gadiem (vēlēšanu dienā) .. (Likums 13, 5.piel.); Es, (vārds, uzvārds), naturalizācijas iesniegumu iesniegušā (vārds, uzvārds) vīrs/sieva .. un šo nepilngadīgo bērnu tēvs/māte, ar savu parakstu apliecinu, ka neiebilstu pret Latvijas pilsonības piešķiršanu šiem maniem bērniem (Iesniegums 2); Zemes lietošanas tiesības var pāriet tikai šā likuma 11.panta pirmās daļas 1.punkta "a" apakšpunktā norādītajām personām (Likums 17, 14); Noteikt, ka šā lēmuma 1. un 2. pielikumā minētās sabiedriskās organizācijas, fondi un uzņēmumi .. iesniedz Valsts finansu inspekcijai ziņas par dāvinājumu, ziedojumu un peļņas atskaitījumu veidā saņemto summu izlietojumu (Lēmums 7, 3); Pilnsapulces lēmums uzskatāms par spēkā neesošu .. ja tas ar tiesas spriedumu atcelts (67.panta 3.punkts) (Likums 33, 67.5); Papildu piemaksu pie dienas naudas var noteikt šādiem darbiniekiem (tālāk tekstā - "amatpersona"), kas dodas komandējumā uz ārvalstīm .. (Noteikumi 5, 27); "Izpildītājs" garantē tehnisko līdzekļu darbību visos režīmos, kas paredzēti šo līdzekļu tehniskajā dokumentācijā ar noteikumu, ka "Pasūtītājs" ievēro šī likuma 13.punktu (Līgums 8, 20). Simboliskie nosaukumi rakstāmi pēdiņās: Nolemj: atjaunot biedrības "Latviešu un lietuviešu vienība" patstāvību uz biedrības "Latviešu-lietaviešu vienība" 1939.gada statūtu pamata .. (Protokols 2). Tos var arī tehniski izcelt -*

kursivēt, rakstīt biezākiem, lielākiem burtiem u.tml. Pēdiņas lietišķajos tekstos plaši tiek lietotas - tās var būt vairākas vienā teikumā, piemēram, ja tiek minēts dokumenta nosaukums, kas iesaistīts citā nosaukumā: *Saskaņā ar LR Augstākās Padomes lēmumu “Par LR likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību”” spēkā stāšanās kārtību Latvijas Republikas Ministru Padome nolemj ..* (Lēmums 10).

Par specifisku punktuācijas paveidu uzskatāmi tipogrāfijas līdzekļi - dažādi šrifti, tipogrāfijas krāsa, rindu izkārtojums, dalījums rindkopās u.tml. Šī ir nelingvistiska paņēmienu grupa, taču arī tā sekmē saziņas efektivitāti rakstiskajā lietišķajā komunikācijā.

SECINĀJUMI

Latviešu valodas funkcionālo stilu sistēmā stabili vietu ieņem administratīvajā sfērā lietojamais funkcionālais stils. No daudzajiem šī stila nosaukumu variantiem - *lietišķais, oficiāli lietišķais, kancelejas, administratīvais* u.tml. - latviešu valodā priekšroka dota terminam *lietišķais stils*, jo tas ir gan pietiekami īss un ērts lietošanā, gan nepārprotami atspoguļo saistību ar lietošanas sfēru un izsaka tā saturisko būtību.

Tā attīstības pirmās iezīmes meklējamas jau veclatviešu rakstu valodā, kad sāka diferencēties nacionālā valoda. Kopš 19.gadsimta vidus var runāt par apzinātu zinātniskās terminoloģijas veidošanu - šajā darbā iesaistījās latviešu inteliģence (A.Stērste, J.Māters, T.Brēdenfelds, A.Kronvalds, J.Alunāns). Šīs sfēras termini ir iekļauti arī pirmajā zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā.

Lietišķā stila administratīvajā apakšstilā atkarībā no mērķiem, kam paredzēti šo grupu dokumenti, izdala četras apakšstilu grupas: organizatoriskie dokumenti (organizētājfunkcija); rīkojumu dokumenti (rīkotājfunkcija); izziņas dokumenti (informētājfunkciju); personāla dokumenti (reģistrētājfunkcija). Administratīvā apakšstila dokumentu grupas pārstāv dažādu žanru teksti, kas katrā konkrētā iestādē var būt atšķirīgi.

Lietišķā stila tekstiem raksturīga pedantiska valodas līdzekļu izvēle, tie ir relatīvi noturīgi attīstības ziņā. Lietišķā stila administratīvā apakšstila žanros valoda ir standartizēta, plaši tiek lietoti valodas trafareti, šabloni, konstrukcijas vai savienojumi, kas regulāri atkārtojas. Lietišķajos tekstos lietojami precīzi un skaidri formulējumi. Leksiskās un sintaktiskās īpatnības ir atkarīgas no lietišķā stila žanra, kā arī no tekstu uzrakstīšanas laika. Visiem lietišķajiem tekstiem kopīga prasība ir valodas līdzekļu ekonomija.

Katrā funkcionālajā stilā ir aktuāli un neaktuāli valodas līmeņi. Lietišķajā stilā specifika visspilgtāk izpaužas leksikā un sintaksē, bet šie līmeņi nevar tikt aplūkoti atrauti no kopējās valodas sistēmas.

Lietišķajos tekstos lieto ekonomikas, finanšu, grāmatvedības, statistikas, tieslietu un citu saskarnozaru terminus. Administratīvajā komunikācijā ir nepieciešams lietot standartizētu, oficiāli apstiprinātu terminoloģiju, kas nodrošina viennozīmību, precizitāti un konkrētību.

Lietišķos terminus var klasificēt pēc leksiski semantiskajām pazīmēm. Visbiežāk lietišķajos tekstos sastopamie semantisko grupu termini ir lietvedības un normatīvo dokumentu žanru, amatu un nodarbošanās veidu nosaukumi, darbības subjektu un objektu nosaukumi, dokumentu struktūrelementu un rekvizītu nosaukumi, lietvedības piederumu, maksājumu un darbošanās veidu nosaukumi. Starp dažādām semantiskajām grupām vai arī šo grupu ietvaros starp tās elementiem var konstatēt noteiktas savstarpējas attiecības.

Vienā semantiskajā grupā starp terminiem vērojamas sinonīmiskas attiecības. Tajos funkcionē absolūtie sinonīmi - pašvalodas termins un tajā pašā nozīmē lietojams internacionāls ekvivalents. Šādi absolūtie sinonīmi sastopami vienā teikumā paralēli (iekavās vai kā paskaidrojumi), vai visa teksta ietvaros. Tekstā pēc izvēles var konsekventi lietot arī tikai vienu no sinonīmiem. Praksē nostiprinājušies absolūto sinonīmu terminlietojumi, kuros biežāk lieto vienu no sinonīmu pāra elementiem (*noiets* un *realizācija* - *noieta tirgus*). Sastopami arī internacionālas cilmes termini, kam atbilst sinonīmiskas neterminoloģizētas leksēmas: *imports* un *ievedums*, *eksports* un *izvedums*, bet neterminoloģiskas nozīmes vārdi terminoloģizējas saliktoņterminos: *ievedmuita*, *izvedmuita*.

Sinonīmiski var būt arī vārdkoptermini un no tiem darinātie saliktoņtermini, kas ir viens no mūsdienās produktīvākajiem termindarināšana paņēmieniem: *dokumentu pārzinis*, *dokumentzinis*; *dokumentu kārtošana*, *dokumentvedība*. Šādu saliktoņu darināšana notiek pēc terminu sistēmā jau esošiem modeļiem (*mantzinis*, *lietvedība*).

Lietišķo terminu vidū ir arī tā saucamie afiksālie sinonīmi - termini, kas atšķiras pēc gramatiskā noformējuma, bet ir vienas saknes vārdi un praksē tiek lietoti viena jēdziena nosaukšanai: *vadišana* un *vadība*, *pārvaldīšana* un *pārvalde*.

Iepriekšminēto semantisko grupu terminus lietišķajos tekstos var aplūkot arī kā antonīmus. Noteiktos apstākļos par antonīmiem kļūst darbības subjekts un objekts: *pilnvarotājs* un *pilnvarotais*. Dažkārt pretējas nozīmes raksturīgas subjektiem: *atbildētājs* un *prasītājs, darba devējs* un *darba ņēmējs*. Lietišķo tekstu būtība ir dažādu pušu interešu reglamentēšana un saskaņošana, tāpēc antonīmu lietošana ir likumsakarīga. Nereti antonīmi ir vienas saknes termini, kuru nozīmi diferencē izskaņas. Antonīmiski var būt arī apakšjēdzienu terminu atributīvie raksturojošie elementi: *īstermiņa / ilgtermiņa noma*. Antonīmu derivācijā nozīmīga ir afiksu loma.

Lietišķo terminu sistēmai zināmā mērā raksturīga arī polisēmija - sastopama virkne atšķirīgu jēdzienu, kuru izteikšanai izmanto vienu terminu. Ne vienmēr ir viegli novilkt robežu starp homonīmiju un polisēmiju: *zīmogs* - lietvedības piederums (tāpat kā *spiedogs*) un dokumenta rekvizīts; *muīta* - vieta (iestāde - senāk *muītnīca*) un nodeva. Praksē tiek mēģināts diferencēt šos terminus, pievienojot paskaidrojošo komponentu un veidojot vārdkopterminu. Ja daudznozīmīga termina lietošanai nav stabila un sena tradīciju, vēlams šķirt terminu nozīmes un lietot diferencētus terminus.

Lietišķo terminu sistēmā funkcionē arī paronīmi - paronīmiskas attieksmes vārdkopterminos saista adjektīvus ar izskaņām *-īgs/-isks; -āls/-ārs; -īgs/-ējs*: *dokumentāls, dokumentārs; personīgs, personisks*. Sastopami gramatiskie (kategoriālie) paronīmi: *pilnvara* 'dokuments, kas apliecina oficiāli piešķirtas tiesības ko darīt pilnvaras devēja vietā vai vārdā' un *pilnvaras* - 'amatpersonu tiesības'.

Pēc struktūras lietišķie termini iedalāmi vienvārda terminos (visbiežāk tie ir virsjēdzienu termini) un vairākvārdu terminos jeb vārdkopterminos. Vienvārda termini bieži izmantoti kā vārdkopterminu pamatsastāvdaļas. Pēc derivatīvajiem modeļiem lietišķajos tekstos sastopami prefiksāli, sufiksāli, prefiksāli sufiksāli un flektīvi darināti termini: *paraksts, norēķins; īpašnieks, nomātājs; patērētājs, apdrošināšana; apgāde, maksa*.

Plaši lietojami salikteni, kas mūsdienās ir viens no produktīvākajiem termindarināšanas paņēmieniem. Lietišķajos tekstos fiksēti salikteni ar infinitīvu pirmajā komponentā un substantīvu *spēja* postpozitivā lietojumā: *maksātspēja*, *pirktspēja*. Salikteņu veidošana palīdz diferencēt terminu nozīmes salīdzinājumā ar vārkofterminiem, tomēr praksē šādi termini tiek lietoti nekonsekventi - nav nostabilizējusies salikteņu lietošanas tradīcija: *dzīves vieta* un *dzīvesvieta*.

Vārkoftermini var būt veidoti no diviem, trim vai - retāk - četriem komponentiem: *brāķa akts*; *bezskaidras naudas norēķins*; *atbildīgā glabāšanā esošas preces*. Noteiktos gadījumos sastopami vārkoftermini, kuru struktūrelementus saista prievārds vai saiklis: *pieprasījuma pārsniegums pār piedāvājumu*; *nodošanas un pieņemšanas akts*. Bieži vien terminu ar prievārdu proponē aizstāt ar bezprievārda formu, piemēram, *pielikums pie līguma* vietā vārkoftermins ar ģenitīvu *līguma pielikums*. Prievārda konstrukcija saglabājama, ja nav iespējams precīzi izteikt jēdzienu.

Latviešu valodai nav raksturīgi defissavienojumi, bet praksē tie samērā plaši izplatījušies pēc krievu valodas parauga. Parasti krievu valodas defissavienojumiem atbilst salikteni ar otrādu komponentu secību: *nosūtītājuzņēmums*. Ja defissavienojums izmantots par raksturotāju un abas sastāvdaļas nosauc patstāvīgus, vienu no otra neatkarīgus objektus (procesus), starp tām latviešu valodā labāk ir likt saikli *un*. Praksē sastopams arī vienotājdomuzīmes lietojums: *algu--cenu spirāle*.

Daļa lietišķajos tekstos sastopamo terminu ir aizguvumi no svešvalodām - īpaši no tām, ar kurām latviešu valodai ir bijuši un ir cieši kontakti. Līdzās atzītajiem aizguvumiem ir arī ne mazums literārajā valodā neakceptētu vārdlietojumu. Leksiku ir ietekmējusi krievu valoda - nereti tiek lietoti krievu valodai raksturīgi internacionāli termini, kaut gan tradicionāli latviešu valodā ir nostiprinājušies atšķirīgas formas internacionālismi ("*asortiments*" - *sortiments*; "balanss" - *balance*). Biežāk krievu valodas ietekmē ieviesušies internacionālismi aizstājami ar latviskas cilmes ekvivalentu: "*aukcions*" - *izsole*, "*blanka*" - *veidlapa*.

Minētajā darbības sfērā daudz terminu dažādos laikos ienākuši un pašlaik ienāk no angļu valodas. Angļu valodas vārdi bieži vien tiek uztverti kā internacionālismi - tas ir viens no svarīgākajiem aizgūšanas motīviem. Daļa aizgūvumu ir derīgi un labi iekļaujas latviskās terminoloģijas sistēmā, īpaši tie, kas veidoti uz klasisko valodu bāzes: *budžets, eksports, imports, audits*. Terminoloģijā daudziem anglismiem darina dzimtās valodas struktūrai, kā arī nozares terminu sistēmai atbilstošus terminus vai piemeklē jau esošus latviskos ekvivalentus: *līzings* (a. *leasing*) - *izpirkuma noma*; *holdings* (a. *holding*) - *kontrolāciju turēšana*; *oferents* (a. *offerer*) - *piedāvātājs*. Normatīvo dokumentu teksti bieži vien tiek gatavoti, neizmantojot Terminoloģijas komisijas publikācijas un ieteikumus, tāpēc terminu lietošanas praksē vērojama zināma nesaskaņotība.

Lietišķo tekstu morfoloģiski sintaktiskā analīze liecina, ka plaši lietojamas nominālas un verbālas konstrukcijas, kas nereti ir frazeoloģizējušās.

Substantīvi funkcionē gan bezprievārdiskos, gan prievārdiskos savienojumos. Plaši tiek lietots lietvārda pamatlocījums - nominatīvs. No valodas kultūras viedokļa problemātiska ir nominatīva lietošana ar verbu vajadzības izteiksmes formā - to izkonkurē akuzatīvs. Ģenitīvs ir produktīvs vārdkopterminu darināšanā, tas var veidot apzīmētāju virknes. Šo locījuma formu lieto savienojumos ar prievārdiem *bez, no, uz, pēc, pirms, kopš, dēļ*. Substantīva datīvam piemīt adresējuma nozīme, ar datīvu izsaka nolūku, mērķi, uz ko virzās ar verbu izteiktā darbība. Konstrukcijā ar *līdz* izsaka norises robežu, norāda uz darbības gala punktu vai norises robežu. Konstrukcijā *no .. līdz* rāda daudzuma, kā arī norises sākuma un beigu norobežojumu laikā telpā. Raksturīga termiņu nosaukšanai: *no nosūtišanas dienas līdz saņemšanas dienai*.

Viena no produktīvākajām substantīva locījumu formām ir akuzatīvs - tam ir tiešā papildinātāja funkcija vārdkopās ar pārejošiem verbiem (*saņemt procentus*). Akuzatīvs funkcionē kopā ar prievārdiem *ar* (prievārdiskos savienojumos *kopā ar, līdz ar*), *par, pret, uz*.

Viena no raksturīgām dokumentu valodas iezīmēm ir samērā plašs savienojumu "verbs+substantīvs" lietojums. Tie izsaka vienotu verbālo jēdzienu

un teikuma sintaktiskajā struktūrā kopīgi veido analītisko predikātu. Šādi analītiskie savienojumi dod iespēju nosaukt darbību abstraktāk, oficiālāk nekā analogas leksiskās pamatnozīmes verbi, kas atbilst minētajiem verba un substantīva savienojumiem: *sniegt atbildi; sniegt atbalstu; veikt kontroli*.

Lietišķajiem tekstiem raksturīgas stabilas konstrukcijas ar lokatīvu: *ņemt vērā*, pusprievārdiskā lietojumā ar lokatīvu *jomā, rezultātā, kārtībā, ziņā*, prievārdiskos savienojumos *sakarā ar, saskaņā ar*.

Lietišķajos tekstos daudzveidīgas funkcijas ir dažādām verba kategorijām. Plaši lieto verba pamatformu - infinitīvu. Dažādos lietišķā stila žanros infinitīvs funkcionē kā verbālo vārdkopu galvenais komponents vai kā atkarīgais komponents verbālās un nominālās vārdkopās.

Ar neatkarīgu infinitīvu var izteikt pamudinājumu, aicinājumu, kā arī kategorisku prasību vai rīkojumu - infinitīvs funkcionē kā bezpersonas teikuma galvenais loceklis un bieži vien ievada teikumu. Pirms infinitīva teikumā var būt minēts arguments, kādēļ veicama ar infinitīvu nosauktā darbība: *Pamatojoties uz 1996.gada 13.jūnija Valdes sēdes lēmumu .. noteikt: ...*

Verbālās vārdkopās ar infinitīvu parasti saistās noteiktu leksiski semantisko grupu verbi - to personu formas, nenoteiksme vai divdabji. Oficiālajā saziņā bieži sastopamas konstrukcijas ar verbiem *aizliegt* un *atļaut*, kas izsaka kādam adresētu pamudinājumu vai aizliegumu veikt ar infinitīvu nosaukto darbību. Nereti šie verbi lietojami ciešamās kārtas pagātnes divdabja formā ar izskaņu *-ts, -ta*. Lietišķajos tekstos infinitīvs var veidot virkni punktu un apakšpunktu - šāda struktūra ir lēmumu, rīkojumu sintaktiskā modeļa pamatā.

Retāk nekā citas personu formas lietišķā stila tekstos lietojama verba pirmās personas forma, jo tās nozīme ir ar individuālu nokrāsu un uzsver paša subjekta darbību. Iesniegumos 1.personas formā lietojams verbs *lūgt* saistījumā ar verbu infinitīvā, kas konkretizē lūgumu: *lūdzu piešķirt, lūdzu atļaut, lūdzu izmaksāt*. Pirmās personas forma sastopama arī rezolūcijās, vīzās: *Apstiprinu*.

Lietišķajos tekstos lietojama arī daudzskaitļa pirmā persona, piemēram, tradicionālajā formulā *mēs, apakšā parakstījušies*.

Visplašāk lietojamā verba finītā forma ir trešās personas forma visu lietišķā stila apakšstilu žanru dokumentos (retāk iesniegumos, trafaretizētās anketās u.tml., kur nav raksturīgs izvērsts tekstuāls pieraksts). Trešās personas īstenības izteiksmes tagadne ievada vienlīdzīgas teikuma daļas, apakšpunktus, jo tai raksturīga vispārināta nozīme: *Valsts nodrošina visiem Latvijas iedzīvotājiem tiesības apgūt latviešu valodu, finansē latviešu valodas mācīšanu valsts mācību iestādēs un organizē nepieciešamo mācību līdzekļu ražošanu.*

Samērā plaši lietišķajos tekstos lietojama ciešamā kārtā - darbības subjekts šādās konstrukcijās paliek neatklāts, tas ļauj saglabāt vispārīgumu. Ar palīgverba *būt* darinātā ciešamās kārtas formai raksturīga rezultatīva nozīme - raksturojams stāvoklis, kas ir radies pēc notikušas darbības.

Līdzās īstenības izteiksmei ļoti plaši oficiālajā saziņā sastopama vajadzības izteiksmes - statūtu, līgumu, likumu, norādījumu, nolikumu, lēmumu tekstos. Šīs formas parasti izteiktas ar priedēkli *jā-*, bet dažkārt sastopama arī konstrukcija "modālais verbs *vajadzēt* + infinitīvs".

Lietišķajos tekstos sastopama arī vēlējuma izteiksmes jeb kondicionāļa forma. Šī forma raksturīga nolūka apstākļa palīgteikumiem, ko ievada saiklis *lai*. Teikuma konstrukcionālā pazīme ir palīgteikuma novietojums sākumā. Verbs izsaka darbību, kas var realizēties, ja tam ir vajadzīgie nosacījumi.

Pavēles izteiksme izsaka pamudinājumu veikt darbību un ar to var formulēt visus runātāja gribas izpaudumus - gan pavēli, gan aizliegumu, gan lūgumu u.c. Lietišķo tekstu analīze liecina, ka priekšroka tiek dota infinitīva konstrukcijām, pavēles izteiksmes formas sastopama lietišķajos tekstos samērā reti. Pavēles izteiksmes funkcija raksturīga infinitīva teikumiem, kuros ir minēts infinitīvā ietvertās darbības darītājs (parasti datīvā). Šādu konstrukciju lietošana ir tipiska rīkojumiem, lēmumiem.

Lietišķajos tekstos īpaši bieži lieto savienojumus ar modālajiem verbiem, kas ar infinitīvu nosauktai darbībai piešķir modālu nokrāsu, piemēram, modālais verbs *varēt* piešķir izteikumam rīkošanās (darbības veikšanas) iespējamības nokrāsu. Drīkstēšanu rīkoties vai pieļaujamību, ka tiks veikta kāda darbība,

apzīmē infinitīva savienojums ar modālo verbu *drikstēt*. Šādas konstrukcijas nav pārāk izplatītas lietišķajos tekstos. Biežāk izmanto iespējamības nokrāsu izteiksmi, ko piešķir modālais verbs *varēt*.

Modālu nokrāsu piešķir tagadnes divdabji ar izskaņām *-ams, -ama, -āms, -āma*. Šādi savienojumi pēc nozīmes ir tuvi savienojumiem ar modālajiem verbiem un izsaka nepieciešamību, iespējamību vai vēlamību veikt ar infinitīvu nosaukto darbību. Līdzīgas nozīmes var izteikt arī ar nominālām vārdkopām - infinitīva saistījumam ar substantīviem *nepieciešamība, iespējamība, vajadzība*.

Oficiāla rakstura tekstos dominē nominālas konstrukcijas ar infinitīvu predikāta funkcijā, kas raksturo subjektu - saistījumā ar terminiem *funkcijas, pienākums, uzdevums, mērķis, priekšlikums*. Plašāk izvērstos nolikumos, normatīvos, rīkojumos u.tml. ar vienu predikāta saitiņu *ir* var būt piesaistītas vairākas predikatīvas infinitīva konstrukcijas (tās tiek numurētas vai apzīmētas ar burtiem) : *Zemkopības ministrijas galvenās funkcijas ir: 4.1. veikt ..analīzi un prognozēt .. attīstību; 4.2. koordinēt .. vadīšanu; 4.3. izstrādāt likumprojektus ...* (utt. līdz 4.25. apakšpunktam).

Lietišķā stila tekstos sastopamas konstrukcijas ar adjektīviem *tiesīgs* (paralēli tiek lietotas arī konstrukcijas ar substantīvu *tiesības*), *spējīgs, atbildīgs*. Adjektīviem var būt piesaistīts atkarīgais infinitīvs.

Nozīmīga vieta ir verbālajām konstrukcijām, kas paralēli nominatīvajām specifizē izteiksmi lietišķajos tekstos. Tajos funkcionē stabilas vārdkopas, kas atkārtojas dažādu administratīvā (un ne tikai) apakšstilu žanros, kuras uzskatāmas par lietišķā stila konstrukcijām. Tās ir gan bezprieveidiskas konstrukcijas, gan izvērstākas konstrukcijas ar prievārdiem: *atstāt sev tiesības; lauzt līgumu; atbildēt par saistībām; uzlikt par pienākumu*.

Nenormatīvu verba savienojumu lietojums ir viena no plašāk izplatītajām lietišķo tekstu izteiksmes neprecizitātēm - tiek saistīti semantiski nesavienojami vārdi. Tam pamatā vārdu burtiska tulkošana no krievu valodas, kur vārdiem ir cits semantiskais diapazons. Latviski šādās verbālās konstrukcijās jāizvēlas piemērotāks darbības vārds vai attiecīgais savienojums jāizsaka ar citu

konstrukciju. Sastopamas semantiski nesavienojamas konstrukcijas ar verbiem *nest, celt, dot, ņemt, slēgt* u.c. un attiecīgo darbības vārdu prefiksāliem derivātiem: *nest atbildību /= būt atbildīgam/, iznest lēmumu /= nolemt/ pieņemt lēmumu/, pacelt jautājumu /= izvirzīt/ izteikt jautājumu/, ieslēgt dienas kārtībā /= iekļaut darba kārtībā/.*

Teikumu sintaktisko konstrukciju sarežģī un dažkārt padara neuztveramu to sastāva paplašināšana ar paskaidrojošiem palīgteikumiem, kur definēti dažādi pavadapstākļi, ierobežojumi u.tml. Īpaši plaši šādas konstrukcijas lieto likumos, nolikumos, noteikumos. Teikumu daudzviet pārtrauc palīgteikumi, kas liek sasprindzināt uzmanību, ir grūtāk lasāmi.

Precizēšanas funkciju veic palīgteikumi ar saikli *ja*. Bieži vien teikums sākas ar nosacījuma palīgteikumu: *Ja auditoru atzinums par kredītiestādes gada pārskatu ir ar piezīmēm, tad kredītiestāde dividendes var izmaksāt tikai pēc šī jautājuma saskaņošanas ar Latvijas Banku*. Praksē dažkārt šajā nozīmē lietota izteiksme *gadījumos, kad*, kas ienākusi kā kalkēts krievu valodas saiklis.

Katram lietišķo teksta žanram raksturīga noteikta uzbūve. Tā kā dokumentu uzdevums ir atvieglot informācijas fiksēšanu un apkopošanu, plaši tiek izmantotas standartizētas veidlapas. Tajās līdzās pastāvīgai informācijai, kas iespiesta ar poligrāfiskiem paņēmieniem, ir atstāta vieta mainīgās, individualizētās informācijas ierakstīšanai. Dokuments ir jāuztver kā vienots teksts, tāpēc tas ir jāraksta, ievērojot latviešu valodas normas. Lietvedības praksē gan šīs prasības ne vienmēr tiek ievērotas.

Pārdomāti sagatavota dokumentu sistēma liecina par iestādes vai tās struktūrvienības kultūru un cieņu pret saviem klientiem, citām iestādēm un sadarbības partneriem. Svarīgi ir precīzi un korekti noformēt dokumentu rekvizītus un noformēt lietišķo tekstu - nosaukt un numurēt pantus, punktus, apakšpunktus un citas iedaļas teksta ietvaros. Visbiežāk liela apjoma tekstus - likumus, noteikumus, nolikumus - strukturē sadaļās, nodaļās, pantos, punktos, apakšpunktos. To kombinēšanas iespējas tekstā ir samērā daudzveidīgas. Dažas kopīgas prasības normē standarti vai dokumentu

noformēšanas noteikumi, citos tekstos autors rīkojas pēc konvencionālajām normām. Ērtākā kompozicionālā forma ir numurēšana ar cipariem - pirmajā grupā lielākās struktūras numurs, tam pakārtotajā grupā - nākamo struktūrvienību numerācija. Lielāka apjoma dokumentos teksta daļām ir virsraksti un apakšvirsraksti.

Lietišķo tekstu struktūru nosacīti var iedalīt trijās daļās: nosaucošā - ziņas par autoru, dokumenta nosaukums, numurs, datums -, tekstuālā - satura atklāsts - un apliecinošā - paraksta daļa. Datuma, adreses, numerācijas, nosaukuma rakstīšanas prasības ir formulētas dokumentu noformēšanas noteikumos. Lietišķo tekstu iezīme ir dažādu saīsinājumu lietošana - sastopami gan vispārlietojamajām valodā lietojamie, gan specifiski saīsinājumi: z.v. (Z.v.) - zīmoga vieta, v.i. - vietas izpildītājs, SIA - sabiedrība ar ierobežotu atbildību, a/s (A/s, AS) - akciju sabiedrība. Plaši lietojamo saīsinājumu grupa ir iniciālsaīsinājumi - dažādu iestāžu, struktūrvienību nosaukumi, arī konkrēta teksta vajadzībām veidoti nosacīti saīsinājumi. Līdz ar laikmeta reāliju izmaiņām mainās arī saīsinājumi, jo tie ir dinamiska parādība.

Lietišķajos tekstos parasti ievēro neitrāla stila ortogrāfijas normas. Dažādu pieturzīmju stilistiskās iespējas ir dažādas - plaši lieto pēdiņas, kolu, domuzīmi, iekavas, pusiekavas.

Patlaban, kad notiek pārorientēšanās uz lietišķo tekstu rakstīšanu valsts valodā, svarīgi ir veidot lietišķo terminu sistēmu atbilstoši latviešu valodas likumībām, pārdomāti izmantojot citvalodu modeļus vai pārņemot konkrētus terminus, kā arī lietot normatīvas konstrukcijas, ievērot latviešu valodas ortogrāfijas un interpunkcijas normas. Lietišķie teksti ir latviešu valodas rakstu paraugi, kas tiek glabāti arhīvos. Tie liecinās par mūsdienu latviešu valodas lietišķo tekstu kultūru.

CITĒTIE LIETIŠĶIE TEKSTI

- Akts 1 - Automobiļa pieņemšanas akts // Rūpnīcas "Ausma" lietvedība.
- Akts 2 - Mazvērtīgā inventāra norakstīšanas akts // Rūpnīcas "Ausma" lietvedība
- Akts 3 - Tehniskās ekspertīzes akts // Diena. 30.11.1994.
- Bilance 1 - Latvijas Bankas mēneša bilance par 1994.gada martu // Diena. 20.04.1994.
- Dekrēts 1 - LR AP Prezidija dekrēts. Par Latvijas Republikas un Rīgas rajona administratīvo teritoriju robežu grozīšanu un Cēsu rajona Jaunpiebalgas ciemata un Jelgavas rajona Ozolnieku ciemata administratīvās teritorijas pārveidošanu par pagastu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.32/33/34, 20.08.1992., 1725.-1726.lpp.
- Iesniegums 1 - Iesniegums par nekustamā īpašuma pārdošanu // Diena. 03.07.1992.
- Iesniegums 2 - Naturalizācijas iesniegums // Diena. 14.12.1994.
- Iesniegums 3 - Iesniegums termiņuzturēšanās atļaujai // Pilsonības un imigrācijas departaments
- Iesniegums 4 - Terminoloģijas nodaļas lietvedība.
- Iesniegums 5 - Rīgas vagonu rūpnīcas lietvedība.
- Iesniegums 6 - Uzņēmuma "Pirmaden" lietvedība.
- Informācija 1 - Satiksmes ministrijas Autoceļu departamenta informācija transportlīdzekļu ikgadējās nodevas maksātājiem // Diena. 08.03.1995.
- Instrukcija 1 - Latvijas Republikas Finanšu ministrijas Instrukcija par sabiedrības ar ierobežotu atbildību mantas novērtēšanu, grāmatvedības vešanu, pārskatu sastādīšanu un iesniegšanas kārtību // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991., 43.-51.lpp.
- Instrukcija 2 - Darba drošības tehnikas instrukcija // Rūpnīcas "Ausma" lietvedība.
- Instrukcija 3 - Zemnieku saimniecība // Diena. 13.08.1993.
- Instrukcija 4 - Instrukcija par iecirkņa vēlēšanu komisijas darbību // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7, 18.02.1993, 435.-437.lpp.
- Izziņa 1 - Nodokļu inspekcijas lietvedība.
- Kārtība 1 - Ēku, būvju, dzīvokļu un cita nekustamā īpašuma tiesiskās reģistrācijas kārtība // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr. 8/9, 1993.g.4.martā, 554.-557.lpp.
- Kārtība 2 - Kārtība, kādā LR Valdības aparātā izskata pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu atbilstību spēkā esošajiem likumdošanas aktiem un valdības lēmumiem // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.39/40/41, 15.10.1992.

- Kārtība 3 - Kārtība, kādā privatizācijas projektu izstrādātāji iegūst informāciju par īpašuma objektu (uzņēmumu) // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr. 8/9, 04.03.1993., 584.-585.lpp.
- Konvencija 1 - Baltijas jūras reģiona vides aizsardzības konvencija (Helsinki konvencija) 1992 // Diena. 13.04.1994.; 20.04.1994.
- Kvīts 1 - Unibankas Rīdzenes filiāles dokuments
- Kvīts 2 - "Latvijas Pasta" dokuments
- Kalkulācija 1 - Rūpnīcas "Ausma" lietvedība.
- Lēmums 1 - Par neatliekamiem pasākumiem budžeta maksājumu iekasēšanas nodrošināšanai // Diena. 17.07.1992.
- Lēmums 2 - Par Latvijas Republikas likuma "Par meža apsaimniekošanu un izmantošanu" spēkā stāšanās kārtību // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.24/25. 18.06.1992., 1246.-1247.lpp.
- Lēmums 3 - Par Latvijas Republikas ārējās tirdzniecības ministra atbrīvošanu no amata // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr. 10/11. 18.03.1993., 637.lpp.
- Lēmums 4 - Par Latvijas Republikas zelta--valūtas rezervju stāvokli, avuāru statusu un Latvijas Republikas 1992.gada pirmā pusgada valūtas budžetu // Diena. 10.01.1992.
- Lēmums 5 - Par kārtību, kādā no Latvijas Republikas budžeta dzēšami privatizēto lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu kredīti // Diena. 10.01.1992.
- Lēmums 6 - AP Prezidija lēmums. Par Latvijas Republikas 1991.gada 18.decembra likumā "Par apgrozījuma nodokli" lietotā termina "ekskursiju pakalpojumi" izskaidrojumu // Diena. 17.07.1992.
- Lēmums 7 - Par peļņas nodokļa, īpašuma nodokļa un iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumu atvieglojumiem sabiedriskajām organizācijām, fondiem un uzņēmumiem Latvijas Republikā // Diena. 13.12.1991.
- Lēmums 8 - LR MP lēmums nr.511. Par cenām mežmateriālu izsniegšanai // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr. 8/9. 04.03.1993., 538.-540.lpp.
- Lēmums 9 - LR MP lēmums nr.512. Par Latvijas Republikas ārējās tirdzniecības uzskaites nodrošināšanu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr. 8/9. 04.03.1993., 541.lpp.
- Lēmums 10 - LR MP lēmums nr.506. Par kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumiem // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7. 18.02.1993., 458.lpp.
- Lēmums 11 - LR MP lēmums nr.330. Par Latvijas jūrniecības pārvaldi // Diena. 13.12.1991.
- Lēmums 12 - LR MP lēmums nr.320. Par Baltijas valstu energosistēmas apvienības un Baltijas valstu energosistēmas dispečeru pārvaldes izveidošanu // Diena. 13.12.1991.

- Lēmums 13 - MP lēmums nr.126. Par kārtību, kādā aprēķināmi no autoratlīdzības izslēdzami izdevumi, ja šo atlīdzību apliek ar nodokļiem // Diena. 23.05.1991.
- Lēmums 14 - MP lēmums nr.116. Par Latvijas Republikas Ministru Padomes rīkojumu izdošanas un Valdības korespondences parakstīšanas kārtību // Diena. 28.05.1991.
- Lēmums 15 - MK lēmums nr.153. Par pilnvarojumu parakstīt Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības vienošanās // Diena. 28.12.1994.
- Lēmums 16 - Latvijas Bankas padomes lēmums nr.29/2. Par izmaiņām Latvijas Bankas padomes 1993.gada 21.septembra lēmumā nr.10/9 "Par komercbanku un citu kredītiestāžu gada pārskatu, bilanču, peļņas un zaudējumu aprēķinu vispārējiem principiem" // Diena. 13.12.1995.
- Lēmums 17 - Lēmums nr.296. Par maksas autostāvvietu izmantošanas stundas tarifa noteikšanu Rīgas centrā // Diena. 13.10.1993.
- Lēmums 18 - LR MP lēmums nr.242. Par telpu iedalīšanu banku iestādēm Rīgā // Diena. 03.07.1992.
- Lēmums 19 - LR MP lēmums nr.524. Par spirta un stipro alkoholisko dzērienu ieviešanu, izgatavošanu un mazumtirdzniecību // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9, 04.03.1993., 550.-551.lpp.
- Lēmums 20 - LR MP lēmums nr.247. Par speciālo bērnudārzu, skolu un internātskolu darba pilnveidi // Diena. 03.07.1992.
- Lēmums 21 - LR MK lēmums nr.28. Par Satiksmes ministrijas pagaidnolikumu // Diena.29.12.1993.
- Lēmums 22 - LR MP lēmums nr.300. Par preču ievad muitas tarifiem un grozījumiem LR valdības lēmumos muitas tarifu jautājumos // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.39/40/41, 15.10.1992., 2127.-2129.lpp.
- Lēmums 23 - LR MP lēmums nr.527. Par papildinājumiem LR Izglītības ministrijas nolikumā // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9, 04.03.1993., 552.lpp.
- Lēmums 24 - MK lēmums nr.144. Par valsts īpašuma privatizācijas fonda līdzekļu izlietojuma pārskatiem un valsts īpašuma privatizācijas fonda rīkotāja darbības nolikumu // Diena. 21.12.1994.
- Lēmums 25 - Par dažu Latvijas Republikas rajonu tiesu tiesnešu ievēlēšanu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9, 04.03.1993, 534.lpp.
- Lēmums 26 - LR MP lēmums nr.266. Par pasākumiem, kas veicami, ieviešot Latvijas rubli kā vienīgo obligāti pieņemamo maksāšanas līdzekli Latvijā // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.32/33/34. 20.08.1992, 1736.lpp.
- Lēmums 27 - MK lēmums nr.139. Par darba grupu sarunām ar Eiropas savienību par Asociācijas līgumu // Diena. 21.12.1994.

- Līgums 1 - SIA "Rika" lietvedība.
- Līgums 2 - Līgums par sabiedrības ar ierobežotu atbildību dibināšanu // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991., 52.-57.lpp.
- Līgums 3 - Līgums par akciju sabiedrības dibināšanu // A.Klauss u.c. Dibināsim akciju sabiedrību. I d., R., 1991., 31.-34.lpp.
- Līgums 4 - Firmas "Torglukss" lietvedība.
- Līgums 5 - Finanšu ministrijas un Zemkopības ministrijas līgums // Rīgas Balss. 26.07.1994.
- Līgums 6 - Līgums par Igaunijas Republikas, Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas parlamentu un valdību sadarbību // Diena. 16.11.1994.
- Līgums 7 - Neapdzīvojamo telpu nomas tipveida līgums // Valsts valoda. II d. R., 1992., 52.-56.lpp.
- Līgums 8 - Darba līgums // Firmas "Mikro" lietvedība.
- Līgums 9 - Latvijas Republikas un Igaunijas Republikas līgums par jūras robežas noteikšanu Rīgas jūras līcī, Irbes šaurumā un Baltijas jūrā // Diena. 04.09.1996.
- Līgums 10 - Latvijas Republikas un Igaunijas Republikas līgums par sadarbību sociālās drošības jomā // Diena. 04.09.1996.
- Līgums 11 - Līgums par zinātniski tehniskās produkcijas izstrādāšanu // Palīgs lietvedības kārtošānā valsts valodā. R., 1992, 39.-40.lpp.
- Līgums 12 - Zemes nomas tipveida līgums // Diena. 13.12.1991.
- Likums 1 - Par dzīvojamo telpu īri // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7. 18.02.1993., 404.-418.lpp.
- Likums 2 - Civillikums // Diena. 28.07.; 04.08.; 11.08.1992.
- Likums 3 - Par zemes privatizāciju lauku apvidos // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.32/33/34. 20.08.1992., 1717.-1722.lpp.
- Likums 4 - Par piena pārstrādes uzņēmumu privatizāciju // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7. 18.02.1993., 365.-378.lpp.
- Likums 5 - Par Latvijas Republikas kontinentālo šelfu un ekonomisko zonu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7. 18.02.1993., 387.-393.lpp.
- Likums 6 - Par meža apsaimniekošanu un izmantošanu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.24/25. 18.06.1992., 1227.-1246.lpp.
- Likums 7 - Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu // Diena. 08.06.1994.
- Likums 8 - Par sociālo drošību // Diena. 27.09.1995.
- Likums 9 - Grozījumi Saeimas kārtības rullī // Diena. 29.05.1996.
- Likums 10 - Par bankām // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.22/23. 04.06.1992., 1176.-1179.lpp.
- Likums 11 - Latvijas Republikas valsts robežas likums // Diena. 16.11.1994.

- Likums 12 - Par valsts un pašvaldību uzņēmumu pārveidošanu statūsabiedrībās // Diena. 31.07.1996.
- Likums 13 - Par tiesas piesēdētāju vēlēšanām // Diena. 16.11.1994.
- Likums 14 - Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes deputātu atsaukšanas kārtība // Diena. 14.12.1994.
- Likums 15 - Par valsts un pašvaldību uzņēmumu nomu un nomu ar izpirkumu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9. 04.03.1993., 512.-532.lpp.
- Likums 16 - Muitas tarifi // Diena. 29.12.1993.
- Likums 17- Latvijas Republikas Tirdzniecības likums (projekts) // Diena. 13.10.1993.
- Likums 18 - Latvijas Republikas likumprojekts. Par presi // Diena. 13.10.1993.
- Likums 19 - Par valsts civildienestu (projekts) // Diena. 13.10.1993.
- Likums 20 - Grozījumi likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" // Diena. 01.03.1995.
- Likums 21 - Par grozījumiem Latvijas Republikas 1990.gada 27.jūnija likumā "Par Latvijas Republikas budžetu tiesībām" // Diena. 17.07.1992.
- Likums 22 - Grozījumi likumā "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" // Diena. 21.12.1994.
- Likums 23 - Par apgrozījuma nodokli // Diena. 10.01.1992.
- Likums 24 - Par radiācijas drošību un kodoldrošību // Diena. 21.12.1994.
- Likums 25 - Par patērētāju tiesību aizsardzību // Diena. 30.06.1992.
- Likums 26 - Par galvaspilsētas Rīgas pašvaldību // Diena. 30.06.1992.
- Likums 27 - Likumprojekts. Par valsts un pašvaldību dzīvokļu fonda privatizāciju // Latvijas Vēstnesis. 25.10.1994.
- Likums 28 - Par nodarbinātību // Diena. 10.01.1992.
- Likums 29 - Par ledzīvotāju reģistru // Diena. 10.01.1992.
- Likums 30 - Par Latvijas Republikas Valsts kontroli // Diena. 10.01.1992.
- Likums 31 - Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu (uzņēmumu) privatizācijas kārtību // Diena. 03.07.1992.
- Likums 32 - Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību // A.Klauss, V.Šadinovs. Dabīnāsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991., 23.-42.lpp.
- Likums 33 - Par akciju sabiedrībām // A.Klauss u.c. Dabīnāsim akciju sabiedrību. II d. R., 1991., 5.-69.lpp.
- Likums 34 - Par vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņu // Diena. 06.07.1994.
- Likums 35 - Par Valsts apdrošināšanas uzraudzības inspekciju // Diena. 20.09.1995.
- Likums 36 - Autopārvadājumu likums // Diena. 20.09.95.
- Likums 37 - Latvijas Republikas likums par pastu (projekts) // Diena. 22.12.1993.

- Likums 38 - Latvijas Republikas Pilsonības likums (projekts) // Diena. 17.01.1996
- Likums 39 - Par Latvijas Republikas valdības un Austrālijas valdības nolīgumu par tirdzniecību un ekonomisko sadarbību // Diena. 16.11.1994.
- Likums 40 - Tiesnešu disciplinārās atbildības likums // Diena. 16.11.1994.
- Likums 41 - Par vērstspāriem // Diena. 20.09.1995.
- Likums 42 - Latvijas PSR Valodu likums. R.: Avots, 1989, 31 lpp.
- Likums 43 - Par uzņēmumu ienākumu nodokli // Diena. 08.03.1995.
- Likums 44 - Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes deputātu atsaukšanas kārtība // Diena. 14.12.1994.
- Likums 45 - Par nodokļiem un nodevām // Diena. 22.02.1995.
- Likums 46 - Par amatniecību // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9, 04.03.1993., 489.-493.lpp.
- Likums 47 - Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1990.gada 26.septembra likumā "Par uzņēmējdarbību" // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr. 22/23, 04.06.1992., 1138.-1142.lpp.
- Likums 48 - Par Latvijas Banku. // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.22/23, 04.06.1992., 1170.-1175.lpp.
- Likums 49 - Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā vides aizsardzības jautājumos // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.22/23, 04.06.1992., 1113.-1128.lpp.
- Likums 50 - Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.39/40/41, 15.10.1992., 2092.-2094.lpp.
- Likums 51 - Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu 1996.gadā // Diena. 30.04.1996.
- Memorands 1 - Latvijas Republikas valdības ekonomiskās politikas memorands (iesniegts Starptautiskajam valūtas fondam) // Diena. 28.08.1992.
- Nolikums 1 - Rīgas pedagoģijas un izglītības vadības augstskolas Mazās akadēmijas nolikums.
- Nolikums 2 - Pagaidu nolikums par kārtību, kādā Latvijas Republikas pilsonību zaudē Latvijas Republikas pilsoņi, kas izstājas no Latvijas Republikas pilsonības // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7. 18.02.1993., 383.-385.lpp.
- Nolikums 3 - Finanšu ministrijas nolikums // Diena. 15.03.1995.
- Nolikums 4 - Nolikums par privatizācijas projektu apstiprināšanas, grozīšanas un papildināšanas kārtību // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9. 04.03.1993., 576.-583.lpp.
- Nolikums 5 - Noziedzības novēršanas nacionālās padomes /NNNP/ nolikums // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9. 04.03.1993., 495.-497.lpp.

- Nolikums 6 - Pagaidnolikums par Latvijas Republikas valsts materiālajām rezervēm // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.10/11. 18.03.1993., 648.-654.lpp.
- Nolikums 7 - Latvijas Republikas Galvenās valsts finansu inspekcijas nolikums // Diena. 23.05.1991.
- Nolikums 8 - Nolikums par izložu un azartspēļu organizēšanas atļauju (licenču) izsniegšanu // Diena. 21.12.1994.
- Nolikums 9 - Valsts īpašuma privatizācijas fonda rīkotāja darbības nolikums // Diena. 21.12.1994.
- Nolikums 10 - Nolikums par kredītiestāžu statūtu, akcionāru, pamatkapitāla, vadības, galvenā grāmatveža, juridiskās adreses un nosaukuma maiņu // Diena. 11.01.1995.
- Nolikums 11 - Nolikums par zvērinātu taksatoru licencēšanas kārtību // Diena. 21.06.1994.
- Nolikums 12 - Baltijas Ministru padomes nolikums // Diena. 06.07.1994.
- Nolikums 13 - Nolikums par lauku apvidu zemi // Diena. 13.12.1991.
- Nolikums 14 - Satiksmes ministrijas pagaidnolikums // Diena. 29.12.1993.
- Nolikums 15 - Latvijas Republikas Pašvaldību reformu padomes nolikums // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.32/33/34, 20.08.1992, 1724.-1735.lpp.
- Nolikums 16 - Nolikums par Latvijas Republikas ieceļošanas vīzām un to izsniegšanas kārtību // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.10/11, 18.03.1993, 709.-717.lpp.
- Nolikums 17 - Konsultatīvās muitu tarifu padomes nolikums // Diena. 29.12.1993.
- Nolikums 18 - Nolikums par Latvijas Republikas pilsoņu pasēm // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.32/33/34, 20.08.1992, 1730.-1732.lpp.
- Nolikums 19 - Nolikums par LR uzņēmumu, uzņēmējsabiedrību, iestāžu un organizāciju darbinieku dienesta komandējumiem uz ārzemēm // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.39/40/41, 15.10.1992, 2108.-2111.lpp.
- Nolikums 20 - Pašvaldības domes (padomes) paraugnolikums // Diena. 29.06./06.07.1994.
- Nolikums 21 - Naturalizācijas pārvaldes pagaidnolikums // Diena. 01.02.1995.
- Nolikums 22 - Zemkopības ministrijas pagaidnolikums // Diena. 29.12.1993.
- Nolikums 23 - Nolikums par izcilas latviešu valodas prasmes noteikšanu // Diena. 01.03.1995.
- Norādījumi 1 - Metodiskie norādījumi par prasībām, kādām jāatbilst Latvijas Republikas teritorijā degvielas mazumtirdzniecībā izmantojamām elektroniskām kases sistēmām un kases kompjūtersistēmām (datorkompjūtersistēmām) // Diena. 06.03.1996.
- Noteikumi 1 - Ministru kabineta noteikumi nr.370. Augstskolu akreditācijas noteikumi // Diena. 17.01.1996.

- Noteikumi 2 - Mazumtirdzniecības pamatnoteikumi // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.39/40/41. 15.10.1992., 2119.-2121.lpp.
- Noteikumi 3 - Ugunsdrošības noteikumi Latvijas Republikas mežos // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.22/23, 04.06.1992., 1190. -1197. lpp.
- Noteikumi 4 - Ministru kabineta noteikumi nr.315. Adopcijas noteikumi // Diena. 04.09.1996.
- Noteikumi 5 - Ministru kabineta noteikumi nr.372. Noteikumi par komandējumiem // Diena. 13.12.1995.
- Noteikumi 6 - Ministru kabineta noteikumi nr.133. Par valsts mantas atsavināšanas kārtību // Latvijas Vēstnesis. 04.08.1994.
- Noteikumi 7 - Ministru kabineta noteikumi nr.115. Par bijušo īpašnieku mantas kompensācijas vērtības noteikšanu un tās salīdzināšanu ar uzņēmumu pašreizējo mantas vērtību // Diena. 06.07.1994.
- Noteikumi 8 - Ministru kabineta noteikumi nr.129. Par pārtiku // Labrīt. 27.07.1994.
- Noteikumi 9 - Medību šaujamo ierociņu iegādes, reģistrācijas, glabāšanas, pārreģistrācijas, ieviešanas Latvijā un izvešanas no Latvijas Republikas, realizācijas, izņemšanas, atsavināšanas, uzskaites pagaidu noteikumi // Diena. 21.06.1994.
- Noteikumi 10 - Ministru kabineta noteikumi nr.330. Kases operāciju uzskaites noteikumi // Diena.13.12.1995.
- Noteikumi 11 - Ministru kabineta noteikumi nr.69. Noteikumi par beznodokļu vai zemu nodokļu valstīm un zonām // Neatkarīgā Cīņa. 05.04.1995.
- Noteikumi 12 - Ministru kabineta noteikumi nr.84. Grozījumi Ministru kabineta 1995.gada 18.jūlija noteikumos nr.220 "Noteikumi par kompensācijas sertifikātu, kuri piešķirti par bijušo zemes īpašumu lauku apvidos, dzēšanas kārtību, kompensācijas izmaksas termiņiem un apmēriem" // Diena. 30.04.1996.
- Noteikumi 13 - Ministru kabineta noteikumi nr.270. Grozījumi likumā "Par grāmatvedību" // Diena. 31.07.1996.
- Noteikumi 14 - Ministru kabineta noteikumi nr.248. Noteikumi par spirta un alkoholisko dzērienu valsts monopoli // Diena. 31.07.1996.
- Noteikumi 15 - Ministru kabineta noteikumi nr.80. Bāriņtiesu un pagasttiesu darbības noteikumi // Diena. 30.04.1996.
- Noteikumi 16 - Ministru kabineta noteikumi nr.37. Valsts garantēto aizdevumu atmaksas termiņu pagarināšanas noteikumi // Diena. 01.03.1995.
- Noteikumi 17 - Ministru kabineta noteikumi nr.20. Latvijā ražoto pārtikas preču iekšējā tirgus aizsardzības noteikumi // Diena. 01.02.1995.
- Noteikumi 18 - Ministru kabineta noteikumi nr.10. Par vērtspapīriem // Diena

- 25.01.1995.
- Noteikumi 19 - Pašbūvētu transporta līdzekļu izgatavošanas noteikumi // Diena. 28.12.1994.
- Noteikumi 20 - Ministru kabineta noteikumi nr.29. Zināšanu pārbaudes noteikumi personām, kuras vēlas iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā // Diena. 01.03.1995.
- Noteikumi 21 - Ministru kabineta noteikumi nr.211. Par kārtību, kādā no apgrozījuma nodokļiem atbrīvojami ārvalstu neatmaksājamās palīdzības sūtījumi un dāvinājumi, un kārtību, kādā tiek atmaksāts apgrozījuma nodoklis // Diena. 30.11.1994.
- Noteikumi 22 - Ministru kabineta noteikumi nr.217. Par naturalizācijas iesniegumu pieņemšanas kārtību // Diena. 14.12.1994.
- Noteikumi 23 - LRS 3-90. Organizatoriskā un rīkojumu dokumentācija. R., 1990
- Noteikumi 24 - Noteikumi, saskaņā ar kuriem darba devējs atlīdzina darbiniekam sakropļojuma vai arodslimības dēļ nodarīto kaitējumu // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.10/11, 18.03.1993, 640.-646.lpp.
- Noteikumi 25 - Noteikumi nr.110. Par kārtību, kādā pilsētu un pagastu pašvaldības izmanto nekustamā īpašuma pirkuma tiesības // Diena. 21.06.1994.
- Noteikumi 26 - Ministru kabineta noteikumi nr.224. Par lauksaimniecībā izmantojamās tehnikas obligāto sertifikāciju // Diena. 11.01.1995.
- Noteikumi 27 - Noteikumi nr.275. Valsts amatpersonu deklarāciju iesniegšanas kārtība // Diena. 14.08.1996.
- Noteikumi 28 - Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7, 18.02.1993., 459.-471.lpp.
- Noteikumi 29 - LR MP noteikumi nr.28 // Diena. 29.12.1993.
- Noteikumi 30 - Noteikumi par zemes izpiršanu pilsētās // Diena. 08.03.1995.
- Pavēle 1 - Organiskās sintēzes institūta lietvedība.
- Pavēle 2 - Valsts zemes dienesta pavēle nr.27 // Latvijas Vēstnesis. 27.08.1993.
- Paziņojums 1 - Par Rīgas pilsētas administratīvajā teritorijā esošajiem darba devējiem // Diena.
- Paziņojums 2 - SIA "Rika" lietvedība
- Paziņojums 3 - Rīgas vagonu rūpnīcas lietvedība
- Paziņojums 4 - A/s *Dressmann Baltija* paziņojums // Diena. 14.06.1996.
- Paziņojums 5 - Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas Sakaru departamenta paziņojums // Diena. 14.06.1996.
- Paziņojums 6 - A/s *Preses apvienība* valdes paziņojums // Diena. 14.06.1996.

- Paziņojums 7 - Valsts reformu ministrijas paziņojums. Par Rīgas domes lēmumu // Diena. 01.02.1995.
- Paziņojums 8 - Par valūtas pārskaitīšanu // Diena. 11.10.1991.
- Paziņojums 9 - Diena. 01.02.1995
- Paziņojums 10 - Latvijas Bankas paziņojums. Par akciju sabiedrības "Baltijas Rekonstrukcijas un attīstības banka" likvidāciju // Diena. 28.12.1994.
- Paziņojums 11 - Diena. 01.02.1995.
- Paziņojums 12 - Diena. 16.10.1996.
- Paziņojums 13 - Latvijas Bankas paziņojums par akciju sabiedrības "Banka Sigulda" maksātnespēju // Diena. 06.07.1994.
- Paziņojums 14 - Iekšlietu ministrijas paziņojums. Par transporta kustību ASV prezidenta vizītes laikā //Diena. 06.07.1994.
- Paziņojums 15 - Diena. 04.09.1996.
- Protokols 1 - Vienošanās protokols // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991., 60.lpp.
- Protokols 2 - "Latviešu un lietuviešu brālības" lietvedība.
- Protokols 3 - Akciju sabiedrības dibināšanas sapulces protokols // A.Klauss u.c. Dibināsim akciju sabiedrību. II d. R., 1991., 38.-40.lpp.
- Protokols 4 - SIA "Rika" lietvedība
- Protokols 5 - Terminoloģijas komisijas lietvedība
- Protokols 6 - Ministru kabineta un Latvijas Pašvaldību savienības 1995.gada vienošanās protokols // Diena. 28.12.1994.
- Protokols 7 - LR Naturalizācijas pārvalde. Protokols. // Diena. 01.03.1995.
- Protokols 8 - Rīgas vagonu rūpnīcas lietvedība.
- Protokols 9 - Protokols pie Latvijas Republikas Valdības un Krievijas Federācijas Valdības vienošanās par latvijas Republikas teritorijā dzīvojošo Krievijas Federācijas militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālo aizsardzību // Diena. 14.12.1994.
- Rīkojums 1 - Latvijas Republikas Finanšu ministrijas rīkojums nr.226. Par uzņēmējiem (uzņēmējsabiedrībām), kuriem nodokļu un citu maksājumu reģistrāciju atļauts veikt, neizmantojot elektroniskos kases aparātus // Diena. 06.07.1994
- Rīkojums 2 - Latvijas Republikas Labklājības ministrija.
- Rīkojums 3 - Latvijas Republikas Ministru Padomes rīkojums nr.292-r // Diena. 28.08.1992.
- Rīkojums 4 - Ministru kabineta rīkojums nr.456-r. Par valsts īpašuma objektu nodošanu privatizācijai // Latvijas Vēstnesis. 25.10.1994.
- Rīkojums 5 - Ministru kabineta rīkojums nr.20. Par Ziemeļvalstu un Baltijas valstu Dziesmu svētku sarīkošanu 1995.gadā Latvijā // Diena. 01.02.1995.

- Rīkojums 6 - Rīkojums nr.140-r. Par Pilsonības un imigrācijas departamenta vadību // Diena. 20.12.1993.
- Rīkojums 7 - Rīkojums nr.158-r. Par braukšanas maksas atvieglojumiem pensionāriem // Diena. 22.12.1993.
- Rīkojums 8 - Valsts reformu ministrijas rīkojums nr.4. Par Rīgas domes lēmuma nr.830 "Par pabalstiem Rīgas mazturīgajiem iedzīvotājiem 1994./1995.gada apkures sezonā" 10.punkta apturēšanu // Diena. 25.01.1995.
- Rīkojums 9 - LR MP Rīkojums nr.538-r // Diena. 10.01.1992.
- Rīkojums 10 - Rīgas vagonu rūpnīcas lietvedība.
- Rīkojums 11 - Rīkojums nr.130. Par pagaidu ierobežojumiem dzīvnieku produkcijas aprītē // Diena. 30.04.1996.
- Rīkojums 12 - MK rīkojums nr.313. Par arodizglītības mācību iestāžu reorganizāciju // Diena. 04.09.1996.
- Rīkojums 13 - Centrālās zemes komisijas rīkojums nr.1 // Latvijas Vēstnesis. 27.08.1993.
- Rīkojums 14 - LR MP rīkojums nr.244-r. Par atsevišķu valsts uzņēmumu likvidāciju // Diena. 08.06.1994.
- Saraksts 1 - Rūpnīcas "Ausma" lietvedība
- Saraksts 2 - SIA kapitāla daļu saraksts // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991, 58.-59.lpp.
- Satversme 1 - Latvijas Medicīnas akadēmijas Satversme // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.10/11. 18.03.1993, 627.-634.lpp.
- Satversme 2 - Rīgas aviācijas universitātes satversme // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.32/33/34, 20.08.1992, 1708.-1717.lpp.
- Satversme 3 - Latvijas Republikas Satversme // Diena. 22.02.1995.
- Satversme 4 - UNESCO Latvijas Republikas Nacionālās komisijas satversme // Diena. 21.12.1994.
- Satversme 5 - Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas *Attīstība* satversme // Diena. 14.08.1996
- Sludinājums 1 - Multimediju centra sludinājums
- Sludinājums 2 - Tirdzniecības uzņēmuma "Latgalant" lietvedība
- Sludinājums 3 - Diena. 29.05.1996.
- Sludinājums 4 - Diena. 21.12.1994.
- Sludinājums 5 - Diena. 16.11.1994.
- Sludinājums 6 - Diena. 16.11.1994
- Sludinājums 7 - Diena. 16.11.1994.
- Sludinājums 8 - Diena. 01.03.1995.
- Sludinājums 9 - Diena. 01.03.1995.
- Sludinājums 10 - Diena. 01.03.1995.
- Sludinājums 11 - Diena. 01.02.1995.
- Sludinājums12 - Diena. 01.02.1995.
- Sludinājums 13 - Diena 14.06.1996.
- Sludinājums 14 - Diena. 25.01.1995.

- Sludinājums 15 - Diena. 25.01.1995.
- Sludinājums 16 - SIA "Rīka" lietvedība.
- Sludinājums 17 - Diena. 01.02.1995.
- Statūti 1 - Latvijas banku privatizācijas fonda statūti // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.7, 18.02.1993, 379.-382.lpp.
- Statūti 2 - Pienšaimnieku kooperatīvās sabiedrības paraugstatūti // Diena. 03.07.1992.
- Statūti 3 - Akciju sabiedrības "Latvijas investīciju banka" statūti // Diena. 03.07.1992.
- Statūti 4 - SIA statūti // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991., 66.-71.lpp.
- Statūti 5 - Akciju sabiedrības statūti // A.Klauss u.c. Dibināsim akciju sabiedrību. I d. R., 1991., 44.-53.lpp.
- Statūti 6 - Latvijas akadēmiski izglītoto sieviešu apvienības statūti.
- Statūti 7 - Bezpeļņas organizācijas valsts akciju sabiedrības "Lauku attīstības fonds" statūti // Latvijas Vēstnesis. 25.10.1994.
- Statūti 8 - Krājaizdevu sabiedrību paraugstatūti // Diena. 29.12.1993.
- Veidlapa 1 - Terminoloģijas nodaļas lietvedība (nosacīts nosaukums - dažādi iesniegumi, lūgumi, pieprasījumi, vēstules u.tml.)
- Veidlapa 2 - Firmas "Mikro" lietvedība
- Veidlapa 3 - Valsts (pašvaldības) īpašuma objekta (uzņēmuma) privatizācijas projekts // LR AP un Vald.Ziņotājs. Nr.8/9, 04.03.1993.,585.-602.lpp.
- Vēstule 1 - Tirdzniecības uzņēmuma "Latgalant" lietvedība
- Vēstule 2 - Terminoloģijas komisijas lietvedība.
- Vienošanās 1 - Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas vienošanās par Skrundas radiolokācijas stacijas tiesisko statusu tās pagaidu funkcionēšanas un demontāžas laikā // Diena. 18.03.1994.
- Vienošanās 2 - Krievijas Federācijas Valdības un Latvijas Republikas valdības vienošanās Latvijas Republikas teritorijā dzīvojošo Krievijas Federācijas militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālās aizsardzības jautājumos // Diena. 18.03.1994.
- Vienošanās 3 - Vienošanās starp Igaunijas Republiku, Latvijas Republiku un Lietuvas Republiku par kopīgas miera uzturēšanas vienības izveidošanu // Diena. 01.03.1995.
- Ziņojums 1 - Ziņojums par mantisko ieguldījumu // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim sabiedrību ar ierobežotu atbildību. R., 1991., 61.-62.lpp.
- Ziņojums 2 - Akciju sabiedrības dibināšanas pārbaudes ziņojums // A.Klauss, V.Šadinovs. Dibināsim akciju sabiedrību. I d., R., 1991, 54.lpp.

BIBLIOGRĀFIJA

- Abramovs 1911 - Abramovs K. Par sapulču vadīšanu un tehniku. R.: Malēnietis, 1911, 48 lpp.
- Albovs 1991 - Альбов А.С. Письмо зарубежному партнеру. Л.: Судостроение, 1991, 191 с.
- ALV 1995 - Angļu-latviešu vārdnīca. R.: Jāņa sēta, 1995, 1328 lpp.
- Arbuzovs 1920 - Arbuzovs L. Piezīmes par 16.gadu simtēņa vecākajiem latviešu literatūras pieminekļiem. Visagrākie rokraksti latviešu valodā kopš 1558.gada // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1920, I, 34.-48.lpp.
- Arnolda 1973 - Арнольд И. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 1973, 303 с.
- Asars 1914 - Rokas grāmata atklātības darbiniekiem (sast. H.Asars). R.: A.Ranka apgādība, 1914, 176 lpp.
- Augstkalns 1935(1) - Augstkalns A. Valodas piezīmes jaunajiem zvēresta tekstiem // Ceļi. R.: Ramave, 1935, V, 76.-78.lpp.
- Augstkalns 1935(2) - Augstkalns A. Vēl viens zvēresta teksts // Ceļi, 1935, V, 79.lpp.
- Augstkalns 1935(3) - Augstkalns A. Pirmie latviešu teksti un grāmatas (1530-1630). R.: Literatūra, 1935, 20 lpp.
- Avrasins 1975 - Аврасин В. Стилистические выразительные возможности частей речи и некоторые другие вопросы стилистической грамматики. Челябинск, 1975, 57 с.
- Ābers 1938 - Ābers B. Rundāles pagasta tiesas protokoli 1819.-1828.g. // Tautas vēsturei. R.: Gulbja apgāds, 1938, 331.-340.lpp.
- Babahanova 1987 - Бабаханова Д. Официально-деловой стиль современного узбекского языка. Автореф. дис.на соиск.уч.ст.канд.филол.наук. Ташкент, 1987, 18 с.
- Bagrjanceva 1986 - Багрянцева Г. Филологический анализ документального текста /на материале служебной переписки коллегияльного делопроизводства/. Автореф. на соиск. уч.ст.канд.филол.наук. М., 1986, 24 с.
- Baldunčiks 1989 - Baldunčiks J. Anglicismi latviešu valodā. R.: Zinātne, 1989, 541 lpp.
- Balli 1961 - Балли Ш. Французская стилистика. М.: Просвещение, Иностранная лит-ра, 1961, 364 с.
- Bankavs 1973 - Bankavs A. Dažas analītisma iezīmes mūsdienu latviešu valodā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 9.laid. R.: Liesma, 1973, 16.-20.lpp.
- Bankavs 1974 - Bankavs A. Darbības vārds analītiskajos savienojumos // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 10.laid. R.: Liesma, 1974, 10.-14.lpp.
- Bankavs 1985 - Банков А. К вопросу о развитии латышской лингвистической терминологии // Mokslo kalbos kultūros ir

- terminologijas problēmas (Lietuvių kalbotyros klausimai. XXIV). Vilnius: Mokslas, 1985, p.17-21
- Bankavs 1988 - Bankavs A. Les mots d'origine romane dans la language lettonne. R.: LVU, 1988, 34 p.
- Bankavs 1994 - Bankavs A. Saīsinājumi. R.: Avots, 1994, 127 lpp.
- Basa 1991 - Басс Э. Научная и деловая корреспонденция. М.: Наука, 1991, 174 с.
- Beitiņa 1961 - Latviešu valodas stila mācība. Materiāli latviešu valodas skolotājiem (M.Beitiņa u.c.). R.: Latvijas Valsts izdevniecība, 1961, 158 lpp
- Bērziņš 1925 - Bērziņš L. Nevācu Opics. R.: Vidusskolu skolotāju kooperatīva izdevniecība, 1925, 30 lpp.
- Birziņa 1966 - Birziņa L. Izkopsim juridiskos izteicienus un terminus // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 2.laid. R.: Liesma, 1966, 65.-70.lpp.
- Birziņa 1967 - Birziņa L. Turpināsim sarunu par juridiskiem terminiem un izteicieniem // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 3.laid. R.: Liesma, 1967, 100.-102.lpp.
- Birziņa 1991 - Birziņa L. Latviešu juridiskās terminoloģijas attīstība. XIX-XX gs. R.: LU, 1991, 23 lpp.
- Bitiniene 1983 - Bitinienē A. Mokslinis stilius. Vilnius, 1983, 54 psl.
- Blinkena 1969 - Blinkena A. Latviešu interpunkcija. R.: Zinātne, 1969, 410 lpp.
- Blinkena 1984 - Blinkena A. Publicista vārds - informētājs un audzinātājs // Valodas aktualitātes-83. R.: Zinātne, 1984, 147.-160.lpp.
- Bondireva 1989 - Бондырева Т.Н. Секретарское дело. М.: Высшая школа, 1989, 383 с.
- Brandesa 1983 - Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. М.: Высшая школа, 1983, 271 с.
- Budagovs 1967 - Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. М.: Высшая школа, 1967, 376 с.
- Bušs 1984 - Bušs O. Ikdienas runas specifika un tās pētīšana // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 19.laid. R.: Avots, 1984, 22.-34.lpp.
- Ceplītis 1989 - Ceplītis L., Rozenbergs J., Valdmanis J. Latviešu valodas sintakse. R.: Zvaigzne, 1989, 172 lpp.
- Dailidens 1989 - Дайлиденас Р.Й. Литуанизмы в старобелорусской деловой письменности. Автореф.на соиск.уч.ст.канд.филол. наук. Минск, 1989, 24 с.
- Daņiļenko 1970 - Даниленко В.П. Терминологизация разных частей речи (термины-глаголы) // Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии. М.: Наука, 1970, с.40-51

- Dimza 1938 - Dimza J. Darījumu korespondences rokas grāmata. Firmu, iestāžu un organizāciju darījumu vēstules. R.: Grāmatrūpnieks, 1938, 716 lpp.
- Djuženko 1975 - Дюженко Г.А. Документная лингвистика. М.: Статистика, 1975, 64 с.
- DLKŽ 1993 - Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leid., 1993, 967 psl.
- Dokumenti 1991 - Документы и делопроизводство (Справочное пособие). М.: Экономика, 1991, 270 с.
- Doļiņins 1978 - Долинин К.А. Стилистика французского языка. Л.: Просвещение, 1978, 344 с.
- Drezens 1924 - Дрезен Э. Руководство по управлению советскими учреждениями. М.-Л.: Госуд.изд-во. Б.г., 294 с.
- Drezens 1925 - Дрезен Э. Организация промышленных, торговых и административных учреждений. М.: Изд-во НКРКИ СССР, 1925, 115 с.
- Druviete 1982 - Druviete I. Valodas normas jēdziena interpretācija // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 18.laid. R.: Avots, 1982, 12.-22.lpp.
- Druviete 1989 - Druviete I. Sarunvalodas elementi jaunākajā publicistikā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 25.laid. R.: Avots, 1989, 10.-21.lpp.
- Druviete 1993 - Druviete I. Kā pareizi rakstīsim // Neatkarīgā Cīņa. 13.07.1993.
- ELDO 1995 - Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini. R., 1995, 911 lpp.
- Endzelīns 1935 - Endzelīns J. Valodas prakses jautājumi. R., 1935, 57 lpp.
- Engels 1991 - Engel U. Deutsche Grammatik (2.Auflage). Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1991, 888 S.
- Ernstsonē 1993(1) - Ernstsonē V. Semantiskās pārvirzes mūsdienu jauniešu sarunvalodā // LZA Vēstis. 1993, nr.4, 23.-31.lpp.
- Ernstsonē 1993(2) - Ernstsonē V. Metaforiskais vārda nozīmes pārnēsums mūsdienu jauniešu sarunvalodā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 27.laid. R.: Avots, 1993, 65.-76.lpp.
- ESV 1981 - A.Moisejevs, K.Petrosjans, N.Piļipenko. Ekonomikas terminu skaidrojošā vārdnīca. R.: Zvaigzne, 1981, 332 lp.
- ET 1975 - Ekonomikas termini. R.: Liesma, 1975, 598 lpp.
- ETŽ 1994 - K.Pasas, B.Louzas, L.Deivis. Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius: Baltijos Biznis, 1994, 310 psl.
- Farafonova 1977 - Фарафонова Л.Г. Система дипломатического подстиля и ее исследование на уровне текста. Автореф. на соиск. уч.ст.канд.филол.наук. М., 1977, 28 с.
- Fleišers 1993 - Fleischer W., Michel G., Starke G. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Wien, lang, 1993, 341 S.

- Freidenfelds 1984 - Latviešu literārās valodas praktikums 9.-10.klasei (Freidenfelds I. u.c.). R.: Zvaigzne, 1984, 168 lpp.
- Freimane 1993 - Freimane I. Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. R.: Zvaigzne, 1993, 470 lpp.
- Gaivenis 1990 - Gaivenis K., Keinys S. Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas: Šviesa, 1990, 278 psl.
- Galperins 1981 - Galperin I. Stylistics. M.: Vysšaja škola, 1981, 334 p.
- Glušaka 1981 - Glušak T. Funktionalstilistik des Deutschen. Minsk, 1981
- Gornungs 1965 - Горнунг Б.В. Несколько соображений о понятии стиля и задачах стилистики // Проблемы современной филологии. М., 1965, с. 86-91
- Grīnšteins 1927 - Grīnšteins R. Rokas grāmata importieriem un eksportieriem. R.: autora izd., 1927, 678 lpp.
- Grodīte 1992 - Gruodytė R. Bendraties konstrukcijos kanceliarinėje kalboje // Kalbos kultūra. Sąs. 62. Vilnius, 1992, 33-44 psl.
- Grodīte 1993 - Gruodytė R. Įsakmumo reiškimas kanceliarinėje kalboje // Kalbos kultūra. Sąs.64. Vilnius: 1993, psl.42-48
- Grodīte 1994 - Gruodytė R. Keletas administracinio stiliaus raiškos atvejų // Kalbos kultūra. Sąs. 66. Vilnius, 1994, 47-52 psl.
- Gvozdevs 1965 - Гвоздев А. Очерки по стилистике русского языка. М.: Просвещение, 1965, 408 с.
- Havrāneks 1976 - Havranek B. Die Aufgaben der Literatursprache und die Sprachkultur // Grundlagen der Sprachkultur. T.1. Berlin, 1976, S.103-141
- Helbig 1979 - Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1979, 629 S.
- Hovanska 1984 - Хованская З.И. Стилистика французского языка. М.: Высшая школа, 1984, 344 с.
- Ivšins 1973 - Ившин В.Ф., Гарифулин Л.Б. К вопросу о классификации функциональных стилей // Особенности функциональных стилей научно-технической литературы и деловой документации. Челябинск, 1973, с.36-38
- Jedlička 1988(1) - Едличка А. Литературный язык в современной коммуникации // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XX. М.: Прогресс, 1988, с.38-134
- Jedlička 1988(2) - Едличка А. Типы норм в языковой коммуникации // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XX. М.: Прогресс, 1988, с.135-149
- Jefimovs 1957 - Ефимов А. Стилистика художественной речи. М.: МГУ, 1957, 448 с.
- JTV 1942 - Juridiskās terminoloģijas vārdnīca (sast.J.Lauva, H.Blese). R.: Latvju grāmata, 1942, 336 lpp.
- Kalējs 1994 - Kalējs J. Lietvedības pamati. R.: Biznesa komplekss, 1994, 54 lpp.

- Kalnērziņa 1975 - Kalnērziņa R. Abreviatūru struktūra un to lietošana latviešu valodā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 11.laid. R.: Liesma, 1975, 74.-88.lpp
- Kaltigina 1993 - Kaltigina M. Privātā un lietišķā sarakste vācu valodā. R.: Zvaigzne, 1993, 32 lpp.
- Kārklīņš 1976 - Kārklīņš J. Infinitīva sintaktiskās potences. R.: LVU, 1976, 93 lpp.
- Katrins 1968 - Catherine R. Le style administratif. Paris: Albin Michel, 1968, 248 p.
- KK 1996 - Klausimū kraitelē. Vilnius: Gimtoji kalba, 1996, 227 psl.
- KKP 1993 - Kanceliārinēs kalbos patarimai (ats.red. P.Kniūkšta). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijū leid., 1993, 238 psl.
- Kļava 1989 - Kļava K. Die Sprache der lettischen juristischen Dokumente vom Ende des 17.Jahrhunderts. Ein Beitrag zur lettischen Sprachgeschichte. Stockholm, 1989, 138 S.
- Kļaviņa 1977 - Клявиня С. Сопоставление функциональных стилей латышского языка (лингвостатистическое исследование). Автореф.на соиск.уч.ст.канд.филол.наук. Вильнюс, 1977, 21 с.
- Kņiūkšta 1992 - Kņiūkšta P. Kanceliārinēs kalbos reikalai "Gimtosios kalbos" (1933-1940) žurnale // Kalbos kultūra. Sāš. 62. Vilnius, 1992, 54-64 psl.
- Koļūznaja 1982 - Колюжная В.В. Стиль англоязычных документов международных организаций. Киев: Наук. думка, 1982, 122 с.
- Korespondence 1990 - Lietišķā korespondence. R.: Rīgas TU, 1990, 58 lpp.
- Korespondence 1991 - Lietišķā korespondence angļu valodā (A guide to business letter writing). R.: Rīgas TU, 1991, 46 lpp.
- Kostomarovs 1971 - Костомаров В.Г. Русский язык на газетной полосе (некоторые особенности современной газетной публицистики). М.: Изд-во МГУ, 1971, 267 с.
- Kožina 1966 - Кожина М.Н. О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики. Пермь: Гос.ун-т, 1966, 213 с.
- Kožina 1972 - Кожина М.Н. О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. Пермь: Гос.ун-т, 1972, 239 с.
- Kožina 1983 - Кожина М. Стилистика русского языка. М.: Просвещение, 1983, 223 с.
- Kožins 1982 - Кожин А., Крылова О., Одинцов В. Функциональные типы русской речи. М.: Высшая школа, 1982, 223 с.
- Krastiņš 1989 - Krastiņš I. Valsts un tiesību teorijas termini. R.: LVU, 1989, 34 lpp.
- Krodznieks 1921 - Krodznieks J. Divi zvēresti // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1921, VII, 762.lpp.

- Kurkovska 1959 - Kurkowska H., Skorupka S. Stylistika polska. Warszawa, 1959, 400 s.
- Kuzņecova 1991 - Кузнецова Т.В. Делопроизводство и техническая документация. М.: Высшая школа, 1991, 158 с.
- Ķirīte 1995 - Ķirīte M. Jaunākais terminoloģijā // Labrīt. 07.02.1995.
- Lagzdiņa 1993 - Lagzdiņa S. Funkcionālie verbi veclatviešu rakstu valodā // Disertācijas kopsavilkums. R., 1993, 32 lpp.
- Laua 1981 - Laua A. Latviešu leksikoloģija. R.: Zvaigzne, 1981, 288 lpp.
- Lepika 1954 - Lepika M. Par atributīvo ģenitīvu mūsdienu latviešu valodā // VLI Raksti. III. R.: ZA izdevn., 1954, 47.-76.lpp.
- LEV 1992 - K.Karulis. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. R.: Avots. 1.sēj. 638 lpp.; 2.sēj. 671 lpp.
- LKV 1979/1981 - Latviešu-krievu vārdnīca. R.: Avots. 1.sēj. 1979, 699 lpp; 2.sēj. 1981, 755 lpp.
- LLKŽ 1977 - J.Balkevičius, J.Kabelka. Latvių-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslas, 1977, 760 psl.
- LLV 1995 - Lietuviešu-latviešu valodas vārdnīca. R.: Zinātne, 1995, 656 lpp.
- LLVV - Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.-7(2).sēj. R.: Zinātne, 1972-1991
- Loginova 1968 - Логинава К. Деловая речь и ее стилистические изменения в советскую эпоху // Развитие функциональных стилей современного языка. М.: Наука, 1968, с.186-230
- LTV 1991 - Skujiņa V., Kvašite R. Lietišķo teicienu vārdnīca. R.: Zinātne, 1991, 103 lpp.
- LVV 1987 - Latviešu valodas vārdnīca. R.: Avots, 1987, 883 lpp.
- Ļihterova 1988 - Ļihterova B., Smiltēna M. Termini der deutschen Stilistik. R.: LVU, 1988, 63 lpp.
- Ļivšics 1981 - Лившиц Я.З., Филиппов Н.Г. Делопроизводство и техническая документация. М.: Высшая школа, 1981, 144 с.
- Mannarova 1982 - Маннапова А. Язык татарской деловой письменности XVII века. Автореф.на соиск.уч.ст.канд.филол.наук. Казань, 1982, 21 с.
- Matvejeva 1990 - Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. Синхронно-сопоставительный очерк. Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1990, 172 с.
- Mielkuviene 1993 - Mielkuvienė R. Prielinksnio *pagal* konstrukcijos ir jų atitikmenys kanceliarinėje kalboje // Kalbos kultūra. Sąs.64. Vilnius, 1993, psl.48-52
- Mihailovs 1968 - Михайлов М.М. Стилистика русской речи. Чебоксары: Чувашкнигоиздат, 1968, 370 с.

- Miko 1988 - Miko Ф. Характер разговорности и разговорного стиля // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XX. М.: Прогресс, 1988, с.232-242
- Mistriks 1970 - Mistrik J. Štylistika slovenskeho jazyka. Bratislava: Slovenske pedagogicke nakladatel'stvo, 1970, Stran 424
- Mistriks 1985 - Mistriks J. Štylistika. Bratislava: Slovenske pedagogicke nakladatel'stvo, 1985, Stran 584
- MLLVG 1959 - Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. R.: ZA izdevn., 1959, 830 lpp.
- MLLVG 1962 - Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. R.: ZA izdevn., 1962, 931 lpp.
- Murate 1957 - Мурат В.П. Об основных проблемах стилистики. М., 1957
- MV 1993 - Krievu-latviešu militārās leksikas vārdnīca. R.: Junda, 1993, 120 lpp.
- Niselovičs 1967 - Niselovičs I. Verbālsubstantīvi ar izskaņu *-šana* no stila viedokļa // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 3.laid. R.: Liesma, 1967, 148.-158.lpp.
- Nitiņa 1978 - Nitiņa D. Prievārdu sistēma latviešu rakstu valodā. R.: Zinātne, 1978, 251 lpp.
- Noteikumi 1996 - LR Ministru kabineta noteikumi nr.154. Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi. R.: Biznesa komplekss, 1996, 55 lpp.
- Odincovs 1980 - Одинцов В. Стилистика текста. М.: Наука, 1980, 263 с.
- Oginskiene 1988 - Oginskienė E. Kas rašyta apie kanceliarinę kalbą // Kalbos kultūra. Šaš.55. Vilnius, 1988, 59.-65.lpp.
- Oginskiene 1990 - Oginskienė E. Veiksmāžodis *vesti* ir jo vediniai kanceliarinėje kalboje // Kalbos kultūra. Šaš.65. Vilnius, 1993, 43-44 psl.
- Oginskiene 1994 - Oginskienė E. Dėl veiksmāžodinių daiktavardžių vartojimo kanceliarinėje kalboje // Kalbos kultūra. Šaš.66. Vilnius, 1994, 52-59 psl.
- Ozola 1971 - Ozola Ā. Par vārdu *pārskats* un *atskaite* lietošanu // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 7.laid. R.: Liesma, 1971, 106.-111.lpp.
- Ozols 1955 - Ozols A. Par dažām stilistikas problēmām un latviešu klasisko tautasdziesmu valodas stilistikas jautājumiem // LPSR ZA Vēstis, 1955, nr.10, 13.-29.lpp.
- Ozols 1965 - Ozols A. Veclatviešu rakstu valoda. R.: Liesma, 1965, 626 lpp.
- Ozols 1993 - Ozols A. Latviešu tautasdziesmu valoda (2.izd.). R.: Zvaigzne, 1993, 431 lpp.
- Paegle 1994 - Paegle Dz., Kušķis J. Kā latvietis runā. Praktiski ieteikumi valodas kultūrā. R.: Zvaigzne, 1994, 158 lpp.
- Palīgs 1992 - Palīgs lietvedības kārtošanā valsts valodā. R.: Biznesa komplekss, 1992, 58 lpp.

- Paļonis 1979 - Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. Vilnius, 1979, 318 psl.
- Panfilovs 1968 - Панфилов А. Лекции по стилистике русского языка. Ч.1. М.: Гос.пед.инст., 1968, 80 с.
- Pauliņš 1978 - Pauliņš O., Rozenbergs J., Vilāns B. Latviešu valodas mācības pamatkurss. R.: Zvaigzne, 1978, 293 lpp.
- Peščaka 1980 - Пещак М.М. Стиль деловых документов века // Автореф.на соиск.уч.ст.докт.филол.наук. Киев, 1980, 51
- Pikčilingis 1971(1) - Pikčilingis J. Kas yra stilius? Vilnius, 1971, 104 psl
- Pikčilingis 1971(2) - Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. 1.d. Vilnius: Mintis, 1971, 342 psl.
- Pikčilingis 1975 - Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. II d. Vilnius: Mokslas, 1975, 376 psl.
- Piročkins 1980 - Piročkinas A. Teisininkų kalbos kultūra. Vilnius: VU, 1980, 124 psl.
- Piročkins 1990 - Piročkinas A. Administracinės kalbos kultūra. Vilnius: Mintis, 1990, 158 psl.
- Porīte 1970 - Porīte T. Lielie burti mūsdienų latviešu valodā. R.: Zinātne, 1970, 174 lpp.
- Prāga 1967 - Пражский лингвистический кружок. М.: Прогресс, 1967, 559 с.
- Pupkis 1980 - Pupkis A. Kalbos kultūros pagrindai. Vilnius: Mokslas, 1980, 168 psl.
- Pūtele 1996 - Pūtele I. Profesiju nosaukumu darināšana latviešu valodā. Maģistra darbs. R.: LU, 1996, 104 lpp.
- Rahmaņins 1973 - Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. М.: Высшая школа, 1973, 272 с.
- Razinkina 1989 - Разинкина Н.М. Функциональная стилистика английского языка. М.: Высшая школа, 1989, 182 с.
- Rīzele 1975 - Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. M.: Vysšaja škola, 1975, 316 S.
- Rozenbergs 1976 - Rozenbergs J. Latviešu valodas praktiskā stilistika. 1.d. R.: Zvaigzne, 1976, 146 lpp.
- Rozenbergs 1983 - Rozenbergs J. Latviešu valodas praktiskā stilistika. 2.d. R.: Zvaigzne, 1983, 151 lpp.
- Rozenbergs 1984(1) - Rozenbergs J. Dažas stilu attīstības tendences un valodas kultūra // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 19.laid. R.: Avots, 1984, 50.-57.lpp.
- Rozenbergs 1984(2) - Rozenbergs J. Publicistikas valodas stils latviešu valodas stilu sistēmā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 20.laid. R.: Avots, 1984, 75.-86.lpp.
- Rozenbergs 1990 - Розенберг Я. Стилистические потенции латышского языка. Автореф.на соиск.ст.докт.филол.наук. Вильнюс, 1990, 53 с.

- Rozenbergs 1995 - Rozenbergs J. Latviešu valodas stilistika. R.: Zvaigzne ABC, 1995, 231 lpp.
- Rudaitiene 1994 - Rudaitienė V., Liubinienė N. Nauji svetimi žodžiai spaudoje // Kalbos kultūra. Sąs.66. Vilnius, 1994, 59.-73 psl.
- Rūķe 1977 - Rūķe-Draviņa V. The Standardization Process in Latvian. 16th Century to the Present. Stockholm, 1977, 130 p.
- Savickis 1987 - Савицкий В.М. Язык процессуального закона. М.: Наука, 1987, 286 с.
- Semeņuka 1972 - Семенюк Н.Н. Из истории функционально-стилистической дифференциации немецкого литературного языка. М.: Наука, 1972, 215 с.
- Silmane 1967 - Сильман Т.И. Проблемы синтаксической стилистики (немецкий язык). Л.: Просвещение, 1967, 152 с.
- SIS 1988 - Словарь иностранных слов. М.: Русский язык, 1988, 608 с.
- SV 1978 - Svešvārdu vārdnīca. R.: Liesma, 1978, 771 lpp.
- Skrebņevs 1975 - Скребнев Ю.М. Очерк теории стилистики. Горький: Пед.инст-т, 1975, 175 с.
- Sokolovs 1968 - Соколов А.Н. Теория стиля. М.: Искусство, 1968, 223 с.
- Sorokins 1979 - Сорокин Ю.А., Тарасов Е.Ф., Шахнарович А.М. Теоретические и прикладные проблемы общения. М.: Наука, 1979, 327 с.
- Skujiņa 1982 - Skujiņa V. Revidējama vai nerevidējama homonīmija // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 17.laid. R.: Avots, 1982, 163.-183.lpp.
- Skujiņa 1989 - Skujiņa V. Normatīvuma specifika zinātniskajā terminoloģijā // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 25.laid. R.: Avots, 1989, 149.-156.lpp.
- Skujiņa 1993(1) - Skujiņa V. Zinātniskās terminoloģijas izstrādes principi. R.: Zinātne, 1993, 224 lpp.
- Skujiņa 1993(2) - Skujiņa V. Valsts valodas prasmei lietvedības dokumentos. R.: Biznesa komplekss, 1993, 109 lpp.
- Sližiene 1988 - Sližienė N. Dar kartą apie susirinkimų kalbą // Kalbos kultūra. Sąs.55. Vilnius, 1988, 46-48 psl.
- Solganika 1986 - Солганик Г.Я. Общелитературная и функционально-стилевая норма // Общелитературный язык и функциональные стили. Вильнюс: Мокспас, 1986, с.24-33
- Sovinski 1973 - Sowinski B. Deutsche Stilistik. Beobachtung zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutsche. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1973, 400
- Sovinski 1991 - Sowinski B. Stilistik. Stiltheorie und Stilanalyse. Stuttgart: J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1991, 247 S.
- Sponbergs 1991 - Sponbergas H. Susirinkimų pradedame. Trumpas parlamentinės procedūros vadovas. Vilnius: Mintis, 1991, 26 psl.
- Stengrevica 1976 - Stengrevica M. Stils un valodas kultūra // Latviešu valodas

- kultūras jautājumi. 12.laid. R.: Liesma, 1976, 51.-62.lpp.
- Stepanovs 1965 - Степанов Ю.С. Французская стилистика. М.: Наука, 1965, 196 с.
- Stepermanis 1938 - Stepermanis M. Dažas 18.g.s. zemnieku sūdzības un iesniegumi // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, 1938, III, 433.-438.lpp.
- Stilistika 1987 - Стилистика русского языка: жанрово-коммуникативный аспект стилистики текста. М.: Наука, 1987, 238 с.
- Straubergs 1935 - Straubergs J. Latviešu teksti no Rīgas Ķemerejas tiesas aktīm // Ceļi. R.: Ramave, 1935, V, 71.-76.lpp.
- Straubergs 1938 - Straubergs J. Rīgas linu audēju 1625.g. šrāgas // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1938, IV, 413.-425.lpp.
- Stuite 1980 - Stuite M. Krievu valodas defissavienojumiem atbilstošās adefisālās konstrukcijas latviešu valodā // LPSR ZA Vēstis. 1980, nr.12, 55.-66.lpp.
- Šāde 1993 - Schade G. Einführung in die Sprache der Wissenschaften. 11 Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1993, 320 S.
- Šadinovs 1985 - Шадинов В.С. Оформление организационно-распорядительной документации. Методическая разработка. Рига: ЛГУ, 1985, 138 с.
- Šanskis 1989 - Стилистика русского языка (под ред. Шанского Н.М.). Л.: Просвещение, 1989, 223 с.
- Ščerba 1974 - Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Л.: Наука, 1974, 428 с.
- Šnē 1993 - Šnē D. Vai mums ir vajadzīgs *etaps* // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 27.laid. R.: Avots, 1993, 59.-63.lpp.
- Švābe 1933 - Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda // Tieslietu Ministrijas Mēnešraksts, 1933, 129.-144.lpp.; 1935, 585.-595.lpp.
- Švābe 1935 - Švābe A. Kārļa XI kara sodu likums // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1935, II, 44.-136.lpp.
- Tarabasova 1986 - Тарабасова Н.И. Явления вариативности в языке московской деловой письменности XVII века. М.: Наука, 1986, 164 с.
- Tērners 1977 - Turner G.W. Stylistics. Harmondsworth (Middlesex), 1977, 256 p.
- TEV 1992 - Tirdzniecības ekonomikas, organizācijas un pārvaldes terminu vārdnīca. R.: Zinātne, 1992, 254 lpp.
- Tiesa 1949 - Tautas tiesas darbvedības instrukcija. B.v. un g., 46 lpp.
- TJS 1994 - Баскакова М.А. Толковый юридический словарь бизнемена. М.: Контракт, 1994, 560 с.
- TSV 1943/1944 - Tautsaimniecības vārdnīca. 1.-4.d. R.: Saimniecības literatūras apgāds, 1943-1944, 1-288 lpp.
- TT 1992 - Terminologijos taisymai. Vilnius: Mokslas, 1992, 160 psl.
- Ušakovs 1967 - Ушаков А.А. Очерки советской законодательной стилистики. Пермь: Гос. ун-т, ч.1, 1967, 206 с.

- Vainauskiene 1995 - Vainauskienė D. Apie finansinių dokumentų blankus // Kalbos kultūra. Sąs.67. Vilnius, 1995, 14-24 psl.
- Vainauskiene 1996 - Vainauskienė D. Priesagų *-(i)acija* ir *-(i)avimas* vediniai kanceliarinėje kalboje // Kalbos kultūra. Sąs.68. V., 1996, psl.64-66
- Val.kultūra 1982 - Культура речи в технической документации. М.: Наука, 1982, 217 с.
- Vasiljeva 1976(1) - Васильева А.К. Курс лекций по стилистике русского языка: научный стиль речи. М.: Русский язык, 1976, 192
- Vasiljeva 1976(2) - Васильева А.К. Курс лекций по стилистике: Общие понятия стилистики. Разговорно-обиходный стиль речи. М.: Русский язык, 1976, 239 с.
- Veidemane 1969 - Veidemane R. Publicistikas stila specifika un izteiksmes līdzekļu izvēle // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 5.laid. R.: Liesma, 1969, 20.-26.lpp.
- Veidemane 1970 - Veidemane R. Latviešu valodas leksiskā sinonīmija. R.: Zinātne, 1970, 192 lpp.
- Veidemane 1971 - Veidemane R. Saspiest vai izdarīt saspiešanu // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 7.laid. R.: Liesma, 1971, 45.-49.lpp.
- Veidemane 1973 - Вейдемане Р. О месте глагола в терминологических системах // Проблемы научно-технической терминологии. Р. : Зинатне, 1973, с.130-139
- Veidemane 1977 - Veidemane R. Izteikt neizsakāmo. R.: Liesma, 1977, 263 lpp
- Veidemane 1984 - Veidemane R. Stila negramatiskie aspekti // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 19.laid. R.: Avots, 1984, 57.-61.lpp.
- Veihmans 1958 Вейхман Г.А. О стилистической классификации английского языка // Филологические науки. 1958, н. 4
- Vēstules 1902 - Deutsche und russische Handelsbriefe für das Selbststudium sowie zum Gebrauch in Schulen. Herausgegeben von K.Haller. R.: Verlag von C.J.Sichmann, 1902, 159 S.
- Vinogradovs 1959 - Виноградов В.В. О языке художественной литературы. М.: Гос.изд-во худ.лит-ры, 1959, 653 с.
- Vinogradovs 1963 - Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М.: Изд-во АН СССР, 1963, 255 с.
- Vinogradovs 1981 - Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. М.: Высшая школа, 1981, 320 с.
- VLTT 1935 - E.Dravnīeks. Vācu-latviešu tirdznieciskā terminoloģija. R., 1935
- Zanders 1973 - Sanders W. Linguistische Stiltheorie: Probleme, Prinzipien und moderne Perspektiven des Sprachstils. Göttingen, 1973
- Zeidlers 1963 - Seidler H. Allgemeine Stilistik. Göttingen, 1963, 358 S.
- Zemzare 1961 - Zemzare D. Latviešu vārdnīcas (līdz 1900.gadam). R.: ZA izdevniecība, 1961, 560 lpp.

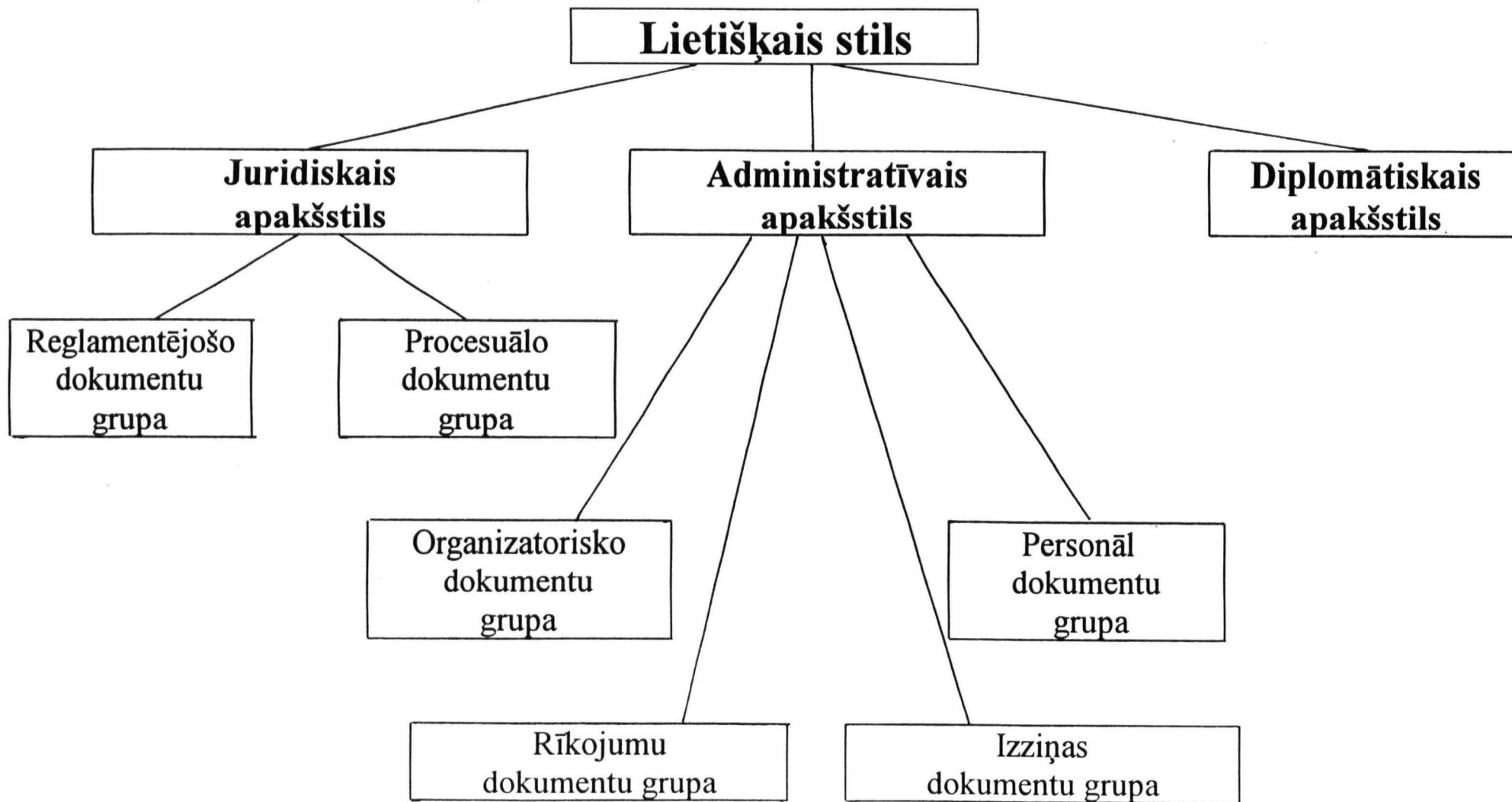
- Zommers 1936 - Zommers T. Latviešu teksti zviedru laiku Vidzemes zemes tiesu protokolos // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1936, IV, 399.-407.lpp.
- ZTV 1922 - Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca. R.: Izglītības ministrijas izdev., 1922, 163 lpp.
- Zubarevs 1976 - Зубарев В.С., Крысин Л.П., Статкус В.Ф. Язык и стиль обвинительного заключения. М.: Юрид. лит-ра, 1976, 88
- Župerka 1983 - Župerka K. Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius: Mokslas, 1983, 144 psl.
- Župerka 1994 - Župerka K. Funkcinių stilių terminai // Terminologijos vagos. Nr.1. Vilnius, 1994, 26-31 psl.
- Župerka 1995 - Župerka K. Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas. Habilitacinis darbas. Šiauliai, 1995, 61 psl.

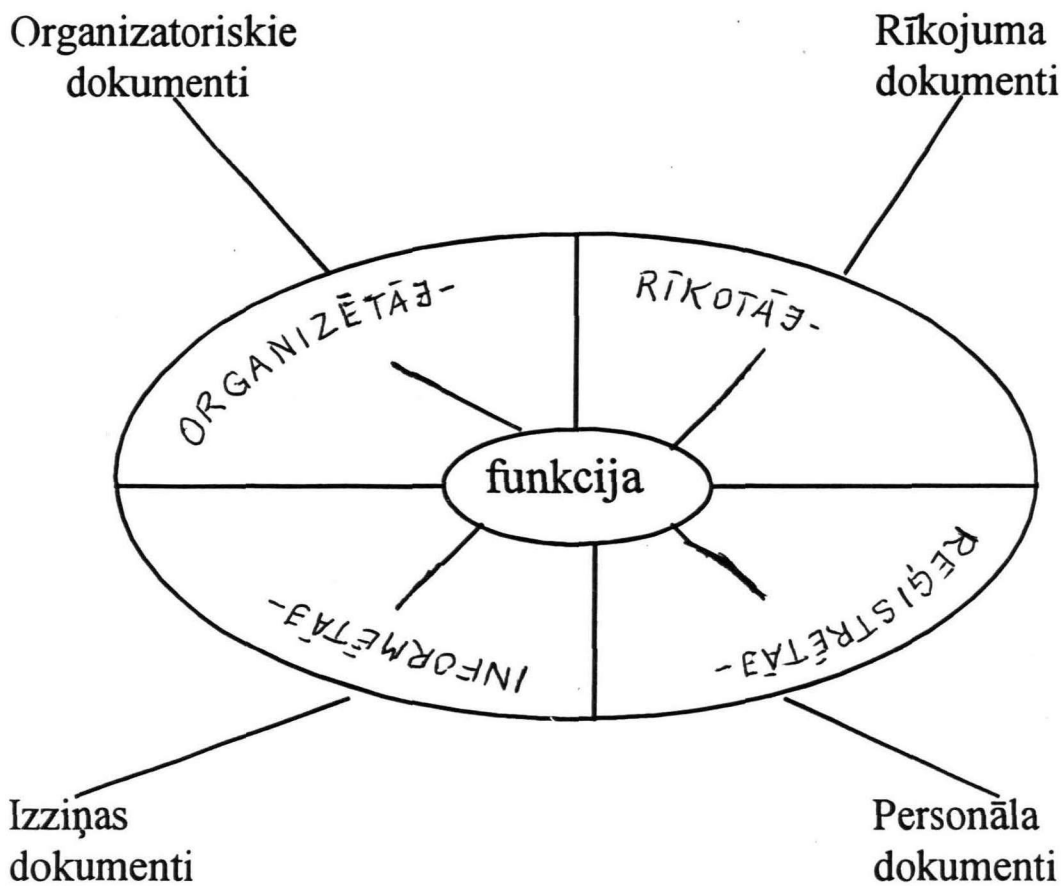
RĀDĪTĀJS

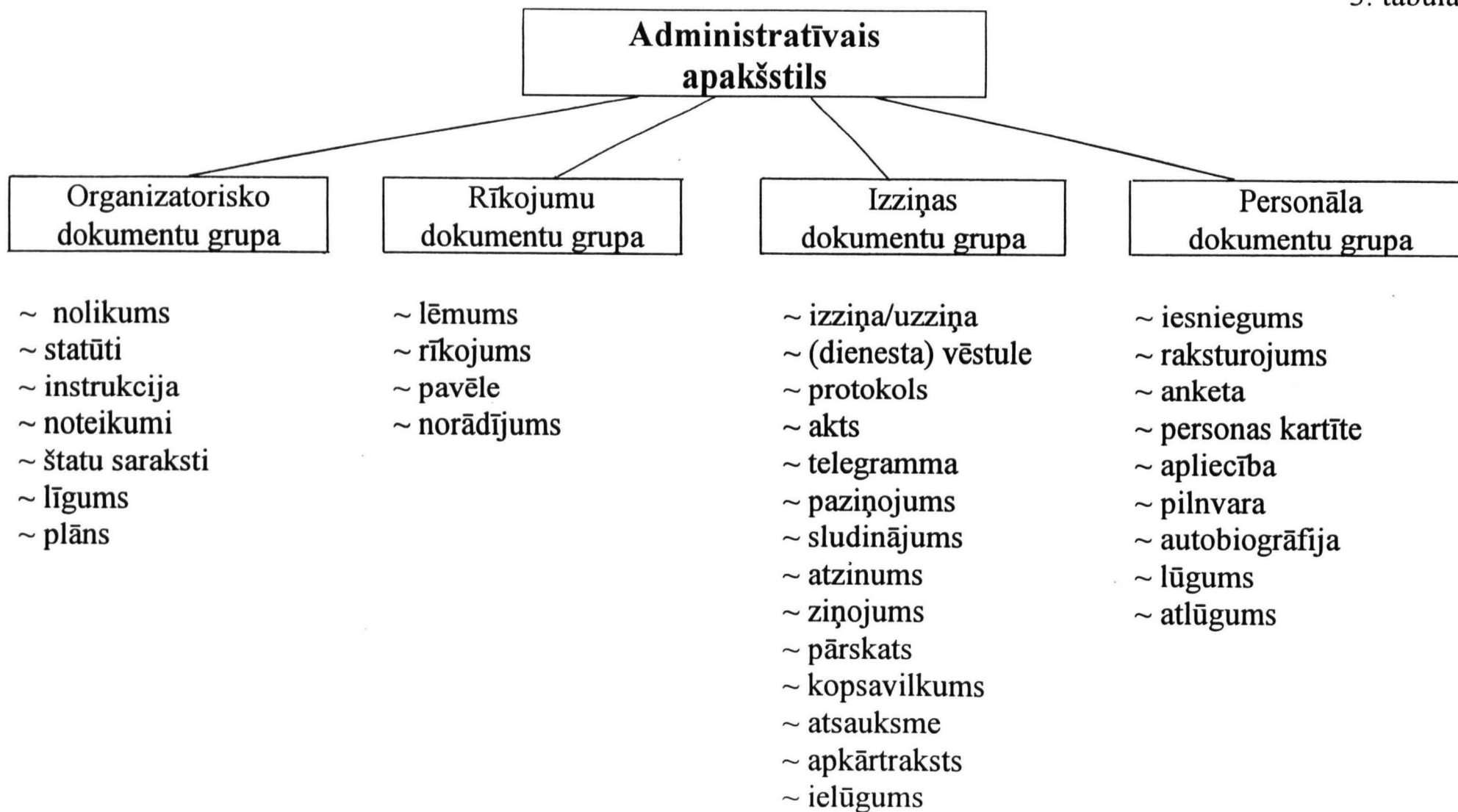
Rādītājā analizētās valodas parādības minētas pēc tās vienojošām kategoriālām vai tematiskām pazīmēm.

Adrese	118
Aizguvumi	57
Akuzatīvs	84
Analītiskie savienojumi	89
Anglismi	60
Antonīmi	42
Barbarismi	60
Datīvs	82
Datums	116
Divdabji	
darāmā kārtā	106
ciešamā kārtā	104
Defissavienojumi	55
Ģenitīvs	74
Homonīmi	47
Infinitīvs	92
Interpunkcija	129
Lielie burti	119
Lokatīvs	90
Modālie verbi	101
Nominatīvs	73
Nosaukumi	115
Numurs	116
Palīgteikumi	112
Paronīmi	48
Pavēles izteiksme	101
Polisēmija	43
Prievārdi	74
Pulksteņlaiks	118
Sāisinājumi	122
Salikteņi	52
Semantika	38
Semantismi	63
Sinonīmi	38
Termini	35; 38
Terminu struktūra	50
Vajadzības izteiksme	99
Vārds, uzvārds	118
Vēlējuma izteiksme	100
Verba personas formas	

1.persona	95
2.persona	98
3.persona	98

IESNIEGUMS TERMIŅUZTURĒŠANĀS ATĻAUJAI

FOTO

Iesnieguma aizpildīšanas datums

diena	mēnesis	gads

- Šo iesniegumu aizpilda personas, kuras ir uzturējušās Latvijas Republikā bez pastāvīgā pieraksta līdz 1992. gada 1. jūlijam, lai iegūtu termiņuzturēšanās atļauju Latvijas Republikā.
- Visām pilngadīgajām personām, kuras uzturas kopā ar Jums Latvijas Republikā bez pastāvīga pieraksta arī jāaizpilda T-1A forma.
- Iesnieguma veidlapa jāaizpilda ar rakstāmmašīnu vai DRUKĀTIEM BURTĪEM.
- Iesniegumam jāpievieno Jūsu uzturēšanās atļaujas pamatojumam nepieciešamo dokumentu kopijas.
- Gadījumā, ja Jūsu sniegtās ziņas nav patiesas iesnieguma aizpildīšanas brīdī:
a/- Jums var atteikt uzturēšanās atļauju
b/ Jūsu uzturēšanās atļauju var anulēt un Jūs var izraidīt no Latvijas.

Galvenais iesniedzējs

Laulātais

Bērni līdz 16 gadiem

Citas apgādībā esošas personas

PAMATOJUMS UZTURĒŠANĀS ATĻAUJAS SAŅEMŠANAI

darba līgums

laulības ar Latvijas Republikas pilsoni

mācības

laulības ar ārvalstnieku

galvenā iesniedzēja ģimenes loceklis

citi iemesli /kādi?/

_____

JŪSU PERSONĪGIE DATI

1. Uzvārds, vārds,
tēva vārds

2. Iepriekšējais uzvārds,
vārds, ja tie mainīti

3. Dzimšanas vieta

Valsts
Apgabals /rajons/
Apdzīvotā vieta

4. Dzimšanas datums

diena	mēnesis	gads
-------	---------	------

5. Pastāvīgā dzīves vieta
(adrese)

6. Pašreizējā dzīves vieta
(adrese)

7. Pašreizējās dzīves vietas statuss

kopmītne

uz apakšīres liguma aizņemta dzīvojamā platība

dienesta dzīvoklis

Latvijas Republikā pastāvīgi dzīvojošā radnieka dzīvoklis

8. Tālruna Nr.

PAVALSTNIECĪBA

PSRS

Vai Jums ir vēl kādas citas valsts pavalstniecība?

JĀ

NĒ

Kādas?

PASE

1. Valsts, kas to izdevusi

☐ PSRS	<input type="text" value="Cita"/>
-------------------------------	-----------------------------------

2. Sērija, numurs

3. Izdošanas vieta

4. Izdošanas datums

diena	mēnesis	gads
-------	---------	------

5. Derīga līdz

diena	mēnesis	gads
-------	---------	------

Beztermiņa

IZGLĪTĪBA

1. Pamatskola Vidusskola
 Speciālā izglītība Augstākā izglītība

2. Jūsu augstākā iegūtā kvalifikācija visās nozarēs

Iegūtā kvalifikācija	Mācību iestādes nosaukums	Iestāšanās datums	Beigšanas datums

VALODU ZINĀŠANAS

Atzīmējiet pakāpi, kādā Jūs pārvaldat katru valodu

Jūs pārvaldat:	Pilnībā	Pietiekoši sociāliem kontaktiem	Nepieciešamo minimumu	Nepārvaldu	Atzīmējiet Jūsu dzimto valodu
LATVIEŠU	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐

Šī punkta sadaļas aizpildiet atkarībā no uzturēšanās iemesla

1. DARBA LĪGUMS:

VIESSTRĀDNIĒKIEM

Darba devējs (nosaukums)

adrese, tālrunis

nodarbinātības veids

atalgojums

2. MĀCĪBAS:

STUDENTIEM

Mācību iestādes nosaukums

adrese

specialitāte

mācību ilgums

no

mēnesis	gods
---------	------

 līdz

mēnesis	gods
---------	------

kas apmaksā mācības

LĪDZŠINĒJĀ UZTURĒŠANĀS LATVIJĀ

NO / LĪDZ Datums	Uzturēšanās vieta / adrese/	Uzturēšanās iemesls

VAI JŪS ESAT BIJIS BRŪNOTO SPĒKU VAI SPECIĀLO IESTĀŽU DIENESTĀ?

JĀ

NĒ

► Lūdzu, aizpildiet formu P-3.

SODAMĪBA

1. Vai Jūs esat tiesāts?

JĀ

NĒ

2. Vai Jūs ar tiesas lēmumu esat atzīts par līdzvainīgu kara noziegumos vai noziegumos pret cilvēci?

JĀ

NĒ

► Lūdzu, aizpildiet formu P-4.

DEKLARĀCIJA

ES AR SAVU PARAKSTU APLIECINU, KA:

1) savā iesniegumā un visos tā pielikumos esmu sniedzis tikai pilnīgas un patiesas ziņas;

2) apzinos, ka gadījumā, ja esmu devis nepatiesas ziņas, saskaņā ar Latvijas Republikas likumdošanu, mans iesniegums var tikt noraidīts un es varu tikt izraidīts no Latvijas Republikas;

3) apzinos, ka šī iesnieguma apstiprināšanas gadījumā, neviena cita persona, kas tajā nav iekļauta, nevar pretendēt uz tiesībām iegūt uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā, pamatojoties uz šo iesniegumu;

4) atzistu Latvijas Republikas valdības iestāžu tiesības noskaidrot jebkurus faktus, kas saistīti ar manu uzturēšanos Latvijā un izmantot šim mērķim jebkuru šajā iesniegumā un tam pievienotajos pielikumos sniegto informāciju;

5) esmu sapratis visus šajā iesniegumā un tā pielikumos uzdotos jautājumus, kā arī pievienotos paskaidrojumus, un tajos jautājumos, ko nebiju sapratis, esmu saņēmis attiecīgus paskaidrojumus.

diena	mēnesis	gads
-------	---------	------

paraksts

DIENESTA ATZĪMES / aizpilda LR Pilsonības un imigrācijas departamenta darbinieks/

Iesnieguma pieņemšanas datums

diena	mēnesis	gods
-------	---------	------

Lietas numurs

		—					
--	--	---	--	--	--	--	--

Terminuztrēšanās atļauja izsniegta

☐	JĀ	☐	NĒ
--------------------------	----	--------------------------	----

Uzturēšanās atļaujas numurs

		—							
--	--	---	--	--	--	--	--	--	--

Uzturēšanās atļaujas tips

--	--	--

Personas kods

						—					
--	--	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--

Amatpersona

--

Uzvārds

--

diena

mēnesis

gods

--	--	--

Paraksts

Z.v.

--

PIELIKUMI

M-1

P-3

P-4

